De Denker. Deel 5 (1767)

bron
De Denker. Deel 5. De erven van F. Houttuyn, Amsterdam 1768

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_den001denk05_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

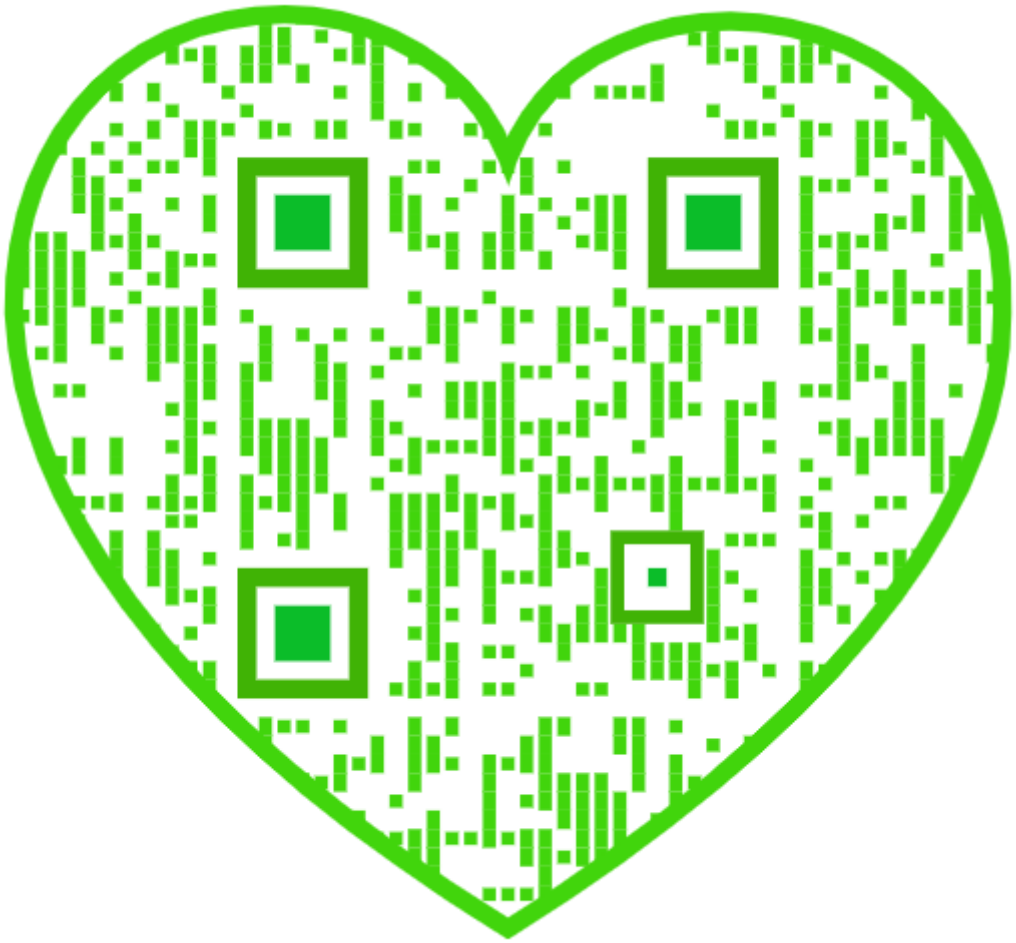

De Denker.

N°. 210.

Den 5 January 1767.

[VErhandeling over 't Wenschen in 't Algemeen en 't Nieuwjaarwenschen in 't Byzonder.]

- - Nec lingua caducas
Concipit ulla preces; dictaque pondus habent.

OVID. I Fast.

OP den laatsten dag van het nu afgeloopen jaar, was ik eenigermaate in een verdrietigen luim. Laat u dat niet verwonderen, myne waarde Leezers; DE DENKER, weet gy, is een mensch, en een mensch is niet altyd eveneens gehumeurd. Wat 'er de oorzaak van ware, weet ik zelf zo net

niet, en doet hier ook niets ter zaake. Ik meld het alleen, om dat zulks my aanleiding gegeven heeft om den jongsten Nieuwjaarsdag, op eene byzondere manier door te brengen. Myne verdrietlyke gesteldheid, namelyk, maakte my, des avonds te vooren, wars van de Nieuwjaars complimenten, en deed my den volgenden dag, met eenigen weerzin, te gemoet zien. ‘Met welk een omslag van plegtigheden’, dagt ik, ‘verveelen wy ons zelven en elkanderen! Welk een lastige dag is een Nieuwjaarsdag! Blyft men thuis, men krygt allerlei aanval, ook van zulken die ons niet aangenaam zyn, en die enkel welstaanshalve ons een Compliment komen maaken, daar men niets an heeft. Gaat men uit, dan is 't nog erger; elkeen spreekt ons aan; dezelfde pligtpleeging moet ontelbaare maalen herhaald worden; men dient wel, hoe koud het ook zy, met de hoed in de hand te gaan; men moet zig zo dikwils buigen dat men 't regt op staan of gaan schier verleeren zou; en wie weet wat men ons zegt? wie weet of men ons niet vloekt, in plaats van zegent? want niemant kan 't verstaan, zo als veelen diergelyke Complimenten maaken. Wat zwieren ook de Koetsen heen en weder op de straat, op zulk een dag! Men kan hooren noch zien; men weet zig niet te bergen; men wordt byna overreeden. Was 't hier te Amsterdam, gelyk op de meeste andere Plaatsen onzes Vaderlands Kerktyd op eenen Nieuwjaarsdag; men kon in de Kerk met genoegen en nut nog eenige uuren slyten. Maar hoe zal ik toch nu dien dag van morgen doorbrengen, zonder my zelf elendig te verveelen’? Zo zittentende te peinzen viel my, na 't over verscheiden boegen gewend te hebben, een ontwerp in, 't welk ik ter uitvoeringe heb gebragt. Ik nam voor 's morgens by tyds uittegaan, en my te begeeven op eene plaats daar ik alles wat op straat omging hooren en zien konde, zonder gezien te konnen worden. Hier toe heb ik eene by uitsteekendheid goede gelegenheid aangetroffen; en dit zy mynen Leezeren genoeg. Men heeft myne schuilplaats niet ontdekt, en ik agt het niet noodig die zelf bekend te maaken: want veelligt zal ik 'er my wel eens meer van bedienen.

Wel geslaapen, en myne gewoone weltevredenheid weder bekomen hebbende, begaf ik my naar de plaats die ik

my had voorgesteld: want ik had nu lust om myn voorgenomen besluit te volvoeren, schoon de reden ophield, die 'er my toe gebragt had. Ik zag hier, en hoorde ook somtyds, veele Luiden elkanderen Nieuwjaar wenschen. Ik zag vrienden en bekenden van veelerlei rang, van meer en minder aanzien, Ouden en Jongen, Ryken en Armen, ider op zyne manier, elkanderen ontmoeten, naar elkanderen to komen, elkanderen by de hand vatten en feliciteeren 't Was gantsch niet onaangenaam de verschillende houdingen en gebaarden der menschen, in die *actie* optemerken. Ik zag dat sommigen met de schoonste houding van de weereld elkander naderden, elkander met de uiterste beleesdheid complimenteerden, en eene zeer gevallige gepastheid hadden in hunne buigingen. Daar was inderdaad iets bekoorlyks in zulk een gezigt, ik had byna gezeid, iets groots, iets treffelyks. Dan zag ik, integendeel, de armhertigste Complimentmaakers van de weereld; ik zag 'er die zo styf waren als een hout, die een paal scheenen te hebben ingeslikt, en wier ligchaamen zig vertoonden als volstrekt onbuigbaar, konnende alleen wat minder of meer regt of schuin gesteld worden. Daar waren 'er ook veelen, wier Complimenten veel beter zouden geweest zyn, indien ze wat minder mooi geweest waren. Men kon zien dat de zulken 't wonderlyk fraai meenden te maaken, met allerhande fratsen en strykagiën; terwyl ze voor my, in myn schuilhoek, 't allerbelagchelykst figuur maakten. 't Stond grappig hoe eenigen, elkanderen te digt genaderd zynde, met hunne hoofden nevens elkander kwamen, als of de een den ander iets zou inluisteren: terwyl 't ook wel eens gebeurde, dat men elkander met de voorhoofden aantrof en botste. Ook zag ik sommigen, die deerlyk confuus scheenen te wezen, en niet wisten hoe zy zig houden of wat zy zeggen moesten. Gemeene Burgerluiden maakten niet veel franjes: doch van hunne wenschen kon ik 't meest verstaan, die kort waren, doch my welmeenend voorkwamen.

Ik lette, namelyk, inzonderheid op hen gelaat en de houding der menschen, by die gelegenheid, als mede op hunne woorden, zo ver ik die hooren en verstaan kon, met oogmerk om hunne gesteldheden van geest daar uit op te maaken. Trotsheid, Pedantery, Deftigheid en Staatig-

heid, Winderigheid, Verlegenheid en Schroom, Nederigheid, Gemeenzaamheid, Vriendlykheid, Hartelykheid, Gulheid, Gemaaktheid, Onverschilligheid en Koelheid zag ik, by beurten, in de Nieuwjaarswenscheren doorstraalen; en niet zelden was 'er, dagt my, een vreemd mengsel in van verscheiden niet wel te samen overeenkomende gesteltenissen. Ik vermeet my niet over elk wel en naar waarheid geöordeeld te hebben; doch heb weinig twyfel of ik heb het ten aanzien van veelen wel getroffen. In 't algemeen bespeurde ik duidelyk genoeg dat de meesten enkel welstaanshalve elkanderen begroetten, dat ze blootlyk Complimenten tegen hunne goede bekenden maakten, om dat het de mode is, en over de meening van hunne heilwenschen weinig of niet dagten. Niettemin bleek in eenigen eene groote Hartelykheid; en 't scheen my toe dat deezen waarlyk meenden 't gene ze zeiden, en inderdaad begeerig waren, dat hunne goede vrienden een gelukkig Nieuwjaar en nog veele volgenden beleeven mogten. Ik zag 'er, die elkander schier, op de straat, om den hals zoude gevloogen hebben, met zulk eene verrukking van vreugde naderden zy elkander en die weêrkeerig, met de tederste uitdrukkingen van genegenheid, met eene ongemaakte vriendlykheid, en regt bevallige gulheid, elkanderen allerlei tydlyke en geestlyke Zegeningen, en somtyds zeker byzonder voordeel of heil of de bevryding van zeker byzonder onheil, toewenschten. Dit was zeer verre het aangenaamste gezigt dat my dien dag te beurt viel; en zulk Nieuwjaarwenschen kwam my zo genoegelyk en beminnelyk voor dat ik, in plaats van den Nieuwjaarsdag te verwenschen, dien liever meermaalen zou hebben zien verschynen, indien men op die wys te wenschen in den smaak kon brengen. 's Avonds thuis gekomen zynde, geraakte ik aan het denken over 't wenschen in 't algemeen, en 't Nieuwjaarwenschen in 't byzonder, 't welk my verder aanleiding gegeven heeft om mynen Leezeren heden de volgende bedenkingen mede te deelen.

Welk een begrip moet men zig maaken van diergelyke heilwenschen als de welleevendheid op den eersten dag van een Nieuwjaar, en by andere gelegenheden, van ons vordert? Zyn het woorden zonder betekenis? Immers, neen; want als men over iemants Persoon Familie, in dit en

veele volgende jaaren, allerlei heil verklaart te wenschen, hebben die woorden eenen zin. Doch *verba valent usu* ‘de woorden gelden alleen volgens 't gebruik’, en wie bekommert zig over de meening van een Nieuwjaars Compliment, meer dan over den waren zin van andere Complimenten, als van *Myn Heer, ik ben uw ootmoedige Dienaar, ik heb de* EER *van u te verwelkomen, van u gezondheid te wenschen, van uwe vriendschap te solliciteeren*, en van honderd diergelyke fraaije en beleefde gezegden? Niemant verstaat zulks kwalyk; niemant zal onderneemen zyn' *ootmoedigen Dienaar* om een boodschap te stuuren, noch zig verbeelden dat de man 't inderdaad een *Eer* rekent zynen Vriend te verwellekomen, gezondheid te wenschen enz. Het is wel zeker dat men zulke Complimenten niet naar de letter der woorden kan aandringen: doch dat ze niets gerekend moeten worden te betekenen, en slegts voor bloote klanken te houden zyn wil by my niet in. Alle zodanige beleefde uitdrukkingen vertoonen Nederigheid, Onderdanigheid, Dienstvaardigheid, Liefde en Toegenegenheid, jegens onze medemenschen. Zy vertoonen, dierhalve, zulke geestgesteldheden en neigingen, ten aanzien van anderen, als in ons behooren plaats te hebben, en in sommige menschen inderdaad gevonden worden; en wanneer wy die uitdrukkingen met eene billyke verzagting, en in eenen redenlyken zin, willen opvatten, wordt 'er door te kennen gegeven dat men gezind is *elkanderen te dienen door de Liefde, elkanderen onderdanig te zyn*, en *door ootmoedigheid de een den ander uitneemender te agten dan zig zelf*, of liever als ware hy uitneemender te behandelen. Schoon men niet gewoon zy zulke denkbeelden te hegten aan woorden, die ons zo gemeenzaam zyn geworden; dat wy ze gebruiken zonder dat wy 't zelf weeten, agt ik evenwel dat een verstandig man, en een liefhebbend Christen, 'er de gemelde betekenis zeer gevoegelyk aan geeven kan, vermits hy, 't zy hy zulks doe of niet, inderdaad die gesteldheden ten aanzien van zyne medemenschen, in een meerder of minder maate, bezit.

Doch wat men ook van zulk slag van Complimenten te houden hebbe, *Heilwenschen* konnen niet als woorden zonder eenigen zin worden aangemerkt. Zulken die het plegtigst en met den deftigsten ernst gedaan worden, schynt

men voor eene soort van gebeden te moeten houden, die een stilzwygend opzigt hebben op den Allerhoogsten, den Geever alles goeds. Anderen, die gemeenzaamer geschieden, over geringer onderwerpen loopen, en meer by wyze van een Compliment gedaan worden, geeven ten minste te kennen dat het den Wenscher aangenaam zyn zal, indien het heil, welk hy eenen anderen toewenscht, denzelven inderdaad te beurt valle. Dit laatste is onafscheidelyk van het denkbeeld van eenen wensch. Het eerste kan men niet wel onderstellen de meening te zyn van alle heilwenschen in den dagelykschen omgang: maar zou het de meening niet wezen of behooren te wezen van eenen Nieuwjaarswensch? Wanneer men elkanderen allerlei heil, welstand, voorspoed, en alle bedenkelyke Zegeningen, geduurende veele Jaaren, met eenen tamelyk grooten omslag van woorden, en met eene plegtige houding toewenscht, begeert men dan niet dat God, van wien alle heil moet nederdaalen, de gewenschte heilgoederen aan zynen evenmensch schenken zal? Indien ja, dan behelst een Nieuwjaarswensch eene soort van bede aan den Allerhoogsten, die wel denzelfden eerbied niet eischt als een regtstreeks Gebed tot God, maar egter een ernstige zaak is, die een gewigtige betekenis heeft. Een Nieuwjaarswensch vertoont, volgens dit begrip, eene duidelyke erkentenis, niet alleen van ons onvermogen, om ons zelven, en om elkanderen, alle begeerlyk goed te bezorgen (iets welk alle wenschen, hoe men ze ook beschouwe klaarblyklyk onderstellen), maar ook dat wy allen geheelenal afhangen van het Opperwezen, dat wy ons geluk uit zyne hand hoopen te ontvangen, en voor anderen zo wel als voor ons zelven heil begeeren van Hem, in wien alle Gelukzaligheid oorsprongklyk berust.

Ik wil egter niet sterk dringen op deeze meening van eenen Nieuwjaarswensch, die veelen van myne Leezers, buiten twyfel, al te ernstig wezen zal. Laat zulk een Wensch meer niet betekenen dan eene Verklaaring dat het ons aangenaam zal zyn, indien anderen 't Nieuwe Jaar, en veele volgenden, gelukkig slyten; dan hebben de woorden, waar van men zig bedient, egter eenen zin, en men behoort elkanderen geen Nieuwjaars-Compliment te maaken, zonder 'er dien zin aan te hegten. Men geeft dan, ten minste, te kennen dat men zig den welvaart zyner medemen-

schen aantrekt, dat men eenige begeerte heeft tot hun heil, en liever heeft dat het hun wel dan kwalyk ga: zo dat 'er eene waare Goedgunstigheid in ons behoort gevonden te worden, als wy elkanderen, op eenen Nieuwjaarsdag, of by andere gelegenheden, eenen heilwensch doen. Kwaadaartigheid en Vyandschap, Haat en Wrok worden hier door niet alleen uitgeslooten, maar zelfs Onverschilligheid en Belangeloosheid, in 't gene een' ander' betreft. Die zynen medemensch wat goeds wenscht, moet 'er, ten minste, eenig belang in stellen dat dezelve 't gewenschte goed verkryge of behoude.

Menschen van eene bekrompene geestgesteltenis mogen het ongerymd houden te vorderen, dat alle Nieuwjaarswenschen zulk eenen zin hebben, om dat zy, niemant dan zig zelven, en hunnen byzondere goeden vrienden of bloedverwanten, eenige waare genegenheid toedraagende, ten opzigte van de rest des Menschdoms volstrekt onverschillig zyn. Zulke laage Zielen mogen denken dat men, op dien voet, zyne Zegen wenschen tot weinige Persoonen zou moeten bepaalen, en zig wel wagten van elk dien men kent en in den aanvang van een Nieuwjaar aantreft, te feliciteeren. Maar zy die weeten wat uitgebreide Liefde, wat algemeene Goedwilligheid zy, en zig dat beminnelyk Charakter, eenigzins hebben eigen gemaakt, zullen, vertrouw ik, hier in geene zwaarigheid vinden. Zy die Liefhebbers zyn van het Menschdom; die allen welken nevens hen naar Gods beeld geschapen zyn beminnen, en niet nalaaten zouden dezelven allen gelukkig te maaken, zo 't in hun vermogen was; die hunnen Mede-Christenen, Mede-Vaderlanderen en Medeburgeren, zonder uitzondering, een goed hart toedraagen, en genegen zyn ieder een te helpen en dienst te doen, daar zy konnen, bevonden zig by alle bekwaame gelegenheden, bereid en geschikt om elk die hun voorkomt, met eene opregte en hartelyke meening, heil te wenschen. Zy verklaaren dan door *woorden* hoe zeer zy hunnen medemenschen het goede gunnen, en zy zouden hetzelfde door *daaden* toonen, indien zy 'er gelegenheid toe hadden. En schoon zy den eenen mensch boven den anderen beminnen, gelyk natuurlyk en redenlyk is, niemant ondertusschen van hunne Liefde uitgeslooten zynde, konnen zy ook niemant aantreffen in 't begin van een Nieuwjaar, dien zy niet gaarne gelukkig zouden zien.

Ter bevordering en aankweeking van zulke en diergelyke edelmoedige gevoelens, van al wat braaf, voortreffelyk, verheven en schoon is, in de zedenlyke geaartheid eens menschen, zo wel als tot Vermaak en Uitspanning, is myn weeklyks Blaadje geschikt. Ik vat, met den aanvang van dit Nieuwejaar, de pen wederom met eenen nieuwen lust op, my bereidende om, geduurende den loop van het zelve, onder de toelaating der Hemelsche Voorzienigheid, myne geëerde Leezers te vervrolyken, en, zo 't mogelyk is, te verbeteren. Deeze beide oogmerken heb ik my altoos voorgesteld; en thans heb ik met myne Medehelperen en Correspondenten zodanige schikkingen beraamd, dat ik my met reden vleije, hoe zeer de stoffen ook mogen schynen uitgeput te raaken, die einden zo goed of beter dan ooit te zullen bereiken.

H.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius,* Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 211.
Den 12 January 1767.

[Het Geld verantwoordt alles.]

Het Geld verantwoordt alles.

SALOMON.

DE wyze Koning, van wien ik de bovenstaande spreuk ontleende, was ongetwyffeld een man van opmerking en ondervinding. Naar zyne eigene bekentenis, hadt hy de dingen van den tyd naauwkeurig onderzocht, om uit te vinden, waar in het grootste geluk van den mensch hier op aarde

was gelegen. Echter houd ik my verzekerd, dat hy de wezenlyke waarde van het *Geld*, en het waare geluk, welk het den mensch aanbrengt, in eigen persoon zoo wel niet kende, als een myner goede vrienden, wiens geval ik thans, met zyne bewilliging, mynen Leezeren zal mededeelen.

Gy denkt mogelyk: Is dan uw Vriend wyzer dan *Salomon* was? In dit geval ja. *Salomon* was nooit arm, gelyk hy geweest is, en dus kende *Salomon* het waare geluk der Ryken zoo wel niet als hy. Die nooit ziek is geweest, schat de gezondheid niet op haaren rechten prys.

Zie hier dan het geval van mynen Vriend; een geval, waar uit elk, die voor overtuiging vatbaar is, zal mogen leeren, dat, wat men ook van Kennis en Deugd mag praaten, het *Geld* inderdaad het eenigste middel is, waar door men hier op aarde recht gelukkig kan leeven.

Myn Vriend is een man, van wien men niets minder kan zeggen dan dat hy 'er wel uitziet: Neen zeker, hy heeft zyn persoon gansch niet mede. Doch ik zal hem in dit opzicht niet naauwkeuriger beschryven, dewyl het niet noodig is dat hy bekend worde. Hy is van een deudzaamen imborst, heeft een tamelyk goed oordeel, en is niet geheel onkundig in verscheidene nuttige Konsten en Wetenschappen! Echter zyn 'er meer in alle deeze opzichten boven dan beneden hem.

Door zeker ongelukkig toeval, onnoodig hier te melden, werdt hy in zyne vroege jeugd tot de uiterste armoede gebragt, en leefde sedert in een zeer geringen en bekrompen staat, tot dat hy, ruim zesendertig jaaren oud geworden zynde, zyne Heilzon op het onverwachtste zag doorbreeken.

Daar hy niet onedelmoedig van ziel is, wendde hy, voor dien gelukkigen tyd, wel veele poogingen aan, om zich te herstellen, maar al wat hy deedt was vruchteloos. Zyne Deugd kwam in geen aanmerking. En wie zou ook gelooven dat arme Menschen deugdzaam zyn kunnen? Zyn gevoelen werdt niet gevraagd. En zeide hy nu en dan wel eens ongevergd zyne gedachten over deeze en gene zwaarigheden, hoe bondig zyn oordeel ook was, 't werdt echter niet in acht genomen. Zyne kundigheden werden altoos als zeer gemeen, los en oppervlakkig, beschouwd en

afgeschilderd. Met één woord, de py, die zyn lighaam dekte, was veel te grof, dan dat de bekwaamheden van zyne ziel 'er konden doorstraalen, in de oogen van zulken, die hem hadden kunnen voorthelpen. Werdt men somtyds genoodzaakt zyne Deugd of bekwaamheid, als tegen wil en dank, te erkennen, al de lof, al de lof, dien men hem gaf, kwam hier op uit, dat hy niet kwaad, en nog al een tamelyk bekwaam mannetje in zyne *soort* was. Want wie weet niet, dat, schoon 't gansche menschelyke geslacht *uit éénen bloede* gemaakt is, 'er echter verscheiden *soorten* van menschen, en de armen oneindig minder in *soort* dan de ryken zyn? Zeker de laatsten zyn, buiten tegenspraak, veel uitmuntender, voortreffelyker en verhevener wezens dan de eersten.

Myn Vriend hadt wel eenige aanzienlyke bloedverwanten, maar hy was te arm en te slecht gekleed om van hen erkend te worden. Trouwens, wie rekent het ook voor geene schande geringe menschen onder zyne Familie te tellen? Immers als hy de vryheid gebruikte om, met de grootste beleefdheid van de weereld, Neef en Nicht te zeggen, beduidde men hem dat de vriendschap reeds lang ware afgestorven. Onder anderen hadt hy eene Tante te Amsterdam woonen, die zeer veel gelds bezat, en teffens de deugd van haar fatsoen en schatten te bewaaren. Deeze, als hy eens van zyne woonplaats, die ik ook, om hem niet bekend te doen worden, met stilzwygen zal voorbygaan, na haar toegereisd was, en zich aan haar addresseerde, wendde voor hem niet te kennen. Hy erkende, dat hy in zyne vroege jeugd maar eens de eere hadt gehad om van haar gezien te worden; doch dat hy niet te min de zoon van haare zuster was; en verzocht datze zich daar op geliefde te informeeren. Doch zy repliceerde, datze wel meende te weeten dat de persoon, welke hy zeide te zyn, reeds voor eenige jaaren overleden was: en liet hem, zonder haar verder in eenig gesprek in te laaten, met de grootste verachting en verontwaardiging, heenen gaan. Voorts belastte zy, na zyn vertrek, aan haare bedienden, dien persoon, als hy in 't vervolg weder kwam, niet in te laaten, en maar af te scheepen, met te zeggen dat zy belet was. Zy hadt, zeide ze tegen iemand, die op dien tyd eene visite by haar af-

leidde, zulke kaale Vrienden niet; haar geld mogt 'er ook nog beter te pas komen dan het aan dien jakhals te besteeden; men kon niet te zuinig zyn; en 't was beter een stuiver na te laaten dan een duit te kort te komen. Ook nam ze voor, by de eerste gelegenheid te testeeren, en alles aan haare gegoede Vrienden te maaken, om zoo veel mogelyk voor te komen, dat het haar, na haar dood, niet tot schande mogt verstrekken, dat zulk een gering persoon, als de naaste erfgenaam, verre het grootste gedeelte van haar geld en goed in bezit zou krygen. Dan dewyl zy wist dat het Testamentmaaken geld zou kosten; en zy ook nog lang dacht te leeven, werdt dit van tyd tot tyd uitgesteld.

Myn Vriend, mede een mensch, schoon in bekrompene en armoedige omstandigheeden zynde, gevoelde, zoo wel als alle andere Adamskinderen, met het bloeien en rypen zyner jaaren, de reine Huwlyksmin in zynen boezem blaaken. Hy voorzag wel, dat hy ligt aan een Vrouw zou konnen geraaken, indien hy zich met eene, die in dezelfde of nog geringer omstandigheden was dan hy, wilde vergenoegen. Maar dan voorzag hy ook, dat hy door zulk een huwlyk, wel verre van zynen staat te verbeteren, zich in een veel dieper armoede zou ter neder werpen. Hierom zag hy daar van af, en stelde andere maatregels in 't werk. Hy waagde het, en dat verscheiden maalen, by deeze en gene schoone van wat aanzienlyker soort dan hy was, *acces* te verzoeken: Maar daar zyne wanstalligheid met geen geld bedekt werdt, werden zyne verklaaringen van liefde zoo ras afgeslagen als gehoord. Sommigen waren nog zoo *complaisant*, van iet anders dan de waare reden haarer weigering voor te wenden, maar anderen verklaarden rond uit, dat men geen gebreken behoefde te koopen; anderen voegden 'er by, datze zich zouden schaamen met hem over straat te gaan; en veelliever verkoozen zich in een Klooster te steeken dan met hem te trouwen. Als hy aan dit tydstip zyns levens gedenkt, konnen hem nog de traanen langs de wangen biggelen. Hy begon by wylen de *sottise* te krygen van zich met verontwaardiging in zyn spiegel te beschouwen; en zyn lighaam als de oorzaak van zyne te leurstellingen aan te merken. Doch uit die dweepery werdt hy haast gered, ziende met opmerking, dat eenige schoo-

nen, die hem hadden afgeslagen, haar woord en hand zeer gretig aan vergulde zotten, ryke Ligtmissen, en zeer gebrekkige mannen gaven, die alleen door hun groot goed boven haar in soort uitmuntten; wordende dus ten vollen overtuigd, dat *het geld*, in alle opzichten, *alles* kan *verantwoorden* en goedmaaken.

Terwyl myn vriend deeze groote waarheid meermaalen overpeinst, beginnen zyne gedachten op de Lotery te vallen. Doch daar hy 'r geld niet te missen hadt, en zich als ongelukkig beschouwde, dorst hy tot deeze onderneeming niet wel besluiten. Bezig zynde met over dit onderwerp te denken, wordt hy van een Jood aangeklampt om een lotje in de Lotery te huuren. Deeze niet aflaatende, en geduurig roepende, *neem een Kwartje, of een Agtste; nou dan een Zestiende: neem het doch, je zult doch gelukkig zyn*, besluit hy eindelyk het te waagen. En waarlyk met een goed gevolg, daar deeze onderneeming de eerste van allen was die hem gelukte, alzoo het lot kort daar aan met een prys van duizend guldens uitkwam. Voor het getrokken geld huurde hy een half lot, op welk Nommer vier duizend guldens werdt getrokken. Waar op hy vervolgens een geheel lot kogt; doch dit bleef 'er tot de laatste Classe in, en kwam toen met *niet* uit; 't gene hem wyslyk deedt besluiten zyn geld niet meer in de Lotery te waagen; vreezende dat het hem gaan mogt gelyk den hond in de Fabel. Hy leide zyn gewonnen geld voor zich op de voordeeligste wyze aan, en zag dus zynen staat zoo ras niet een weinig verbeterd, of hy ontving de tyding, dat zyne Tante te Amsterdam zonder Testament was overleden; 't gene hem in 't bezit van een zeer aanmerklyk Kapitaal stelde, en te gelyk, als op één oogenblik, in een mensch van de uitmuntendste soort hervormde.

Door middel van dit geld, smaakt hy thans de grootste gelukzaligheid, die men op aarde kan verwachten. Met de Dochter van een Heer van Fatsoen, eene inderdaad zeer schoone en verstandige Dame, is hy, nu zyne gebreken door het geld onzichtbaar geworden zyn, in den zaligsten Echt verbonden. Zeer voorzichtig heeft hy zich in een vreemde plaats metterwoon begeeven, alwaar hy, benevens zyne Echtgenoote, als andere Goden geëerd worden.

Ik hoor menigmaal met het grootste vermaak, in verscheiden aanzienlyke gezelschappen, zynen lof hemelhoog verheffen. Zyn persoon komt nu niet ongevallig voor. Zyne bruine oogen; en de vriendelyke trekken van zyn wezen, schynen veel zichtbaarder geworden, en houden nu aller aandacht zoo opgetoogen, dat men zyne mismaaktheid niet eens opmerkt. Men verwondert zich nu over zyn verstand. Zyne vrienden besluiten niets zonder zyn oordeel gehoord te hebben; gelyk ook zyn advis, in de Genootschappen, van welken hy een lid is, doorgaans als een onfeilbaar Orakel wordt opgevolgd. De achting die men hem om zyn geld toedraagt brengt te weeg, dat men op zyne gezegdens, schoon ze al niet juist in den haak noch *bon sens* zyn, niet critiseere, en dat men, ten minste in zyn bywezen, alles wat hy voortbrengt, als gangbaare munt niet alleen, maar zelfs als fraai en geestig aanneemt. Nooit wordt het hem kwalyk geduid, wanneer hy by gelegenheid van zyne eigene kundigheden en bekwaamheden spreekt; noch dat hy eenige aanmerkingen maakt op de schriften van anderen, zelfs van de grootste Letterhelden; noch dat hy zich nu en dan onderwindt anderen te onderrichten: daar dit te vooren als loutere verwaandheid in hem wierd uitgekreeten; schoon hy nu meer gevaar loopt, dan toen, om met dit euvel der beter weeteren besmet te worden. Hy wordt nu als een zeer kundig Heer by de Weereld geroemd. Schoon de Vaarsen, die hy nu maakt, inderdaad veel minder zyn, dan die hy voor deezen maakte, daar hy nu vry veel door zyne uitspanningen wordt afgetrokken, worden ze echter nu altyd gepreezen, en zelfs boven die van grooter Poëten, maar die geen geld hebben, verheven. Men vind zich nu door een Huuwlyksvaars, van hem gemaakt, grootlyks vereerd; daar men die te vooren niet wilde aanneemen; of niet goedvondt dezelven nevens anderen te laaten drukken. Te vooren zag geen mensch naa hem om: nu wordt hy overal geëerd en aangebeden. Op Nieuwjaarsdag, by zyne Verjaaring, of eenige andere plegtige gelegenheid, krielt het aan zyn huis van Gelukwenschers. Overal is hy byna de eerste. Hy komt niet in de Kerk, of hem word aanstonds een der beste zitplaatsen aangeweezen: elk betoont door zyne

buiging zyne diepste hoogachting, daar men hem voorheen naauwlyks een klein plaatsje wilde inruimen. By de onderhouding van 't H. Avondmaal schaamt niemand zich om met hem aan dezelfde Tafel aan te zitten, gelyk hy in zyne laage omftandigheden dikwils met de uiterste verontwaardiging bespeurd heeft. Hem word nu aanstonds plaats gemaakt, om op de Regeering te volgen. De Predikanten geeven hem met een regt broederlyk hart het Brood en den Wyn. Zy koomen, daar hy nooit voorheen een van die Eerwaardige Heeren aan zyn huis heeft mogen zien, hem toespreeken, en maaken veel werks om hem in zyn tedere Godsvrugt te versterken: telkens, en inzonderheid als hy hen eens deftig onthaalt, geeven zy hunne hartgrondigste hoogachting te kennen en betuigen niets vuuriger te verlangen, dan dat zulk een waardig broeder eerlang moge geteld worden onder de Schilden der Aarde en Voedsterheeren der Kerke. De Deugd van mynen Vriend straalt nu ook zonneklaar door. Zyne inschiklykheid, vriendelykheid, en beleefdheid, die hem natuurlyk eigen zyn, maar te vooren over 't hoofd gezien wierden, worden nu van elk opgemerkt, en hy van kleen en groot om dezelve geëerd, bemind, en of 'er geen goedhartiger mensch ware, gepreezen: terwyl zyn geld hem voor de mishandelingen en beledigingen, welke men hem, uit dien hoofde zelfs, te vooren niet ontzag aan te doen, krachtdaadig beschermt. Schoon zyne milddaadigheid inderdaad, naar evenredigheid van zyne middelen, nu zoo groot niet is als te vooren, loopt dezelve nu by elk in het oog. Te vooren gaf hy doorgaans een stuiver in de Schaal, en dan gaf hy, naar evenredigheid, nog meer dan wanneer hy 'er nu acht dukaten inleidde, daar hy het doorgaans met één afziet: en echter is hy nu veel milddaadiger in de oogen der menschen. 't Is te vooren gebeurd dat hy, niet eens maar zeer dikwyls, zyn brood den armen gaf, en zelf voor dien tyd vastte; echter maakte dit geen geruchts: maar nu hy van zynen overvloed, eenige grutten, erwten en boonen, tegen den Winter, den behoeftigen uitdeelt, weet elk van zyne barmhartigheid met den grootsten lof te spreeken. Te vooren waakte hy dikwyls by zieken van zyne soort, en nu wordt zyne menschlievendheid

veel hooger geroemd, wanneer hy maar door zyne Dienstboden naa zulke ongelukkigen laat verneemen, of hun eenige versnaaperingen toezendt. Met één woord, zyn *Geld* verschaft hem niet alleen alle de gemakken en vermaaken deezes levens, daar ik nu niet eens van spreeken wil, maar ook al het verstand, al de deugd, al de eer en achting, en dus al het genoegen, dat ons noodig is om gelukkig op aarde te leeven. En dus wordt, in zyn voorbeeld, het zeggen van *Salomon*, in den alleruitgestrektsten zin, beveftigd: *Dat het Geld alles verantwoord*.

J.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blusse*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 212.
Den 19 January 1767.

[Brief van O.J. of gesprek, over de Godsdienstige Afzondering, met zynen Vriend Religiosus.]

> *Die zich afzondert tragt na wat begeerlyks, hy vermengt zich in alle bestendige Wysheid*.
> SALOMON.

Myn Heer!

ONlangs op een morgen ouden Vriend RELIGIOSUS bezoekende, by wien ik nooit kome zonder gestigt en verbeterd van hem af te gaan, werd ik ingelaaten door eene Meid, die my, de zydkamer openende, zeide *dat Myn Heer over een quartier by my zou weezen, en of ik zo lang geliefde te wagten; 't is nu ruim hals elf, en te elf uuren komt Myn Heer af*. Ik vond dit ongewoon en vreemd, maar besloot te gaan zitten en nam een liggend boek om dit quartier wagtens door te brengen. Myn Vriend kwam even over elven by my, en my vindende leezen was zyne eerste vraag, *of ik reeds lang gewagt had*? Ik antwoordde *een groot quartier*, 'er by voegende wat de Meid by myne intrede gezegd hadt. *Ik verzoek excuus, Myn Heer!* was het zeggen van myn' Vriend, *de Meid, hier weinig dagen geleden gekomen, weet myne leevenswyze nog niet recht, of eene behoorlyke onderscheiding te maaken in het te werk stellen van eenen algemeenen regel. Deeze is my van negen tot elf uuren niet buiten noodzaake te stooren of af te roepen: die twee uuren houd ik daags liefst volstrekt voor my zelven*: *schoon het my altoos eenigzins tegenstaat de regels van welvoeglykheid in de burgerlyke zamenleeving daar door te overtreeden*: *dat weinig nood heeft, als de Meiden door ervaarenis de behoorlyke onderscheiding tusschen persoonen en zaaken in agt neemen*. - Na het afdoen van de zaak, waarom ik

voornaamentlyk by hem gekomen was, wendde ik het gesprek op de twee uuren van Afzondering, denkende wel eenig nut uit zyne aanmerkingen te zullen trekken. Gelyk hy waarlyk Godsdienstig is en voor zodanig bekend staat by elk, die hem eenigermaate van naby kent, zo neemt hy alle gelegenheden waar om de Godsvrugt onder zyne medemenschen te bevorderen en hen daar toe, als hun hoogste belang, aantezetten, inzonderheid wanneer hy het doen kan zonder eene vertooning van Godsvrugt te maaken; onder vier oogen deelt hy zyne beste lessen mede. 't Zal hem egter, hoop ik, niet belgen, dat ik met deezen de vryheid neem om zyne aanmerkingen over de Godsdienstige Afzondering, door middel van uw papier, openbaar en van eene algemeene nuttigheid te maaken; wanneer het u, Heer DENKER! goed dunkt eene stoffe van ernstigen aart, gelyk gy meermaalen gedaan hebt, tusschen uw meerendeels geestige en boertende Vertoogen, in te vlyen. Schoon de meesten uwer Leezeren niet zeer op zulk een onthaal gezet zyn, weet ik egter dat geen gering getal zulks 't best mondt.

Myn Vriend RELIGIOSUS heeft het zich eigen gemaakt voor de vuist op eene aaneengeschakelde wyze te redekavelen, een onderwerp van verscheide kanten te beschouwen, en 't zelve in een helder licht te zetten. Ik zal daarom zyne Bedenkingen, zo als zy my 't best in 't geheugen schieten, agtereenvolgende voordraagen, zonder de weinige tusschenspraak van mynen kant 'er in te voegen. Vond ik my in staat om 's Mans eigen woorden in allen deele te gebruiken, 't geen ik egter, zo veel ik kan, zal doen, ik ben verzekerd, elk ernstig Leezer zou zich ten zeersten getroffen voelen, en bekennen moeten dat de waare Godsvrugt hier de woorden in den mond lag. Na eenige algemeene bedenkingen kwamen de leeringen van RELIGIOSUS hier op uit.

‘Door den pligt der Afzonderinge verstaa ik die voorberaadene Afzondering, waar toe een Mensch zich overgeeft, met oogmerk om in stille bedaardheid aan GOD en Godsdienst te denken, zynen pligt te overwegen, zyne gebreken en vorderingen na te gaan; met één woord, om zynen geheelen zedelyken toestand te overpeinzen.

'k Behoef u naauwlyks te zeggen, dat ik zeer verre ben van die gedagten, dat een Christen zynen tyd geheel en al in de opgenoemde bespiegelende Afzondering moet besteden. Neen! dit is tot Dweepery vervallen en geen redelyken Godsdienst handhaven. Wy zyn tot geen enkel bespiegelende Weezens geschaapen, onze gesteltenis is daar toe niet geschikt, en wy hebben in deezen Proefstaat werkzaamheden te volbrengen, zullen wy aan het oogmerk onzer wordinge beantwoorden. De Afzondering mag men veel eer een middel noemen om Godsdienstig te leeven, dan een Godsdienstig leven zelve. Zy moet ons in staat stellen toe volkomene kennisse en volvaardige betragtinge van de Pligten der Godzaligheid, Regtvaardigheid en Maatigheid.

Gy vraagt mogelyk wanneer men zich moet afzonderen? en hoe veel tyds daar aan besteeden? Dit stipt en naauwkeurig voor een ieder te bepaalen is volstrekt onmogelyk; de gesteltenissen der Menschen en hunne omstandigheden zyn zo verschillende, dat het geenzins aangaat hier, gelyk in veele andere gevallen, eenen algemeenen regel vast te stellen. Deeze zal misschien in één uur Afzonderens meer voldoen aan het oogmerk van dit bedryf, dan geene in twee of meer uuren. Verder maaken de onderscheidene omstandigheden, waar in zich de Menschen ten aanzien van hun beroep bevinden, dat de een veel meer tyds, naar zyn welgevallen, kan uitkoopen, om zich daar te dikwyler en te langer aan over te geeven, dan een ander. Dus kan, Myn Heer, nog in 't drukste van uw tydlyk beroep zynde, verpligt om een kinderryk huisgezin van eerlyk brood te verzorgen en naar hun staat op te voeden, niet gelyk gesteld worden met my, nu ik uit een woeligen handel gestapt ben, en myne Kinderen in eenen gezegenden staat zie. Nimmer heb ik de Afzondering geheel nagelaaten; doch, naar 't verschil myner omstandigheden, ook zeer verschillende waargenomen. Mogt 'er in het drukste van myne bezigheden geen uur toe overschieten, 't was een half of minder. Ik merk dit aan, om dat veelen gebrek aan tyd voorwenden, als de eenige oorzaak van het verzuim dee-

zes pligts. Eene klagte over gebrek aan tyd, die 't best kan gebillykt worden in menschen, die van den vroegen morgen tot den laaten avond moeten werken, Arbeidslieden, Dienstboden, en dergelyken; *'t best gebillykt* kan worden, zeg ik, dewyl *geheel te billyken*, myns inziens, te verre gaat. Hebben zy nimmer eenig uur, buiten den slaaptyd, rust? hebben zy niet eenige dagen uitspanning? Voorzeker verre de meesten kunnen dit niet ontkennen. Ik ben geenzins zo streng van hun alle uitspanningen te willen ontzeggen; maar eenige van die uuren, een gedeelte van die dagen, tot Godsdienstige Afzondering te besteeden, komt my allerbetaamelykst voor. - Wat anderen betreft, die, ten deezen aanzien, gunstiger omstandigheden beleeven, en egter niet nalaaten klagten over gebrek aan tyd uit te boezemen en daar op hun pligtsverzuim te schuiven; met hoe veel tyds vinden ze zich niet verlegen, waarom ze tydkortingen zoeken, als of de vlugge tyd niet snel genoeg voorby snelde, hoe veele uuren verkwisten zy zonder iets nuttigs uittevoeren of zich weezenlyk te verlustigen! waar toe men ook tyd mag en moet neemen, uuren die in de Afzondering kostlyk besteed zouden zyn! om nu niet te spreeken van die uuren welke zodaniger wyze worden doorgebragt, dat een redelyk Mensch, ik laat staan een Christen, op 't herdenken van schaamte bloost!

Maar ik zou dus ligt van myn onderwerp afwyken: van den tyd der Afzonderinge heb ik genoeg gezegd: doch veelen den tyd bepaald en uitgekogt hebbende, zullen mogelyk vraagen, in welke betragtingen moet ik die uuren besteden? Niets is klaarder, niets gereeder dan het antwoord op deeze vraag; 't vloeit van zelve uit de bepaaling, die ik van Godsdienstige Afzondering gegeeven heb; te weeten, die uuren moeten besteed worden om op GOD en Godsdienst te denken, onze verpligtingen te overweegen, nategaan hoe veel wy gevorderd, en waar in wy nog gebrekkig zyn. - Is dit te algemeen, wilt gy iets bepaalders daaromtrent; zo merk ik aan, dat hier, even als ik wegens den tyd

gezegd heb, een groot verschil plaats heeft, naar de verschillende omstandigheden der Menschen, en hunne ongelyke vorderingen in de kennis der Waarheid en de betragting der Deugd Deeze zal zich met de eerste beginzelen van den Godsdienst moeten vergenoegen, terwyl een ander, die daar laatende tot de volmaaktheid der kennisse voortvaart en verhevener stukken betragt. Wie twyffelt aan de verschillendheid der bespiegelingen van eenen Zondaar, wiens ontwaakt geweeten hem ter boetvaardigheid dryft, *en met eene droefheid die na God is* vervult, en die eens vroomen Christens vol van een streelend genoegen op zynen voorgaanden wandel rugwaards ziende? Doch hoe groot en veelvuldig dit verschil ook moge weezen, zyn 'er bespiegelingen en bedenkingen, die aan allen als Menschen en Christenen voegen, die altoos en voor allen nut zyn bedagt, herdagt en onuitwischbaare der ziele in geprent te worden.

De groote en veel behelzende vraag, welke ieder Mensch, in de uuren der Afzonderinge, zichzelven mag en moet voorstellen zyn: Waar toe ben ik geschaapen? Wat bedoelde GOD met my op deeze waereld te plaatsen? Waar toe heeft hy my als Mensch zo zeer boven alle de Schepzelen, die my omringen, bevoorregt? Ten welken einde heeft hy my zyn H. Woord gegeeven? Wat moet ik daar uit leeren? Wat zal 'er eenmaal van my worden? en dergelyke.

De beantwoording deezer vraagen, 't zy door eigen redelyke overdenking, 't zy men die zoeke door Godgeleerde en Zedekundige Schriften, en boven al den Bybel raad te pleegen, zal ons leeren, hoe wy ons omtrent GOD, den Naasten, en Ons zelven, te gedraagen hebben: om dus met de daad Godvrugtig te worden. Zy zal ons onderrigtten op welk eene wyze wy best beantwoorden aan de betrekkingen, waar in wy gesteld zyn, hoe wy voor en tegenspoed aanzien en veragting, verguizing en onderdrukking ten onzen nutte gebruiken, en in alle gevallen onze driften door de Reden en Godsdienst beteugelen moeten. - Een ander en allergewigtigst

byzonder onderwerp, waar mede wy ons in de kostlyke uuren der Afzonderinge dikmaal moeten bezig houden, is de bedenking des Doods, die een eindpaal stelt aan dit tydlyke bestaan, die alle de uitzigten en verwagtingen deezer waereld in één oogenblik afsnydt; een onderwerp, myn Vriend 1 waar van het Menschdom in 't algemeen afkeerig is; de enkele gedagte van alles wat wy hier waardig en dierbaar agten voor altoos te zullen moeten verlaaten baart schrik, men zoekt 'er zich van te verwyderen en vermaaklyker denkbeelden te vinden: maar men mag die gedagten vlieden, de Dood zelve kan niet ontvlooden worden, die eindelyke slag zal daar door te onverwagter en tevens te zwaarder treffen. 't Is welberaadene Wysheid ons gemeenzaam te maaken met de overleggingen des Doods, de verschrikkykheden zullen 'er natuurlyk door verminderen, en wy leeren ons met gepaste onderwerpinge te schikken om den tol der Natuure te betaalen. - Inzonderheid zal dit van eene gelukkige uitwerking gevolgd worden, indien wy menigmaalen met ernst overleggen wat 'er na die scheiding van ziel en lichaam staat te wagten, welke belooningen de deugd erlangen, welke straffen de ondeugd draagen zal. Weinig voorwaar betekent dit leven als wy 't zelve afgescheiden beschouwen van een toekomend, waar toe het ter voorbereidinge strekt. Op dit stuk nimmer aandagtig te letten is de grootste roekeloosheid, de mogelykheid van een staat hier namaals slegts verondersteld zynde: en ze gaat alle gedagten te boven, wanneer men de Christelyke Openbaaring omhelst, en dus volstrekte zekerheid heeft. - Wie deeze voor Godlyk aanneemt zal, in de uuren van Afzondering, zyn gehouden gedrag met den regelmaat des leevens daar in voorgeschreeven, menigmaal vergelyken: om door dat middel te zien hoe 't zelve daar mede overeenstemt of 'er van afwykt, allezins aangespoord wordende om het gebrekkelyke te verbeteren en der volmaaktheid nader te komen.

Ik heb deeze onderwerpen van het hoogste gewigt maar enkel opgenoemd: de eigen overdenking van eenen welbedagten zal hem meer byzonders verschaf-

fen, die op zynen toestand best passen: ook staat hier in aanmerkinge te neemen dat ieder, uit die zee van stoffe, zodanige onderwerpen moet kiezen als hy denkt hem op dien tyd het nutste en noodigste te zyn.

't Verveele uw niet, myn Vriend! daar ik, op uw verzoek, myne bedenkingen over den pligt der Afzonderinge voordraag, dat ik by al het gezegde nog eenige redenen voeg, die my altoos zeer gewigtig en klemmende toescheenen om deezen pligt aan te dringen. Redelykheid en Voordeel pleiten even zeer voor deeze pligtsbetragting. - De Redelykheid daar van is zo duidelyk dat een ieder, die maar één oogenblik let op de gesteltenisse zyner Natuure, moet toestemmen, dat wy dezelve niet kunnen verzuimen: zonder ons aan eene overantwoordelyke nalaatigheid schuldig te maaken. Waar toe hebben wy Menschen van den Goeden en Wyzen MAAKER zo veele uitmuntende zielsbekwaamheden ontvangen? waar toe anders dan op dan wy dezelve zouden gebruiken, en ons overeenkomstig daar mede gedraagen? en zal iemand dit kunnen doen zo hy nimmer eenige oogenblikken tot het bedenken van zynen pligt besteedt? Waarlyk, naar maate wy meer ontbloot zyn van stiile bespiegelingen, hoe meer wy der menschlykheid schande aandoen; en integendeel, hoe meer wy tragten, naar de omstandigheden in welken wy leeven, ons daar op toe te leggen hoe wy beter aan onzen rang als redelyke weezens beantwoorden. En zyn wy zo gelukkig van onder het helderschynend licht des Euangeliums te leeven, wat kan het baaten zo wy de oogen sluiten, en geen gebruik maaken van de heerlyke hulpmiddelen ons daar door aangebooden? - En zo Redelyk als de Godsdienstige Afzondering is, zo Voordeelig is zy ook. In die uitgekogte uuren heeft de Mensch de beste gelegenheid om zyne ziel met weetenschap, het kostlyke en duurzaamste cieraad, te vervullen: zy bemint de Afzondering van het verbysterende gewoel der rustelooze waereld, alwaar de zinnen geduurig aangedaan en door het tegenwoordige afgetrokken worden. - Dan de stil-

le Afzondering vestigt niet slegts onze aandaat, dat noodige vereischte om tot kennis te komen, maar zy brengt onze driften, die, hevig aangezet of ontroérd, ons onbekwaam maaken tot welberaadene overdenkingen, in eene zagte kalmte. Zy stelt ons in staat om onbevooroordeeld ons waar belang te bedenken, ons waar belang, zo ligt vergeeten in 't midden van de onophoudelyke woelingen der ydelheid! sy slaakt de banden der gehegtheid aan en der navolging van eene onkundige en zondige waereld.

Denk niet, myn Vriend! dat deeze Afzondering ons onbekwaam doet worden tot het handhaaven en voordeelig dryven onzer tydelyke zaaken. Dit is 'er zoo verre af dat zy ons die te beter en met meer geluks doet uitvoeren, want de goede braave en deugdzaame oogmerken, die de welaangelegde Afzondering ons inboezemt, doet ons den weg der Opregtheid, dien zekeren weg, bewandelen, die strekt tot ons genoegen in dit en van onze gelukzaligheid in een ander leven.

Op hoe hoog eenen prys behooren de Menschen de oogenblikken der Afzonderinge te stellen! hoe zeer zich te benaarstigen om die uit te vinden, en zorgvuldig te besteeden! De tyd is geheel en al kostelyk, maar deeze gedeeitens zyn allerduurst!'

In deezer voege sprak RELIGIOSUS, terwyl een lieftaalige ernst hem ten ooge uitstraalde. Ik heb my zyne aanmerkingen ten nutte gemaakt, en hoop door dit middel ook iets ten nutte uwer ernstige Leezeren toetebrengen, my als zodanig een tekenende.

Myn Heer,

UE. D.V. Dienaar.

O.J.

H... November 1766.

De Denker.
N°. 213.
Den 26 January 1767.

[Droom over de Nieuwsgierigheid.]

> *Ἡμεῖς γ, ἐιρήσεται γαρ τ' ἀληθὲς, οὐδὲν ποιοῦντες ἐνθάδε καθήματα, μέλλοντες ἀεὶ και ψηφιζόμενοι, και πυνθανόμενοι κατὰ τὴν ἀγοράι ἔιτι λέγεται νεώτερον.*
> DEMOSTHENES.

MY op eenen avond nederzettende om te voldoen aan myne gedaane belofte, van eenige aanmerkingen, over *de onbetaamelyke en te verre gaande Nieuwsgierigheid*, mynen Leezeren mede te deelen(*), wilde het geheel met Denken niet gelukken. Ik had geen luim tot dat onderwerp geschikt, liet het steeken, en ging een' Vriend bezoeken, by wien ik, in een vrolyk gezelschap, op de avondportie bleef. My te rust begeevende dagt ik weinig dat de nagt my den gesleeten avond weder zou vergoeden. Dit geluk viel my egter te beurt. Een gunstige Droom, mogelyk veroorzaakt door de reeds bezig gehoudene gedagten op het onderwerp de *Nieuwsgierigheid*, verschafte my betere stoffe tot een Vertoog, dan ik waakende dien avond

(*) No. 209.

mogelyk, met veel hoofdbreekens, zou verzameld en opgeleverd hebben. De denkbeelden waren, gelyk het in droomen veelal gaat, eenigzins verward, en ik gebruik de vryheid om ze eenigermaate beschaafd en in orde geschikt hier te melden.

***

Ik bevond my geplaatst op het einde van eenen bogtigen weg, met vry hoog opgeschooten kreupelbosch, aan wederzyden digt begroeid. In 't verschiet vertoonde zich een schitterend Gebouw, zo veel ik op dien afstand zien kon, in een gansch vreemden smaak opgehaald. Ik sloeg den weg in, en hoorde, in de bypaden door het kreupelbosch gehouwen, geduurig een zagt gefluister; ik bleef staan om te verneemen wat 'er de oorzaak van mogt weezen, maar vrugteloos. - Hier over peinzende, kwam op 't oogenblik een Jongeling my schielyk van agteren in loopen, en hieldt aan myne zyde stand, als mede luisterende nae het zelfde geluid. Eer ik tyd had om een woord te spreeken, opende hy den mond met deeze woorden. ‘Gy schynt verbaasd te staan, Vreemdeling, over 't geen ge hier ziet of hoort; Gy verlangt, kan ik anderzins iets uit uwe oogen leezen, te weeten in welk een Gewest gy u bevindt; want zeker is het u geheel vreemd; alleen zult gy 'er nimmer te recht geraaken, dan ten koste van uwe deugd. Wilt ge myn geleide volgen, ik beloof u alles te vertoonen, zonder dat uwe onschuld eenig gevaar loope. Indien ge my maar trouw byblyft en geene blyken van besmetting toont, zal ik uwe *Nieuwsgierigheid* in eene behoorlyke maate voldoen in deeze verblyfplaats der onmaatige en ongeregelde NIEUWSGIERIGHEID’. Ik gaf, eenigzins onthutst, myne toestemming aan dien voorslag, met een beevend *Ja*.

Geen schroom behoeft u te bekruipen, *vervolgde de heusche aanbieder van zyn geleide*, gy moogt u veilig op my verlaaten. Ik ben een der Bescherm- en Geleid-geesten der onschuldigen, die tot deeze gevaarlyke plaatse naderen; en niemand verliest dat

kostlyke kleinood, dan die my of myne Mede-Bescherm- en Geleid-geesten verlaat, en niet te vrede is met de onderrigtingen, die wy, ter goeder trouwe, mededeelen. - Weet dan, Vreemdeling, dat dit, gelyk ik reeds gezegd heb, de Verblyfplaats is der onmaatige en ongeregelde NIEUWSGIERIGHEID. In den Tempel, dien gy van verre ziet, heeft deeze Godin haare altaaren en ontvangt hulde van een ontelbaar getal Dienaaren en Dienaaressen. Gy zult, hebt ge moeds genoeg om my te volgen, die alles onderscheiden beschouwen. De vrees van gezien, of gehoord te zullen worden, moet u niet bekruipen, dit vogt, (en op het eigen oogenblik besproeide hy my met een weinig vogts,) zal u en my onzigtbaar en onhoorbaar maaken, schoon gy buiten dit geene verandering in 't geheel zult bespeuren'.

Op dit woord vertrouwende, sloeg ik, met myn Gids, den kronkelenden weg verder op. Het gefluister, 't geen my stil hadt doen houden, op ieder stap, dien wy voortgingen, vermeerderende, nam ik de vryheid om mynen Geleidgeest te vraagen, *wat dit gesluister tog weezen mogt*? 'Dit is niet anders, *kreeg ik ten antwoord*, dan het onophoudelyk gesnap der Agterklapperen, die in de omgelegene kreupelbosschen zich onthouden. Niets blyft ongeschonden van die eerroovende tongen. Zy zyn onvermoeid in den dienst der Godinne, van wier landstreeke zy een groot deel der ingezeetenen uitmaaken. Alle die wegen, door het vry hoog en wild opgegroeid kreupelbosch gehouwen, loopen uit op het plein, waar de Tempel gebouwd is. Laat ons derwaards spoeden; daar is het middelpunt, waar de voorwerpen, die ik tans voor heb uwer beschouwinge aan te bieden, zamenloopen. Ontmoet gy onder den weg iets, uwer opmerkinge waardig, niets weerhoude u my vryelyk te vraagen'.

Wy gingen daar op een' weg in, die ons, zo 't my toescheen, verwyderde van het pad, 't geen recht-streeks, myns bedunkens, nae het Tempel-plein liep. 'Ik stel uwe verwagting waarschynlyk eenigermaate te leur, *was de taal van mynen Geleidgeest*, gy meen-

de, mogelyk, langs den eerstbetreeden weg voort-wandelende, wel dra ter plaatse te zullen komen, waar ik beloofde u alles in een kort begrip te laaten zien. Die is ook inderdaad de kortste weg; maar 'er zyn heimelyke Dienaars en Dienaaressen der NIEUWSGIERIGHEID, die nimmer in haaren Tempel openlyk verschynen, doch in 't verborgen wel bartelyk den dienst volbrengen, en ook diep deelen in de gunst der Godesse, schoon zy de waereld willen diets maaken groote vyanden van haar te zyn. - Deezen kunt ge alleen langs deezen weg aantreffen; zy onthouden zich in het digt belommerde woud, dat daar ter zyde ligt; wy zullen 'er even in treeden'. Met waren wy 'er toe genaderd; ik zag, tot myne groote verwondering, hier Menschen van allerleien staat en rang, die onophoudelyk bezig waren met elkander nieuws in te luisteren, en alles, als waren het de gewigtigste geheimen, stilletjes mede te deelen. De eenvoudigheid van het gewaad, dat hier de meesten dekte, vermeerderde myne verbaasdheid. Ik zag, in een hoek, een' toevertrouwden brief openbreeken, met groote greetigheid leezen, en behendig weder sluiten. 'Leer hier, verbaasde Vreemdeling, *sprak myn Geleidgeest*, hoe 't uiterlyke voorkomen menigmaal misleidt; hoe in de waereld, waar van ge hier een kleine schets ziet, geen gering aantal der geenen, op welker eerste aanzien gy geene laagen eener onbescheidene NIEUWSGIERIGHEID zoudt verwagten, dikmaal op eene verborgene en listige wyze, geheimen weeten uit te lokken. Zy vertrouwen u iets, 't geen u gewigtig toeschynt, doch weezenlyk niets betekent, en weeten dus, uw vertrouwen, door die kunstgreep, gewonnen hebbende, agter uwe geheimste zaaken te komen. Beveel deeze lesse van bedagtzaame Voorzigtigheid aan uw geheugen. - Wy moeten, om geenen al te langen omweg te neemen, terug keeren'.

Naauwlyks waren wy op den voorgaanden weg wedergekomen, of ik ontdekte, onder het voortreeden, op de hoeken van elk zydpad Spiegels geplaatst, en wel in den voordeeligsten stand geschikt tot het ont-

vangen der meeste voorwerpen. Eenigen waren met verscheidene *facetten* kunstig by een gevoegd. Myn Geleidgeest, bemerkende dat myn oog daar op viel, wagte niet af dat ik hem eene vraag deedt; hy kwam my in deezer voege voor. ‘De werktuigen, die uwe aandagt trekken, en uw oog gevestigd houden, zyn van de allergeliefdste der hier heerschende Godesse, en dus ook van alle haare Begunstigers zeer bemind, 's Jaarlyks wordt 'er een gedagtenisfeest met veel staatsy gehouden, wegens de uitvinding dier terug kaatsende glasen: gelyk men ook niet vergeet met lofredenen te vereeren de eerste Uitvinders van Vergrootglasen, Verrekykers, en allen, die in de bewerking van glas iets toegebragt hebben ter verzaadiginge der NIEUWSGIERIGHEID. - Jammer is het dat de gedagtenis van braave Mannen hier door meer geschonden dan geërd wordt. Zy beoogden zeker nut te veroorzaaken, en geen voedzel aan het kwaad te verschaffen. Het moeit my dat 'er tans geen dienst van dien aart in den Tempel gedaan wordt. Zulks zou u een vreemd onderhoud verschaffen; maar buiten dit zult ge genoeg vreemds zien, als wy verder komen. Wy moeten voortgaan, en door dien hoop heen dringen, die den toegang tot het plein bykans verstopt; geef my de hand.’

Het leedt maar weinig oogenblikken, of wy bevonden ons op het groote Tempel plein, waar het krielde van Menschen, die 't nauwlyks kon bevatten, en allen om 't zeerst yverig in de weer scheenen om hulde te bewyzen aan de Godesse. Deezen spoeden zich Tempel waards; anderen keerden te rug. - Toetreedende, kreeg ik eindelyk het gantsche Gebouw in 't gezigt: 't Was een ronde Tempel, geheel van 't helderste glas gestigt; Myn Geleidgeest voerde my 'er pinnen, door den dikken drom van Offeraaren en Aanbidderen. Ik zag de Godin der ydele NIEUWSGIERIGHEID op een throon van kristal. Het beeld was uit wit marmer gehouwen, stondt overeinde, in eene loopende gestalte, voorzien van vleugelen tot vliegen gereed, met uitgestrekte en eenigzins opgeheevene

armen. Ooren van eene verbaazende grootte, en ver uitpuilende oogen, misvormden het hoofd niet weinig. Op den sluier, haar om 't lyf geslaagen, vertoonden zich ooren, oogen, tongen, op eene onregelmaatige wyze door een gemengeld. Het altaar, voor dit Beeld geplaatst, was zamengesteld van de schoonste spiegels, die ik immer aanschouwde. Op de pylasters waren allerlei slag van gezigtkundige werktuigen, die de vdele NIEUWSGIERIGHEID bezigt, gesleepen. Allerwegen hing de Tempel vol glasen kroonen van eene verbaasende grootte en zeldzaame fraaiheid. Een ongelooflyk getal kaarsen, daar op geplaatst, verlichtte 's avonds en den gantschen nagt, volgens het berigt dat my myne Geleidgeest gaf, den Tempel.

De toeloop der Aanbidderen was zo groot, en hun geprevel derwyze onder een vermengd, dat ik niet veel onderscheiden hooren kon. Verstaanbaar genoeg egter hoorde ik de verzugtingen van eene aanzienlyke Dame, om te mogen weeten war 'er in de Kraamkamer van haare Nigt omging, op eene visite waar zy niet toe genoodigd, en des zeer gebelgd was; - van een berugt Schryver om 'er agter te mogen komen wat men van zyne werken oordeelde; - van een Schoenmaaker om de Staatsgeheimen te mogen ontdekken; - van eene jonge Juffer om met het geluk begunstigd te worden, dat zy den vermoeden minnehandel van den Heer *** mogt naspeuren. De zugten *mogt ik*....! waren ontelbaar.

De Offeranden, die men toebragt, hadden niet veel te beduiden, schoon het getal zeer veelvuldig was. Zy bestonden meest uit Nieuwspapieren, die, met aanroeping om een sterken aftrek, aangebooden en op het Altaar neder gelegd wierden. - Ik moest egter niet vergeeten te melden, hoe eene jonge Juffrouw met haare meid ter Tempel trippelende en vol van vergenoeging in kwam, eene menigte van waschkaarssen der Godinne vereerende. Op de vraag *wat dit beduidde?* antwoordde myn Geleidgeest. ‘Deeze Juffrouw volbrengt eene gelofte. Zy hadt deeze gedaan, indien ze van haar Vader kon verwerven een

Spioneerspiegeltje aan 't raam van haare zydkamer te mogen hebben; eene gunst die zy gekreegen heeft.'

Ik vroeg myn' Gids *wie de Priesters en Priesteressen van deeze Godin waren?* want my dagt dat de aanvaarders der Offeranden en de ontvangers der geschenken, op eene byzondere wyze in den dienst der ydele NIEUWSGIERIGHEID moesten staan. Myn Geleider antwoordde, 'Deezen worden zeer zelden uit de aanzienlyksten en vermogendsten verkooren, gelyk ge ligtlyk zien kunt uit de kleeding: want geen byzonder gewaad is hier aan de Priesterlyke bediening eigen; elk verrigt den dienst in de kleeding van zyn dagelyks beroep. Dan zy moeten over 't algemeen, vyftig jaaren bereikt hebben, die dit ampt zullen waarneemen. Ziet daar een oude Baker; zy heeft reeds meer dan tien jaaren Priesteres geweest. Ginds gaat een Barbier, die bykans denzelfden tyd voor Priester gediend heeft. De Koffyhuishouder T****, benevens de Boekverkooper E*** zyn van de voornaamste Priesters. De Liedjeszangers en Zangeressen maaken den geringsten hoop uit, onder die den Tempel dienen; en men slaat, wat hun betreft, op de jaaren geen agt.' Van de Offeraaren en Aanbidderen zag ik eenigen zeer wel vergenoegd; anderen met duidelyke blyken van te leurstelling op het gelaat uit den Tempel vertrekken.

Wy verlieten den Tempel. 'Er uittreedende sprak myn Geleidgeest. 'Gy zyt my getrouw by gebleeven, en ik heb niet bespeurd dat gy in den Tempel zelve eenige zugt loosde, om iets van de Godinne te verzoeken; een zwak waar toe verre de meesten vervallen; gy zyt des waardig dat ik u meerder toone, volg my'. - Hier op sloeg myn Gids een weg in agter den Tempel uitkomende, *zeggende*, 'Gy hebt toe nog 't geheele ryk der ydele NIEUWSGIERIGHEID niet gezien - gy luistert weder - gy verstaat wat hier gesprooken wordt. - In deeze streek onthouden zich de Vertellers, die hunnen tyd besteeden in wat nieuws te verhaalen en te hooren. Dit

is bykans hunne eenigste bezigheid en, zo niet de eenigste, zeker hunne hoogst geliefdste.’ Ik vond hier de laanen van een vry lugtig bosch, opgevuld met menschen aan hoopen verdeeld. Eenigen wandelden; anderen zaten aan kleine tafeltjes. 't Gesnap was onophoudelyk; doch de veelvuldigheid der beuzelingen, die ik hoorde, stelde my buiten staat om 'er iets van te onthouden.

Vry langen tyd hier gewandeld hebbende, zonder iets anders te verneemen, bevonden wy ons aan het einde van dat bosch, waar twee op het oog zeer onderscheidene Ryken zich opdeeden; 't eene was duister en als met een' nevel overtoogen, 't andere vertoon-toonde zich wild en woest. - ‘Gy staat verbaasd, *was het woord van myn Geleidgeest;* gy weet niet wat u hier voorkomt; het dampige gewest is het Ryk der *Leugen*, en 't geen 'er zo ongedaan uitziet dat van den *Twist*. Dit zyn de Nabuurige ryken der ydele NIEUWSGIERIGHEID. Zy staat in bondgenootschap met deeze Godinnen; en de inwoonders van haar Ryk vermengen zich veelal met die deezer Landstreeken, of gaan derwaard verhuizen. De wegen van deeze drie Ryken loopen op eene wonderlyke wyze zamen, en zyn niet zelden door elkander gekronkeld; zo dat men zomtyds niet net weete, op wier grondgebied men zich bevindt. Laat ons dat ter rechte hand ligt eerst in treeden.’ Dit was het ryk waar de Twist heerschte. Alles zag 'er naar en akelig uit. Den voet naauwlyks daar in gezet hebbende, hoorde ik niets anders dan schelden, raasen, vloeken, tieren, en zag in 't verschiet, op verscheidene plaatsen op 't yslykste vegten. 't Was geheel in oproer. Ik ontwaakte van schrik.

De Denker.
N°. 214.
***Den* 2 February 1767.**

[Winterzang; Dichtstuk.]

Horrida nos includit hyems, nos aspera tectis
Frigora ferre pedem prohibent, & tempora paulo
Commodiora jubent, Solesque manere Serenos.

MICH. HOSP. pag. 488.

VOor het volgende Dichtstuk, betuig ik den Zender myne dankbaarheid. Ik had beoogd hetzelve, voorleeden week, uittegeeven; doch ben daar in verhinderd. Te fraai oordeel ik het egter, om 't mynen Leezeren te onthouden.

Winterzang.

VAart wel, gevederd choor! zingt elders, daar de beeken
Nog vloeijen, en de nacht zyn vruchtbre traanen schreit.
De blyde Zomer is gehoorzaam afgeweeken;
De Winter heeft den Herfst ter hofdeure uitgeleid.
Hy blaast een' kouden aêm, waar door de bosschen sterven,
En 't kronkelende beekje een' vluggen gang verliest.
Geen groen, met goud gemengd, mag nu de beemden verwen,
Daar zelfs de zwaluwe in het beevend riet bevriest.

De morgen daagt nu spade en de avond ryst gezwinder;
Ook kirt de tortelduif niet meer in 't luistrend woud.
Vaart wel, gevederd choor! ge ontmoet te groot een hinder,
Dan dat gy langer by den Landman zingen zoudt,
Die, in de laage stulp, en vry en bly van harte,
Op rype vruchten van zyn noesten arbeid teert,
En zeker ('k zwyge 't niet) bevryd is van die smarte,
Die vaak den Stedeling ellendig overheert:
Vooräl, wanneer by zwoegt om schatten te vergaêren,
Die dikwyls Vorsten zyn van hunnen eigen Heer.
't Op een gestapeld goud valt zorglyk te bewaaren,
En vaak zo zorgelyk als waare trouwe en eer.
Hoe treurt, hoe kwynt natuur! de dood rust op haar kaaken.
De Herfst, de Winter heeft den bloeisem afgekust.
De kleene Filomeel vergeet het kweelend waaken,
En denkt, zo 't schynt, niet meer aan Terêus snooden lust;
Dan neen... Het dorre bosch draagt geene groene bladen.
De moedige eiken staan met afgeschooren kruin.
De bergen zyn met sneeuw als witte wol belaaden;
De losse sneeuwvlok dekt het golven-schildrend duin.

De bergstroom vloeit niet meer; of vloeit hy, hy rolt traager,
Naar den verstyfden beemd die korstig opensplyt;
Veel traager dan hy deedt. De weide is dor en mager
En al de landjeugd mist den feest- en vreugde tyd.
ô Welgeregeld bosch! zielstreeler, die de zinnen
Zo menigmaal onthaalde op uw verrukkend schoon,
Breng my, indien ge kunt, sieraadiën te binnen,
Die gy nog onlangs voerde en spreidde aan elk ten toon!
Leer my, hoe ik u 't best, naar 't leeven af zal maalen,
Op dat uw schoonheid blinke in uw verdorden staat;
Waar is die eedle dos, in wien men u zag praalen,
Toen onze Landjeugd stoeide en danste in feestgewaad?
Dat sieraad is vergaan, te ruw in 't hart gegreepen,
Het zap der telgen is verstyfd of uitgedroogd.
Gy kwynt, ô treurig bosch, gevoelig voor de neepen
Waar door de guure Herfst op uw verandring boogt.
Gy mist het schommlend loof, 't prieel der lofgezangen
Van 't vrolyk pluimgediert, dat heen en weder sprong,
Of, dartelende, wipte, of aan een tak bleef hangen,
Of, weemlende onder een, zyn dankgeluiden zong.

Gy mist den morgengroet der blyde Herders knaapen
   En hupsche Maagden, vry van Steedsche dertelheid:
Uwe Echo slaapt; Natuur schynt nevens haar te slaapen,
   Een witte sluïer dekt haare eedle majesteit.
En gy, ô bloemhof! kwynt: uw geur en kleur en leeven
   Mist balzem, glans en aêm: zyt gy het pronken moe?
Dan neen, de Winter deedt uw heerschappyen sneeven,
   En sloot het bly tooneel van uwe schoonheid toe.
Uw boezem in beroofd van roode en witte roozen.
   De kuische lelie is van uwe borst gescheurd;
De geele tydeloos is weg, of schynt bevroozen;
   Men vindt geene enkle bloem, die 't hoofd ten hemel beurt.
Waar zal de veldmaagd zich, by zang of dans, mee sieren?
   Zy schommelt vruchteloos op uw' verharden grond.
De blyde hyacinte en geurige angelieren,
   Die zy zo menigmaal, al zingend, saamen bondt,
Zyn, waar zy de oogen wend', zyn nu niet meer te vinden.
   Beminde Bloemhof, hoe is al uw glans verdord!
Daar u het Oosten treft, in stee van Zuiden winden,
   En gy van Noordenwind op 't strengst geteisterd wordt.

ô Vruchtbaare akker, die de geele korenairen
Zo sierelyk vertoonde aan landmans bly gezicht,
Gy zyt uw' luister kwyt, gy mist uw blonde hairen,
Waar door de veldeling den stedeling verplicht.
Hoe schoon stondt ge in uw jeugd, uw' middagstond te pryken!
Vooral wanneer 't geblaas van eenen zuidenwind
U, als een zee, dan vlak dan golfsgewys kon stryken,
Die nu goen voorwerp dan verharde stoppels vindt.
Hoe schoon... dan zacht! wat wolk dryft overgindsche bergen,
Als los van boeie en band, zwaarmoedig herwaard heen?
Zy schynt en land en bosch tot lydzaamheid te vergen,
Want, staande, stort ze een vlaag van sneeuw en hagelsteen.
Dit geldt u laage stulp, dit geldt u schaamle daken!
Hier by schokt u een storm, die uit het noorden rukt,
En door gebulder wand en binten zelfs doet kraaken,
Daar voor zyn teistering vaak trans en toren bukt.
Hoe yslyk moet de zee, by zulk een stormwind, rollen!
Hoe yslyk moet ze slaan op klip of steenig strand,
Indien de koude haar niet hindere in het hollen,
Of met gekromde borst doe stil staan voor het land!

'k Verbeeld me een' Zeeman, moede en afgemat van zorgen,
In de afgeploegde kiele op bare zee te zien,
Te zien in doods gevaar, slechts in een' klomp geborgen,
Onzeker waar het schip in 't eind' nog heen zal vliên.
Geen inham dekt hem nu voor buldrende onweêrvlaagen,
Want, schoon de wind vertrekt, de zee blyft even wreed,
Wien zal de bootsgezel om hulpe en bystand vraagen,
Daar, waar hy zîet, de dood hem steeds voor de oogen treedt?
Nu ziet hy flaauwlyk land, maar ducht voor deerlyk stranden,
't Plechtanker is der kiel ontnomen in den nood.
Hy vreest op Scylla's op Charybden aan te landen,
En wacht elk oogenblik den jammerlyksten dood.
Dit zyn uw gisten, dit, ô Winter! zyn de vruchten
Van uw' gestrengen wille, uwe ongeboeide macht.
Gy geeft, (kan 't voordeel zyn!) een' stroom van ongenuchten,
Zo wel aan 't redenlyk als redenloos geslacht.
En teistert al te onzacht, met losgerukt vermogen,
Den uitgestrekten wensch van menig sterveling,
Sints gy de hoven hebt in witten dos getoogen,
En wisselvallig groet door uw verandering.

Hoe vinnig woedt ge, gy die, onder rietendaken,
Den noesten Veldeling doet trillen by den haart!
De Steedling moog' zich zelf, zo veel hy will', vermaaken,
Hem treft, zyns ondanks, ook 't verdriet dat gy hem baart.
Gelukkig hy alleen, wiens Ziel zo hoog kan zweeven,
Dat ze in bespiegelinge al 't ondermaansche ontgaat,
Dien zal de Winter toch geen wonde in 't harte geeven,
Schoon hy zyn' ysren klauw in 't hart der beemden slaat.
ô Neen: de stille cel verschaft hem een genoegen,
Dat streelend overtreft al de aardsche en korte vreugd.
Zyn lees-en leerlust kan op vruchtbaare akkers ploegen,
Die, schoon de Winter woedt, toch staan in volle jeugd,
En, wat 'er ook bevrieze, in geenen deel bevriezen:
Maar duurzaam zwanger zyn van vruchten, ryp en êel,
Die haare schoonheid door geen bar Saisoen verliezen;
Dees bloem houdt eeuwig stand op d'ongeknakten steel.
En gy vooräl, en gy ô Zangsters, gezellinnen
Van my, die uwen naam met diepen eerbied groet;
Gy kunt den aanval van den Winter overwinnen
By 't eeuwig groene bosch en d'altyd vloeibren vloed.

Het steile Pindus lacht om stormen en gevaaren,
Apol beschermt zyn hof, waar in men eeuwig zingt.
De hofbron vloeit en speelt, en weet van geen bedaaren,
Als hy, in volle drift, uit negen keelen springt.
Woedt Winter! baan een pad voor uw verkleumde gangen;
Gryp beek en beemden aan; blyf doof voor sterk geween;
Verkleum den Veldsoldaat; neem held op held gevangen;
En beuk en teister vry de vaak gewonde leên.
Indien gy lust hebt, om zo wreed te zegevieren,
De Zanggodinnen zyn te hoog voor uw geweld;
Uw macht is veel te klein voor haare Veldlauwrieren,
Haar palm belacht uw woên, hoe gy hem knelt en kwelt.
Ja uw gevreesde vuist doe bosch en hoven treuren,
Uw harde hand gryp zelfs de ziel der blydschap aan;
De Zangsters zullen toch het hoofd ten hemel beuren,
En, wen gy 't felste woedt, in d'êelsten luister staan.

De Denker.
N°. 215.
Den 9 February 1767.

[Klagt van Ernestus Phileusebius over de Ongodsdienstigheid van zynen Zwager; en Raad van den Denker om hem te regt te brengen.]

> *Accedat suavitas quaedam oportet sermonum atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiae*: *Tristitia autem, & in omni re severitas absit. Habet illa quidem gravitatem, sed amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem facilitatemque proclivior*.
> CICERO.

Myn Heer!

RUim een jaar geleeden, ben ik getrouwd met eene deugdzaame en bevallige Vrouw. Ik leef met haar, Gode zy dank! in eene goede harmonie, en heb geene de minste reden om my over myne keuze te beklaagen. Maar ik wenschte dat ik zo wel accordeeren kon met haaren eenigen Broeder, een Persoon van zesentwintig jaaren, die nog ongehuwd is. Tusschen deezen jongen Heer en my heeft een aanmerkelyk verschil plaats, 't welk gelegenheid geeft tot eenige verkoeling van vriendschap, en van grooter verwydering zou konnen gevolgd worden; dat my om myner Huisvrouwe wille, die veel werks van haaren Broeder maakt, smerten zou; behalve dat ik ook zelf genegenheid voor hem heb, en belang stel in zynen welstand naar ziel en ligchaam. Hierom neem ik de vryheid van Uw E. deezen te schryven, zo om uwen goeden raad te verzoeken, dien ik wel noodig heb in dit geval, als op dit ik u aanleiding zou geeven om menschen van dat Charakter, als myn Broeder is, over hunnen toestand eens ernstig te onderhouden. Dit zou misschien veelen van nut wezen, en, zo ik hoope, ook eenigen invloed op myn Zwager hebben, die, schoon hy weinig leest, zelden verzuimt den DENKER te leezen.

De gemelde jonge Heer is gantsch niet kwaad van humeur. Hy is minzaam, gezellig, en van een leevendigen en vrolyken aart; nog al vry toegeevelyk en tamelyk bereidwillig om iemand dienst te doen. Met zulk een Persoon niet wel over weg te konnen luidt wat vreemd, en zal u misschien geene gunstige gedagten van my doen opvatten. Wees niet te schielyk, Myn Heer. Gelief te begrypen dat myn Zwager en ik geen eigenlyk ongenoegen, rusie of twist met elkanderen hebben; wy konnen maar niet wel samen accordeeren; daar is geen regte harmonie tusschen ons, uit hoofde van 't aanmerkelyk verschil in onze manier van denken en leeven. Wy hebben hierom het regte genoegen niet in elkanders gezelschap, en somtyds ryst 'er wel eens een dispûtje dat niet al te vriendlyk is. De grond van ons verschil is, met korte woorden, dat ik God tragt te vreezen (en hier in is 't myne lieve Vrouw met my eens) en dat hy geen werk maakt van Godsdienst. Hy is wel geen Godloos mensch; hy spot niet met den Godsdienst; hy gaat ook nu en dan in de Kerk, en ook eene enkele reis ten Avondmaal: maar voor 't overige kan ik niet merken dat hy zig veel met Godsdienst bemoeit. Ik kan, tot myn leedwezen, niet bespeuren dat de vrees voor God eenigen invloed heeft op zyn gedrag. Hy leeft als een goed Burger, doch niet als een goed Christen, zig wagtende voor 't gene hem schade of schande onder zyne medemenschen op den hals zou haalen, maar zig weinig of geheel niet bekommerende over de gunst of ongunst van zynen Schepper, en over 't gene 'er na dit leeven van hem worden zal. Hy is, gelyk ik reeds te kennen gaf, geen groot Liefhebber van leezen; en als hy iets leest, buiten de Courant, den DENKER, en den Postryder, is het een Historiesch boek, dat *divertissant* geschreeven is, of een Roman, die ook vooral niet te ernstig moet wezen. Ik merk niet dat hy gesteld is op *obscene* dingen te leezen; maar hy heeft liever iets dat naar dien kant overhelt, dan iets ernstigs; en hy was op u zeer gestoord, Myn Heer, toen uw 212de. Vertoog uitkwam, om dat gy, voor zulk een *ennuïante* Preek, daar men of by in slaap moest vallen, of doodelyk

melancholiek van moest worden, uw Leezers drie groot liet betaalen. Hy zeide my, by die gelegenheid, in zulke weeklyksche Blaadjes altoos zeer bemind te hebben, dat 'er de Fynen zo mooi in ten toon gesteld worden; ‘maar nu,’ voegde hy 'er by ‘lykt de DENKER zelf wel fyn geworden; ten minste, hy moet Correspondentie met zulke lui houden, of wy zouden zulke stukjes niet van hem krygen. Ik geloof waaragtig dat hy met eenige Zwartrokken een contract gemaakt heeft, dat zy hem altemet een uitgediend sermoen zullen bezorgen; en dat zullen zeker die schikkingen zyn, die hy met zyne Correspondenten beraamd had, daar hy te Nieuwejaar van vertelde; weet je niet? Nou, ik heb den brui van den DENKER, als dat zo voortgaat. Ik heb ook dat Vertoog, van *Religiosus*, geloof ik heette de knaap, niet uitgelezen; dat verzeker ik je’. Hier uit ziet gy, Myn Heer, dat myn Zwager 't zeer tegen de zogenoemde Fynen heeft geladen; en gy kont uit den naam, dien hy den Predikanten geeft, opmaaken dat hy ook voor die Eerwaarde Heeren niet veel eerbied heeft. *Fynen* en *Huichelaars* is by hem hetzelfde; en als hy van iemant die onder de Fynen sorteert en oefeningen bywoont spreekt, voegt by doorgaans den bynaam van *huichelaar* of *geveinsden* by 's mans naam: *quesel* noemt hy altoos een Vrouwspersoon van die soort. En om een Huichelaar of eene Quesel te heeten, is 't by hem niet eens noodig inderdaad te behooren tot de genen die men Fynen noemt. Een wat meer dan ordinair nêerhangende Hoed, een Paruik die den nek geheel bedekt, en een paar Gespen die wat klein of wat ouderwets zyn, en zo ook een jufferlyk gewaad, welk wat uitsteekt in zedigheid, voldoen by hem om die lelyke naamen te verdienen: waar door hy den bal somtyds deerlyk misslaat, gelyk nog onlangs gebeurde, toen hy een lugtigen Noordhollander, een Aartsliefhebber van harddraaven, maar een man van de Menniste Kerk, voor een Fynman aanzag, uit hoofde van zyne ouderwetsche kleeding. Met de Fynen den gek te steeken is zeer zyne Liefhebbery; en hoort hy eens dat een *Vroompje* (zo noemt hy die luiden ook wel) een onegt kind heeft gekregen, of ie-

mant heeft opgeligt, dan komt hy 't my ten eersten met eene groote vreugde vertellen; dan is 't ‘heb ik niet gelyk dat het allemaal schynheiligen en geveinsden zyn? Jy wilt dat volk altemet nog voor spreeken; maar waaragtig ze deugen niet; de beste die 'er onder is, is een guit in zyn hart.’ Nooit wil hy eens met my over iets Godsdienstigs spreeken, en indien zulks geschied in zyne tegenwoordigheid, toont hy schielyk dat het hem verveelt, valt in slaap, of zoekt het gesprek aftebreeken, of gaat uit het vertrek. Zo dra begin ik niet een goed discours, als hy alleen by my en myn Vrouw is, of hy vraagt my of ik oefening begin te houden, en of hy Broeder S. of Broeder V. wil gaan haalen. Spreek ik wat direct op den man aan, en onderneem ik hem te vermaanen, dan is 't, ‘je zoud excellent bekwaam voor een Biegtvader geweest zyn, als je Roomsch was, ‘of Broertje, ik ben te oud om gecatechizeerd te worden, of iets diergelyks.’ Zo dat ik geen vat op hem heb. Hy zou niets liever doen dan een kaartje met my speelen, en schoon hy weet dat ik zulks in veele jaaren niet gedaan heb, en 't niet doen wil, laat hy niet af van my daar dikwils over lastig te vallen. Dus is onze verkeering ongevallig; en als wy eens over Negotiezaaken gepraat hebben, en hy het Nieuws, dat hy in 't Koffyhuis of elders heeft opgedaan, verteld heeft, ontbreekt ons stof tot gesprek; 't welk oorzaak is dat hy minder by ons komt dan hy plagt, en meer ander gezelschap zoekt, daar hy mêe *jassen* en *piquetten* kan, en dat hem, vrees ik, hoe langs hoe meer zal doen vervloeijen. Ik had nog al gehoopt dat een bekwaam en Godsdienstig Predikant, die geen Fymelaar is, hem wat zou konnen veranderen, en heb 't daar wel eens op aangelegd dat de waardige Heer..... by my was, als ik hem verwagtte. Maar 't was al mede stroo gedorscht. Ook kan ik van dat middel my niet meer bedienen, dewyl hy my verklaard heeft in 't gezelschap van Zwartrokken geen smaak te hebben; en dat ik geen Domine by hem moet verzoeken, indien ik in zyne vriendschap nog eenig belang stel.

Gy ziet, Myn Heer DENKER, dat ik ten einde raad ben. Zo ik my niet bedriege, ben ik niet bedilziek

noch heerschzugtig, en eisch niet dat myn Zwager zig in alles naar mynen smaak voege, gelyk hy schynt te denken. 't Is alleen uit genegenheid, en uit zugt tot zyn eeuwig heil, dat ik hem zo gaarne wenschte te verbeteren, en tot een Godsdienstig mensch te maaken. Ook heb ik niets op met de zogenoemde Fynen, die, naar myne gedagten, den Godsdienst ontsieren, door hunne gemaaktheid en byzonderheid, en zulke luiden als myn Broeder is niet dan te veel gelegenheid geeven om met ernstige Godzaligheid den spot te dryven. Ik ben geen Fymelaar, maar ik kom 'er voor uit, dat ik, hoewel in veel zwakheid, God zoek te vreezen. Met *Fynen* bemoei ik my niet, en ik veroordeel dezelven ook niet; want ik geloof dat ze niet alle guiten, maar dat 'er ook opregte vroomen onder zyn: doch ik houde veel van *serieuse* menschen, die naarstig in Gods Huis komen, die prys stellen op de Genademiddelen, die het Woord met aandagt leezen, die by bekwaame gelegenheden gaarne over de gewigtige waarheden van den Godsdienst spreeken, en die, daar 't voornaamlyk op aankomt, met eerbied voor God leeven, en hun Geloof toonen door hunne Werken. Ik agt het noodig u dit te melden; op dat gy 'er uwen raad aan my naar zoud konnen schikken, indien gy mogt goed vinden my daarmede te vereeren. Gelieft gy menschen van myns Broeders charakter eens ernstig over hunnen staat te onderhouden, zulks zal my zeer aangenaam zyn: God mogt het zegenen. Hoewel als ik bedenk wat hy van dat ernstige Vertoog over de Afzondering gezeid heeft, vrees ik dat het toch niet zal helpen. Hy zal 'er, naar alle gedagten, *den brui* weêr *van hebben*. Myn hart wordt beklemd, wanneer ik aan zynen toestand denk. - Maar 't wordt hoog tyd dat ik afbreeke. Verschoon myn lang schryven.

Ik ben,
Myn Heer,

Uw D.W. Dienaar,
ERNESTUS PHILEUSEBIUS.

Het geval, welk my de Heer PHILEUSEBIUS voorstelt, met oplettendheid overwoogen hebbende, komt het my van het uiterste belang voor, dat hy alles wat mogelyk is in het werk

stelle, om verdere verkoeling van vriendschap, tusschen hem en zynen Zwager, te voorkomen. Hy staat met denzelven in eene naauwe betrekking. De jonge Heer is de Broeder, de eenige Broeder zyner beminde Wederhelfte. Schoon eene volkomene breuk in de vriendschap by hem overtekomen ware, zyne Huisvrouw, die veel werks van haaren Broeder maakt, zou zulks, waarschynlyk, niet verzetten konnen. En ik behoef mynen Correspondent niet te zeggen, dat het zyn pligt is, en zyn belang tevens, ter bevorderinge van zyne eigen ruste, zyne Vrouw dat hartzeer te bespaaren, indien 'er eenige mogelykheid toe zy. Daarenboven; zoekt de jonge Heer nu gezelschap, dat hem, naar 't oordeel van den Heer PHILEUSEBIUS, niet dient, wat zal het dan wezen, als 't afbreeken der gemeenzaame verkeeringe den laatsten van allen invloed op den eerstgemelden beroofd heeft? Is het niet te vreezen, dat hy dan nog verder afwyken, en misschien geheellyk uitspatten zal. De Heer PHILEUSEBIUS begrypt dit zelf wel: doch ik twyfel egter of hy 'er genoeg indruks van heeft, en niet haast zo ver heen is, dat hy den moed wel dra zal opgeeven, en den Knaap, als volstrekt onverbeterlyk, zal laaten loopen voor 't gene hy is; 't welk te ligter zou konnen gebeuren, zo men eens ernstig in woorden met elkanderen geraakte, waar naar de zaaken zeer geschapen staan. Ik neem, hierom, de vryheid van mynen Correspondent onbezweekene langkmoedigheid, in dit geval, aantepryzen. Ook raad ik hem alle inschikkelykheid, die met den pligt van een goed Christen bestaanbaar is, te gebruiken; en daar door zyn gezelschap, zo veel eenigzins wezen kan, voor zynen Zwager aangenaam te maaken. Ik waardeer den ernst, met welken PHILEUSEBIUS den Godsdienst behertigt, en schat een charakter als het zyne inderdaad hoog: maar ik vrees, dat hy dien ernst, in deeze zaak, niet genoeg met wysheid en voorzigtigheid bestiert. Hy wil over het goede, over Godsdienstige Onderwerpen, spreeken, by en met zynen Broeder: doch deeze gaat zitten dutten, of loopt de kamer uit. Hy onderneemt den Jongeling te vermaanen: doch de Knaap lacht 'er eens om. Wat helpt het dit telkens te herhaalen, met den zelfden uitslag? Brengt het wel iets anders te wege, dan dat de jonge Heer, hoe langs hoe meer, tegenzin krygt in 't gezelschap van zynen Zwager, en in den Godsdienst zelven; en sterker trek gevoelt tot andere gezelschappen, daar men eens helder lacht, een styf glas drinkt, en een kaartje speelt? Dat dit het gevolg is, blykt uit de klagten van mynen Correspondent. Was ik in 't geval van deezen Heer, ik zou myne vermaaningen eens, voor eene wyle, staaken; ik zou myn best doen om met myn' Broeder

vermaaklyk te kouten; ik zou gezelschap by hem vraagen, dat wat naar zynen smaak, en niet al te *serieus* voor hem is; ik zou ook, nu en dan, eens een spelletje met hem doen, dat, hoe groot een misbruik 'er ook van gemaakt worde, geen zedelyk kwaad in zig zelf is, en in een geval van deeze natuur veeleer deugd mag heeten, nadien het strekken kan om eene vriendschap aantekweeken, welker verbreeking zeer verdervelyk zou wezen, om invloed te behouden op iemant, tot wien men eene enge betrekking heeft, en denzelven te bewaaren van door kwaad gezelschap weggesleept te worden. De Heer PHILEUSEBIUS kan op de kaart speelen; hy heeft het voor deezen gedaan; doch hy doet het niet meer, en hy *wil het niet doen*. Men moet zo styf niet wezen, myn goede Heer, als men door inschikkelykheid nut kan toebrengen aan zynen medemensch; wat zeg ik? aan den eenigen Broeder zyner beminde Huisvrouwe. Ik denk immers niet, dat myn Correspondent eene gelofte gedaan heeft van nooit op de kaart te zullen speelen, gelyk men in eene voornaame Stad van Holland doet, als men zyne belydenis aflegt en Lid der Kerke wordt.

'Die raad is wel goed', zal PHILEUSEBIUS veelligt denken, 'om myn' Broeder in een goed humeur, en onze verkeering aan den gang te houden, maar niet om van hem een goed Christen te maaken. Ik zou, zo doende, my naar hem voegen en hem eenigermaate gelyk worden, in plaats dat hy myn goede voorbeeld zou navolgen. Hoe kan ik 't ook van myzelven verkrygen hem zo ongevoelig te zien voortleeven, zonder hem te vermaanen?' Doch, zo ik my niet geweldig bedriege, is de raad, dien ik geef, juist allerbest geschikt om 't einde, dat de Heer PHILEUSEBIUS zig voorstelt, te bereiken, indien het anders bereikt kan worden. By voorraad, ten minste, behoort hy dien weg in te slaan; en dan zal hy, misschien, naderhand wederom met nut aan 't vermaanen konnen gaan. Ja, 't zou my niet verwonderen, indien de jonge Heer al spoedig meer ooren kreeg naar eenig Godsdienstig discours, (mids niet te zeer op den man aankomende,) alleen om zyn' Zwager daardoor genoegen te geeven, wanneer deeze, op zyne beurt, zig niet afkeerig toonde van eene vrolyke party, om hem plaizier te doen. Laat PHILEUSEBIUS, verder, zig wel wagten van den Godsdienst, als iets sombers en droevigs, te vertoonen, en als eene zaak, waar door men belet wordt hier op aarde vrolyk te leeven. Laat hy denzelven, in tegendeel, in een beminnelyk en bekoorlyk licht plaatsen. Laat hy 'er zo van spreeken als best geschikt is om 'er een jong mensch op te doen verlieven, uit hoofde van deszelfs voortreffelykheid en

schoonheid, en vooral uit aanmerking van het zuiver genoegen, dat 'er, in dit leeven zelfs, door verkreegen wordt. Laat hy, in zyn eigen gedrag, het vriendlyke, het genoegelyke, het vrolyke, het gezellige, het inneemelyke, paaren met het ernstige en deftige. Laat hy meer door daaden, dan door woorden, den dienst van God aanpryzen, en 't laatste nimmer doen dan by bekwaame gelegenheden, zonder dit onderwerp, of het te pas kome of niet, geduuriglyk aanteroeren, dat voor de meeste jonge luiden verveelend is. Dus handelende, zal myn Correspondent, veelligt, eerlang minder afkeer van een Godsdienstig gesprek, dan te vooren, in zynen Broeder, bemerken. En als hy zo ver gevorderd is, dan zal hy 't waagen mogen, om eens wat ernstiger te spreeken, en Onderwerpen van eenen anderen aart te behandelen, als den Dood, het jongste Oordeel, de toekomende Belooningen en Straffen enz. Doch dit zal met de meeste hoop van eenen goeden uitslag geschieden konnen, wanneer eenige byzondere omstandigheden daartoe aanleiding geeven; gelyk het schielyk afsterven van eenen bekenden in den bloei zyns leevens, of iets anders dat uit eigen aart geschikt is om het gemoed te treffen, wulpsheid en losheid te verdryven, en begeerte om een voorwerp van Gods gunst te wezen te verwekken. Maar buiten zulke gepaste gelegenheden, raad ik den Heere PHILEUSEBIUS, niet ligt te komen tot het aandringen van die ernstige beweegredenen tot Godsdienstigheid, ten zy hy merkelyk meer overhelling ten goede in den jongen Heer bespeurde.

Om deeze zelfde reden vind ik het niet dienstig, voor als nog, te voldoen aan het verzoek van deezen mynen geägten Correspondent, dat ik luiden van zyns Zwagers charakter eens ernstig over hunnen toestand wilde onderhouden. Hy bediene zig, zo 't hem gelieft, van mynen raad, en melde my, na verloop van eenigen tyd, den uitslag. Beantwoordt die aan myne hoop, dan zal een ernstig Vertoog, over de noodzaaklykheid van een Godvrugtig leeven, voor den Jongeling van nut wezen konnen. Maar, schreef ik nu zulk een Vertoog; hy zou het met veragtinge wegwerpen, gelyk hy de bedenkingen van *Religiosus*, over de Afzondering, gedaan heeft.

H.

De Denker.
N°. 216.
Den 16 February 1767.

[Brief over de zonderlinge uitwerking van een' Hollen Spiegel, en eenige Proeven met denzelven genoomen.]

- - - - Sedulo
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Iubeo, atque ex aliis sumere exemplam sibi.

TERENT. ADELPH. III. 4.

IK bedank den Zender van den volgenden Brief. Mogelyk kom ik zelf by hem om Experimenten met zynen Spiegel te doen. Gaarne ondertusschen had ik zyne Proeve, die hy met een Geestelyken genoomen heeft; welke ik verneem dat fraai is, om 'er myne Leezers met ten eersten op te onthaalen.

Myn Heer!

IK ben Erfgenaam geworden van een Oom, wiens Liefhebbery zo byzonder was, dat wy 'er nooit denkbeeld van konden maaken. Hy hieldt alles voor en

leefde altoos by zich zelven, zonder eenige verkeering, en was zo byzonder in al zyn doen, dat wy 'er ons dikwyls over verwonderd hebben. Maar, was onze verwondering groot in zyn leven, niet minder was dezelve na zyn overlyden, wanneer zyne Liefhebberyen in myne handen kwamen. Onder anderen heb ik gevonden een *hollen Spiegel*, die, wanneer men zich binnen deszelfs brandpunt plaatst, de uiterlyke figuur der voorwerpen niet alleen vergroot, en bygevolg alle gebreken, die daar in zyn, duidelyker vertoont, maar die de inwendige gebreken, ja zelfs de gevolgen der zedelyke gebreken te voorschyn doet komen En wanneer men zich buiten deszelfs brandpunt stelt, werkt hy, gelyk alle holle Spiegels, andersom. Hy vertoont dan, namelyk, juist het tegenbeeld van hem die 'er voorstaat. Ik zal thans niet aanpryzen hoe nuttig zulk een Spiegel voor veelen zou wezen, die of zich zelven niet kennen, noch weeten, wat gebreken by hen huisvesten, of die, schoon daar van kundig, dezelven zo zwaar niet weegen, als zy inderdaad behoorden te doen: want ik weet geen tweeden Spiegel van die hoedanigheid te bezorgen, en heb lust nog tyd om allen, die zich zelven niet kennen, door myn Spiegel aan zich zelven te vertoonen. Zoo gy egter van den Spiegel, nu en dan, eens gelieft gebruik te maaken, om zulke karakters, die diep verborgen liggen onder schyndeugd, het momaanzigt afterukken, en in uwe hoedanigheid, als DENKER, aan de Waereld ten toon te stellen, dan wil ik u zeer gaarne het gebruik van denzelven toestaan.

De gelegenheid, waar by ik de byzondere uitwerksels van deezen Spiegel ontdekte, was, dat ik eenige goede vrienden en kennissen by my ten maaltyde had, die, na het eindigen van denzelven, my zeer plaagden om de nagelaatene Liefhebbery van mynen Oom te zien. Zy vatten, onder anderen, ook deezen Spiegel aan, waar in wy de wonderlyke werking van zo veele beeltenissen zagen; en by naauwkeurig onderzoek bevonden wy dat al wat zich vertoonde zinnebeeldig was, en alles, by elkander gevoegd, juist toepasselyke op 't

voorwerp dat zich voor den Spiegel stelde. Zie hier eenige Persoonen, en de Zinnebeelden, die zich met dezelven in den Spiegel vertoonden.

De eerste, die 'er in zag, was een Koopman, die niet weinig stond te kyken, eenen persoon nevens zich in den Spiegel te zien, en wel zulk eenen, die hem zeer wel bekend was, te weeten den Fiscaal, welke niet alleen op hem stond te loeren, maar reeds dadelyk de hand in zyn beurs hadt, terwyl het voor ons aanschouweren een geheim bleef, hoe veel 'er uitgehaald wierdt. Ieder begon te lagchen over de postige figuuren, die deeze beide beelden in den Spiegel maakten; de een om de beurs wel te bewaaren, en de andere om die geheel, of ten grooten deele, magtig te worden. Door dit lagchen zoo wel als door deeze grappige vertooning, wierdt onze Koopman aangemoedigd om mede te lagchen, en begon, schoon eerst wat beschaamd, met het stuk te railleeren. Hier door kreegen wy gelegenheid om den man van plaats te doen veranderen, en dus vertoonden zich zo wel eenige beelden, die eerst in den Spiegel in 't duister waren, als die, welke niet voor ons gezigt konden komen, ten zy hy zich buiten het brandpunt van den Spiegel stelde. In 't eerste geval, wierden ons hier door vertoond de omstandigheeden, die het verkorten van s'lands regten natuurlyk verzellen, en in het andere geval de omstandigheden, die een eerlyke handel noodzaakelyk zoude moeten uitwerken. Te weeten, wy zagen de Geregtigheid haar weegschaal ontwringen, s'lands Wetten met voeten treeden, en een nyveren en braaven Koopman, kwynende door gebrek aan eerlyken winst, voor zich zelven en zyn gezin het nodigen ontbeeren. Het tegenbeeld schetste voor ons gezigt, een bloeienden handel, Geregtigheid en Trouw ten troon verheven, s'Landsvaderen bezig met het verminderen der lasten, terwyl des niettegenstaande s'Lands schatkist overvloeide, en zy hier door in staat gesteld wierden, om de krygsmagt des Vaderlands, en de verdere noodwendigheden, rykelyk en overvloedig uit dezelve te kunnen voldoen.

Dit afgedaan zynde, kwam een man, die vry groote gevoelens van zich zelven hadt, en zeer laage gedagten van anderen, voor den Spiegel. Deeze, met een brandende begeerte aangedaan om zyn gemoed gestreeld te vinden in de vertooning van den Spiegel, en met eene houding, die duidelyk te kennen gaf dat hy iets fraais verwagtte, wierd hier in merkelyk te leur gesteld: want alle de kundigheden, die hy bezat, wierden vertoond door een blaas met wind, die met het inprikken van een speld geheel ledig wierdt. Hy zag verscheide kennissen, wier brein met het zyne wierdt vergeleeken, en waar voor hy de vlag moest stryken; en onder deezen vertoonden zich zulken, die hy merkelyk minder keurde dan zich zelven, ja onwaardig oordeelde om met hem te verkeeren, dewyl zy naar zyne gedagten zeer weinig verstand hadden. Doch 't onoverkomelykste voor hem was, dat, terwyl ieder beeld in den Spiegel of onderwees of onderweezen wierdt, by ongeluk zyn persoon gesteld wierdt onder die genen die onderweezen wierden, en wel van zulken, waar van hy de laagste gedagten hadt.

Een paar egte lieden, die dikwyls in oneenigheid leefden, en ieder van welken zich zelven, zo wel als anderen, wilde wys maaken dat die oneenigheid niet hem maar den anderen was te wyten, de wonderlyke uitwerksel van den Spiegel hoorende, kwamen overeen om zich voor denzelven te stellen, en te onderzoeken, of zy ook konden ontdekken, wie, en wat de schuld ware van hunnen geduurigen twist; daar zy, gelyk zy elk om 't zeerst betuigen, ten uitersten begeerig waren om deeze verdeeldheid voor eeuwig verbannen te zien, en ieder uit al zyn vermogen hen zyne hier toe wilde aanbrengen. In de eerste vertooning, die zich op deedt, waren allerleye beuzelaryen, die voorgesteld wierden, over en weer oorzaak tot ongenoegen te geeven. Deeze kibbelaryen wierden gevolgt van Drift en Gekyf, en deeze wederom van Berouw; en dus volgden deeze vertooningen verscheidene reizen in dezelfde orderen elkander op, waaruit wy

beslooten, dat hun twist nooit anders dan beuzelingen ten onderwerpe hadt, dat hunne drift deeze kibbelaryen tot hevige twisten maakte, en dat hun leven een aaneenschakeling van Gekyf, Berouw, en Verzoening was, die zich altoos de een na de andere zonder missen vertoonden. Zy erkenden dit, zoodra zy het gezien hadden, en namen voor nooit over beuzelingen meer te twisten, of hunne drift te doen gaande worden; maar beiden uit al hun vermogen deeze kleine verschillen, zoo wel als de grooten, met ernst te vermyden. Indien dit voorneemen van een goede uitwerking is, zal ik zeer blyde wezen, dat myn Spiegel tot dit einde mede gewerkt heeft.

Wy hadden nog in ons gezelschap een Doctor, die en groote Windbuil is, en veel op zyne kunst snoefde. Deeze, ook eens in den Spiegel willende zien, wierd niet weinig uitgelagchen, om dat, juist zoo als hy zich voor denzelven vertoonde, 'er een volmaakt Kwakzalvers Theater, met zyne Hansworsten, in den Spiegel zich opdeedt. 't Was behangen met een dispuut en bul, waar op, met groote letteren, 't woord HARDERWYK te leezen stondt, en waar by de *Quitanties* hingen, tot een bewys van wien en waar die gemaakt waren, en behoorlyk betaald. Verwaandheid veilde de Medicynen uit, die door Onkunde wierden toebereid. Daar was nog veel optemerken, maar de Doctor wierdt zo kwaad, dat hy den Spiegel haast in stukken hadt gebroken, terwyl wy bevestigd wierden in 't gevoelen, dat waare kennis noch ondervinding by Zwetsers te vinden zyn.

Deeze 't zyne van den Spiegel gehad hebbende, kwam een lugtige kwant voor denzelven, die even te vooren beweerd had, dat het Huwelyk een ondraagelyke slaverny was, maar om vermaak te hebben in de waereld moest men ongehuwd leeven, en trouwen by de week. 't Gewoel, dat zich met deezen in den Spiegel vertoonde, was verbaazend. Wy zagen de woeste Dronkenschap allerlei moedwil pleegen; en om kiesche ooren niet te kwetzen met een verhaal van alles wat wy zagen, zal ik alleen twee voorwerpen be-

schryven, die zich op den voorgrond vertoonden; 't eerste, wanneer hy zich binnen 't brandpunt van den Spiegel stelde, en zich dus een schets van zyn eige karakter opdeed, en het andere als hy zich buiten 't zelve plaatste, en dus een schets van zyn tegenbeeld gezien wierd. Eerst vertoonde zich onze persoon in alle vrolykheid en dartelheid; daar na kwam hy te voorschyn merkelyk verminderd in kragten; en eindelyk vertoonde hy zich beroofd van gezondheid en geld, verstooten van zyne voorige vrienden, oud voor zyn tyd, en creveerende van pyn en chagryn. Buiten het brandpunt gesteld zynde, schetste ons zyn tegenbeeld af een man, die in bedaardheid en vergenoegdheid zyne huizelyke bezigheden waarnam, minzaam en tederlyk met zyne huisvrouw en kinderen verkeerde, en zo zeer door dezelven aangehangen en geliefkoosd wierd, als zyn zorg en toevoorzigt naauw over dezelven ging; welke wederkeerige minzaamheden de grootste vergenoegdheid in hunne weezenstrekken vertoonden. Deeze lieftalligheid en vergenoegdheid zagen wy in die drie standen, waar in 't geluk van onzen kwant geheel te niet ging, niet alleen duurzaam zyn, maar door den tyd vermeerderen, en eindelyk bekroond met een gezonden en in overvloed gezegenden ouderdom, vervrolykende zich in de verkeering met die kinderen, in hunne manlyke jaaren, die 't vergenoegen en de vrolykheid der Ouderen vermeerderd hadden, wanneer zy door dezelven wierden opgevoed. ‘Zie daar’, riepen wy allen uit, ‘wat te kiezen is, een ongehuwd en losbandig leven, of een gezeegende Egt!’

Myne vrienden vertrokken zynde, bekroop my de lust om my zelven eens zeer naauwkeurig in den Spiegel te onderzoeken; maar eer ik dit deed, vond ik goed myn eigen karakter eens by my zelven op te maaken, en dan in den Spiegel te zien, in hoe verre dit overéénkwam met de waarheid der zaaken. Zie hier hoe dit uitviel. My zelven dagt ik te zyn een braaf man, die over alles vry wel redeneert, altoos zich toelegt op 't betragten van zynen pligt, en in

gevallen, waar in hy eenigzins te kort schiet, zich ten spoedigste verbetert. Ik oordeelde my zelven te wezen Eerlyk, Liefdaadig, Minzaam, en om alles in eens te noemen, 't kwam my voor dat 'er geene dan zeer geringe gebreken in my plaats hadden, die ik dagelyks tragtte te verbeteren, en geene oplettendheid verdienden. Dit karakter dus opgemaakt hebbende, stelde ik my voor den Spiegel. 't Eerste, dat zich vertoonde, was Toorn met de allerysselykste gevolgen. Deezen vertoonden zich waarschynlyk het eerst, om dat ik my even te vooren vry toornig had gemaakt op een van myne vrienden, die war ruw met den Spiegel gehandeld hadt. 't Is waar, de gevolgen, die de Spiegel voor myn gezigt vertoonde, had ik nooit ondervonden; maar ik begreep egter duidelyk, dat dezelven zeer ligt uit Toorn kunnen voortkomen, dewyl het weinig gescheeld had, of ik had den Vriend, in myn drift, een goeden oorvyg gegeeven. Vervolgens vertoonde zich de Koophandel, die voor myn gezigt bragt eenige streeken, die ik in myne zaaken wel gebruik, en die my nu vertoond wierden op eene wyze, waar uit ik ligtelyk kon begrypen, dat dezelve niet overeen kwamen met strikte Eerlykheid. De Godsdienst vertoonde zich zeer ver in 't verschiet, terwyl men voor haar geplaatst zag allerlei soort van Uitspanningen. Ik meende in 't eerst, dat dit toeteschryven was aan de plaats, die ik voor den Spiegel genomen had, en wilde, door van plaats te veranderen, deeze beelden ook doen veranderen; doch te vergeefs. Ik begreep dus, dat my hier optemerken stondt, dat de Godsdienst by my wel in aanmerking komt, doch merkelyk na *Uitspanningen* en andere bezigheden. Uit deeze en andere vertooningen, die my nevens dezelven wierden voorgesteld, bespeurde ik zeer ligt, dat ik my merkelyk bedroogen had in myn karakter; dat 'er veel meer te verbeteren was dan ik dagt; en ik maakte dit besluit, dat veele menschen, die in hunne eige oogen goed zyn, wonderlyk zouden opzien, als zy eens in een' Spiegel als de myne hun eigen karakter zoo duidelyk

en naar waarheid zagen afgemaald. Ik ben intusschen voorneemens my zelven dikwyls te gaan spiegelen, en my van alle die fouten te zuiveren, die ik ondervinden zal in my plaats te hebben.

Zie daar, Heer DENKER, eenige vertooningen van myn' Spiegel. Zoo gy het goedvindt, laaten uwe Leezers eens zien of zy in de eene of andere vertooning geene trekken van hun eigen karakter ontdekken. Misschien zend ik u nog meer Experimenten, zoo my nog eenigen, die ik nuttig oordeel, voorkomen. Ondertusschen blyve ik,

Myn Heer,

Uw D.W. Dienaar,

F.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.

N°. 217.

Den 23 February 1767.

[John Whiterspoon gegispt; en De Klaagende Zedekunde; Dichtstukje.]

> *Non ignotae mihi sunt Doctorum quor undam querelae, qui non ferendum clamant, quod religio hodie à multis in puram putam Ethicam convertitur: quae sane querelae justissimae sunt, si nolunt, eam converti in Ethicam Paganam, quae nec virtutem nobis excellentiorem proponat, quam Gentiles Philosophi, nec gravioribus nos ad eam stimulet incitamentis. At si quis de magnis illis Christianae religionis mysteriis, Philosophis Gentilium incognitis, uti par est, persuasus, existimat, sibi eorum speculatione subsistendum non esse; sed illa omnia, quotquot sunt, considerat ut mysteria pietatis, i.e. ut totidem ad pietatem, virtutesque cum ea connexas, incentiva: si existimat, in hunc praecipue finem a* DEO *sibi ea esse revelata, aut vehementer fallor, aut hic demum veram animo concepit religionis Christianae ideam. Certe meliore loco essent res Ecclesiae, si omnes Christiani religionem suam hoc modo in Ethicam converterent, quam si illam convertunt in puram putam Metaphysicam, ac sterilem proprietatum & operum Divinorum contemplationem*.
> WERENFELSIUS.

BEhaagt deeze volgende Brief, en 't nevensgaande Dichtstukje mynen Leezeren, dan hebben zy nog meer van deeze natuur te wagten.

Myn Heer!

HEt kan naauwlyks anders weezen of een stukje met zo veel geest opgesteld, als, onlangs, in 't *Nederduitsch* vertaald, in 't licht gegeeven is, byzonder daar het de Geestelykheid braaf over den hekel haalt, moet niet weinig opgangs maaken, en stoffe verschaffen tot veelvuldige gesprekken over dat onderwerp. Gy bemerkt, buiten twyffel, dat ik doel op de *Levendige Aftekening van het bestaan en gedrag der Kerkelyken, of zinryk Vertoog der geheimen en grondbeginzelen van zommigen onder de Geestelykheid*, door JOHN WITHERSPOON. - Ik bevond my, eenigen tyd geleden, 's avonds in een gezelschap, waar dit stukje 't eenig onderwerp van ons onderhoud strekte. De Heer van den Huize hadt het geleezen, en by de plaatsen, die hem 't opmerkelykst voorkwamen, of liever by de steekelagtigste, een kreukje gelegd, om ons op derzelver voorleezing te onthaalen. Elk toonde zich bykans even voldaan over den geestigen en wel doorgehouden schryftrant van dien anderzins ernstigen Schryver. Wy beklaagden, om zoo te spreeken, gezaamenlyk het lot der *Schotlandsche* Kerk, indien een vry groot aantal der Leeraaren zich schikt naar de Grond-beginzelen, in dat Werkje opgegeeven, en door redenen overeenkomstig met dezelven gestaafd en aangedrongen - Wy beklaagden dit lot, schoon vry eenpaarig denkende dat de yver der partyschappyen, waar onder de gemelde Kerk jammerlyk zugt, den Schryver mogt vervoerd hebben, om de Grondbeginzelen der *Gemaatigden*, gelyk hy ze noemt, met de zwartste en afzigtigste verwen af te maalen.

Niet lang, myn Heer! gelyk gy ongetwyffeld zult ondervonden hebben, kunnen wy op eene zaak denken, of daar van spreeken, zonder vergelykingen te maaken, en 't geen wy van eenige zaak, die buiten ons is, verneemen, op ons zelven, of 't geen ons van nader by betreft, toetepassen. Het ging ook zoo met den loop onzes gespreks. Naauwlyks hadden wy, gelyk gemeld is, het lot der *Schotsche Kerke* beklaagd, of wy vielen aan 't overweegen hoe het hier te lande

met de Kerkelyken gesteld was, en begonden nategaan, of, en hoe verre de daar bygebragte Grondregels door onze Geestelykheid gevolgd wierden. 't Besluit was, wy mogten van geluk spreeken, als wy onze Geestelykheid tegen die van *Schotland* in de weegschaale opwoogen. Geene verderflyke beginzels die de Christenheid ondermynen, worden hier omhelst of gevolgd, en ook de zodanigen, die onder ons den naam van *Gemaatigden* draagen, oordeelden wy dat geheel met de *Schotsche Gemaatigden* niet gelyk gesteld, of als Broeders in het verderf des Christendoms moesten aangemerkt worden, gelyk eenigen mogelyk te gereed denken, en dus, mag ik het zeggen, de braafsten onzer Geestelyken ligtvaardig veroordeelen. - Zy mogen den naam, die geenzins een smaad, maar eernaam is voor een Christen Leeraar, gemeen hebben; geene gemeenschap wordt 'er, kunnen wy anders dit slag onzer Kerkelyken te regt, tusschen hunne beginzelen gevonden. - Een Grondregel egter, merkte iemand onzer aan, is 'er, die vry toepasselyk gerekend mag worden op de *Gemaatigden* hier te lande, te weeten die dat zy doorgaans Zedestoffen prediken. Men sloeg het boek weder op, en zogt den vierden Grondregel, waar in van dit stuk gesprooken wordt; maar op het overleezen, bekende de maaker van de aanmerking, dat hy ongelyk hadde. Het gedeelte des Grondregels, daar 't op aankomt, luidt in deezer voege. *Een goed Predikant moet zyne onderwerpen alleen aan de gezellige pligten bepaalen; hy moet deezen uit enkel redelyke Gronden aandringen, als uit hoofde van de schoonheid en welgepaste evenredigheid der Deugd, en van deszelfs voordeelen voor het tegenwoordige Leeven, zonder eenig opzigt tot eenen toekomenden staat, of eenig uitgebreider zelfsbelang. Dat hy zyne bewyzen en zyn gezag uit de Heidensche Schryveren moet ontleenen, geene, of zoo weinigen, als doenlyk is, uit de H. Schrift*.

't Is 'er wel verre af, zeide deeze Heer, by het terug trekken zyner gelykstellende aanmerking, dat ik onze *Gemaatigde Predikanten* met deezen op éénen dag wil noemen. Zy prediken, dit houd ik staande, Zedestoffen, en meest Zedestoffen; maar volgens eene

beredeneerde Christelyke Zedekunde, wyd verschillende van de losbandige Zedeleer, die de Heer WITHERSPOON op 't oog heeft en geestig doorstrykt, in de opheldering van den gemelden Grondregel. - Dit wendde ons gesprek geheel op het Zedekundig prediken. 't Kon niet missen, of in dit stuk viel vry veel ten laste der Geestelyken intebrengen, die over 't algemeen gezegd mogen worden, daar weinig werks van te maaken, altans zoo veel niet als de waarde der zaak verdient en hun beroep vordert. Verstaa my wel, Heer DENKER; ik zonder, dit zeggende, alle braave Leeraaren uit, die den aart van den Godsdienst, welken zy verkondigen, begrypende, zich niet min op het verbeteren van het *Hart* dan het verlichten van het *Verstand* uitleggen. Ik zal my hier niet inlaaten om de verderflyke en van de bevordering der waarheid, en het voortplanten der goede Zeden afwykende predikwyze op te haalen, noch bybrengen 't geen daaromtrent in ons gezelschap werdt geredenwisseld. De Hoog-eerwaardige HOLLEBEEK heeft dit, ten opzigte der Leeraaren in *Nederland*, met een vrye hand, en leevendige verwen geschildert, in zyne dubbel leezens-en herleezenswaardige Redevoering, *over het in Nederland toeneemend kleenagten der Godlyke Openbaarig, en over deszelfs voornaame oorzaaken:* waar van ik hier gewag maak, dewyl onze *Tractant*, ter algemeene stigting, dit gedeelte voorlas, by gelegenheid dat een onzer in 't midden bragt, dat wy al te ver gingen, met zoo streng een vonnis, ten aanzien van dit gebrek onder de Kerkelyken, te vellen. Het leezen hier van bemoedigde den jongen Heer****, die tot nog meest als Toehoorder gezeten hadt, een versje uit den zak te haalen, 't geen hy verklaarde, onlangs ten aanzien van dit onderwerp gemaakt te hebben. Wy verzogten hem eenpaarig 't zelve aan ons te willen mededeelen; hy deedt het, en las het ons voor; wy vonden 'er allen smaak in. - Onder het naar huis wandelen, verzogt ik 'er een afschrift van, en tevens de vryheid om het aan UE. te zenden. In de eerste gunst, my meermaalen beweezen, bewilligde hy terstond. Omtrent het laatste gaf

hy geen uitslag, betuigende daar toe zoo ras niet te kunnen besluiten; maar dat hy by de overgifte zyne toestemming of weigering zou te kennen geeven. - Ik ontving het met een, wel niet volmondig, maar egter genoegzaam verlof, om 'er naar myne begeerte mede te werk te gaan; in gevolde waar van ik het hier nevens voeg, nogmaals betuigende, dat geen braaf Geestelyke, voor welken de jonge Dichter de hoogste en schuldige agting heeft, hier bedoeld word. Heeft hy de Zedekunde wat sterk doen spreeken, men overweeg dat zy klaagt, en wie klaagt laat zich wel eens eene hartige uitdrukking ontvallen.

De klaagende zedekunde.

WAt klaagstem mag zich daar verheffen
In 't digtste van dit eenzaam' woud?
Wie is zy die zich hier onthoudt?
Ei luister, wil haar leed bezeffen.
Zie, zie die schoone Hemel-maagd,
By gindsen boom ter nêergezeeten;
Zy doet haar ramp 't geboomte weeten;
Ei luister hoe zy bitter klaagt.

***

Helaas! hoe zwerf ik gansch verbannen,
Gehoond, gelasterd, en gesmaad,
Het doel van veeler bitt'ren haat,
Die tegen my te samenspannen.
't Verblinde Menschdom kent my niet;
Ik hoor my smaadelyk veragten,
Van hen, wier voorspraak ik mogt wagten,
O hartverteerend zielsverdriet!

Veel Leeraars; die den eernaam draagen
Van Christus, Gods gezalfden Zoon,
Gedaald uit 's Hemels hoogen throon
Om my vol luister te doen daagen;
Verlaaten 't voorbeeld, dat hy gaf;
In 't prediken van Deugd en Zeden,
Zyn heilig voetspoor na te treeden,
Leidt hen van eer en voordeel af.
Een groote naam wordt niet verkreegen
Door 't leeren van een Zedestoff';
Dit baart veel eerder smaad dan lof.
't Was nutter ganschlyk stilgezweegen.
De laster opent straks den mond,
Gereed om hem, die my durft pryzen,
Als Onregtzinnig te verwyzen:
Een vyand van 't Gena-Verbond
Durft hy den Zedeleeraar noemen:
't Is Heidensch wat hy spreekt en leert:
De Deugd te leeren is verkeerd:
Hy schaamt zich niet die leer te doemen
't Is laf een enk'len Zedepligt
Den Christenhoorder uit te leggen;
't Is 't reeds gezegde weder zeggen,
Een kaars by 't helder middaglicht.
Het leeren van Geheimenissen,
Hoe onbegryplyk voor 't verstand,
Hoe tegen 't Heilig Woord gekant,
Kan nimmer lof noch eere missen.
Een bloote Woordenvittery,
Vertooninge van kunde in Taalen,
En Oudheid, kan eerst lof behaalen;
Dit zet den Leeraar agting by.
Den muur van Sion te verweeren,
Te stryden tegen 't snood gebroed,
Dat kettersche gevoelens voedt,
Schoon zy der Deugd in 't minst niet deeren,

Wordt als een heldenwerk geroemd.
Hy zal zyn gaaven niet verkwisten,
Die, bitter in het redentwisten,
Zyn' Mede-Christenen verdoemt.
Het voordeel hegt zich steeds aan de agting;
Des is hy deerelyk verdwaald
Die zich voor myn belang bepaalt,
En 't voordeel stelt tot zyn verwagting.
Gelukkig als een schraale stand
Hem niet misgund wordt, of benoomen;
Om tot een hoog beroep te komen,
Grypt hy geen middels by de hand.
Men smaalt op zyne Zedelessen;
De eenvoudigheid van myne Leer,
Voorheen der Christ'nen roem en eer,
Kan nu den valschen dorst niet lesschen.(*)
Gewoon aan scherp doch schaad'lyk vogt,
Veragten zy de zuiv're bronnen,
Die zielenlaafnis geeven konnen,
Wier kragt weleer zo veel vermogt
Om 't hart, van Gods wet afgeweeken,
Vervuld met snoô begeerlykheên,
Schoon harder dan de hardste steen,
Gedwee te maaken en te breeken.
Zag, zag de vroome Apostelschaar,
Des Heilands eerste Lievelingen,
Die steeds op Deugd en Vroomheid dringen
Eens op, en wierden zy gewaar,

(*) *Zedelessen* op *lesschen* te doen rymen, kwam my als een misslag voor; doch de Dichter beriep zich op HOOFD, die *Sierzel* op *Verziersel* laat klinken, in een zyner Bruilofts-dichten:

Hy streelt het lekker oor met uitgelezen sierzel
Van treffelyk gedicht, en overschoon verziersel.

Hoe hunne Godgewyde Schriften,
Tot vordering in heiligheid
De Christen waereld door verspreid,
Tans dienen om de booze driften
Van iedle eer en vuil belang
In veeler harten aan te kweeken,
En 't vuur van helschen twist te ontsteeken,
Het viel deez' braaven Mannen bang.
Dat misbruik zou hen grievend kwellen.
Zy riepen vol van zielsverdriet,
Die Leeraars zyn de rechten niet,
Hoe ze ook van heeten yver zwellen.
Onze Opperleeraar eischt de Deugd,
En 't prediken van goede Zeden.
Hen, die met ons zyn spoor betreeden,
Wagt eene zuiv're Hemelvreugd.
Alle anderen zyn aardschgezinden,
Geheel ontbloot van Christus geest;
Dewyl zy, stout en onbevreesd,
De Zedelyke Wet ontbinden.

Keurt ge, Heer DENKER! dit Dichtstukje een plaats in uw Weeklykspapier waardig, gy zult aan myne begeerte voldoen, en de jonge Dichter zal 'er misschien door bewoogen worden, om 't een of ander van zyn maakzel UE. mede te deelen. Hier mede sluitende teken ik my.

Myn Heer!

Uw Voorstander

J.S.

De Denker.
N°. 218.
Den 2 Maart 1767.

[Brief van Peripateticus over de gewoone Levenswyze der bedendaagsche Peripatetici.]

Naturae sequimur semina quisque suae.

PROPERTIUS.

Myn Heer!

IK ben een lid van eenen hedendaagschen zeer grooten aanhang, die, om denzelven met eenen door oudheid eerwaardigen naam te benoemen, den naam van den *Peripatetischen* zou mogen draagen. Doch verbeeld u niet, Heer DENKER, dat alle de leden van onzen aanhang dien naam verdienen, wegens hunne gesprekken, die zy wandelende over de Wysgeerte houden; dit laaten wy over aan de oude *Peripatetische* helden; wy voeren dien naam alleen in eenen letterlyken zin, uit hoofde van ons geduurig heen en weder gaan. In plat Nederduitsch zou men ons *Omloopers* kunnen heeten.

Ik twyfel niet of onze aanhang is zo wyd- uitgebreid als 'er beschaafde Menschen gevonden worden. Dezelve is dus magtig van aantal, en ik durf zeggen dat wy geen gebrek hebben aan Ryken en Aanzienlyken; veel eer maaken zy 'er een goed gedeelte van uit. De Geleerden scheiden zich niet volstrekt van ons af; maar weinigen mogen wy 'er onder ons tellen; doch 't geen wy missen aan Geleerden wordt ruim vergoed door geestryke vernuften, die zich meest al onder ons begeeven. Ook is de deur onzer Gemeenschappe zeer ruim. Om een waardig lid te weezen heeft men slegts maar eenige uuren van den dag aan 't omloopen, zonder iets weezenlyks te doen, toe te wyden; steeds waardiger wordende naar gelange iemand meer tyds daar aan besteedt. Was het onder ons gebruiklyk elkander eernaamen te geeven, dan zou hy, wiens omstandigheden het toelieten, of wie zo sterk voor onzen aanhang yverde dat hy, ten koste van zyn welvaaren, maakte dat zy het toelieten, om den geheelen dag in omloopen door te bren-

gen, den tytel van hoog eerwaardig mogen voeren. - Van yveraars voor onzen aanhang spreekende kan ik niet nalaaten te melden (of het ons tot eere strekt laat ik u oordeelen) dat wy onder ons ook martelaars tellen, die, naa alles wat in deeze wereld dierbaar gerekend mag worden, aan het voorstaan en behartigen van onze beginzelen opgeofferd te hebben, van armoede gestorven zyn: want schonn wy, gelyk gezegd is, niet weinig Ryken en Aanzienlyken de onzen noemen, hebben wy tot nog geen kas of beurs om de armen te onderhouden. Kwamen wy eens zo ver om dit stuk tot stand te brengen, ik twyfel niet in 't minste, of onze aanhang zou, hoe groot nu reeds, binnen kort nog merkelyk, ja op eene ongelooflyke wyze, toeneemen. - Het denken, myn Heer, waar van gy uw hoofdwerk schynt te maaken, is onder ons niet zeer algemeen; wy worden te veel afgetrokken, om met aandagt eenige voorwerpen te bespiegelen. Ik verstout my egter om UE te schryven, en is 't mogelyk een blad in uw Papier te vullen.... *Hier leg ik myn pen neer om eens adem te scheppen; zo veel heb ik in lang niet agter elkander geschreeven; ik moet een wandeling doen, en zal t'huis komende met vernieuwden yver weder aanvangen*.

***

Uw weeklyks papier, Heer DENKER, waar van ik gisteren gewaagde (want eerder dan nu heb ik de pen niet weder kunnen opvatten) is, benevens den *Philosoof*, naast de Nieuwspapieren, een der Schriften, tot welker leezing de meesten van onzen aanhang zich verledigen. Een half blad loopt nog al kort af, en wy vinden het *gratis* in de verzamelplaatsen, die, ten onzen dienste, in de meeste groote Steden zyn opgerigt.

*Ik zou wel voortgaan: maar de klok slaat tien uuren, en ten half elf ben ik vast gewoon in het Koffyhuis *** te weezen: ik moet my kleeden, ik zal van agtermiddag, ('t is regenagtig weer) voortvaaren, en, zo ik hoop, u niet meer aanstoot geeven door myne afgebrookene Schryfwyze* -.

***

Myne afgebrookene schryfwyze, (vervuld met - die tans zeer in de mode komen, en geene onbevallige plaatsvulling maaken,) was het laatste woord - *Ik zet my nu in ernst*

neder. Ik zal van my zelven beginnen, en in de schets, die ik van my zelven opgeef, zult gy, buiten twyfel, veelen myner *Mede-Omlooperen*, (doch deeze plat Duitsche naam is my te laag,) myner *Mede-Peripatetici*, leeren kennen, zo ze u nog onbekend mogten weezen, dat ik niet durf vermoeden, te meer, daar ik weet dat uwe *Britsche* Voorganger, de *Spectator*, in welken ik nog wel eens lees, openlyk te kennen geeft, dat hy ook tot de *Peripatetici* behoorde, en veel werks maakte van het bezoeken onzer verzamelplaatsen in *Londen*. My dunkt ook dat veele Vertoogen in den *Snapper* gedagtekend zyn nu uit dit dan uit dat Koffy-huis -. *Ik zal het eens gaan zien: went ik heb, hoofdzaaklyk om dat hy zo rondborstig verklaart tot onzen aanhang te behooren, alle zyne werkjes gekogt* -. Ik heb gelyk, myn geheugen is nog goed, uit *Whites Chocolaad huis, Wills-Koffy-huis*, 't *Grieksche Koffy-huis* en *St. James Koffy-huis* komen een menigte Vertoogen. Ik zal, met geene Geleerdheid zoekende te pronken, geene, ten voorbeelde, onder aan 't blad optekenen. Papieren, waar in ik dit zie, leg ik terstond neer; 't zyn vrygewisse kenmerken dat zy komen uit handen van Blokkers, doffe vernusten, die op hunne kamers verzuffen, onze *Antipodes*, of Tegenvoeters. - Neem niet kwaalyk Heer DENKER, dat ik nu en dan een woord gebruik, 't welk naar Geleerdheid zweemt; ik heb op 's Lands Hoogeschool omtrent drie jaaren versleeten; daar is nog wat in 't hoofd blyven hangen, en als ik my tot schryven zet, komt het nog wel eens in de pen, en daar uit op het papier vloeien. - *Maar ik zal eens overleezen, 't geen ik geschreeven heb, om weder tot de zaak te komen: want ik ben 'er af*. - Ik veronderstelde dan, dat wy U niet geheel onbekend zouden weezen, en bragt tot een waarschynlyk bewys by den *Engelschen Spectator*, die van ons volk was, en trek 'er dit gevolg uit, dat gy, wegens gelykheid van beroep, ons niet geheel vreemd zyt. Ook meen ik nu en dan, in 't Koffyhuis van ***, iemand met een zeer peinzend gelaat gezien te hebben, die met meer dan gemeene opmerking luisterde na 't geen van den *Denker* gezegd wierd, en dien ik voor den DENKER zelven hield. Ik heb het egter altoos voor my zelven gehouden, en niemand myn mogelyk zeer wel gegrond vermoeden, gemeld, en schryf daarom ook alleen in 't Koffy-huis van ***: gy zult my des bedanken hoop ik. Doch ik zou van

my zelven beginnen; ook kom ik, langs deezen omweg, het *Peripatetiseeren* zo gewoon zynde, ter zaake.

Ik moet het wat hoog ophaalen; trouwens ik spreek gaarne van my zelven, 't geen ook een doorgaande eigenschap is van onzen aanhang - Vindt gy den styl van myn leevensverhaal in 't begin beter dan 't overige van myn' Brief; ik zal het openhartig zeggen, 't eerste gedeelte heb ik, met een byzonder oogmerk, pas van de Hooge School komende, reeds opgesteld, en dus niets te doen dan het hier slegts, met eenige uitlaatingen en invullingen, over te schryven.

'In 's werelds groote Koopstad *Amsterdam* zag ik het eerste levenslicht; myne Ouders **** waren van meer dan burgerlyke middelen, die myn Vader, een yverig en veel bedryvend Koopman, nog steeds vermeerderde. Het eenigst Kind zynde, werden myne Ouders te raade, my niet aan *Mercuur*; maar aan *Minerva* toe te wyen. Naa het leezen en schryven geleerd te hebben, moest ik den eersten dorpel der Geleerdheid groeten. De geleerde taalen, *Latyn* en *Grieksch*, kreeg ik met niet weinig moeite, van eenen speelzieken en omloopenden aart zynde, (behooren de Menschen niet natuurlyk tot onzen aanhang? worden zy geen *Peripatetici* gebooren?) in 't hoofd. De tyd om tot de Hooge School bevoegd verklaard te worden verscheen. Ik deedt, achtien jaaren bereikt hebbende, met groot genoegen een Oratie over ***. Met meer dan gemeenen lof verliet ik de laage Schoolen, en verscheen in 't *Leidsch Atheen*, om de studie in de Regten, die ik verkoozen hadt, aantevangen. Geduurende de twee eerste Academie jaaren maakte ik geen geringen voortgang. Ik was de lust der Hoog Leeraaren, 't vermaak myner Mede-Studenten, die zich, even als ik, bevlytigden om aan 't oogmerk van hunne Ouderen te beantwoorden. Myn eerzugt vondt steeds een scherpe spoor in de vereeuwigde naamen der beroemdste Regtsgeleerden, en in de diensten, die zy den Vaderlande hebben toegebragt. - Naauwlyks waaren de gemelde jaaren in noeste Letter-oeffeningen gesleeten, of de schielyke dood myns waardigen Vaders bragt eene geheele verandering te wege. Hartelyk bedroefd t'huis komende, vond ik myne Moeder ontroostlyk, wegens het zo groote als onverwagte verlies. Zy liet my noode, naa 't verwyl van drie weeken, weder na

Leiden trekken, op dat ik myne studien mogt voortzetten. De rouw, en de gedagte aan myne bitterlyk bedroefde Moeder, belemmerden, meer dan ik verwagt of gevreesd had, myne Letteroefeningen. Eene dofgeestigheid vermeesterde, naa 't verloop van twee maanden, my dermaate, dat ik, op den raad van een kundig Doctor, eenigen tyd geheel van studie afliet en tot myne Moeder keerde. Haare eenigzins bedaarde droefheid werd, door myne t'huiskomst in dien staat, weder opgewakkerd, hoewel zy, als eene verstandige Vrouw, alle poogingen aanwendde om die te verbergen, en my op te beuren. 't Wandelen, 't gaan zien en 't ontvangen van Gezelschap, werd my onophoudelyk aangeraaden, overeenkomstig met den raad myns Doctors: tegen myn wil en dank, om zo te spreeken, voerde men my in de wereld. - De aangewendde hulpmiddelen hadden eenen gewenschten uitslag; ik keerde tot myne voorgaande ligthartigheid weder, en kreeg recht smaak in den ommegang. (Van deezen tyd af reken ik de Epocha of het tydperk, waar op ik een *Peripateticus* wierd) - Inzonderheid voelde ik myne dofgeeftigheid verzet door het gezelschap, waar zich jonge Juffrouwen bevonden; en aan 't huis van den Heer***, voorheen myns Vaders medegenoot in den handel, waar ik dagelyks verkeerde, was nog het beste en kragtigste hulpmiddel tegen alle droefgeestige gedagten. Deschoone en geestige *Leonoor*, zyne eenige Dogter, hadt myn oog, en door het zelve, myn Hart getroffen. Zy deedt my de Academie en de Boeken vergeeten, en niet ongevoelig van hart zynde, toonde zy zich niet afkeerig van myne aanzoeken. Wy verborgen alles wat daar na geleek zorgvuldig voor het oog en oor onzer Ouderen; 't geen wy te gereeder konden doen, door den gemeenzaamen ommegang, die wy, van kleine Kinderen af, met elkander gehouden hadden. - De Vader van myne geliefde *Leonoor*, die nog de getrouwe Raadsman myner Moeder was, scheen 'er egter iets van te bemerken, hy deedt het duidelyk, gelyk hy naderhand verhaalde; hy sprak met myne Moeder, of het niet haast tyd zou worden, dat ik weder na *Leyden* ging, dewyl hy niet kon zien of ik was volkomen hersteld, en myn beste tyd liep voorby. Ik, met myne Moeder daar over gesprooken hebbende, zou, naa het eindigen der op handen zynde Vacantie, weder na *Leyden* keeren. 't Geschiedde; maar myn Kamer en Boeken hadden de oude aantreklykheid verlooren. Ik vondt geen' smaak in

myne voorgaande gemeenzaame Vrienden, en geen wonder, myn hart was by *Leonoor*, en de Liefde stelde my toen niet min, dan voortyds de rouw, buiten staat om te studeeren. De eerstkomende en langverwagte Vacantie verscheen: de Liefde gaf my vleugels; ik snelde na *Amsterdam*.

Het leeven op de Hooge School, zonder lust tot de Letteroefeningen, stondt my dermaate tegen, dat ik besloot myne genegenheid tot *Leonoor* terstond aan myne Moeder te openbaaren. Ik deed het. Zy keurde myne keuze niet af. Zy onderhieldt wel draa de Ouders van *Leonoor* over dit gewigtig stuk; deezen hadden niets tegen my. Maar de Vader stondt 'er sterk op, dat ik eerst myne studie moest voltrekken, en Mr. in de Regten worden. - Ik was maar al te wel bewust van den agter uitgang myner Studien, om niet te weeten hoe veel 'er nog voor my te doen stondt, om met glans en lof dien eernaam te verwerven of te draagen; en zonder zulks kon myn eerzugtig hart daar toe niet besluiten, en myne opregtheid hadt een afkeer van de laage slinksche en maar al te wel bekende wegen om die vordering te bekomen. Wat nu gedaan? Ik bedagt, met overleg van myn Beminde, haaren Vader, die een Koopman in zyn hart was, den voorslag te doen, om de Studie te laaten vaaren, en met hem deel in den Handel te neemen. Myne Moeder stemde in dit myn voorneemen, en 't vondt ook eenen gunstiger ingang, dan wy ons hadden durven belooven by den Heer ****. Om kort te gaan, ik zeide de Letteroefeningen vaarwel, en koos het Koopkantoor voor de Studeerkamer; en ik zag eerlang myn hoogsten wensch voldaan door *Leonoor* ten huwelyk te krygen'. - *Dus verre loopt myn opstel, gy zult my wel willen vergunnen, myn Heer, eens een Vriend te gaan zien, en dat ik nogmaal afbreek; de laatste reis hoop ik voor dat ik den Brief ten einde heb*.

***

Ik was getrouwd - ik dreef den Koophandel met meer gelukt dan lust, - myne Moeder stierf naa 't verloop van zes jaaren - myn Schoonvader werdt met het klimmen zyner jaaren den handel moede, en nam het besluit om stil te gaan leeven - alleen dien vry groot geworden omslag aan te houden stondt my geheel niet aan - ik scheide dan, gelds genoeg en geene Kinders hebbende (ook kryg ik ze waarschynlyk nimmer) met hem te gelyk uit de Negotie. Hier begint myn leeven als een rechtschaapen *Peripateticus*,

waarvan ik ten oogmerk had u een verhaal te doen: want schoon veelen van onzen aanhang zich des schaamen, ik niet.

Ik bewoon, met myne teergeliefde *Leonoor*, een gemaklyk en vermaaklyk huis in 't beste en leevendigste van de Stad. - Ik staa 's Zomers zo wel als 's Winters ten acht uuren op, (tusschen beiden moet ik u melden dat ik twee jaaren een Buiten in huur gehad heb, doch ik kon 'er niet aarden, en ik raad myne Broeders, die tot nog met Buitenplaatsen belaaden zyn, zich hoe eer hoe beter daar van te ontdoen.) Tot half tien duurt het ontbyt, smaaklyk gemaakt door het leezen en spreeken over de Courant - 't volgende uur is het uur, waar in ik alles verrigt wat myne tegenwoordige omstandigheden noodzaaklyk vorderen; en, ik kan het 'er zo wel in af, dat 'er tyds genoeg overschiet om my te kleeden en ten half elf in 't Koffyhuis *** te zyn. - Niet meer dan één pyp doorgaans gerookten het daar zynde nieuws gehoord hebbende, neem ik veel al myn weg na de Vischmarkt, want ik ben benevens myne Huisvrouw een magtig liefhebber van goeden Visch, en vertrouw het koopen aan niemand dan my zelven. - Behalven dit, vind ik eene genoegzaame rede om derwaards te gaan; op de Vischmarkt komen meer *Peripatetici*, en 'er is tusschen ons iets van dat geene 't welk de Geleerden *Attractie* noemen; zo dat het zelden mist of ik verschyn daar, 't zy ik voorneemens ben Visch te koopen of niet. - Naa 't een of ander straatje omgewandeld te hebben, land ik weder aan in dit of dat Koffyhuis, waar ik tot half twee als een rechtgeaart *Peripatericus*, met myne Medebroeders, de Koffy kamer op en neder wandel, spreekende van het loopende nieuws, of Staatszaaken verhandelende. Ik meld dit laatste byzonder, dewyl veelen van onzen aanhang doorsleepene Staatkundigen zyn; en nimmer geloof ik gelyken wy beter na de oude *Peripatetici*, dan wanneer wy, met tegen elkander hangende hoofden, in de zaalen van onze Verzamelplaatsen, heen en weder gaan, onder een onophoudelyk gepraat. De spraakzaamheid is ons over 't algemeen eigen.

Oordeel, myn Heer, uit dit besteeden van den voormiddag, of ik my te veel eers aanmaatig met my zelven onder de eersten en voornaamsten van onzen aanhang te tellen. - En dat ik het overige van den dag niet afwyk van de beginzelen, die een waar *Peripateticus* moet volgen, zal even onbetwistbaar blyken, als ik u verhaal hoe ik verder den dag besteed. - Nauwlyks is de smaaklyke maaltyd genoo-

men, (in 't voorby gaan, hier val ik met myne Huisvrouw wat *Epicuristisch*, of ik doe een wandeling; gaa deezen en geenen zien, niet zelden drie of vier loopende visitens op één naamiddag afleggende. De meeste avonden heb ik myne vaste *Collegien:* op de andere gaa ik met myne Vrouw uit, of zie gezelschap aan huis. - Gy vraagt my mogelyk hoe ik het Zondags stel en by slegt weer. 's Voormiddags gaa ik Zondags altoos te kerk, en verfris my, daar uit komende, in het Koffyhuis, of by een goed Vriend; verder ben ik op Zondag myn eigen Meester niet, 't is de vaste Familie dag by onze Oude lieden. Dan de oude Heer is reeds mede geen onwaardig lid van onzen aanhang, weshalven wy in dit stuk zeer wel over weg kunnen, en naa het eeten den dag vry *Peripatetisch* slyten. - Regenagtige dagen, en straaten, gelyk wy te deezer dagen hebben, zyn voor de arme *Peripatetici* verdrietig en lastig. Ze zyn voor de meer bemiddelden wel de aangenaamste niet; doch, wat my betreft, ik behoef geen koets of sleetjes geld te schroomen.

Maar welk een langen Brief heb ik reeds geschreeven? hoe veel is 'er in doorgehaald en veranderd, ik zou denzelven wel dienen te verschryven; dan ik hoop, myn Heer, gy zult my hier van wel willen verschoonen; 't geschreevene is leesbaar, zo ik meen. Ik zend u den Brief zo als hy is; maar met welk een oogmerk? vraagt gy mogelyk. Om dien gedrukt te zien, Heer DENKER: want ik ben verzekerd hy zal veelen myner Broederen wel smaaken; schoon hy zommigen, die nog niet voor hunne beginzelen durven uitkomen, mogelyk belgen zal; maar ik bekreun my dier onwaardigen niet. Doch ik heb met dit alles nog het groot oogmerk, dat my tot schryven aanspoorde, niet gemeld. Ik zal het met een kort woord doen; en dit zal zo ik vertrouw eene genoegzaame reden uitleveren om deezen te laaten drukken, alle andere redenen ter zyde gesteld zynde. Ik heb dan, door myn omloopend leeven, gelegenheid om veel, en wel in den smaak vallende stoffen van verscheidenerlei aart, voor u op te doen, en bied met deezen mynen dienst aan om nu en dan iets van myne waarneemingen te zenden: zyn ze niet beredeneert en uitgehaald, zy zullen u stoffe tot Denken kunnen verschaffen. In vertrouwen van eene gunstige receptie, heb ik de eer my te mogen tekenen

Myn Heer

U.D.V.D.
PERIPATETICUS.
Amsterdam 23. 24. 25.
Jan. 1767

De Denker.
N°. 219.
Den 9 Maart 1767.

[Verhandeling over het Denken, ten aanzien van de verscheidene wyzen, op welken het zelve gewoonlyk geschiedt.]

Beaucoup penser c'est vivre.

De SANS SOUCI.

IK heb al meer dan eens klagten gehoord, dat ik niet voldoe aan den Titel van myn Werk, noch beantwoord aan den Naam dien ik draag. Zeer veel zou ik, ten deezen aanzien, tot myne verdediging konnen zeggen, en met gemak daar mede een geheel vertoog vullen. Maar dit zou voor myne Leezeren verveelend wezen, en misschien zou ik, na veel omgehaald te hebben, my zelf nog niet van alle schuld konnen vry pleiten. Ik zal eenen anderen weg in slaan, om dien klaageren den mond te stoppen. Ik zal my gewennen, telkens als ik de pen opvat om een Vertoog te schryven, my te herinneren hoe myn Naam is. Ik zal toonen in myne schriften, dat ik met reden DE DENKER heeten mag; en ik zal heden daar van een doorslaand bewys geeven door eene Verhandeling te schryven over *het Denken*.

'Eene verhandeling over het Denken! dat zal wêer een droog stukje weezen', verbeeld ik my myne vrolyke Leezers te hooren zeggen, 'wie is 'er toch zo zot dat hy den Denker zulke dingen in 't hoofd brengt, door te klaagen dat hy niet aan zyn' naam beantwoordt? Wat geeven wy daar om, als hy ons maar de lever doet schudden?' Zo gaat het; als men den éénen genoegen wil geeven, krygt men den anderen aan den hals. Dich 't zal zig met die zaak wonderlyk wel schikken. Ik zal toonen dat ik weet wat Denken is, door eene ordentelyke Verhan-

deling over dat onderwerp te schryven, om dus myn Eer als DENKER op te houden; en ik zal egter geen mensch met eene drooge Redeneering verveelen Ik zal den Oorsprong onzer denkbeelden niet naarspooren, noch derzelver byzondere soorten onderzoeken, noch van derzelver onderlinge overeenkomst of strydigheid handelen. Die lust heeft om zulke dingen te leezen, kan in verscheiden schrandere Werken, en boven al, indien hy Engelsch of Fransch verstaat, by den wêergadeloozen LOCKE, te regt komen. Ik zal, op myne manier, eene Verhandeling over het Denken schryven, die ik my vermeeten durf dat veelen beter behaagen zal dan de uitmuntende *Proeve* van LOCKE.

Het Denken geschiedt op vierderlei wyzen.

1. *Stil by zig zelf*.
2. *Schryvende*.
3. *Prevelende*.
4. *Spreekende*, of *overluid*.

Zie hier de vier Deelen van myne Verhandeling.

Betreffende, *voor eerst*, het Denken dat alleen *stil by zich zelf* geschiedt; dit durf ik gerustlyk aanpryzen, mids men over nuttige onderwerpen denke, en niet over kwaaden of schadelyken. Zig daar van wagtende, denke men vryelyk by zig zelf. Dit is nuttig om de Waarheid te vinden, om te ontdekken hoe men zig in voorkomende gevallen te gedraagen heeft, en om zig in staat te stellen tot wel te spreeken, en wel te schryven. Maar om zo nuttig te denken, moet men zyne gedagten by een Onderwerp leeren bepaalen, en niet over honderd dingen denken in een half quartier. Die, hier in geen meester is van zynen geest, leeze liever wat in een goed boek, en *denke* dus al *leezende*, waar van ik ook wel een byzonder Deel had konnen maaken: maar iemant die leest, neemt eigenlyk denkbeelden van een ander over, dat wat eene andere wys van denken is, als waar over ik in dit vertoog bedoelde te spreeken. Ik heb verder aan de stille Denkers niets meer te recommandeeren, dan dat zy 't werk niet te zwaar opneemen, om niet ziek of gek te worden; dat zy niet in 't water, noch hunne medemenschen tegen 't lyf loopen; dat zy zorg draagen om geene graaten in de keel te krygen, als zy Visch eeten; dat zy hunne Vrouwen, of andere huisgenooten,

niet meer dan driemaal één ding laaten vraagen; en dat zy, als ze de luiken van de raamen in hun vertrek, by lichten dag, hebben toegeslooten, die terstond weer open maaken, om zich niet in 't donker te bezeeren.

Ik gaa over tot *het tweede*, namelyk tot het *Schryvende Denken*. Men zal wel gelooven willen dat ik daar niet tegen ben. Zulk Denken is myn zaak. DE DENKER is een *Schryvende Denker*. Inderdaad, dit is een voorteffelyke manier van Denken, daar veelen door vermaakt, onderrigt en verbeterd konnen worden; vooral sedert de edele Drukkonst is uitgevonden. En hoe veele menschen komen 'er door aan de Kost? Papiermaakers, Papierverkoopers, Lettergieters, Letterzetters, Boekdrukkers, Boekverkoopers, Boekbinders, Autheurs en verscheiden anderen. Zyne gedagten by stukjes, alle maanden, of alle weeken mede te deelen, is inzonderheid zeer aan te pryzen. De Luiden willen daar gemaklyker aan dan aan groote brokken te gelyk; en 't is voordeeliger voor de Boekverkooperen en voor de Schryvende Denkeren, die, hoe zeer ze 't nut hunner medemenschen bedoelen mogen, doorgaans geene zwaarigheid maaken om, ten minste als een ondergeschikt einde, ook hun eigen voordeel op 't oog te hebben. En wie zal hun dat misgunnen? Schryvende Denkers hebben 't doorgaans niet te breed: want, dat zonderling is, menschen van vermogen schynen zeer zelden zin te hebben in deeze wyze van Denken. 't Was te wenschen, tot bevordering van nuttige kennis en eenen goeden smaak, dat er wat meer Liefhebbery was onder bekwaame luiden, die geld hebben, om Schryvende te Denken. Daar zyn 'er, onden deezen, die veel nut zouden konnen doen, door dit middel. Zy behoeven geene groote werken te schryven; laaten zy maar nu en dan een fraai vertoog aan my zenden; ik zal met dankbaarheid ontvangen, en met veel plaisier een plaats in myn Werk geeven.

Maar wat zal ik zeggen van die menigte Prullen, waar van de Drukpers gestadig zweet? Tegenwoordig anders niet dan dat zulke Autheurs noch *Schryven* noch *Denken* konnen; en dat ik er dus hier niet mede te doen heb. Wat ondeugende Boeken betreft, die in hun soort vernustig zyn opgesteld; deezen zal elk braaf man, als ten hoogste schadelyk, met my verfoeijen, en op deeze wys schryvende te Denken nog veel erger houden, dan het dus stil by

zig zelf te doen. Hier was veel van te zeggen: maar ik wil niemant door langdraadigheid verveelen, en ga daarom over tot

Het derde, te weeten het *Prevelende Denken*. Uit kragte van myn Charakter als DENKER, verklaar ik dit voor geheel ongeoorlofd. 't Is de allermisselykste manier van Denken, die men verzinnen kan, en egter is dezelve niet zeer ongemeen. De Oorzaak hier van schynt deeze te zyn. Wy hebben Woorden noodig, niet alleen om onze denkbeelden aan anderen mede te deelen, maar wy bedienen 'er ons ook van, om die in onzen eigen geest te vormen, en in orde te schikken. Sommige menschen nu schynen de denkbeelden niet te konnen vasthouden, zonder de Woorden, die dezelven uitdrukken, te noemen; anders ontglippen hun de gedagten. Hierom prevelen zy die woorden, zonder dat zy 't zelven weeten. Doch dit is eene kwaade gewoonte, die men overwinnen kan; en 't is in de natuur der zaake gantsch niet onmogelyk, noch zelfs moeijelyk, denkbeelden te vormen, zonder dit behulp. De Prevelende Denkers zelven prevelen niet altyd, en denken ook wel zonder deeze kruk te gebruiken. Dat iemant alleen op zyn kamer zit te prevelen, zou in te schikken wezen: maar 't ergst is dat zy, die zig daar aan gewend hebben, 't ook doen in gezelschap. 't Maakt een zotte figuur, waarlyk, een mensch op die wys *te zien*, en niet of naauwlyks *te hooren* denken; hem de lippen te zien roeren, en geen of geen verstaanbaar geluid te hooren; en de vertooning wordt nog bespottelyker, als hier gebaarden met de handen, 't ophaalen der schouderen, en 't opheffen of verdraaijen der oogen, bykomen. Zulk denken is *Contrabande*; 't is niet ordentelyk; 't is niet gepermitteerd. Ik keur het volstrektlyk af, om dat het ongemanierd is, en om dat 'er het Denken een kwaaden naam door krygt, dewyl zy die veel werk van Denken mnaken 'er veelal meest aan schuldig zyn. En voor dat gevolg moet ik, in myne qualiteit, zo veel mogelyk is, zorg draagen.

De vierde manier van denken is *Spreekende* of *overluid Denken*; en hier op zal ik wat langer blyven stilstaan. Het vermogen der spraake, waar mede wy boven de Dieren beschonken zyn, is ons van den uitersten dienst om onze gedagten aan elkanderen mede te deelen. Zonder dit edel vermogen zouden wy eene menigte van kundig-

heden, het aangenaame der onderlinge gezelligheid, en zeer veele genoegens missen. Door *Spreekende te Denken*, gieten wy onze denkbeelden in den geest van elkanderen over, en denken dus samen, tot onderling nut en vermaak. Niemant, vertrouw ik, zal my voor zo buitenspoorig aanzien, dat ik deeze nuttige en aangenaame manier van Denken zou willen afkeuren, en mynen Tydgenooten een eeuwig *silentium* zou willen opleggen. Dit zou eene wanhoopige, zo wel als eene zotte onderneeming wezen. Laat men zig slegts wagten van, door kwaade samenspreekingen, goede zeden te bederven, en van het voortreffelyk vermogen der spraake tot benadeeling, in stede van tot nut en vermaak, zyns naastens, of tot eenig ander kwaad einde, te gebruiken. Doch daar is, ten deezen aanzien, nog iets anders, daar ik myne Leezers hier inzonderheid voor wilde waarschuwen; namelyk, dat men zig by deeze wys van Denken, hoe goed en heilzaam in zig zelve, vooral niet moet bepaalen. Daar zyn luiden, die byna nooit (ten zy ze zig geheel alleen bevinden of in de Kerk zitten) anders dan *Spreekende Denken*; die alles wat zy *Denken* ook *zeggen*; die zig gewend hebben *overluid te Denken*. Dit wordt door den tyd een Ziekte, een elendige Kwaal, die bezwaarlyk te geneezen is. Wanneer wy welgesteld zyn, hebben wy 't vermogen, om een gedagte, die ons invalt, door middel der spraake aan anderen mede te deelen, indien wy zulks geraaden vinden; of zo niet, dan die te verzwygen en binnen te houden. Doch de *Spreekende*, of liever de *Praatende Denkers*, gelyk zy, die *overluid denken*, gevoegelykst heeten mogen, hebben 't vermogen van hunne gedagten binnen te houden, naar 't schynt, verlooren. De Spieren of Vezelen, die daar toe vereischt worden, zyn kragteloos geworden of verstramd, by mangel van oefening: want Instrumenten, die men in langen tyd niet gebruikt heeft, worden onbekwaam om dienst te doen. Zulke Praatende Denkers laboreeren aan een diergelyk ongemak als 't gene de Geneeskundigen *Alvus laxa* noemen, of (om Nederduitsch te spreeken, en hier eene zeer beschaafde uitdrukking van eene beroemde Dichteresse te ontleenen) als de kwaal der genen die altoos terstond voldoen moeten aan *den eisch der dringende Natuur*. t Is waar, men ontlast zig door praaten van zyne denkbeelden, zonder pyn of ongemak; die *evacuatie* gaat gemakkelyk;

men wordt 'er niet door verzwakt; men houdt altoos nog wat voorraad over, want het vat loopt nooit zo schoon leeg of 'er blyft wat in; en des noods is 'er altyd kans om 't eene men kwyt is geraakt wêer binnen te krygen, en op nieuw te loozen. Dus schynt deeze ziekte niet gevaarlyk te wezen; en ze heeft ook haare voordeelen. Die daar aan vast is *maakt geen Moordkuil van zyn hart*, en dat is immers nog ongezonder. Ook krygt men 'er een schoone *Flux de bouche* door, dat immers verre te prefereeren is boven dien traagen, langzaamen, en half stamerenden spreektrant, welken men vindt in Menschen, die in een gezelschap om 't half uur een woord spreeken. Ik erken gereedlyk deeze Voordeelen van het *overluid Denken*, en schat ze, naar hunne waarde. Doch men vergunne my ook de nadeelen daar van te melden; en zo die niet zwaarer weegen dan de voordeelen, laat men dan vry op deeze manier denken, zo veel men wil.

Een Praatende Denker kan geene geheimen bewaaren. Zo dra denkt hy niet aan eene zaak, of hy zegt die overluid; en 't is hem evenveel wie 'er tegenwoordig is. Zyn hart, daar hy, in plaats van *een Moordkuil, een open Hof van gemaakt heeft*, staat voor ieder een open; ja *het ligt hem op de tong*, op dat elk het gemaklyk zou konnen vinden. Hy laat het aan alle ordentelyke menschen bezien voor niet, en men doet hem plaisier met het te komen zien, dat is met aandagtiglyk naar hem te luisteren, terwyl hy zit te vertellen alles wat hy weet. Maar alle zogenoemde ordentelyke menschen zyn niet zo eerlyk en zo bescheiden, dat ze geen misbruik van zyne beleefdheid maaken: zo dat hy de nadeelige gevolgen van zyne *Openhartigheid* niet zelden ondervindt. Behalven dit heeft men somtyds hem iets toevertrouwd, om zorgvuldiglyk in zyn hart te bewaaren, zonder 't aan eenig mensch te laaten zien; en ondertusschen, hy zet zyn *hart* wyd *open*, en laat het ieder een doorsnuffelen. Hoe is dat te verantwoorden? en hoe veel ongenoegen haalt men zig met die gulheid op den hals!

Een Praatende Denker maakt zig, wyders, veele kwaade vrienden, door anderen onaangenaamheden te zeggen. *Gedagten zyn* wel *Tolvry*, en zullen wel Tolvry blyven, in weerwil van RABENERS wonderbaarlyk Project om eenen *Denktol* in te voeren; want het gaat zo gemaklyk niet

nieuwe Tollen te heffen: maar 't zyn alleen *stille Gedagten* die tolvry zyn. 't *Overluid denken* is nooit met het Privilegie van Tolvryheid begiftigd geworden; en daar zal ook nooit iets van vallen. Men schaft zo geene oude Tollen af, zo min als men nieuwen invoert, of nog minder; en de tyden om Privilegien te krygen zyn voorby. Deeze manier van denken staat bloot voor de allerscherpste *Visitatie,* en zelden treft men gemaklyke Commisen of Tollenaars aan, die wat door de vingeren zien. Die dan aan een ander alles in 't aangezigt zegt wat hy van hem *denkt*, die elkeen ongezouten de waarheid zegt, die geen ongunstig vermoeden zelfs smoort in zyn binnenste, maar daar mede, zonder eenige de minste ontveinzing, rondelyk voor den dag komt; heeft gewisselyk een' zwaaren Tol te betaalen, en mag wel te vrede wezen, indien 't niet verder loopt, en hy 'er den hals by inschiet.

Een enkele Praatende Denker is evenwel, dikwils, nog zo onverdraagelyk niet. Als hy wat goedaartig en geestig is, kan hy ons met zyn snappen zelfs vermaaken. Maar heeft men een party van dit slag van Denkers byeen, dan lydt het Trommelvlies een geweldigen aanval; en niemant voegt zulk een Gezelschap beter dan eenen Dooven. Het *stille*, het *schryvende*, ja zelfs het *prevelende Denken*, kan zeer wel te gelyk geschieden; maar het *overluid Denken* niet. Indien allen, die byeen zyn, op denzelfden tyd het zelfde dagten, zou 't konnen gaan. Men had de Gedagten dan maar op Nooten te zetten, om zelfs zeer fraai gezamenlyk overluid te denken. Doch de Praatende Denkers denken zo harmonieus niet. Als gy 'er twaalf by elkander hebt, zal 'er over vyf of zes zeer verschillende onderwerpen gedagt worden: ‘misschien over de Dissidenten in Poolen; over de Engelsche Oost-Indische Compagnie; over 't Pourtrait van zyne Hoogheid, dat nu te Rotterdam is uitgekomen; hoe veel Lamoenen men tegenwoordig voor een Zesthalf kan koopen; en hoe extra vol het op Biddag geweest is by Dom. W.’ Over dit alles te gelyk overluid te denken kan zekerlyk geene melodieuse Harmonie maaken. En, gesteld zynde dat alle de praatende Denkers over dezelfde stof denken, konnen zy egter geene geregelde en beurtelingse Samenspraak vormen, om dat zy hunne denkbeelden niet konnen binnen houden, zelfs geen oogenblik. Dus vallen zy

elkanderen onophoudelyk in de rede. Een wild en verward geluid verspreidt zig door 't Vertrek en 't geheele huis; men spreekt allen te gelyk; die 't hardsh kan schreeuwen is de baas en 'er 't gelukkigst aan, dewyl hy zyne denkbeelden loozen kan; daar een ander die zulk een keel niet kan opzetten, terwyl hy bezig is met zig te ontlasten, genoodzaakt wordt, na tienmaal herhaald te hebben, *ik zeg - ik zeg dat - ik zeg dat de - ik bidje luister toch eens, ik zeg - ik zeg - ik zeg dat* enz. de rest binnen te houden, hoe behaauwd het hem ook valle. Is 'er een stille Denker in zulk een Gezelschap, die heeft het gemaklyk dat hy niet behoeft mede te praaten: maar het gerammel moet hem ysselyk verveelen. Geen één geregeld denkbeeld vertoont zig voor zynen geest; 't zyn allemaal endjes van denkbeelden die hy ziet; en zo hy onlangs een Gezelschap van zynen smaak heeft bygewoond, is 't voor hem eveneens, als of hy uit een nette Lakenwinkel op de *Noordermarkt* verplaatst was.

H.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 220.
Den 16. Maart 1767.

[Brief, waar in onder anderen de Vraag, wat is een Eerwaardig Man? overwoogen wordt; en eenige bedenkingen over denzelven.]

Quaesitam meritis sume superbiam.

HORAT.

IK beloof my iets goeds van mynen jongen *Correspondent*, indien hy zich op het Zedenkundige wil toeleggen. Om hem daarin aantemoedigen heb ik den volgenden Brief met myn Antwoord op de voorgestelde Vraage zoo spoedig uitgegeeven, als my mogelyk was. De Brief is van den volgenden inhoud.

Myn Heer!

DEwyl myne kundigheden in de Zedekunde, welke men my als de noodigste weetenschap aanpryst, niet zeer uitgebreid zyn, wegens myne jonge jaaren, en dat ik pas onlangs lust gekreegen en gelegenheid gezogt heb om my in die weetenschap, ter verbeteringe van myne zeden, te oefenen; en ik nu meermaalen bevind, dat verstandige en kundige luiden anders dan ik over verscheiden onderwerpen van deezen aart denken, gebruik ik de vryheid om deeze myne volgende ontmoeting aan UE mede te deelen; of UE., wiens bekwaamheden ik zeer hoor roemen, en die men zegt de Zedemeester deezer eeuwe te zyn, de goedheid geliefde te hebben van my hier op met uwe onderrichting te vereeren.

Ik ben van een deftige Familie, en uit aanzienlyke Ouderen gesprooten, die my in de groote Waereld opgebragt hebben. Myn Vader, die nu omtrent drie jaaren dood geweest is, heeft ook aan myn Moeder en my, haar eenig kind, genoeg nagelaaten om ons fatsoen te houden. Myn Ouders hebben niets verzuimd om my een goede opvoeding te geeven. In de Fransche Taal, in de Muziek en in het Dansen ben ik vry wel ervaaren. Van den Godsdienst, 't is waar, heb

ik weinig kennis; maar men kan alles niet te gelyk leeren. Ook heb ik daar nog tyds genoeg toe, en ben reeds eenigermaate bezig my daar in te oefenen, dewyl myn Oom my geduurig over dat onderwerp onderhoudt, en my de noodzaaklykheid daar van op het sterkste aanpryst.

Deeze Oom, een man van veel bekwaamheid, en die den lust tot Godsdienstige kennis in my ontvonkt heeft, houdt in den Winter een weeklyksch Gezelschap, bestaande uit goede Vrienden, welke elkander by beurten aan hun huis en haart ontvangen, en, gelyk men zegt, op een vriendelyke pyp tabak, en een maatig glaasje wyn, onthaalen. Van dit Gezelschap kan myn Oom zoo smaakelyk tegens my praaten dat hy watertandt. ‘Cousin, zegt hy, 't ware te wenschen, dat veelen ons daar in naarvolgden. Wy houden dit Gezelschap niet slechts om de vriendschap te onderhouden en aan te kweeken, maar ook, en wel inzonderheid, om ten minste éénen winterschen avond in de week, recht vermaaklyk voor redelyke wezens, dat is, zeer nuttig, en ter vermeerderinge van malkanders kundigheden en deugden door te brengen’. Hy, naamlyk, die 't Gezelschap aan zyn huis heeft, moet een Vraagstuk voorstellen, dat tot de Zedekunde betrekkelyk, en in de Praktyk van minder of meerder nuttigheid is: waar over dan vervolgens onderling zeer uitvoerig wordt gesproken.

Myn Oom heeft my zeer sterk aan geweest, en van zyne vrienden vryheid verworven, dat ik dit Gezelschap, als naar zyn zeggen voor my zeer nuttig, nu en dan eens zoude bywoonen. Dit heb ik nu eenige weinige reizen gedaan. Doch, gelyk gy wel denken kondt, het Gezelschap heeft aan my niets dan de tegenwoordigheid van myn persoon. Ik speel hier slechts den Toehoorder. Doch die rol speel ik ook wonderbaarlyk wel. Op al wat 'er gezegd wordt, geef ik niet alleen naauwkeurig acht, en tracht het zoo veel mogelyk myn geheugen in te prenten, maar 't gene ik onthouden heb schryf ik ook, te huis gekomen zynde, terstond op.

Maar, Myn Heer! om te komen daar ik weezen wilde, zeer dikwyls ben ik in twyfel, of die Heeren de Zedekunde zelf wel verstaan. Immers hunne begrippen verschillen niet alleen hemelsbreedte van de mynen, maar ik durf wel zeggen dat hunne stellingen ook vierkant stryden met het

gemeene gevoelen der menschen. Hier van zou ik eenige voorbeelden konnen bybrengen; maar dan zou myn brief veel te lang, en daar door verveelende worden. Ook zou het veel te onbeleefd zyn Uw. door het leezen van myn gekrabbel zoo lang af te houden van UE. geliefde en gewoone bezigheid, het Denken. Hierom zal ik UE. alleen melden, wat in de laatste byeenkomst, die ik heb bygewoond, verhandeld en bepaald is. 't Gene toen werdt vastgesteld kwam my zoo vreemd voor, dat ik 'er zedert niet geweest ben, noch denk te komen, voor dat ik door UE., of, zoo ik merk dat het UE. niet gelust, door een ander, die ik vertrouwen mag hier toe kundig genoeg te zyn, wegens de redelykheid hunner stellingen overtuigd worde: op dat ik niet onverhoeds met dweepachtige denkbeelden besmet raake, en de waereld my niet als een Kwaaker bespotte en verachte.

't Gezelschap dan toen ter tyd byeen gekomen zynde, begon de Heer, aan wiens huis het was, zyn Vraagstuk voor te stellen. Hy zei dat, daar het nu zyn beurt ware eene Vraag op te geeven, hy het noodig oordeelde de gelegenheid, waar by hem dezelve in 't hoofd was gekoomen, kortelyk te melden. En dit kwam hier op uit. Hy hadt, zoo hy zeide, reden gekreegen om te denken, dat zeker Lid van 't Gezelschap nog niet genoeg verlicht was. ‘Gy weet, Vriend, zeide hy tegen dien Heer, waar op hy het gemunt hadt, dat ik voor vier dagen aan uw huis was, om te samen eenige zaaken, die zeer pressant waren, af te doen, en die wy nu gisteren eerst aan een kant hebben konnen maaken, om dat wy dezelve de eerste reis door uwe *Complaisance* uitstelden, waar door we ons zelven aan meerder moeite geholpen, en niet weinig tyd verspild hebben. Gy moet weeten, Heeren, (zei hy tot de andere Leden van 't Gezelschap,) terwyl wy te samen drok met gemelde zaaken bezig waren, wordt 'er by Myn Heer gescheld. Wat zal dat zyn, zei myn Vriend? Ik zei, wie 't ook mag weezen, als 't niet iemand is, die een noodzaaklyke boodschap aan u heeft, en welke met een kort woord kan afgedaan worden, moet gy laaten zeggen dat ge belet hebt; want wy moeten onze zaaken afdoen. Gy weet dat ze niet wel uitstel lyden konnen. Dat zal ik ook, was Myn Heers antwoord. Met komt de meid binnen. “Myn Heer daar is Do-

miné N.N.” Zég, zei ik tegen de meid, dat je Heer belet heeft. Wagt, zei hy, ik zal zelf eens heen en weêr voor loopen En ziet, hy komt met Dominé binnen. Wy moesten toen van onze zaaken afzien. De tyd, dien ik nog over hadt, verliep. Ik ging heen, en wy scheidden dus onverrichter zaake van elkander. Daags daar aan elkander op de Beurs spreekende, bepaalden wy den dag van gisteren, om dat wy niet eerder gelegenheid hadden, ter afdoening onzer zaaken. En als ik zei dat we ze toen moesten afgedaan, en hy zich by zyn woord gehouden moest hebben, was het antwoord, “Ja dat zou ik gedaan hebben als 't een ander geweest ware; maar een Predikant is evenwel een *Eerwaardig man*, die mag men zoo maar niet heen zenden”. Dit was evenwel, zoo 't my voorkwam, geen bondige reden. En daarom nam ik voor thans deeze Vraag aan 't Gezelschap voor te stellen. WAT EEN EERWAARDIG MAN IS?’

Hier op antwoordde de ander, na zich een weinig bedacht te hebben. ‘Wel die Predikant, waar van gy daar sprak, is een Eerwaardig man. Want behalven dat dit zyn tytel als Predikant is, verdient hy ook dien eernaam wegens zyne hooge geleerdheid. En dit was ook de reden, dat ik uit achting voor zyne waardigheid hem zoo bot niet wilde afzeggen’. Wat het eerste aangaat, zei de Heer Vraager, dat wil ik niet betwisten. Ik laat dien Heer in zyne waarde. Ons oogmerk is ook niet dezen of genen over den hekel te haalen, noch van byzondere persoonen iets haatlyks te zeggen. Daar zyn anders Predikanten genoeg die den tytel van Eerwaardig niet verdienen, gelyk er ook aan den anderen kant gemeene leden der Kerke zyn, die men met recht Eerwaardig zou mogen noemen. Doch wat het andere betreft, dat men zyne noodige affairen verzuimt, enkel uit *Complaisance* kan ik niet goedkeuren. Immers myne gewoonte is zoo. Als iemand my komt bezoeken wanneer ik het bezoek wel kan afwachten, ontvang ik elk die komt met beleefdheid, en indien er dan eenige aanneeming van persoonen by my plaats heeft, kan ik wel betuigen, dat verstandige en braave menschen, al zyn ze zelfs gering naar de waereld, by my den voorrang hebben. Maar kan ik niet wel bezoek afwachten, dan laat ik maar zeggen dat ik belet ben.

En heeft men my noodzaaklyk te spreeken, zoo doe ik die zaak maar heel schielyk, zonder veel Komplimenten te maaken, in de Zydkamer met die menschen af. En hier in maak ik ter waereld geen onderscheid. Of het de Koster of de Dominé, of het een Boer of een Edelman is, dat is by my juist het zelfde. Ik meen dat niemand dit met reden kan afkeuren. Immers gelyk het naar hoogmoed smaakt geringe menschen die ons komen bezoeken, met een gemaakt *excus* af te scheepen, of niet behoorlyk te ontfangen, schoon we tyd hebben. Zoo speelen we den geveinsden wanneer we persoonen van aanzien met veel plichtpleegingen tegen ons genoegen afwachten, en zelfs verzoeken by ons te blyven, terwyl we in ons hart wenschen dat ze maar heen waren, en we onze zaaken verrichten konden. Doch, zei hy, laaten we hier nu van afstappen. De vraag is nu maar: *Wat is een Eerwaardig man?* Op deeze vraag werden vervolgens verscheiden bedenkingen in antwoord voorgesteld, die van alle kanten bekeeken, en op het allerfynste uitgepluist werden.

Maar, myn Heer de Denker! ik wenschtte wel dat UE. er zelf tegenwoordig waart geweest. Want ik vrees dat UE. de vreemde gedachten die hier voorgesteld, en de wonderbaare glossen die hier gemaakt werden, niet zult gelooven. Dat UE. zal denken dat myn geheugen my een part gespeeld heeft. Want ik geloof zekerlyk, Myn Heer! dat ik het alleen niet ben die geheel anders denkt dan deeze Heeren. Laat my hier een voorbeeld toe bybrengen. Laatst ging ik op een avond naar 't huis van zeker Heer, dien ik in langen tyd niet bezogt had; en na dat de knegt my hadt aangediend, kwam hy weder om my aan te zeggen dat Myn Heer niet te huis was. Ik merkte wel dat het een versierd kompliment was, maar wist niet wat ik er van zou denken. Zou die Heer, dacht ik, op den zelfden voet te werk gaan, als ik op myn Ooms Gezelschap heb hooren aanpryzen? Hier nieuwsgierig naar zynde, zogt ik hem den volgenden dag in 't Koffihuis te spreeken. Daar zynde, zag ik hem in komen, en had zoo dra 't gewoone kompliment niet afgelegd, of hy zei tegen me, waarom kom je me niet eens bezoeken? Ik geloof waarachtig dat je fyn wordt, en de vriendschap zoekt af te snyden. Wel zei ik daar op, ik heb gister avond nog aan uw deur geweest, maar de knegt kwam my zeggen dat ge niet te huis waart. Wat Drom-

mel, zei hy, dat spyt me. Ben jy dat geweest? Ik docht dat het onze vriend ..... was, om dat gy beiden denzelfden van voerdt, want op u had ik geen gedachten. Ik was zeker wel te huis, en hadt niets te verzuimen. Wel dat spyt me waarachtig. Op den dag ben ik klaar, want ik heb een spiegel laaten maaken waar in men zien kan wie er schelt, en daar vind ik extraordinair veel gemak by, kon hy 's avonds ook van dienst zyn! maar dan is men er tog mêe gefopt. Als ik hem daar op zei dat zulk eene handelwys niet braaf was; en begon voor te preeken 't gene ik juist over dat onderwerp op het Gezelschap gehoord had, viel hy my in de reden, en begon braaf te lachgen, zeggende, ‘Zei ik het niet dat je fyn wordt! Uw Oom lelt je zoo wat aan 't oor geloof ik. Maar waarachtig die vent verstaat zyn waereld niet. 't Is allemaal dweepery en niet anders.’ Hier uit ziet gy, Myn Heer! wat ook anderen van de gedachten dier Heeren oordeelen. En zoo vreemd, denk ik, zal ook aan de meesten voorkomen 't gene men zei van den *Eerwaardigen man*.

Ik dacht zekerlyk dat het Ampt van Predikant den man, die het bekleedde, *Eerwaardig* maakte. Maar neen. Dit kwam, volgens die Heeren, niet eens in aanmerking. Een Predikant, kon echter om andere redenen, den naam van *Eerwaardig* nog onwaardig zyn. En een Leek, ja een vergeeten Burger, een man zonder eenig aanzien naar de waereld, kon echter dien naam met recht verdienen. Zyn dat geen malle glossen, Myn Heer? Of zoudt gy ook in dat zelfde denkbeeld weezen? De gantsche waereld denkt evenwel anders. En zou 't wel mogelyk zyn konnen, dat eenige weinigen, die zich zoo 't schynt wyzer achten dan het gansche menschdom, in dit stuk wel, en dat al de rest kwalyk zoude denken? 't Is waar, die Heeren betwistten wel niet dat Predikanten met recht *Eerwaardig* zouden mogen genoemd worden, maar dan was het juist niet om hun Ampt, maar om het wel bedienen van het zelve. Een Predikant, zou hy den naam van *Eerwaardig* verdienen, moest niet alleen genoegzaame natuurlyke bekwaamheden bezitten, maar zich ook van genoegzaame kundigheden hebben voorzien, en alle de deelen van zyn Ampt, en inzonderheid het prediken, getrouwlyk waarneemen. Zich maar braaf te diverteeren; of zelfs zich uit liefhebbery alleen op de studie te appliceeren, en het prediken, en be-

zoeken der Gemeente, ten einde, haare harten te leeren kennen en die te verbeteren, te verwaarloozen; dikwerf te repeteeren, of zo wat voor de vuist op een armhartige wyze voor te stellen om het uur door te brengen, was geenzins het Karakter van een *Eerwaardig man*. Trouwens dit laatste zou ook van myn approbatie niet weezen, ik ben er zelfs dikwyls om uit de Kerk gebleeven. Maar boven al werdt in een Predikant, zou hy een *Eerwaardig man* zyn, vereischt, een voorbeeldlyk godvruchtig en deugdzaam gedrag, naar de zedeleer van 't Evangeli 't gene hy predikte geschikt. Doch dit werdt ongemeen naauw bepaald. Ik heb al de byzondere deugden, die hier opgenoemd werden, als noodzaaklyk in een *Eerwaardig* Predikant, onmogelyk konnen onthouden. Zulk een Leeraar moest *liefhebbend, milddaadig* en *genereus, inschikkelyk, zedig* en *nederig* zyn, en ik weet niet wat al meer. Ja, dat zonderling was, hy moest, werdt 'er gezegd, de *Eere* vlieden zou hy Eerwaardig wezen. Ik geloof zeker dat ze van de Predikanten Engelen maaken wilden. Iemand van 't gezelschap ging zo verre van te beweeren dat een Schoenlapper, die naarstig en Godsdienstig was den naam van *Eerwaardig* beter verdiende dan een trotsche Dominé, die zig niet veel aan zyne Bediening liet gelegen leggen.

Zie daar, Myn Heer! zulke denkbeelden wil men my inboezemen. Heb de goedheid van my uwe gedagten daar over mede te deelen.

Ik ben

Uw E.D.W. Dienaar

J.D.K.

De naam van *Eerwaardig*, is een Titel, gelyk *Edel, Achtbaar, Gestreng*, en meer anderen, Titels zyn, waar mede men den Rang, die sommige in zekeren verhevenen Post gestelde Persoonen bekleeden, uitdrukt, en niet derzelver zedenlyke Charakters. *Eerwaardig* is de Titel van een Predikant, en men kan hem dîen geeven, zonder iets aangaande zyne bekwaamheden en deugden te beslissen. Doch 't is zeker dat een Leeraar geene *Eere waardig* is, ten zy hy zyne pligten betragt en zyne Bediening loflyk waarneemt; en dat gemeene Leden der Kerke, ja de geringsten onder dezelven *Eere waardig* zyn, wanneer zy in hunne omstandigheden braaf en deugdzaam lee-

ven. Den Heer J.D.K. durf ik wel raaden dat weeklyksch Gezelschap te blyven bywoonen. Hy zal 'er nut uit konnen trekken, en genezen konnen worden van vooroordeelen die hem aankleeven. Maar laat hy zyn eigen Oordeel gebruiken, en niets zonder bondige reden aanneemen. Dit is altoos noodzaaklyk, en in dit geval te meer dewyl sommige Leden van dat Gezelschap de dingen wat in een uiterste schynen te trekken. Immers ter waereld geen onderscheid te maaken in het ontvangen van den Koster of den Dominé, een Boer of een Edelman, gaat wat verre. Men behoort alle menschen, zelfs de geringsten, minzaam te bejegenen, en niet zonder goede reden toegang tot zig te weigeren: doch de burgerlyke welleevendheid eischt dat men luiden van rang eenig meer *uiterlyk* Eerbewys betoone. Anders wordt men belachelyk, gelyk een gewezen Buurman van my een ryke winkelier, die Koets en Paarden hield, welke de gewoonte hadt van een Kruijer en een Karreman even beleefd, en met dezelfde diepe buiging, te groeten als een Burgemeester. ‘Persoonen van aanzien tegen ons genoegen aftewachten, en zelfs te verzoeken by ons te blyven: terwyl we in ons hart wenschen dat ze maar heen waren en we onze zaaken verrichten konden’ is, naar myn oordeel geene *Geveinsdbeid* in eenen kwaaden zin, hoewel men 'er te verre in gaan kan, en zig daar door tot een slaaf van anderen maaken. Doch 'er zyn gevallen, waar in men niet nalaaten kan dus *den Geveinsden te Speelen*, indien men 't zo noemen wil, zonder zig onaangenaame gevolgen op den hals te haalen, of ten minste als zeer onbeleefd aangemerkt te worden. En 't is noch mogelyk, noch noodzaakelyk, noch nuttig (zo als de menschelyke samenleeving gesteld is) zig altyd te vertoonen overeenkomstig met de waare gevoelens van zyn hert. Dan alleen is zulks noodig, wanneer de Eer van God en de belangen der Deugd vorderen dat men rondelyk uitkome voor 't geene men is, zonder zig aan de ongunst der menschen te stooren.

De Denker.
N°. 221.
Den 23 Maart 1767.

[Het Huwelyk van den Heer T. een' Vrygeest, met Juffrouw Sophia, door het ernstig schryven van den Heer M., voorgekoomen, met eenige aanmerkingen over Huwelyken van persoonen, die van verschillende begrippen zyn omtrent den Godsdienst.]

Quomodo potest conjugium dici, ubi non est fidei concordia.
AMBROSIUS.

HEt volgende geval vervat een voorbeeld, het welk, zo niet altyd ten minsten in veele gebeurtenissen van dergelyken aart, waardig is gevolgd te worden. Ik zal het mynen Leezeren, met nog eenige aanmerkingen hier toe betreklyk, tot dit einde thans mededeelen.

SOPHIA, een Juffer van ruim vyf-en-twintig jaaren, die by veele bevalligheden der natuure, bezitster van een' aanzienlyken stuiver gelds was, werdt ten Huwelyk gevraagt van den Heere T, Doctor in de medicynen. Ouderloos zynde, en ongenegen om met haaren Oom, haaren geweezenen Voogd, thans uitdermaate bedilzugtig, in dit geval te raadpleegen, hadt zy de onvoorzigtigheid, om haaren

Minnaar *acces* te vergunnen, en eenigszins aan te moedigen, alvoorens zy zich behoorlyk omtrent hem geinformeerd hadt. Zy kende kort voor het aanzoek den Heer T. slegts in naam, en hadt maar twee of driemaalen zich in zyn gezelschap bevonden, toen hy het waagde zich als haaren Aanbidder te verklaaren. SOPHIA bezat een fyn oordeel, verkeerde met verscheiden schoonen van goede smaak, en zoude boven duizenden haarer Sexe, in geest en schranderheid uitgemunt hebben, zo haare natuurlyke bekwaamheden door middel eener goede opvoedinge gescherpt, en verbetert waren. Doctor T. behoorde tot die Jonge luiden, welken by den meesten der Sexe niet nalaaten konnen te behaagen. Bevallig op het eerste voorkomen, vriendelyk, galant, de Gezelschappen der Jufferen niet ongewoon, byzonder bekwaam om geestig te schertzen 't Geen by uitsteekenheid in den smaak van SOPHIA viel. By dit alles een Heer van aanzien, en die zich reeds den roem wist te verwerven van een schrander Medicus te wezen; was het juist niet vreemd voor eene Dame van die omstandigheden en jaaren als Juffer SOPHIA, een weinig te onvoorzigtig te zyn, in het aanmoedigen van zulk een' Minnaar. De verkeering voortgezet wordende, en Doctor T. bemerkende dat zyne Minnaresse zeer te behaagen was, door aartige boert, en geestige schertsredenen, wendde het veel al daar heen; en waagde zelfs nu en dan, die gevoelens van zyn hert, welke hem naderhand alle agting by SOPHIA deeden verliezen, haar langzaamerhand in te boezemen. Schertzende met de heerschzugt, en verwaandheid van sommige Geestlyken, liet hy derzelver heilige bediening niet ongeschonden; en poogde door behulp van zyn natuurlyk vermoogen van geestig te schertzen, gevoegd by het geen hy als Minnaar niet onaartig wist te zeggen, zyne schoone eerst bedekter, naderhand een weinig openlyker, laag, en met veragting over verscheide leerstukken, van den Geopenbaarden Godsdienst te doen denken. SOPHIA, uit der aart leesgierig zynde, bood zich van zelf een allergunstigste gelegenheid aan, om haar Boeken en Papieren van allerlei soort in de hand te stoppen; waar toe de Heer T. inzonderheid verscheiden Fransche Werkjes wist uit te kiezen, die hy als Meesterstukken van geest en vernuft op een bevallige wyze wist aantepryzen. Een der waardste Vriendinnen van

Juffer SOPHIA een Dame van uitmuntende verdiensten, werdt juist om deezen tyd door een schielyk toeval uit dit leven weggenomen, dit verlies trof haar geweldig. Zy was neerslagtig; en in een ernstigen luim zynde, begon zy met haaren Minnaar van een toekomenden Gelukstaat te spreeken, naar welke zeide zy, haare deugdzaame Vriendin nu vertrokken was. De Doctor grimlagte, en wilde zyne Matres die beuzelagtige gedagten uit het hoofd helpen, en haar diverteeren in een vlaag van Zwaarmoedigheid in welke zy, naar zyn zeggen, zich bevondt. Hy spotte niet openlyk met het geen SOPHIA zeide; hier toe was hy te loos; maar beleedt egter de Gevoelens van zyn hart duidelyk genoeg, door menigmaalen te zeggen. *Hoe weeten wy dit alles Mejuffer? Wie zal ons iets van het toekomende verhaalen*? *Waaragtig de vooroordeelen zyn sterk! Men kan zich wel allerlei schilderyen maaken*, en dergelyke aanmerkingen meer. Evenwel de Heer T. hadt, van zyn eerste aanzoek af, nimmer minder behaagd, en het was dit geval het welk Juffer SOPHIA tot nadenken bragt ten aanzien van haaren Minnaar. De schoone was te schrander dan dat niet verscheiden aanmerkingen en gebruiken van Doctor T. haare oplettenheid tot zich getrokken zouden hebben; maar de indruk die hy op haar hart gemaakt hadt, veroorzaakte tot dien tyd toe, dat zy alles in het gunstigste ligt plaatste; en zyne spotternyen, en oneerbiedigheden, die zy in anderen gewis als blyken van vrygeestery zoude aangezien hebben, nog den gunstigen naam van wellevendheid gaf. Nu, op dien tyd naamlyk op welken het bovengemelde gesprek voorviel, was de agting, misschien ook de genegenheid die zy ten aanzien van Doctor T. gevoelde, minder levendig, en zy dus minder bevooroordeeld. Natuurlyk moesten toen de Gezegden en Sentimenten des Doctors zich in een ander ligt vertoonen; en het konde niet anders wezen, of een Juffer van die schranderheid, en in het wezen der zaake zo deugdlievend, als SOPHIA, moest zwaarigheid beginnen te maaken in een egtverbindtenis, met een Man van die beginzelen als Doctor T. nu bleek te zyn. Dit was ook zo. Zy werdt nu overtuigd niet voorzigtig genoeg zich omtrent haaren Minnaar gedraagen te hebben; en begon ernstig in overweeging te neemen, of Doctor

T. de Man wel konde wezen, met wien zy een regt gelukkig Huwelyk hoopte te sluiten; terwyl ondertusschen 't geen zy als Minnares gewaar werdt, haare reden somtyds merklyk verzwakte. In deeze twyffeling, welke zy voor haaren Minnaar zo veel mooglyk poogde te ontveinzen, werdt zy te raade, den Vader van haare boezem Vriendinne Juffer M.: in een zaak van dit gewigt raad te vragen. De Heer M. die zich, sedert eenigen tyd, in een nabuurige plaats met, er woon had begeven, was een zeer verstandig, en by uitsteekendheid een braaf mensch, die in sentimenten en zeden zeer gelukkig het waare midden, tusschen de Vrygeestery en Dweepery, deezer eeuwe hadt weeten te treffen. En Juffer SOPHIA had by mooglykheid in een geval van dien aart, geen betere raadsman konnen uitdenken. Zy schreef eenen Brief aan den Heere M. en stelde haare bedenkingen in den zelven met zo veel onzydigheid voor, als de kragt der reden ter eener, en de indruk welke de Doctor op haar hert gemaakt hadt, ter ander zyde gehengde. De Braave Man, die mooglyk liever verschoont zoude gebleeven zyn, van zich te verklaaren omtrent een zaak die de allergewigtigste gevolgen konde hebben, konde egter niet van zich verkrygen een Ouderlooze Juffer, die op de vrindelykste en dringendste wyze, zynen raad verzogt, in zulk een wezenlyk geval af te slaan; en besloot hierom haar eenen brief te schryven, van welken ik mynen leezeren het wezenlykste zal mededeelen. De Heer M. begon zynen Brief, met de kragt der zwaarigheden te onderzoeken, welken Juffer SOPHIA aan het wankelen bragten, omtrent een besluit het welk reeds genomen was. Hy erinnerde dat men een onderhandeling welke reeds zo ver gevorderd is, niet behoort aftebreeken, dan om gewigtige redenen. En hier om wilde hy dat zy ernstig zoude bedenken, of de zwarigheden welke zy ten aanzien van Doctor T. maakte, wezenlyk plaats hadden; ‘Het is thans’, *dit zyn de eige woorden van den Heere M.* ‘zeer gemeen, de Menschen in twee Classen te verdeelen. Men schynt een Dweeper of een Vrygeest te moeten wezen; en gelyk veele verstandige deugdzaame Menschen ten onregte met de eersten, zo worden ook veelen zonder grond met den laasten veragtelyken naam

getekent. Gy doet uwen Minnaar het grootste ongelyk dat hem geschieden kan, zo gy hem voor een spotter met den Godsdienst houdt, of van Deistery verdenkt, en hy hier van een afkeer heeft, of Uwe vermoedens ongegrond zyn. Mooglyk heeft de Heer T, door eene te gemeenzaame verkeering met Spotteren of Bestryderen van onzen allerheiligsten Godsdienst, zich ongevoelig eenigen hunner Zeden enspreekwyzen eigen gemaakt, terwyl hy ondertusschen in het weezen der zaak, en in gevallen van gewigt, blyken zoude geven, van anders te denken. Dit kan ligt zo wezen. In die jaaren, in welken zich de Doctor bevindt, zo als hy opgevoed, en in zulke gezelschappen als waar in hy ingewikkeld is, moet een gevestigde eerbied voor den Godsdienst en vry wat oplettendheid, in het Menschlyk hart plaats hebben, zal men zich niet t'eeniger tyd schuldig maaken aan iet, het welk luiden van eene andere Opvoeding en Verkeering, als te vry en oneerbiedig zal voorkomen. Geloof, vermoed zonder behoorlyken grond dan niets ten nadeele van den Heere T. Hy heeft als Mensch, hy heeft als Minnaar regt dat gy hem billyk, bescheiden, ja (indien dit woord u niet kwetzen zoude) liefderyk beoordeeldt. Ik raade u hierom hartelyk niets ongunstigs van den Heere T. vast te stellen, dan het geen ten allerklaarsten blykt waarheid te zyn. Maar ik agt het ook, dewyl gy myn oordeel vergt, van mynen pligt te wezen u te zeggen, dat een Man, die den Godsdienst bespot of bestrydt, geen gelukkig Egtgenoot kan zyn, voor eene Vrouw die van de waarheid van den zelven overtuigt is, en in wier hart een heiligen eerbied hier voor plaats heeft. Ik begryp ligtelyk dat het eene Dame, wier bespiegelingen zich aan het *toilet* bepaalen, en welker wellevendheid niet gehengt zich, als eene fyne Kwezel met Godsdienst of pligt te bemoejen, om het even is, wat haaren Egtgenoot denkt of spreekt omtrent Godsdienstige waarheden. Zy kan even gelukkig met een Vrygeest als met een Christen leeven; en zy zal zeer ligt door de raisonnementen van den eersten zo weinig bedorven, als door die van den laatsten verbeterd worden. Maar eene Dame van uwe beginzelen kan niet regt, niet bestendig vergenoegd leeven, met

eenen Man die gantsch strydige gevoelens aankweekt, en algemeener zoekt te maaken. Verbeeldt u eenen Egtgenoot van die beginzelen gelyk Doctor T, naar uw vermoeden, schynt te wezen. Verbeeldt u met hem (want wie weet een ontoeganklyke schuilplaats voor de onvolmaaktheden dezes levens) verbeeldt u in rampen en ongelegenheden te wezen, welke troostredenen zal hy u aan de hand geeven! waar mede zal hy u sterken in het lyden? Zal hy u opbeuren, gelaaten, vergenoegd en vrolyk maaken konnen, of zult gy het hem met vrugt konnen doen, door de bedenkingen eener verwonderlyke goede Voorzienigheid, door de hoop op een leven waar geen rampen te vreezen zyn, daar hy het eerste niet kan erkennen, en het laatste voor beuzelpraat houdt? Verbeeldt u uwen Egt gelukkig bekroond met lieve kinderen, wier welstand voor tyd en eeuwigheid, naast uw eigen, gewis u het allerdierbaarst moet wezen. Verbeeldt u hunne begrippen, hunne zeden, hunne tedere harten, hun allerwezenlykst belang aan de bestuuringen en zorge van eenen Vader overgelaaten, die zo hy verstandig genoeg is, hen welleevende Menschen, goede Burgers, schrandere Kooplieden, zal poogen te maaken; maar zich in het allerminst niet bekommeren om hen goede Christenen te doen worden. Verbeeldt u (hoe ligt kan dit gebeuren) verbeeldt u zulk een Egtgenoot door een toeval aangetast, op het sterfbed uitgestrekt. Myn God! welk een toneel! welk een scheiden! welk een vaar wel! wat zoudt gy denken? En wat zoude hy zeggen ter uwer vertroostinge in die oogenblikken? Maar ik heb mogelyk reeds te veel gezegd. Ik zal 'er dit alleen by voegen dat het aan u staat te weeten, of de pligten van Regtvaardigheid, en Getrouwheid u toelaaten in uw geval gebruik van mynen raad te maaken'. Hier mede brak de Heer M. af, en zyn raad bleek van agteren, van dien invloed op het gemoed van SOPHIA geweest te zyn, dat zy hier door tot het besluit kwam, om den Heer T op eene beleefde wyze af te zeggen, hem rondelyk verklaarende dat geene reden ter weereld, dan zyne sentimenten raakende den Godsdienst, magtig zouden geweest zyn haar hier toe te brengen. Niet tegenstaande zy een haarer Vriendinnen ter zelfder tyd in vertrouwen verzekerde, dat Docter T, haar boven alle Mannen behaagde.

Ik weet niet of het allen verstandige jonge Jufferen, zonder uitzonderinge, te raaden zy, wanneer zy reeds merkelyk in eene Liefdes onderhandeling ingewikkeld zyn, om redenen van dergelyken aart, het voorbeeld van Sophia te volgen. Moogelyk zoude in eenige gevallen hier nog al wat tegen te zeggen wezen. Maar dit weet ik dat het beide Sexen zeer verdient aangeprezen te worden in de keuze eener Egtgenoote wel degelyk te letten op de Godsdienstige begrippen van hem of haar die men verkiest. Daar is veel reden voor 't begrip van den Heer M. dat een Verstandige Dame, welke den Christelyken Godsdienst belydt, zo zy voor heeft haare Conscientie getrouw te zyn en bestendig gelukkig wenscht te leeven, zich niet in een huwelyk behoort te begeeven met een Man die zy weet een Twyffelaar of Vrygeest te wezen. De zwaarigheden, door dien Heer opgegeven, zyn wezenlyk en zeer gewigtig. Daar en boven moet zulk een verschil in begrippen, omtrent zaaken van het uiterste belang, natuurlyk dienen, om die Liefde, welke op wederzydsche agting en goedkeuring gegrond is, gereedlyk te doen verflaauwen, of dikwerf geheel te vernietigen. Wat wyders die verschillen betreft, welke de Christenen onder elkander ongelukkig verdeelen. Ik denk dat verstandige en liefhebbende Egtgenooten zeer wel gelukkig met elkander leeven konnen, schoon de een wat min of meerder regtzinnig is, dan de ander, en ik zoude ten aanzien van zulke luiden durven zeggen, dat verschil omtrent deeze of geene byzondere Leerstukken, geen reden van gewigt genoeg is, om een Egtverbindtenis te staaken, wanneer anderszins de gewenschte hoedanigheden in het geliefde voorwerp plaats hebben. Ondertusschen weet men, hoe veele ongenoegens en huistwisten, uit verschillen van deezen aart, hunnen oorsprong neemen, byzonder als het aankomt om Kinders optevoeden. 't Is waar, verscheiden jonge Luiden meenen deeze zwarigheid voortekoomen, door by het aangaan van het huwelyk te contracteeren, dat de Zoonen, welke verwekt mogten worden, even als de Vader, en de Dogters als haare Moeder gelooven zullen. Dog veelligt zal dit verscheiden myner Leezeren eerder belachlyk dan voorbeeldlyk voorkoomen. En om niet te veinzen, my dunkt ook dat het wat los met de belangens der

Regtzinnigheid gehandeld is. Het schynt hierom over het geheel best, eene Egtgenoote te verkiezen, welke in gevoelens van den Godsdienst op eene dergelyke wyze denkt, als men zelve doet. Dit zal by luiden, welken meer yver, dan goede bewyzen voor hunne begrippen hebben, veel twisten en liefdeloosheden weeren, en den besten en verstandigsten Egtgenooten een allergeschikste gelegenheid verschaffen tot onderlinge aangenaame en nuttige gesprekken, dewyl men niet ontkennen kan dat het aangenaamer is zyne Godsdienstoefeningen op dezelfde wyze en dezelfde plaats te verrigten, en geheel over een te stemmen in de Opvoeding der Kinderen, tot welken men beide even dierbaare betrekking heeft, dan dat men onderling hier in merklyk van elkander verschilt. In het byzonder schynt het gevaarlyk, dat Egte luiden van elkander verschillen omtrent de plegtigheid van den Heiligen Waterdoop. Zo eene tederhartige Moeder oordeelt dat deeze plegtigheid aan haar lieve Wichtje behoort bedient te worden, en een Vader hier niet toe besluiten kan, ziet men ligt een grond van Ongenoegen tusschen Egtgenooten, die buiten zulk een geval, misschien op den duur elkander op de hertelykste wyze zouden bemind hebben.

V.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch* Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 222.
Den 30 Maart 1767.

[Brief van O.J. waar in, ter opheldering van No. 212 en 215, de Afkomst en het Karakter van Religiosus nader beschreeven wordt.]

Si quem vides sancte pieque vivere;
Impostor est, non est, ais, vere pius.
Vis detegam, cur tam maligne judices:
Quod ipse non es, credis esse neminem.

WERENFELSIUS.

DE meeste Leezers van myn weeklyksch Blaadje zullen buiten twyffel den volgenden Brief met smaak leezen. Waarom ik denzelven zoo spoedig als my doenlyk was eene plaats heb willen geeven.

Myn Heer!

HEt doet my niet vreemd, Heer DENKER! dat het gesprek van mynen ouden Vriend, RELIGIOSUS, u onlangs medegedeeld, en door u eene plaats in uw weeklyks Papier gegund, dergelyk eene ontmoeting bejegende, als ik bemerkt heb uit den Brief van ERNESTUS PHILEUSEBIUS, [No. 215.] wiens Zwager, wegens dat Vertoog, op u zeer gebelgd is, en, in de taal der hedendaagsche Welleevenheid, verklaart ‘waaragtig te gelooven, dat gy met eenige Zwartrokken een Contract gemaakt hebt, om u altemet een uitgediend Sermoen te bezorgen’. - Uwe raadgeevingen aan dien ernstigen Correspondent wegens de handelwyze met zynen Zwager te houden, komen my over

't algemeen zeer gegrond voor, en wel inzonderheid de aanmerking, dat een gansch ernstig Vertoog weinig zou dienen om Heertjes van dien stempel tot een beter inzien te brengen, zy zouden het, als een *ennuiante* Preek, des leezens onwaardig, terstond wegsmyten. - Tot nog toe hoop ik heeft deeze Brief (mag dezelve mede het licht zien) als uit de zelfde pen komende, die de Bedenkingen van RELIGIOSUS *over de Afzondering* opleverd, dit lot niet ondergaan. Ik schryf deezen tot hunne verzekering, dat RELIGIOSUS geen *Zwartrok* is, maar als een deftig Koopman gekleed en veelal met een rooden mantel gaat. Dit alleen zal mogelyk wat afdoen om het meergemelde Vertoog leesbaar te maaken. Maar ik wil lieden van dat slag de moeite niet vergen, om het zelve weder op te zoeken en in handen te neemen; zy zouden den tyd, aan dat leezen besteed, verlooren rekenen en beklaagen. Ik zal hun tans, gelieven zy voort te leezen, beter onthaalen, schoon ze zich moeten getroosten dat het den zelfden Man betreft, die hun, eenige weeken geleden, zoo zeer verveelde. Ik zal naamelyk de voornaamste trekken van het character myns Vriends schetzen.

‘Character van een Fynbaart, van een Fymelaar, van een Geveinsde hoor ik dat soort van Leezers prevelen, weg met den DENKER! heeft hy geene andere stof dan zulke ouderwetsche, en by fatsoenlyke Heeren, lang uit de Mode geraakte Characters’.

Dan niet te haastig, jonge Heeren! myn Vriend RELIGIOSUS is ook jong geweest, en de beschryving van dat tydperk zyns levens zal u mogelyk draaglyk vallen, aanstaan, vermaaken, ja, durf ik het zeggen, *leerzaam* vermaaken.

‘'t Woord *leerzaam* is hard, mompelt de Zwager van PHILEUSEBIUS, met zyne geloofsgenooten - maar ik ben nog al nieuwsgierig wat 'er van dien Fynman is, hy is mogelyk een bekeerde Ligtmis, gelyk men die oude Liefhebbers noemt, die niet langer meê kunnen’. - Gy kunt, gy zult dan nog voortleezen, gy verlangt reeds na de Geschiedenis. Een Historietje gaat nog aan....

De Heer, dien ik RELIGIOSUS noemde, is in een der aanzienlykste Steden van *Holland*, uit deftige en welbemiddelde Ouders, gesprooten, en door hen, benevens zyne Zuster, in een ruimen staat opgebragt. Zy schikten hem vroeg

tot den Koophandel en wel om zyns Vaders bedryf, met den tyd, op zich te neemen. Hy was lugtig, vrolyk van aart, een liefhebber van gezelschap en plaisierpartytjes. Geen streng toevoorzigt van zyne Ouders verhinderde hem, en overvloedig zakgeld stelde hem in staat om deeze neiging op te volgen en bot te vieren. Hy deedt zulks ook in volle ruimte, schoon nimmer, of zelden, zoo verre uitspattende, dat hy, ten wille van die plaisiertjes, de zaaken hem toevertrouwd vorzuimde, of agteloos liet vaaren. Leergraag van inborst, met een vlug verstand, schrander oordeel, en een tamelyk goed geheugen begaafd, kogt hy altoos eenige uuren uit om zich toe te leggen op de kennis van zaaken, die een Heer van zyn fatsoen niet wel kon ontbeeren. In de Aardrykskunde en de Natuurlyke Historie vondt hy 't meeste vermaak. Wat den Godsdienst betreft, des bekreunde hy zich weinig of niets, ook werdt daar van ten zynen huize luttel werks gemaakt. Men volgde den gemeenen trant.

Wanneer hy omtrent negentien jaaren bereikt hadt, werden zyne Ouders te raade, dewyl het belang des handels zulks vorderde, hem een reisje na *Frankryk* te laaten doen. Dit voorstel stondt den jongen Heer by uitstek aan: hy begaf zich op reis met een' zyner dierbaarste Vrienden, hem in gaven en hoedanigheden zeer gelyk. - Hoe zeer dat Land en wel inzonderheid de Hoofdstad, de zetel der weelde, aan Heeren van die jaaren, van dien staat, van die geaartheid voldeedt, behoeft nauwelyks gemeld te worden. Zy hielden zich te *Parys*, schoon 'er, wat de groote zaak hunner reize betrof, geen langen tyd te doen hebbende, langer op dan de helft van den tyd, die hunne reis duurde, en deeze was ruim een jaar. Zo veel ik uit de gesprekken van mynen Vriend RELIGIOSUS en zynen toenmaaligen Reisgenoot, met wien ik zeer gemeenzaam verkeer, kan bemerken, hadden zy in *Frankryk* en boven al te *Parys* zeer vrolyke dagen, en, hoewel jong, bedagtzaamheids genoeg om door een geregeld genot der wellusten, die zich daar in overloopen, de maate aanbieden, dit plaisierig leven op den duur plaisierig te maaken. Zy verwisselden, niet geheel van liefhebbery tot weetenschappen ontbloot, de verstandige en zinnelyke vermaaken der weize, dat ze altoos hunnen streelenden smaak behielden. Myn Vriend RELIGIOSUS beklaagt zich deeze reize nimmer. 't Grootste onge-

luk, gelyk hy nu spreekt, dat hem overkwam, doch 't geen in 't einde tot zyn geluk keerde, bestondt daar in, dat hy door de geduurige en gemeenzaame verkeering met eenige Heeren van smaak en geest, tot verregaande twyfelingen wegens de waarheid van den Christelyken Godsdienst vervoerd werdt. Eer hy op reis ging was hy des weinig onderweezen, en hadt zich nimmer toegelegd om dien in den grond te leeren kennen; en dus vonden de redenen der *Esprit Forts* vry veel ingangs by hem, en kreegen niet weinig kragts, door de bestendige aanschouwing van dien Godsdienst met het belachlyke kleed des Bygeloofs omhangen.

Hy keerde weder tot zyne Ouders en hadt, tot genoegen van zynen Vader, de zaaken des Koophandels volvoerd. Deeze riepen hem, om, na anderhalf jaar t'huis geweest en zich der *Engelsche* spraake meester gemaakt te hebben, na *Engeland* over te steeken. De beginzels van Vrygeesterye, in *Frankryk* reeds ingezoogen, versterkte hy door 't leezen van Schriften tegen den Christelyken Godsdienst, daar meer dan ergens elders te vinden, doch wel voornaamelyk door de verkeering niet Heeren, die hunne eer en roem stelden in het bestryden van 't Bygeloof, gelyk zy 't Geloof gelieven te noemen. Hy was aanschouwer en deelgenoot van de vermaaken in dat Ryk, en wel byzonder in en omtrent de Hoofdstad te vinden, zo veel de tyd zyner weezenlyke bezigheden, in 't verloop van vier maanden, toeliet.

T'huis komende viel hy met ernst aan den Koophandel, en dreef dien, door de kundigheden des betreffende in die twee reisjes opgedaan, nevens zynen Vader, met veel grooter voordeel, dan zyn Vader oit voorheen deedt. Zyn gezellige aart voerde hem in de gezelschappen, en hy was, door eene vry algemeene kunde veeler zaaken, de wellust der verkeeringe. Niet zeiden straalden de beginzels zyner Vrygeesterye in zyne gesprekken door, schoon hy niet onder de zodanigen kon geteld worden, die daar mede pronken. Hy helde, tegen de doorgaande gewoonte der Heeren van dien smaak, meer over tot redeneeren dan tot spotten. Zyne Ouders bemerkten wel hoe hun Zoon over den Godsdienst dagt, en 't was hun leed; maar zy vonden zich, wanneer het op een redentwisten ging, niet in staat om zyne zwaarigheden op te lossen. De beginzels van opregtheid en

eerlykheid die hy beleedt en behartigde, gevoegd by zyn onopspraakenlyk en niet te min vrolyk leven bragten te wege dat hy in eene algemeene agting stond. Zyne Ouders geen verwin op het veranderen zyner begrippen wegens den Godsdienst ziende lieten daar van af in zo verre dat ze 'er zelf bykans niet op dagten, tot ze door een Predikant, die iets geboord hadt van de slegte gronden op welken hun Zoon stondt, deswege wierden aangesprooken. Zy verklaarden, hun Zoon hadt zyn jaaren en verzogten den Predikant dien zelf te spreeken. - De Heer RELIGIOSUS aanstonds daar toe gereed ontving den Leeraar met alle beleefdheid. Deeze stelde hem voor Ampts- en Pligtshalven zich verbonden te agten hem te onderhouden over den Godsdienst, naardemaal hy niet duister bemerkt hadt op welke gevaarlyke gronden hy bouwde. Die Predikant, schoon geleerd en Godvrugtig tevens, was reeds hoog bejaard en wist weinig of niets van de slagen by de Ongeloovigen hedendaagsch in gebruik; hy vorderde ook niets in 't geringste met alles wat hy inbragt. RELIGIOSUS hieldt toen, de bescheidenheid niet overtreedende, dit gesprek geheim, nimmer pochende dien geestelyken beet gehad en vast gezet te hebben Hoewel hy naderhand verklaarde dat deeze overwinning hem in het ongeloof bevestigde. De oude Leeraar verstandig genoeg om te bemerken waar 't hem haperde en nederig genoeg om te denken dat zyn jonger Amptgenoot beter afgerigt zou weezen om met iemand als dien Heer om te gaan, en den Christelyken Godsdienst, tegen die zwaarigheden, staande te houden, stelde het geval zynen Amptgenoot voor.

Deeze was bedagtzaam en voorzigtig, hy vatte niet terstond vuur, vol yver na het huis van RELIGIOSUS loopende, maar wagte eenigen tyd of 'er zich ook eene gunstige gelegenheid mogt op doen. Hy spoorde na welke de liefhebbery van RELIGIOSUS was, en ontdekkende dat deeze voornaamelyk de Natuurlyke Historie betrof, en hoe hy geen onaartig Kabinet van in- en uitlandsche Vogelen verzameld hadt, bedient hy zich van de tusschenspraak van een Heer hem en RELIGIOSUS bekend, om te verzoeken die liefhebbery te mogen zien. De vriendelyke en gulhartige RELIGIOSUS ontvangt hem met vermaak, zy beschouwen de wonderen der Natuur in het gevederde geslagt uitstraalende en RELIGIOSUS vondt smaak in de enkele natuurlyk

voorkomende aanmerkingen die de Eerw. *** maakte ten betooge van des Scheppers Wysheid en Goedheid. Dit eerste bezoek, waar in zy maar een gedeelte der liefhebbery gezien hadden, werdt weldraa van een tweede gevolgd, dat op dezelfde genoeglyke wyze afliep, alleen hieldt het langer aan, doordien RELIGIOSUS den Predikant verzogt den avond by hem door te brengen. Zy sleeten dien in een vrolyk onderhoudt.

't Verwonderde den Heer RELIGIOSUS, dat deeze Geestelyke, die hem, by 't afscheid neemen, ernstig aanhieldt om een tegen bezoek te mogen ontvangen, zoo veel werks van hem maakte, en niets in 't geringste liet blyken 't geen naar bekeerzugt zweemde. Want hy twyfelde niet of 't was den kerkelyken Heer wel bekend voor welk een Man hy gehouden en aangezien wierdt.

Hy neemt het verzoek aan en volbrengt het binnen korten. Zyn Eerwaarde, na over algemeene zaaken gesprooken te hebben, wendt het onderhoudt op Boeken en leidt den Heer RELIGIOSUS, na gevraagd en bemerkt te hebben dat deeze wel zin hadt om zyne Boekery te zien, derwaards. RELIGIOSUS staat verstelt daar zoo veele Engelse Boeken te zien, en onder deezen de werken der zodanigen, die zich door het bestryden van den Christelyken Godsdienst berugt gemaakt hebben. De Predikant hieldt zich als of hy zulks geheel niet bemerkte. In 't einde kon RELIGIOSUS zich niet langer bedwingen en betuigde zyne verwondering over 't vinden eener zoo groote vezaameling van dergelyke werken in de Boekery van eenen Leeraar. Deeze, verblyd over 't gelukken van zynen aanslag, verklaarde die Boeken zeer hoog te schatten. Dit vermeerderde de verwondering van RELIGIOSUS merkelyk en deedt hem de reden van zulk een Paradox vraagen. De reden is duidelyk antwoordde de Eerw. Heer, ik vindt 'er van de sterkste bewyzen in voor de Waarheid van den Godsdienst dien ik Predik. RELIGIOSUS wist niet wat hy hier aan hadt en vroeg of dit zeggen ernst was. Volkomen ernst, kreeg hy ten antwoord, want de zwakheid van een vyand ontdekt men best als men de wapens, met welken hy zich zoekt te verdedigen van naby beschouwt en ziet op welke vastigheden hy zich meest verlaat. Is 'er onder deeze of andere myner Boeken iets 't geen u behaagt, 't is zeer tot uw dienst? De Heer RELIGIOSUS verzogt TINDAL te mogen hebben.

Gy valt in een goeden smaak, zeide de Eerw. ***; maar mag ik, om dien smaak te zuiveren, u FOSTER ook mede geeven, deeze heeft tegen hem geschreeven en gy zult hem leezenswaardig vinden. De Heer RELIGIOSUS had wel van FOSTER gehoord maar nooit dit werkje in handen gehadt, hy nam de beide stukjes mede, zyn Eerwaarde wendde het gesprek met voordagt op eenen anderen boeg, wanneer zy van het Boekvertrek waren afgegaan.

RELIGIOSUS herlas TINDAL, en op de aanraading van zynen Eerwaarden Vriend ondernam hy 't ook FOSTER te, leezen. Na verloop van eenige weeken ontving hy een onverwagt bezoek van den Eerwaarden ***. Deeze begon nu wel draa over de straksgemelde werkjes te spreeken en te vraagen of hy ze doorbladerd hadt. 't Antwoord was, ja. En op de byzondere vraag hoe FOSTER beviel, gaf de Heer RELIGIOSUS, wien de opregtigheid altoos eigen was, te verstaan, dat hy wel veele, schoon niet alle zwaarigheden, opgeruimd zag. Zyn Eerwaarde vroeg, of hy ze wel wenschte opgeruimd te zien. Indien 't mogelyk is zeide hy gaarne. Hier op ontdekte de Eerwaarde *** zyn geheel oogmerk, en hoe de ontmoeting zyns Amptgenoots hem gelegenheid gegeeven hadt tot deezen handel. Hy bevlytigde zich, op de redelyke gronden van FOSTER bouwende, om de zwaarigheden uit den weg te ruimen. En de goede zaak, een goed verdeediger hebbende, gelukte eerlang naar wensch. Hy overtuigde in eenige gesprekken RELIGIOSUS van de Waarheid en Godlykheid der EUANGELIE LEERE en maakte hem een CHIRSTEN. De hartelykste Vriendschap heeft zints tusschen deeze Heeren stand gehouden.

Dat dit zeer tot genoegen der Ouderen van RELIGIOSUS strekte behoef ik niet te melden. En 't is van dat tydstip af dat myn Vriend, op den raad des Predikants zich gewend heeft aan die AFZONDERING, waar over ik zyne aanmerkingen mededeelde. Zyn volgend leven, want waarom zou ik dit niet kortelyk hier plaatzen, ter aanmoediging van een Gosdienstig gedrag? Zyn volgend leven trok de wenschelykste vrugten van deeze zyne verandering. Ernstiger geworden zag hy af van eene Jusffrouw, die hem reeds zedert eenigen tyd was in 't oog geloopen, doch welker Huwelyk hem, naar alle waarschynlykheid, gelyk dit naderhand bleek, ongelukkig zou gemaakt hebben. Hy liet

het oog op eene andere vallen, van zediger opvoeding, vrolyk van aart, en van natuurlyke aanvalligheid niet misdeeld. Hy leefde met haar een reeks van jaren, terwyl de overvloed zyn huis vervulde, en drie kinders hunne vermaakinge waren. Kinders die hy van de vroegste-jeugd de Begrippen van onzen Schoonen en Redelyken Godsdienst inboezemde, en waar van hy, in zynen Ouden dag, de aangenaamste gevolgen ziet. Na het sterven van zyne Vrouwe, nu ruim vier Jaaren geleden, is hy uit den handel gescheiden en brengt het laatste bedryf zyns levens, gelyk hy het noemt, in stilte door. Wie vrolykheid, met ernst gepaard, wil beschouwen, moet RELIGIOSUS zien. Hy heeft nog dien zelfden gelukkigen aart, die hem in zyne jeugd de lust der gezelschappen maakte. Hy is geem *Fynbaart*, geen *Fymelaar*, geen *Geveinsde*, hy is een CHRISTEN.

Dit zyn de voornaamste trekken die het Character van mynen Vriend afbeelden. Ik vertrouw zy kunnen met nuttigheid beschouwd worden, en ik geloof de Leezers van dat slag als de zwager van uwen Correspondent. ERNESTUS PHILEUSEBIUS zullen deezen Brief, zoo niet geheel, ten ministen halver weg leezen. In de verwagting van denzelven geplaatst te zien teken ik my.

Myn Heer,

UE. D.V. Dienaar.

O.J.
H... Febr. 1767.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht, *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 223.
Den 6 April 1767.

[De Moffelaars, of Luiden, die zich, tegen de overtuiging van hun geweeten, om tydelyke inzigten, by een zeker Genootschap van Kristenen voegen, gestreept.]

Beproeft alle dingen: behoudt het goede.
PAULUS.

DE overweeging, dat het Onderwerp, waar op ik in 't beantwoorden van den volgenden Brief noodwendig moest vallen, nadenken verdient, heeft my overgehaald om denzelven eene plaats in myn Werk te geeven. Hy was van deezen inhoud.

Denker!

IK ben een eenig Zoon van goeden huizen. Beide myne Ouders zyn my op myn dertiende jaar door den dood ontrukt. Sedert ben ik onder het opzigt van myns Vaders eenigen Broeder geweest. Deeze heeft my, het voetspoor myner Ouderen volgende, eene opvoeding gegeeven, waar door ik in staat ben my aangenaam te maaken in de eerste gezelschappen en als een Heer van fatsoen te leeven. Het Frans spreek ik zoo goed als myn Duits. De meeste grappige Romans en verscheidene geestige werkjes over de Galanterie, de Mode, de Conversatie en het Spel heb ik geleezen. Eens en somtyds tweemaal 's weeks, als 'er gespeeld wordt, gaa ik op den Schouburg, en precis alle dagen op het Koffyhuis. Op de Kaart ben ik een eerste Meester. In de Muziek vind ik weinig myns gelyken. Dames van den eersten rang rekenen het tot Eer met my te mogen Dansen. Ik verstaa het Paardryden zoo wel als de beste Pikeur. In 't Schermen ben ik uitgeleerd en op de lagt verwonderen zich de eerste Liefhebbers over myne vaerdigheid. Kortom ik ben hier door als 'er by gelegenheid, eer het Gezelschap zich aan de Speeltafel zet, over Studiezaaken, den Schouburg, Nouvelles, de Kaart, de Muziek of

eenige andere liefhebberyen gesprooken wordt, altoos in staat aangenaame discoursen voortebrengen en myzelven en anderen te vermaaken. - Myn Oom, in zyne jonge jaaren mede een Heer van smaak geweest zynde, verheugt zich in zynen ouden dag dat hy het genoegen heeft van zynen neef zoo ver gebragt te hebben om als een Man van fatsoen met roem in de grote waereld te kunnen verkeeren. Alles doet hy om my te plaisieren. ‘Neefje! *dit is gemeenlyks zyn woord*, Neefje! diverteer u braaf, ontzie geene kosten; doch draag altoos zorg om reputatie weg te draagen in all' 't geen gy ooit onderneemt. Uw braave Onders Zaligergedagtenis hebben my op hun sterfbed duur bevolen u dit voor alle dingen inteprenten. Neefje! honneur, honneur is de ziel van alles!’ Wonderbaar is de Oude Heer in den schik als ik maar de eerste ben, al is 't eene zaak van geen belang. Toen ik in den voorleden Zomer van *Durgerdam* als Admiraal de Vloot binnen bragtte was hy wonderlyk in zyne nopjes. Sedert eenigen tyd heeft hy my verzekert dat hy het door zyn geld zoo ver gebragt heeft dat ik, zoo dra ik Lidmaat ben, staat kan maaken op een honorable en profitable bediening. Om met geen Katechizeermeester te doen te hebben is myn Oom met den Wykpredikant, om voor een Anker Oude Rhynsche Wyn my 'er in zes weeken door te helpen, overeengekoomen. Dagelyks ontvang ik sedert les aan zyn huis. Dit heeft reeds agt dagen geduurt. 't Gaat na 't zeggen van den Predikant wel. Hy beloofd het zoo gemakkelyk met my te zullen maaken als met iemand. BORSTIUS heb ik byna half in 't hoofd. Ik zou het, indien het zoo voortgaat, binnen den bestemden tyd kunnen klaaren. - Maar daar doet zich eene zwarigheid op, daar ik uwe gedagten gaarne over wiste. Myn Oom is, gelyk myn Vader is geweest, *Gereformeerd*, myne beide Tantes, Zusters myner Moeder, zyn, gelyk zy was, *Luthers;* ook ben ik in de Kerk van myne Moeder gedoopt. Deezen, verneemende dat ik myne Belydenis by de Gereformeerden leer, hebben myn' Oom en my daar over onderhouden en ons zoeken te beduiden dat ik het Gereformeerde, Luthersche en andere Gelooven moet onderzoeken, zelf oordeelen wat best is, en dan het beste kiezen. Myn Oom verwerpt die propositie. ‘Best, best, *zegt hy*, best komt ten opzigte von Gereformeerd, Lu-

thers en andere Protestanten niet te pas - Gereformeerd en Luthers is beide goed. - Beschouw maar het gedrag der Vorsten en Grooten. - In deeze Landen is *Gereformeerd*, op sommige plaatsen in Duitschland, in Zweeden en Denemarken is *Luthers* best. - Het bestschap hangt af van 't Land, daar men woont. - *Arminiaans* is goed in Engeland, maar hier een Arminiaan te willen weezen zou dullemans werk zyn: dat begrypen hunne eerste en aanzienlykste luiden zelf. - *Mennist* deugt hier nog ergens. - Derhalven myn lieve Neef! wordt maar gerust Gereformeerd. - Luthers, Arminiaans en Mennist zou ook goed zyn was 'er maar iets by deeze broeders te haalen!' Dit raisonnement van myn' Oom, hoe liefderyk ook, is vry onverschillig. Mag men, dagt ik, zoo over den Godsdienst denken en met denzelven handelen? Ik kon my zelf niet gerust stellen, veel minder, na dat myne Tantes my het belang van den Godsdienst zogten onder het oog te brengen en de noodzaakelykheid, van denzelven naauwkeurig te onderzoeken, aandrongen, op goed geloof blindelings my by de Gereformeerden vervoegen. Ik besloot myne bezwaaren aan myn' Leermeester voortestellen by wyze van een kort vervaal van 't gesprek tusschen myn Oom en Tantes. Zyn Eerwaarde stelde aanstonds myn' Oom in 't ongelyk. Doch voegde 'er in eenen adem by dat niets gemakkelyker is dan de waarheid der Leerstellingen van de *Hervormde Kerk* zelfs voor de geringste verstanden, in tegenoverstelling der Leeringen van *Luther, Menno, Armyn* en dergelyke *Ruigte*, zoo als hy zich geliefde uittedrukken, overtuigbaar en ontegenzeggelyk te bewyzen. Onze afspraak was, dat hy, om my gerust te stellen, my den volgenden dag een idée zou geeven van de zielverderffelyke Leer van Luther. Ik kwam op het gestelde uur aan zyn huis. Zyn bericht wegens deszelfs Dwaalleere kwam hoofdzaakelyk hier op uit. 'De Lutherschen zyn *Godeeters* en *Afgodendienaars. Godeeters*; Kristus is, naar hun zeggen, *by, in* en *met* het Brood in 't Avondmaal, en dus op duizenden van plaatsen te gelyk, tegenwoordig: als mensch is dit onmogelyk: *Ergo. - Afgodendienaars*; Die iets aanbid behalven God is een Afgodendienaar, de Lutherschen met de Mennisten, Arminiaanen, Jesuiten, Sociniaanen en meer andere

vyanden der Kerke bidden den *Vryen Wille*, waar door zy God van zyne Eer beroven, en den Schepper van het Schepsel afhangelyk maaken, als een Afgod aan: *Ergo*. - Geen Afgodendienaar, *voegde zyn Eerw. 'er by*, zal naar Paulus taal het Koningryk der Hemelen beërven; de Lutherschen enz. zyn Afgodendienaars: *Ergo*.' Ik was hier over niet weinig aangedaan, inzonderheid toen hy 'er met een brommende en half krytende stem byvoegde, na deeze sluitredenen verscheidene maalen herhaald te hebben, als ik heen zou gaan: *Geloof my, geloof my, myn Heer! - Laat u toch om Gods wille, om Jesus wille, om de behoudenis van uwe kostelyke ziel voor Eeuwig door uwe Tantes niet laaten overhaalen om Confessie by de Lutherschen te doen! - 't Is een valsche, een zielverderffelyke, een Duivelsche Leer! - Geloof my, geloof my, myn Heer!* Ik vond goed, alles voor myn' Oom verborgen houdende, den volgenden morgen een der Luthersche Predikanten, dien ik verscheidene reizen ann 't huis van myne Tantes had ontmoet, over de Leer der Gereformeerden te onderhouden. Deeze sprak vry bescheiden. Hy wilde niemand, zeide hy, liefst veroordeelen. Ondertusschen gaf hy niet onduidelyk te kennen, dat de Hervormden, zyns oordeels, zeer gevaarlyk doolen. 's Avonds verhaalde ik een en 't ander mynen Oom. Hy lachte my uit en hieldt den ouden dreun. 'Myn lieve Neef! *voegde hy my toe*, mag ik u bidden, stoor u aan die uitdrukkingen niet. Elk heeft gaarn aanhang. De geschillen die te Protestanten verdeeld houden zyn maar *wissewasjes*. Als Myn Heer de PRINS kon goedvinden van daag op de hoogste indignatie dat schelden en veroordeelen te verbieden, morgen waaren die woelwaters zoo stil als lammeren, en overmorgen zouden zy, om niet in een kwaad blaatje te koomen, gelyk onlangs in een nabuurige Provincie is gebeurt, een dankadres aan den Vorst presenteeren over 't geen zy anderzins naar hun voorgeeven Conscientieshalve niet vermoogen natelaaten. Gaa uw gang maar. Waaragtig, Neef! 't zyn zaaken, daar een fatsoenlyk man zich niet mede behoort optehouden, veel minder past het hem zich aan die malle praat te stooren.' Myne Tantes blyven op het onderzoeken van den Godsdienst aandringen, eer ik ergens Belydenis doe. Ik begryp dat ik vry wat tyds nodig zal hebben om een verstandige keuze te kunnen doen. Ik

geloof den Kristelyken Godsdienst by toeval enkel door navolging. Geen vyftig reizen heb ik met eenige aandagt en oplettenheid in den Bybel geleezen. Op zyn hoogst kom ik om de zes weeken eens te Kerk. BORSTIUS is het eenigste Theologiesch werkje dat ik ooit heb geleezen, behalven den *Catechismus*, dien ik op het Fransche School heb moeten opzeggen, en een Luthersch *Avondmaals-Boekje* by 't leven van myne Moeder als zy te Paasch Hoogtyd dagte te houden. 't Spyt my dat ik niet meer weet! Doch dit is zoo. Wat raad, DENKER! Gy zyt een' man voor zoo veel ik uwe Schriften heb geleezen, op wien men af kan, om dat gy altoos uw zeggen met duidelyke bewyzen zoekt te staaven. Zal ik den raad van myn' Oom of dien van myne Tantes volgen? Schryf my ten eersten. Vindt gy het goed deezen Brief met uw Antwoord eene plaats in uw werk te geeven, het zal buiten twyffel aan uwe meeste Leezers niet onaangenaam en mogelyk voor sommigen van nut zyn. Myn geval is zo vreemd niet of daar zyn meer soortgelyken.

Ik ben

U.E.D. v. Dr. en Vr.
N.N.
Amsterdam 1 *April*.
1767.

Lieve God, dagt ik op het leezen van deezen Brief, wat moeten sommige menschen van God en hunnen pligt toch denken! Is figuur te slaan in de groote Waereld het oogmerk der Scheppinge? Is nu en dan een grappige Roman en soortgelyke Schriften te leezen en alle dagen eenige uuren op 't Koffyhuis en den overige tyd te vermoorden op de Kaart, in de Muziek, op Danspartyen, in allerleie vrolyke gezelschappen en plaisierpartytjes all' het geen luiden van geld, rang en geboorte te doen hebben? Kwyten de Ouders en Voogden zich genoegzaam van hunnen pligt, indien zy hunne Kinderen en Pupillen in staat stellen op deeze wyze den tyd te kunnen passeeren? Zoo schynen de Ouders van deezen jongen Heer gedagt te hebben. Op deeze wyze denkt althans deszelfs Oom. *Diverteer, diverteer u braaf*! *honneur, honneur is de ziel van alles*! zyn daarom de fraaie lessen en onderrichtingen die hy zynen Neef geeft; en een punt van Conscientie te stellen in het belyden van Godsdienstige Waarheden, die men niet gelooft, indien men anders zyn Waereldsche Oogmerken niet kan bevoderen, is by hem belagchelyk. De Heer N.N. kon bezwaarlyk in

slegter handen gekoomen zyn. 't Is waar hy heeft eene Opvoeding *a la mode* gehad. 't Is niet te mispryzen. Men kan niet altyd op ernstige zaaken denken. Een mensch mag en moet somtyds uitspanningen hebben om zynen geest te vervrolyken. De gemelde divertissementen, indien 'er een behoorlyke maat in gehouden wordt en alleen tot uitspanningen dienen, zal een *Misanthrope* of de een of de ander *Dweeper* alleen kwaadkeuren. Doch het voornaamste, 't welk tot een goede opvoeding vereischt wordt, heeft de Oude Heer op een onverantwoordelyke wyze verzuimt, en zyn raisonnement over den Godsdienst, hoe gemeen ook, is verfoeilyk.

Hy hadt zynen Neef behooren onder het oog te brengen dat wy tot verhevener einden zyn geschaapen; dat wy een redelyke Ziel bezitten en der zelver vermogens hebben aanteleggen in naauwkeurig nategaan hoe wy ons gedraagen moeten om nuttig voor anderen te leeven en daardoor aan de Oogmerken van onzen wyzen en goeden Maaker te beantwoorden. Hy hadt op dezelver noodzaaklykheid behooren aan te dringen door de bedenking hoe ongelukkig 't menschdom zou weezen, indien persoonen van middelen, rang en geboorte dit in 't algemeen verzuimen en wat men van die Heertjes derhalven te denken heeft, die niets anders uitvoeren als zyn Neef tot nog toe deede; hoe ongelukkig het is, als men met dergelyke Regenten is opgescheept; hoe weining verwagting 'er is dat door dezulken het Heilig Regt gehandhaafd en de waare belangen eens Volks zullen bevorderderd worden; en hoe hatelyk zy met al hun fatsoen en welgemanierdheid zyn zullen in de Oogen van Hem die alleen in Regt en het Geluk zyner Schepzelen vermaak en genoegen schept. Hy hadt dit verder behooren aantevoeren door bedenkingen van den Kristelyken Godsdienst, dien hy belydt te gelooven, ontleend. Hoe het volgens deszelfs eerste en onbetwistbaare beginselen zeker is dat ons bestaan altoos zal duuren; dat wy eens rekenschap van ons gedrag, gehouden in dit leven, zullen moeten geeven; en dat alle hoop van geluk in de andere Waereld dezulken volstrekt ontzegt zal worden die niets anders gedaan hebben dan zoogenoemde geestige Romans en werkjes van smaak te leezen, dan op 't Koffyhuis, in den Schouburg, op Concerten en Assemblees te gaan, dan Speelen, Rossen, Jagen en alle plaîsierpartytjes by te woonen, zonder meer. Hy hadt deeze eerste beginselen van Reden en Openbaaring zynen Neef van jongs afbehooren in te prenten, daar in zelf te onderwyzen of van anderen laaten onderregten. Dan zou de Heer N.N. nu in staat geweest zyn om niet slegs als een Heer van fatsoen maar

ook als Mensch en Kristen te kunnen leeven. Dan dewyl onze Jonge Heer, door eene verwaarloosde Opvoeding, een Vremdeling is in deeze nuttige en noodige kundigheden, zou ik hem raaden zich daar in te oefenen en te wagten met het doen der Belydenis tot dat hy wel overtuigd is van de Waarheid van onzen Godsdienst, dien men niet by toeval en door *navolging*, zoo als hy doet, maar door *overtuiging* zyns verstands moet gelooven; en kennis heeft van die Waarheden, waar in de Protestanten in 't algemeen met elkander overeenstemmen. Verder ben ik van gedagten, dat het best zal weezen, zoo de Predikant hem aan 't Kontrakt houdt, dat wel te denken is, hem het anker wyn maar te geeven, om van hem af te zyn en den knaap voor altoos te laaten loopen; en zich met geen driftige Geestelyken, van welke party, ooit op te houden; maar het gezond verstand en Gods Woord in 't eerst alleen en vervolgens kundige, Vreedelievende en Godvrugtige Godgeleerden van onderscheidene begrippen en derzelver schriften raad te pleegen. Dit is de eenige Weg om echte begrippen van den Godsdienst te verkrygen en te kunnen oordeelen of alle de Geschillen, die de Protestanten verdeeld houden, op *Wisjewasjes* uitloopen, zoo als de Oude Heer op een lugtigen trant 'er overpraat.

Vervolgens moet de Jonge Heer zeer omzigtig zyn in het beoordeelen van dat, myns inziens, zeer gewigtig punt of de wetten van 't gezond verstand en van den Kristelyken Godsdienst ons veroorloven belydenis te doen by een Genoodschap 't welk, onzes oordeels, strydige leeringen met Gods Woord voorstaat, handhaaft, leert en van ons vordert te gelooven te verdedigen en voortestaan; schoon de Oude Heer 'er over lachten, dat het by veelen uit de mode is hieromtrent een punt van Conscientie te maaken; om, door tydelyk belang verblind, niet mede te slenteren. Laaten de Geschillen zoo weinig om 't lyf hebben, als veelen ons willen beduiden. Een eerlyk mensch mag niets voor waarheid aanneemen 't welk hy gelooft valsch te zyn. Dit strydt tegen de Opregtheid. Volgens welker voorschriften men nimmer anders mag spreeken als men denkt nog zich anders vertoonen als men is. Deugen dan de begrippen niet, die men over den Godsdienst heeft in het Land, daar men is, men vergenoege zich met die Waarheden in opregtheid te beleven, daar men in zyn gemoed van overtuigd is. Zoo deeden de eerste Kristenen, toen zy van alle tydelyke voordeelen uitgeslooten waaren. Zoo deeden de Protestanten ten tyde der Reformatie, eer zy het bewind van zaaken op sommige plaatsen in handen kreegen. zoo deeden veelen naderhand en is het Karakter van alle eer-

lyke en Oprechte Kristenen. Onopregtheid, anders te spreeken, als men gevoelt en zich anders te vertoonen als men waarlyk is, is altoos haatelyk en verfoeilyk, maar allerhaatelykst en allersnoodst in zaaken die den Godsdienst betreffen. Die de de begrippen der Hervormde waarlyk gelooft hy voege zich by die Gezindheid. Die van de deugdelykheid der Augsburgsche Belydenis overtuigd is hy koome 'er opentlyk voor uit al woont hy niet in Zweeden. Is hy in 't gevoelen der Doopsgezinden of der Remonstranten hy hebbe eerlykheids en opregtheids genoeg, al deugen de eersten nergens en al zyn de laatsten van geen goeden reuk in Holland, om zich by hen te begeeven. Kan hy by geen Genoodschap met zyne begrippen te regt koomen hy ga naa *Rhynsburg* of by die Kristenen aan 't Avondmaal die niemand van een goed gedrag uitsluiten. Laaten anderen moffelen, hun Geweeten verkragten, de Opregtheid verzaaken om een weinig eers, aanziens en voordeels; de jonge Heer N.N. indien myn raad hem behaagt en hy denzelven getrouwelyk opvolgt, zal niet in staat zyn des ben ik verzekert hun voorbeeld te volgen, maar die begrippen handhaven, voorstaan en belyden, daar hy in zyn gemoed ten vollen van overtuigd is, al deugen zy hier nog ergens.

D.F.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 224.
Den 13 April 1767.

[De snoodheid van alle Moffelary in 't Godsdienstige nader aangetoond.]

Wie zal, ô hoogste Majesteit!
Wie zal in uwe tent verkeeren?
- - - -
't Is hy dien gy oprecht *bevindt*;
Die 't recht *betragt naar zyn vermogen*,
Wiens hart de zuivre waarheid *mint;*
Zich aan de onkreukbre trouw *verbindt*,
En schuldloos blyft van snoode logen.

LAUS DEO, SALUS POPULO.

DE jonge Heer N.N. wiens Brief met myn Antwoord ik Maandag uitgaf, schreef my Vrydag het volgende.

Denker!

SEdert ik myn besluit mynen Oom openbaarde om volgens uwen raad, eer ik myne Belydenis doe, de gronden, waarop onze Godsdienst rust, te onderzoeken; en

nategaan wat dezelve vordert te gelooven en betragten, om zelf over 't gewigt der geschillen, die de Kristenen verdeeld houden, te kunnen oordeelen, is 'er byna geen huis met den ouden Heer te houden - Van den morgen tot den avond knort hy. - Vloekt op myne Tantes. - Dreigt my, die *ab intestato* zyn eenige Erfgenaam ben, Bastaard te maaken, indien ik hem niet gehoorzaam en ten eersten Lidmaat word van zyne Kerk. Deezen morgen, een weinig bedaarder schynende, vroeg hy my met een' veragtelyken grimlach: *en wat dan, Heertje! als gy all' die moeite gedaan en u zoo braaf gekweeten hebt?* ‘Dan, zal ik, *was myn antwoord*, overtuigd zynde van de waarheid van onzen Godsdienst, van denzelven opentlyk belydenis doen.’ *In welke Kerk zult gy dat dan doen, Knaapje!* vroeg hy verder met de grootste verontwaardiging, *in myne of in de Kerk van uwe lieve Tantes?* Ik antwoordde: overtuigd zynde van de gegrondheid uwer stelling, dat de eerlykheid en opregtheid vorderen nooit anders te spreeken als men denkt, nog iets voor waarheid te belyden, 't welk men gelooft valsch te zyn: zonder eenige agterhoudendheid. ‘In de Kerk, Oom! of by dat genoodschap, daar de waarheid, myns oordeels, volgens de voorschriften van dien Godsdienst, dien ik voor waaragtig houd, zuiverst beleden en geleerd wordt, zonder my te bekreunen by welke gezindheid ik best myne tydelyke belangen kan bevorderen. Dit eischt, myns inziens, de eerlykheid en opregtheid, die gy immers niet gaarne zoudt zien dat van my met voeten getreeden wierden. Daar toe ben ik niet opgevoed. Ik zou een Schandvlek in myne Familie zyn, indien ik my ooit of ooit den naam van een *eerlyk man* onwaardig maakte. Op *'t poinct d'honneur* ben ik te zeer gesteld om my ooit tot eenige laagheid of onedelmoedigheid van geest te laaten vervoeren. Het karakter van een braaf en eerlyk mensch zal ik altoos ongeschonden zoeken te bewaaren’. De woorden *Schandvlek in de familie, poinct d'honneur* en *karacter van een braaf en eerlyk mensch* hadden zoo veel invloed op den Ouden Heer dat hy geheel en al bedaarde en, na eenige redewisseling, my niet alleen permitteerde, zoo lang met het doen der Belydenisse te wagten, tot dat ik zelf van de waarheid en 't belang van den Godsdienst

volkomen overtuigd en verzekerd was, en my in staat had gesteld om zelf over de hoofdleeringen van onzen Godsdienst en het gewigt der geschillen onder de Kristenen te kunnen Oordeelen; maar zelfs zich inliet in 't breede met my te spreeken over 't Karakter van een eerlyk man, en 't geen de eerlykheid en opregtheid vorderen in 't doen eener Belydenisse. Hy beweerde, *dat men behoudens de eerlykheid en opregtheid zich wel by een genoodschap van Kristenen kan voegen dat sommige gevoelens, strydig met onze begrippen, begunstigt, voorstaat en openlyk leert;* en liet zich, om my hier van te overtuigen en zyn gevoelen smaakelyk te maaken in deezer voege uit. 'Indien het geval wilde dat gy aan sommige stellingen, die in myne Kerk beleden en geleerd worden, uwe toestemming niet ten vollen kondt geeven: zoo als 'er by duizenden gevonden worden: gy kunt evenwel gerust Lidmaat by ons worden en van de voordeelen, die aan onze Kerk in deeze Landen gehegt zyn en waarvan de andere genoodschappen zyn uitgeslooten, gaudeeren, zonder krenking van uwe *Eerlykheid* en *Opregtheid*. Gy moet maar den Predikant, by wien gy Belydenis denkt te doen, verzoeken, dat hy over die Punten, die gy niet kunt toestemmen, niet gelieft te vraagen, 't welk aan een Persoon van GELD en FATSOEN niet ligt zal geweigerd worden. Wil uw Leermeester die Inschikkelykheid niet gebruiken, gaa dan by den eenen of anderen Dorppredikant: dat wordt in dergelyke gevallen meer gepraktiseerd: of by de Franschen of Engelsche Kerk. Overal kan een Heer van Middelen en Geboorte te regt koomen. De Lutherschen, Remonstranten en Doopsgezinden (die over het punt van den Doop kunnen heen stappen) bedienen 'er zich by aanhoudenheid, gelyk de Hervormden in *Hamburg* en andere plaatsen, daar Luthers *best* is, met succes van. Trouwens men zou in de herssens moeten gepikt zyn indien men, zonder de Eerlykheid en Opregtheid te krenken, zich niet by die party voegde by welke men best zyn fortuin kan maaken. 't Zyn Gekken en regte Dweepers die in deeze Landen zich niet by onze Kerk voegen.' Wat dunkt u, DENKER! van deeze Inschikkelykheid der Heeren Predikanten en van het Raisonnement myns Ooms? Is deeze handelwyze te

billyken? Zoudt gy denken dat men op deeze wyze zich by eenig genoodschap mag vervoegen, 't welk strydig, gevoelens met onze begrippen begunstigt, voorstaat en openlyk leert? Door uw Antwoord zult gy op nieuws verpligten

U.E.D. v. Dr. en Vr.
N.N.
Amsterdam 10 *April*.
1767.

De oude Heer schryft een groote *Inschikkelykheid* aan de Leeraaren zyner Kerke of aan sommigen van dezelven toe. Of hy daar toe gegronde redenen heeft staat my niet te onderzoeken. De klagte van den Heer EERKLYK in zynen Brief, aan 't einde van dit Vertoog geplaatst, geeft reden van vermoeden dat 'er somtyds by 't aanneemen van Ledemaaten vry veel inschikkelykheid om dit woord te behouden gebruikt wordt. Doch ik zou niet gaarne op my neemen dezelve te billyken. Gelooft men de Leerstellingen eener Kerke in tegenstelling van die van andere Genoodschappen, men doet eerlyk dat men zich by dezelve begeeft en blyft. Gelooft men ze niet, en belydt men ze echter te gelooven, men zal moeite hebben om zich van de blaam eener snoode *Huichelarye* en doemwaardige *Geveinsdheid* vry te pleiten. Als eenig Gereformeerd Leeraar, (dit wil ik toegepast hebben op alle Kristen Leeraaren, die Gezwooren hebben zekere Leeringen, die by de Kristenen betwist worden, te zullen handhaven en voorstaan,) een Luthersman, een Arminiaan of Doopsgezinde, die over den Doop kan heen stappen, be-

houdens hunne gevoelens aanneemt, wat doet hy? hy moffelt 'er op een onverantwoordelyke wyze onder. Hy stemt stilzwygend toe en brengt de aankoomelingen in die gedagte dat die geschillen niets om 't lyf hebben, en ondertusschen belydt hy heilig te gelooven, en heeft zich plegtig verbonden opentlyk te zullen leeren, handhaaven en voorstaan de Leerstellingen zyner Kerke, en de tegenovergestelde begrippen wederleggen, te keer gaan en de goede Gemeente voor derzelver schadelykheid en zielverderffelykheid waarschuwen. Dit doet hy in dit geval niet. Hy boezemt andere denkbeelden in, wegens de geschillen zyner Kerke met andere Genoodschappen, als hy beleden heeft te hebben en belooft heeft te zullen doen. Hy is derhalven of een *Guit*, die niet gelooft 't geen hy belydt te gelooven, of een *Verbreeker* van zyn woord en belofte. Zoo denk ik over 't eerste punt.

Omtrent het tweede punt, daar de Heer N.N. inzonderheid belang by heeft, ben ik van meening dat het volstrekt ongeoorloofd is zich by eenig Genoodschap van Kristenen te vervoegen, dat sommige gevoelens voorstaat, belydt en leert, (en by deszelfs opregting, of naderhand, zich verbonden heeft dezelven te verdedigen, te handhaaven en allen, die van tegenstrydige begrippen zyn daar buiten te houden,) die men afkeurt, verfoeit en in zyn gemoed als valsch en strydig met de waarheid verwerpt. Nimmer immers is 't geoorloofd zynen medemenschen verkeerde en valsche begrip-

pen omtrent den Godsdienst inteboezemen. Dit doet men, als men voor 't oog der waereld een voorstander en begunstiger is en blyft van zulk een Genoodschap, by welk die begrippen opentlyk beleden, gehandhaafd en dagelyks geleerd worden. - Men geeft zelfs op een staatige wyze, door de naauwste gemeenschap op gestelde tyden met de overige leden van Genoodschap te houden, opentlyk te kennen, dat men zulke begrippen inderdaad is toegedaan, die men volstrekt afkeurt en verwerpt, en speelt dus meesterlyk den rol van eenen *Huichelaar*; en maakt te gelyk dat de waarheid minder openbaare belyders en voorstanders heeft, strydig met haare belangen. - Om niet verdagt te worden van Onregtzinnigheid en zyn credit niet te verliezen, moet men zyn waare meening omtrent den Godsdienst verbergen en de waarheid in zyn harte smooren; die men echter verpligt is voortestaan, te verdeedigen en te verbreiden, als beminnelyk in haar zelve en nuttig en heilzaam voor het menschdom. - Verder komt men ligt in die omstandigheden, dat men 'er met een stilzwygende *ontveinzing* der waarheid niet wel af kan, maar genoodzaakt is opentlyk anders te spreeken als men denkt en gevoelt, wil men zyn fortuin maaken, daar een verstandig en deugdlievend mensch zich niet buiten volstrekte noodzaakelykheid in zal begeeven. - Boven dit alles is het laag en veragtelyk in zich zelve dat een mensch zich vrywillig, om een weinig eers en aanziens in de waereld, in die ongelukkige om-

standigheden brengt, om nooit of zelden zodanig te durven spreeken over zaaken van den Godsdienst, waar by wy als Menschen en Kristenen oneindig belang hebben, zoo als hy over dezelven denkt en waarlyk in zyn gemoed overtuigd is.

Ik raad overzulks den Heer N.N., wil hy het karakter van een' braaf, opregt en cordaat man ongeschonden bewaaren, en als een edelmoedig mensch past handelen, de Waarheid voortestaan, waar en by wien dezelve ook gevonden wordt, en zich by die gezindheid te vervoegen, by welke dezelve zuiver geleerd en beleden wordt. Laat zyn Oom knorren, op zyne Tantes en allen die van hem verschillen vloeken, en hem Bastaard maaken; laat hy versteeken zyn van eenige tydelyke voordeelen; laaten eenige laage zielen hem beschimpen, veragten en met den nek aanzien; hy zal het genoegen hebben van zich zelf verzekerd te houden, dat hy zyn grootste belang gesteld heeft in alles eerlyk en opregt te handelen, en daar door als mensch en kristen by GOD en alle Braaven de grootste lof en weezentlyke agting wegdraagen.

D.F.

De Brief van den Heer EERLYK is van den volgenden inhoud.

Myn Heer!

WY hebben veel slegt volk onder ons. Duizenden zyn 'er, die belyden Gereformeerd te zyn, en ondertusschen zyn ze onze Kerk vyandig. Sommige Predikanten

geeven daar gelegenheid toe. Een Luthers Heer van groote middelen kwam 'er in myn eersten dienst als Ouderling by den Predikant, dien ik moeste adsisteeren, om Lidmaat by ons te worden. Hy hadt geld. Het was hem, om wat meer figuur te slaan en in de Regeering te zyn, te doen, myn Heer! Ik heb hem gekend dat hy als een jonge met zynen Vader, die dood arm was, in 't Land is gekoomen, en zelfs dat hy zeer bitter Luthers was. En dat is hy nog. Hy lacht met de Predestinatie en andere aangenoomene Leerstellingen van onze Kerk. Wy zonden hem heen. Sedert is hy van een' Dorppastoor als Lidmaat onder ons aangenoomen en reeds Burgermeester. - Met een Arminiaan is onlangs een dergelyk geval gebeurd. - Nu hebben wy weder een soortgelyk geval met een' Zoon van een ryk Mennist Koopman. Ik vrees dat hy ook gemoffeld zal worden tot een Lidmaat van onze Gezindheid. My dunkt dat het een zeer slegte handelwyze is. Wat raad om die Heeren Predikanten zulks te beletten? Kam die knaapen eens dat het een aart heeft! 't Zyn Guiten, Meineedigen, die uit het getal van alle braave luiden behooren uitgemonsterd te worden! Hier door zult gy de Kerk en my dienst doen.

Ik ben

Uw Vriend en Medebroeder,

EERLYK.

1767.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 225.
Den 20. April 1767.

[Lykklagt van den Herder Probus; Dichtstuk.]

Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam cari capitis? - -

HORAT.

DIt Dichtstukje is van dezelfde hand als de Winter-zang No. 214. Ik vind het te fraai om 't mynen Leezeren te onthouden.

Lyk-klagt Van den Herder Probus, Over het afsterven van zynen eenigen Zoon.

Kwynt gy nu, ô groene heuvel! vol van klaver, vol van gras,
Die my, toen ik, blyde dagen! vrolyk, onbekommerd was,
Hebt gestreeld met landgezichten, en het rollen van de zee;
Deelt ge in all' myne ongelukken? PROBUS treurt!... hoe treurt gy meê!
Zyt gy vatbaar voor myn' rampen? Stel uw droefheid vry ten toon,
Treur! help my den dood betreuren van myn' teêr beminde ZOON.

Eiken, wier verheven toppen zoo veel stormen stondt ten doel,
'k Zie uw takken treurig hangen; hebt gy van myn wee gevoel!
Vliegend zangchoor, dat voor dezen my zoo lieflyk hebt gestreeld,
Zwyg voor PROBUS jammerklagten, daar uw zang hem nu verveelt!
Echo, gy kunt my bekooren, wyl uw schorre jammer toon;
By het uiten myner smerten, met my kermt om mynen ZOON!

Beekje, dat, langs groene zoomen, van den ginschen heuvel vloeit,
Hoor my klagen, stroom nu zagter, toon u droevig en vermoeid!
Of, zoo gy my wilt bekooren, en door klagt bewoogen wordt,
Vang dan in uw zilver water all' de traanen, die ik stort.
Drenk 'er gras en bloem en mede, schenk ze aan 't opgeschoote kruid,
Op dat al wat groeië en bloeië myne droefheid in zich sluit;
Billyk treuren alle velden, als de veldeling, beschreid,
Zyne klagten, niet te sluiten, treurig stort in eenzaamheid.

Weent, ô Herders! die de Schaapen vrolyk langs de stroomen hoedt;
Dat uw veldzang droevig klinke! deelt in PROBUS tegenspoed:
Blaast op verschgesneeden halmen, met Cypres aan een gestrikt,
Nu een klaaglied, wyl het klaagen myne ontstelde ziel verkwikt.
Gy waart eertyds medgezellen van myn ZOON, myn eenig KIND!

Hy hadt liefde voor u allen, en gy hebt hem teêr bemind.
't Heugt my, toen hy wierdt geboren, dat uw Vadren, die ik acht,
My omhelsden, vrolyk zongen, om de hoop van myn geslacht:
Ja, het heugt my, dat ze riepen, ‘Zalig blyv' dit Jaar gety!
PROBUS is een ZOON geboren, dat die ZOON gelukkig zy’!
Treurt dan t'saam', ô Jongelingen!... Neen, voor my is 't treurens tyd:
Gy verliest één uwer vrienden, ik raak al myn blydschap kwyt.

Ik, in 't afgaan myner dagen, afgeleefd en afgesloofd,
Ik ben, onbeschryflyk jammer! van myn beste pand beroofd;
Pand, de wellust myner ziele, my gelyk het leven waard,
Ja, nog waardiger dan 't leven, all' myn rykdom op deze aard;
Blinkend doel van myn gepeinzen, sieraad van myn echtverbond,
Menigmaalen bly gezegend, door myn harte en ooge en mond,
Als de Zon met gloênde straalen uit het brandend Oosten scheen,
Of, vermoeid en afgeronnen, langs de Westerkim verdween!...
Maar, helaas! wie zal my troosten, nu het troosten klaagen is?
Ik heb mynen ZOON verlooren, droevige gebeurtenis!
In het bloeiëndst zyner dagen: 't leven is zo bros als glas!
Toen het merg in zyn gebeente niet verstyfd maar vochtig was,
Toen het vuur der geestige oogen tintelde als de dageraad,
En de mannelyke roozen pronkten op het frisch gelaat,

En de zwier der losse hairen hals en schoudren luister gaf,
Toen, toen is hy my ontvallen, nederdaalende in het graf!
'k Had op hem all' myn betrouwen, all' myn hoop en troost gesteld;
Maar de dood, die wreede vyand, heeft hem in het stof geveld!
Waarde ZOON, myn welbehagen, steunzel van myn' ouden dag,
Kost ge uw' Vader hooren snikken! dat hem niet gebeuren mag;
Och! gy zoudt, hem ziende weenen, vatbaar voor zyn bittre pyn;
In het hoogst gelukkig leven zeker ongelukkig zyn.
Gy zoudt zaliger gewesten, dan het land, waar in ik woon,
Wraaken, om met my te leeven, eenig KIND, beminde ZOON!
Want ik weet uit veele trekken, die ik vond in uwen aart,
Sints de deugdenryke Moeder, sints u CLOË hadt gebaard,
Dat gy my oprecht beminde, ja, door waare trouw bezield,
Uwen Vader boven 't leven, verre boven 't leven hield'.
Nu ligt all' myn' hoop in duigen! 'k heb te groot geluk gewacht,
En aan 't broos geluk van 't leven niet, gelyk het past, gedacht.
'k Vleide my, en 't was ook vleiën, welgemaakte Jongeling!
U, na 't schichtig omme rollen van een' enklen zonnekring,
Naa het echt altaar te leiden met een trouwe wedergaê,
't Puik van onze herderinnen, jonge en schoone AURELIA.

'k Zag u, by vooruitgezichten, reeds gestrengeld arm in arm
Door eene onderlinge liefde, nimmer koel maar altyd warm.
'k Zag reeds Dochteren en Zoonen, uit dien zoo gewenschten echt,
Als een rei van edle telgen, aan uw' ouden stam gehecht,
All' dat streelende genoegen ben ik nu voor eeuwig kwyt!
ô Myn ZOON! schoon gy gelukkig, zaliger dan PROBUS zyt,
Schoon gy zien kunt uit den hoogen hoe de blydschap ons ontvlucht,
Zoo 't u mooglyk is te hooren; hoor één' vaderlyken zucht!
Die, de stramme borst ontweldigd, hygende ten hemel zweeft,
Daar het Choor des eerstgeboor'nen ongestoord en vrolyk leeft:
Hoor my zuchten, hoor my klaagen, hoop van mynen ouderdom!
En, indien ooit zielen keeren, keer dan nog eens wederom
Om my in myn lot te troosten, Sieraad myner gryze kroon!
Kom nog eenmaal, teerbeminde, kom nog eens, geliefde ZOON!
'k Wil u aan myn' boezem drukken, en omhelzen in dien staat,
Dan zoudt ge, ô myn ZOON! gevoelen, hoe 't verlangend harte slaat.
'k Zou dan in myn bevende armen, zelfs in 't aanzien van den dood,
U, dien vyand ter verbaazing', fier beschermen op myn schoot.
'k Zon, al kwamen duizend leeuwen, allen hongerig en wreed,
Brullende rondom my heenen, stil staan voor hunn' wapenkreet,

En aan hunne ontslooten muilen u ontrukken door myn' moed,
Of, indien zy my verwonnen, u doen baaden in myn bloed.
'k Zou, gelyk myn knaap de kudde, by den laaten avondstond,
Zachtkens heen en weder weidende op den Vaderlyken grond,
Voor den scherpen tand der Wolven, die tot aan 't gebeente knaagt,
Moediglyk beschut, beschutten. En was dit te veel gewaagd
Voor den wellust myner zinnen? neen myn ZOON, zulks waar' het niet;
Neen, ik zou gewillig sterven, zoo 'k voor u het leven liet.

Dan... waar heen, verhitte zinnen! voert gy myn gefolterd hart?
Moet ik, in het pynlyk teistren van een levendige smart,
Plicht en deugd en reden missen! sta verdoolde ziel, sta still'!
Moet de Godheid zich wel schikken naar der stervelingen will'?
Heerscht 'er niet een EEUWIG WEZEN, dat der menschen lot bestiert?
Kan ons wel iets overkomen, 't geen niet eerst beslooten wierd?
Oogen stort dan geen meer traanen, wees te vreden, ô myn ziel!
Eer den oorsprong aller dingen; kniel voor zyn vermogen, kniel,
En vertroost u in het lyden; denk vry in de wreedste pyn,
Dat, wat rampen ons ooit treffen, zy ons kunnen heilzaam zyn;

Dat een heerscher, vry en heilig, nimmer onrechtvaerdigheid
Zal doen vloeiën in de rampen, d'een' of d'ander opgeleid.

En is 't wel een ramp, ô PROBUS! 't geen gy als een' ramp beweent?
Is uw ZOON, [aan u verlangen slechts voor eenen tyd geleend,]
Niet gelukkiger na 't leven dan hy in dit leven was,
Toen hy menigmaal de wonden van u kwynend hart genas;
Leeft hy nu niet zonder zorgen, zonder leed en tegenspoed?
Haalt het tydelyk vermogen wel by zynen overvloed?
Zou hy, kunt ge u dit belooven? in zyn' laatren levenstyd,
Wen hy nog hadt mogen bloeiën, vrolyk, vreedzaam, onbenyd,
Zonder droefheid, onbelasterd, en, het geen nog verder klinkt,
Zou hy leeven zonder zonden, waar aan 't gansche menschdom hinkt?
Neen, myn ziele... wil niet treuren! 't is, zoo gy het wel bezeft,
Min een ramp dan wel een zegen die u by den onspoed treft.
't Valt, dit kan men niet weêrspreeken, hard, te scheiden van een kind,
Dat men, als het zulks verdiende om zyn deugden, teêr bemint;
Maar, by nadere gedachten, is zulk missen een gewin;
Het verplaatst uw' ZOON, ô PROBUS! in een beeter huisgezin.

Dit vooräl moet u vertroosten, dat het donkere gordyn,
ô Myn hart! van dit uw leven haast zal opgeschooven zyn,
En dan zult gy, onverhinderd, onverminderd in geluk,
Van verdriet en rouwe ontslagen, zonder aardschen last of druk,
Uwen ZOON in 't licht begroeten, dat, den heiligen bereid,
Schynen, zonder uitteschynen, blinken zal in eeuwigheid.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 226.
Den 27 April 1767.

[Onderzoek, waarom de menschen doorgaans zoo gaarne van Steelen, Moorden en Yzelyke Gebeurtenissen hooren vertellen, in een' Brief van den Heer J.S.; en de Schipbreuklydende Zeeman; Dichtstukje.]

> *Omnes animi motus suum quendam habent a Natura vultum, sonum, gestum, totumque corpus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut a quoquo animi motu sunt pulsae*.
> CICERO.

DE Volgende Brief met het nevengaande Dichtstukje zullen waarschynlyk aan myne meeste Leezeren behaagen, waarom ik ten eersten aan het verzoek van den Heer J.S. heb willen voldoen.

Myn Heer!

ONlangs op een naamiddag eene kleine wandeling in de Stad doende, ging ik eenige agterstraaten om. Ik was naauwlyks op weg, of hoorde een der persoonaadien, door U onder de Priesteressen der ydele Nieuwsgierigheid geteld, met een kloeke stem uitroepen en aanpryzen, *'t Egt en pertinent verhaal van het zwaare regt of de justitie, gedaan aan een Bende Gauwdieven in 's Hertogenbosch*. Ik zag, haar van agteren op loopende, dat zy grooten aftrek hadt, en vondt, verder komende, de goede lieden in de deur gereed staan, van ongeduld brandende om dit nieuws te koopen. In een andere straat was een haarer Amptszusters bezig met te koop te veilen, *de schrik-*

lyke moord te Amsterdam aan een Vrouwspersoon gepleegd; dit werdt niet minder verkogt.

Die begeerte tot, en de koopzugt van dergelyke Nieuwstydingen, hieldt myne overdenking bezig onder het verder wandelen. Ik zogt 'er de oorsprongen van op te speuren, voorneemens om myne bedenkingen des betreffende t'huis komende op het papier te stellen en UE mede te deelen, als behoorende deeze byzonderheid tot de kennis van 's Menschen hart, 't groot onderwerp van uw geschrift: maar in het volvoeren hier van wierd ik verhinderd, doordien ik t'huis komende op een pypje gevraagd was in 't gezelschap van eenige goede Vrienden. Ik ging derwaards, voorneemens om 's anderendaags myn oogmerk te volbrengen. Dan dit gezelschap, wel verre van my te verwyderen van het onderwerp, waar op ik gedagt had, hieldt my bykans den geheelen avond op hetzelve bezig.

Het onderhoud begon met de regtspleeging in *'s Hertogenbosch*. Eenige van de voornaamste schelmstukken en moorden, in die Sententie vermeld, welke een Heer van 't gezelschap by zich gestooken hadt, wierden voorgeleezen, en met greetige ooren, zoo veel ik kon bemerken, aangehoord. Men verhaalde, in 't voorbygaan, dat, deeze Sententie in *'s Hertogenbosch* uitkomende, de Boekverkooper zyn huis naauwlyks Meester was, een allersterkst bewys voor de zugt tot dergelyke schriklyke papieren, die de schandvlekken des Menschdoms aan den dag leggen. - De vertellingen van schelmstukken volgden elkander onophondelyk; de een kon den ander naauwlyks verbeurten. Naauwkeurig werdt 'er vernomen na de nog niet uitgeweezene zaaken van gevangene persoonen, zoo hier als elders. Een der Heeren scheen omtrent die stukken zeer naauwe correspondentie te houden, en deelde des verscheide naarigten mede; zoo die hy uit brieven vernoomen, als uit den mond van Heeren van Distinctie gehoord hadt. Ik herinnerde my meer dergelyke avonden in het aanhooren van fielteryen gesleeten te hebben: maar nimmer had ik een zoo ruim onthaal als dien avond. Van zes tot tien uuren hing het gesprek van schelmstukken, dieveryen, en moorden te samen. Ik nam 'er weinig deels in, wat het mede praaten betreft, maar was steeds bezig met myn gedagten om de roerzels na te speuren van de greetigheid om van dergelyke zaaken te spreeken en te hooren spreeken: want

het genoegen was te leezen op 't gelaat van elk, die gelegenheid hadt om een geval by de veelvuldigen, die opgehaald wierden, te voegen. En hoe verschriklyker verhaal hoe algemeener voldoening ik dagt te bespeuren; eene voldoening egter nu en dan blykbaar vermengd met deerenis. 't Een en ander, Heer *DENKER!* heeft my aangezet om de volgende aanmerkingen 's anderen daags te schryven, en U te zenden. Of ze een plaats in uwe Schriften verdiene laat ik aan uw oordeel over.

In het naagaan der oorsprongen van de heftige begeerte tot Nieuwstydingen en vertellingen van dat slag stelde ik my voor, is het wreedheid van natuur? Zyn de Menschen boosaartig genoeg om zich te verlustigen in de snoodheid hunner mede menschen, en de jammerlyke gevolgen, die hun deswegen reeds op deeze Waereld treffen? Kan het hun genoegen geeven de banden der Samenlevinge geschonden, en de schenders daar van gestraft, zwaar gestraft, te zien? Welk een schriklyk denkbeeld! Ik verwierp het zoo dra het in my op kwam bykans geheel en al. Maar hier kwam egter tegen op het genoegen, 't geen ik meermaalen, en ook den voorgaanden avond, bespeurde in het vermelden en hooren verhaalen van diergelyke snood- en ysselykheden. Wat is daar van de oorzaak, zoo 'er geen mengzel van wreedheid onderloopt? Ongetwyffeld neemt de aandoening, die dit soort van voorwerpen in onzen geest verwekt, of naar maate wy dezelven op een verderen afstand beschouwen, of 'er ons gemeenzaamer mede gemaakt hebben. De wreedste moord, aan eenen der Moorsche Koningen in *America* gepleegd maakt op verre na dien indruk niet op ons, als een doodslag begaan in de Stad onzer inwooninge. Lang voorledene geschiedenissen zyn, desgelyks, doorgaans veel flaauwer van indruk dan onlangs of even gebeurde. De gewoonte vermag in dit stuk, gelyk in alle zaaken magtig veel. De Heer B***, by voorbeeld, die zich, om zoo te spreeken, avond aan avond bezig houdt met het verhaalen van fielt- en schelmstukken, van gruwelyke moorden en zwaare gerigtsoefeningen, zoo dat hy eerst recht in zyn schik schynt, wanneer hy de gerigtshandel, te *Lissabon* uitgevoerd aan die deel gehadt hadden in de bedoelde Konings-moord, in 't breede mag vertellen; deeze Heer is daar door tot een merkelyken trap van ongevoeligheid opgeklommen. 't Gaat hem en veele

anderen, even als de Grieken, die, gelyk LIVIUS aantekent, in 't eerst, toen ANTIOCHUS EPIPHANES, de bloedige Kampgevegten, naar de *Romeinsche* wyze invoerde, des meer afgryzen dan vermaak hadden, tot dat ze, met den tyd, door veelvuldige herhaalingen, hun draaglyk om te aanschouwen wierden. De meeste gevallen nu, die men op zodanige schriklyke avonden, als ik gisteren sleet, opdischt, zyn of verre weg geschied, of lang voorleden; en hoe veele derzelven hebhen wy niet een en andermaal gehoord, uit den mond der lastige Vertellers, die om het aan den gang te houden, zich in de noodzaaklykheid bevinden van geduurig te herhaalen, en schoon ze zich zelven vermaken, anderen deerlyk verveelen. Dit alles werkt te samen om van de weinig aandoenlykheid, die men somtyds bespeurt hy 't vermelden van de schriklykste stukken, reden te geeven, zonder 's Menschen hart van Wreedheid te beschuldigen.

Iets anders dan Wreedheid moet gevolglyk de oorsprong weezen. Zal men die stellen in de enkele zugt om van werkeloosheid, waar van onze werkzaame natuur eenen doorgaanden afkeer heeft, ontslaagen te worden? Komt, om bevryding daar van, 't gemeene Volk, op het hooren van een Liedjeszanger of zangeres, die de straatjes vervult met de aankondiging van eenig ysselyk voorval, by hoopen te voorschyn, gereed om dikmaal den laatsten duit te besteeden aan een schriklyk verhaal? Dit mag by eenigen de reden zyn; maar ze gaat, op verre na niet door om als eene algemeene reden te worden aangemerkt. - Dan moesten de Nieuwstydingen van allerlei slag 't zelfde uitwerkzel hebben, 't geen tegen de bevinding aanloopt. Vergun my hier eene proef by te brengen, ontleend van belanghebbende proefneemsters. 't Is reeds eenige jaaren geleden dat ik, in de trekschuit zittende, een vry lang gesprek hoorde tusschen twee Vrouwspersoonen, wier kostwinning bestondt in 't verkoopen van Straatdeuntjes en Nieuwstydingen, waar in zy onder anderen over den slegten tyd, ten hunnen onzigte, klaagden, en een haarer zich op deeze wyze, eene wyze haarer waardig, uitdrukte. ‘'t Gaat niet als 't pleeg, wy krygen niet van een zwaar regt of justitie, de Beulen hebben 't slap zoo wel al wy, hoe lang is 't niet al geleeden, dat wy een moord hadden? 't Beste dat ik in lang had was van het veron-

gelukte Schip.....'. Een zeggen 't geen ten vollen bewyst dat zy, menschen van ervaarenheid in dit stuk, 't breedst stonden by het droevige en schriklyke, 't geen hun ook aanzet om moorden, aardbevingen, en ander slag van onheilen te verdichten.

Enkele Nieuwsgierigheid, schoon wy niet ontkennen dat deeze vry veel deels heeft in dit geval, kan zoo min de algemeene reden weezen als de begeerte om van Werkeloosheid ontheeven te worden. Deeze immers werkt desgelyks veel algemeener. De vraag blyft nog, waarom ze het sterkste en kragtigste is omtrent het droevige en het schriklyke? De oplossing hier van moet zeker gezogt en gevonden worden in de gesteltenis onzer natuure, en den aart der voorwerpen. Welke nu onzer hartstogten worden geroerd en aangedaan door treurige of ysselyke verhaalen? Buiten tegenspraak wordt ons Medelyden het sterkst getroffen van onschuldige voorwerpen, die door wreedheid mishandeld, of van menschen, die in eenig zwaar ongeluk ingewikkeld geweest zyn. Wy deelen in hunne rampen, en dit aandeel, deeze teerhartig en meêgevoeligheid, keuren wy goed. Wy zyn deswegen vergenoegd over ons zelven, en dit streelt onze eigenliefde. Ook vinden wy ons ongevoelig opgeleid om ons geluk, by 't bezeffen van anderer ongeluk, op eene gevoeliger wyze te beschouwen, of in druk ons met het voorbeeld van ongelukkiger te troosten. Ja dit Medelyden is niet geheel en al werkeloos ten aanzien dier booswigten, die door den waereldlyken Regter gestraft worden. - Wy zyn Menschen, en kunnen niet nalaaten den snoodsten en overgegeevensten booswigt als een Mensch, als een deelgenoot onzer natuure, aan te merken; en zoo lang wy dit doen, zal, in weerwil van de sterkste verontwaardiging, die in ons gaande wordt, op het overweegen der gepleegde misdaaden, Medelyden in ons opryzen. Ziet daar, Heer DENKER! een oorsprong, rechtdraads overgesteld tegen dien, welke my 't eerst in de gedagten schoot, en ik onlangs tot een bewys van de *bedorvenheid* des menschlyken harts hoorde aandringen. Zie daar een oorsprong onzer gezellige natuure veel waardiger.

Men zal hier mogelyk op inbrengen, dat de begeerte om dit Medelyden te voelen de drangreden niet is tot het koopen van verhaalen, tot het greetig aanhooren van vertellingen der schriklykste en droevigste gebeurtenissen. Maar

hier op dient ten antwoord, dat de gezellige hartstogten, door den wyzen Schepper onzer natuure op het diepste ingeplant, in dit, gelyk in meer andere gevallen, ons als van zelve, zonder dat wy het bemerken, sterk aandryven, en eigenlyk de roerzels van daaden zyn, die wy veelligt, alles niet genoeg doordenkende, als van elders komende aanmerken.

Wy willen, welk een zeldzaam verschynzel in de menschlyke natuure! wy willen deel neemen in de rampen onzer medemenschen, wy zoeken na de gelegenheden om het te doen. - Ten overtuiglyken bewyze hier van dient dat Menschen van de aandoenlykste gesteltenissen doorgaans zich het meeste toeleggen, om berigten van meergemelden aart op te spooren en te leezen; terwyl, in tegendeel lieden van hardvogtiger inborst daar van weinig werks maaken. Gister avond was de Heer W****, een der teerhartigste Menschen onder myne bekenden, zoo veel ik zien kon, wonder onthaald. Dit is ook de reden, waarom de Treurspelen gevoelige zielen 't meest uitlokken en behaagen. Zy brengen en houden de gezellige hartstogten in eene geduurige beweeging, en dezelven worden, door de kragt der verbeeldinge geholpen, niet min van vercierde dan van weezenlyke voorwerpen getroffen. Myne bygebragte aanmerkingen verschaffen U mogelyk gelegenheid om over dit stuk te denken, of anderen daar toe te noodigen, door 't plaatsen van deezen Brief van hem die zich tekent,

MYN HEER!

Uw Voorstander.

J.S.

PS. Het spoedig plaatsen van myn' Brief (No. 217.) heeft my aangespoord om U ook deezen te laaten toekomen. De jonge Dichter vindt zich vereerd, door dien zyn Vers eene plaats in uw weeklykspapier mag bekleeden. Ik las hem, ten zynen huize, deezen Brief voor, en ik kreeg daar door gelegenheid om myne toezegging U gedaan te bekragtigen. Hy was bezig aan 't beschaaven van een Dichtstukje, den voorgaanden Stormagtigen avond ge-

maakt. Ik verzogt en kreeg het, en deel het hier nevens mede. 't Is niet geheel vreemd van 't onderwerp in deezen Brief verhandeld. Ja het kan eenigermaate ter proeve myner bedenkingen strekken. De *Schipbreuklydende Zeeman* is een opschrift, 't geen niets dan een deerniswaardig voorwerp belooft; egter zal men het stukje leezen.

De schipbreuklydende Zeeman.

Wat yslyk onweer dreigt die dikverstopte lugt,
Zoo wild, zoo styf? - de zwang're wolken, door de winden;
Bestorremen elkaar als dolle krygsgezinden
Met vaart, van 't Oost na 't West, van 't West na 't Oost gevoerd;
Terwyl een Noorderbui het zwellend Zuide ontroerdt
En 't gansche hemelrond in arbeid gaat en zugt?

***

De schorre donder rolt en doet het alles kraaken!
De snelle blixem vliegt, en geeft het eenigst' licht,
Dat, in deez' bangen nood, ons flikkert in 't gezigt;
Maar dreigt ons tevens in de volle vlam te zetten,
Of door haar medgezel den donder te verpletten!
De dood begrimt ons met zyn opgesparde kaaken!

***

Hoe ryst de ontstelde zee ten grammen Hemel op!
En daalt ten afgrond neêr! de woende golven kooken,
Het vuur, geperst door wind, schynt alles aan te stooken!
Waar heen het Schip gewend in deezen jongsten nood?
Waar, waar, ontvlieden wy de kaaken van den dood?
Ons onheil Scheepsliên klimt, helaas! ten hoogsten top!

***

Waar heen het Schip gewend? - maar ach! men kan niet stuuren,
Wy missen 't roer - daar kraakt, daar valt de groote mast!
De boegspriet, door een golf en rukwind aangetast,
Slaat van den boeg, dryft heen, en doet de voorsteng vallen!
Wat hulp? wat raad? ik vind my raadloos met u allen!
Brak toch de dag maar aan - hoe lang zal dit nog duuren?

***

Geene ankers komen ons in deezen nood te baat';
De kabels kunnen hier niet tot den grond toe ryken,
Maar hoe? een weerlicht doet de dikke donkert' wyken,
Wat, zie ik land voor uit? - ik twyffel - ja gewis,
Ik kan niet anders zien - 't gaat alles buiten gis,
Laat vallen de ankers - doch? helaas! dit komt te laat.

***

Ik voel het gansche Schip reeds werreken en stooten.
Het kraakt, het barst, het spilt, de stukken dryven heen!
Myn trouwe volk spoelt weg; 'k bevind my hier alleen;
Wat zal ik grypen om het veege lyf te schraagen;
Om 't dood of leevend, door de zee, op 't strand te draagen?
Daar slaa ik weg! - - -

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 227.
Den 4. May 1767.

[Brief, waar in berigt wordt gegeeven van het drollig Leerstelzel van een' Filozoof, die beweert dat wy bloote Machines of Marionetten zyn; met eenige aanmerkingen tegen het zelve.]

> *Philosophia virtutis continet & Officii & bene vivendi disciplinam: quam qui profitetur gravissimam mihi sustinere, personam videtur*.
> CICERO.

Heer Denker!

ONder de Filosoofen is toch drollig volk. Ik heb eenen Neef, die door de Filosofie zoo ver gekoomen is, dat hy zich zelven heeft wys gemaakt, dat wy enkele *Machines* zyn, die door Oorzaaken van buiten aan 't werken gebragt worden en voortwerken, niet zoo als wy zelven willen, maar volgens de Bonsingen, die ons in beweging brengen en houden, en ons op die wyze doen werken, als wy ons op het Toneel deezer Waereld vertoonen. Hy vergelykt ons by *Poppen* in 't Marionnettenspel, die allerlei poetsen en grappige vertooningen maaken door eene machinaale werking. Waar over de een lacht, de ander zich bedroeft; en 't welk hy als Filosoof met zyne Medebroederen met een bedaard en stemmig gelaat beschouwt, door dezelfde noodzaakelyke werking, waar door alle de Poppen, de eene op deeze, de andere op geene wyze, zich beweegen; te saamen uitmaakende een allervolmaakst Konststuk, waar toe alle die verscheidene Vertooningen noodwendig vereischt worden. En, dat het zeldzaamste van alles

is, die zelfde Man is zoo zeer met zyn gevoelen ingenoomen, dat hy allen veragt, veroordeelt, en, indien het in zyne magt stond, de saamenleving te bang zou maaken, die zoo niet denken, als hy denkt, of liever, die eene andere Vertooning op 't Toneel maaken, als hy doet. - Als ik hem te gemoet voer, dat het vreemd is, anderen te veragten, te veroordeelen en te willen vervolgen over iets, dat niet van hunne eigene vrye verkiezing afhangt, maar van de bonsing, die de gansche Machine op deeze en geene andere wyze in beweging heeft gebragten houdt, dan is zyn antwoord, dat behoort tot de Machine. Ik *moet* zoo doen en het *moet* U dwaas voorkoomen. Dat geeft de fraaiste vertooning. Hier door is 'er *Variatie;* & *Varietas delectat*, verscheidenheid van Vertooningen vermaakt en is allerfraaist. - Als ik hier tegen inbreng dat het veel fraaier en beter vertooning zou maaken, indien 'er in sommige opzigten wat minder variatie of verscheidenheid plaats hadde; dat het by voorbeeld gansch geene fraaie vertooning maakt, als 'er van Steelen, Rooven, Moorden, Doodslaan en soortgelyke Vertooningen inkomt, 't geen dikwyls gebeurt; dat het veel beter zou zyn en oneindig fraaier staan, dat zyne zoogenoemde Marionnetten zulks nalieten. Wat doet hy? Hy houdt staande dat dit tot de fraaiheid der Machine behoort, en tart my hem het tegendeel te bewyzen. - Als ik dit zoek te doen, dan valt hy my gestadig in de rede, en geeft my geenen tyd om hem een aaneengeschakeld bewys tegen zyne stelling te leveren. Hy hasspelt 'er dingen onder, die ons niet raaken en daar wy beiden nietmetal van weeten. Hy praat van Marionnetten van Geesten, van Marionnetten op de Maan, van Marionnetten op de Planeeten, van Marionnetten op deeze en van Marionnetten in de andere Waereld. En alle deeze Marionnetten, zegt hy, beweegen zich, of werken in dier voege, dat zy met elkanderen de fraaiste en beste Vertooningen maaken, die 'er by mogelykheid uitgedagt kunnen worden. Zoo 'er op *deeze* Waereld iets vertoond wordt, als steelen, rooven, moorden en doodslaan, of iets anders, dat ons niet fraai voorkomt, zulks is nodig om dies te fraaier vertooningen in de *andere* Waereld te maaken. Men moet de dingen in hun verband beschouwen. Men moet doorredeneeren. - Als ik zeg, dat het evenwel voor *Ons* wenschelyker zou zyn, indien deeze dingen nimmer op het Toneel deezer Waereld vertoond wierden, geeft hy my gelyk; en voegt 'er by, om deeze reden worden deeze en soortgelyke Poetsemaakers onder alle welgeregelde Volken niet geduld, maar van 't Toneel afgebonsd. - Op myn vraagen, of zy wel een andere vertooning hebben kunnen

maaken? en of zy met dat byzonder oogmerk op 't Toneel zyn geplaatst, om zulkeene rol te speelen? Antwoordt hy; zy *moeten* noodzaakelyk zulkeene figuur maaken, als zy maaken. Elk *moet* de rol zoodanig speelen, als hem opgelegd is, volgens de vastgestelde wetten van 't Toneel. - Vraag ik verder, hoe men dan kan praaten van *Regt* en *Onregt*, van *Deugd* en *Ondeugd;* dewyl regt en onregt, deugd en ondeugd *Vryheid* vooronderstellen? Dan antwoord hy cordaat, dat zyn *Konstwoorden*, zoo als 'er in alle Wetenschappen eenverbaazende menigte gevonden wordt, die niets betekenen, om dat hy zegt dat iemand regtvaerdig of onregtvaerdig, deugdzaam of ondeugend is, en te gelyk beweert, dat hy onmogelyk anders zyn kan, zich zelven lynregt tegenspreekt en volstrekt niet weet, wat hy praat. Een Filosoof, die zyn stuk verstaat, die een aaneengeschakeld denkbeeld heeft van 't geheele Marionnetten gestel, gebruikt die woorden nimmer, dan by de uiterste noodzaakelykheid, en altyd figuurlyk. Die Konsttermen zyn goëd voor luiden, die 't stuk niet magtig zyn, die niet doordenken; doch by een regtschapen Filosoof kan het niet door den beugel, by voorbeeld, in eenen eigenlyken zin steelen, rooven, moorden, doodslaan en dergelyke vertooningen *Ondeugden* te noemen, en te gelyk te beweeren, dat zy, die zich daar mede ophouden, geen andere Vertooningen *kunnen* maaken. Dat is by my malle praat, en even belachlyk als het zyn zoude, indien iemand, die gelooft dat elk die rol moet speelen, die hy speelt, den tyd doorbragte met schreeuwen, raazen en tieren om de Marionnetten te beduiden, dat zy een andere figuur behooren te maaken, en zich zoo misselyk niet aantestellen. Daar men ligt toe vervalt, als men geen gezonde denkbeelden hegt aan de woorden regt en onregt, deugd en ondeugd en soortgelyke konstwoorden. Doch hoe belachlyk hem dat schreeuwen, raazen en tieren ook voorkomt, en hoe sterk hy zich ook uitdrukt tegen zulken, die zich daar mede ophouden, echter houdt hy styf en sterk staande, dat het een en ander tot de fraaiheid van 't geheele Konststuk behoort. 't Zou, zyns oordeels, een gebrek zyn in de Machine, indien die Schreeuwers 'er niet waaren, indien zulke tegenstrydigheden minder gehoord, zulke niets betekenende woorden nimmer gebruikt, en alle die gekheden van de Filosoofen niet uitgelachchen wierden - Op alle myne vraagen, antwoordt hy op een soortgelyke wyze. Hy praat door. Hy lochent alle *Zedelykheid* in onze daaden of werkingen. Hy houdt staande, en hier in ben ik het met hem eens, dat 'er zonder *Vryheid* by mogelykheid noch *Deugd*, noch *Ondeugd* plaats kan heb-

ben, en begrypt zeer wel, dat het *Zedelyke* alleen gelegen is in de redelyke kennisse en overtuiginge van eenige zaak of daad, welke men met zynen *Vryen wille* en *Werking* volgt en in agt neemt. - Hy negeert voor Sint felten weg all' wat ik hem tegenwerp. Hy wendt het op alle boegen, om my in 't net te krygen. Verscheidene reizen is hy bezig geweest met my te beduiden dat ik de Ondervinding, de beste Leermeesteres, volstrekt moet tegenspreeken, indien ik niet van harten toestem, dat wy door voorwerpen buiten ons noodzaakelyk aan 't werken gebragt en steeds voortgedreeven worden, gelyk de Veder van een Uurwerk deszelfs Raderen in beweging houdt. - Voor eenige dagen werdt my een myner gemeenzaame Vrienden onverwagt door den dood ontrukt; een allerbraasst mensch, by welken de Maatschappy zeer veel verlooren heeft, en die van allen, die hem gekend hebben, om zyne uitmuntende en allervoortreffelykste hoedanigheden, van harten betreurd wordt; een Kennis van onzen drolligen Filosoof, hoewel gansch geen Vriend van zyn Gevoelen. Dat sterfgeval deedt my zoo sterk aan, dat ik eenigen tyd volstrekt buiten staat ben geweest myne zaaken behoorlyk te verrigten. Dit bemerkte de Vriend. Hy vatte vuur. In die droefheid klampte hy my op nieuw aan boord. ‘Ziet gy, ziet gy, *riep hy met een vrolyk gelaat uit*, ziet gy nu niet, dat wy Machines zyn! Ziet gy nu niet in uw eigen Persoon bewaarheid, daar gy altoos zoo schriklyk tegen hebt gehaspeld, dat gy geen Meester van U zelven zyt! Waarom kykt gy anders zoo benaauwd, en maakt eene vertooning, die gy zelf moet oordeelen gansch niet fraai te zyn. Trouwens gy kunt niet anders. Zoo is 't in alle gevallen gelegen. 't Onderscheid bestaat slegts hier in, dat wy op den eenen tyd de Oorzaak onzer Beweging of Werking zoo duidelyk niet bemerken als op andere tyden. Waarlyk, myn Vriend! wy schilderen mannetjes in de Maan, als wy ons verbeelden dat wy zelven iets in 't Kapittel te zeggen hebben’ - Leg ik hier tegen in dat, schoon de voorwerpen buiten ons ons somtyds geweldig aandoen, wy nogthans het vermogen bezitten die aandoeningen te maatigen; by ons zelven te redekavelen over de droevige gevolgen, die 'er waarschynlyk uit zouden gebooren worden, indien wy ons daar door lieten overmeesteren; onze gedagten van de oorzaaken onzer droefheid aftetrekken, en onzen aandagt op andere voorwerpen te vestigen, en daar door voortekoomen dat de aandoeningen, die het verlies onzer gemeenzaame Vrienden in ons noodzaakelyk verwekt, ons niet overmeesteren, maar wy zelven meester blyven van onze daaden. En zoek ik hem

hier van door duizend voorbeelden te overtuigen; Wat doet hy? In stede van my te wederleggen, zegt hy eeniglyk: dat moet zoo geschieden *Varietatis Causa*, om de verscheidenheid op het Toneel te behouden. Anders zouden op 't laatst alle Marionetten huilen, en eene en dezelfde rol speelen: dat niet fraai zou staan. De een moet huilen, de ander lachchen, een derde iets anders doen. Dat geeft de fraaiste vertooning - Vraag ik hem, hoe dit zyn gevoelen toch strookt met zyne betuigingen, die ik verscheidene reizen ten aanzien van mynen braaven Vriend, dien alleruitmuntensten man, van hem gehoord heb? Dat hy namelyk een mensch is geweest van zeer groote *Verdiensten*, die om zyne uitmuntende hoedanigheden een onsterffelyken *Roem* onder zyne Tydgenooten heeft weg gedraagen, en wiens Naam, zoo lang ons iets van het ondermaansche zal heugen, nimmer dan met de hoogste *Agting* behoort genoemd te worden: zeer wel is zyn antwoord. Dan druk ik my *Figuurlyk* uit. *Philosophice* zou ik zeggen, *Uw Vriend was in zyn soort een kunstig gefabriceerde Marionnet*. Dit door de woorden *Verdiensten, Onsterffelyken Roem, Hoogste Agting* en dergelyke bewoordingen uit te drukken, beken ik, is wel by zulken, die niet verder zien, dan de neus lang is, een onverstaanbaare brabbeltaal; doch zy, die gewoon zyn doorteredeneeren, willen door die woorden niet te kennen geeven, dat een Mensch eigenlyk, in eenen Filosoofischen zin, *Om, uit Hoofde*, of *uit Aanmerkinge* van zyne daaden of verrigtingen, hoe verheeven, uitsteekend en voortreffelyk dezelven ook zyn mogen, eenigen weezenlyken *Lof* en *Agting verdiende* of eenigen *Roem* daar door *Waardig* is, of hem daarom iets tot *Erkentenis* boven anderen behoort *toegevoegd* te worden: daar wy geen woord toe hebben, om dat het in de Filosofie niet te pas komt, maar door het Gemeen met het barbaarsch woord van *Belooning* wordt uitgedrukt: neen, ô neen! Zy gebruiken met my die woorden in eenen Figuurlyken en oneigenlyken zin. En wat doen toch de Woorden, indien men de Zaak maar behoudt? 't Staat fraaier en klinkt beter in de ooren van 't Gemeen, deeze en dergelyke woorden te bezigen, dan op een Filosofieschen trant altoos droog heen te redeneeren. In openbaare Redevoeringen moet somtyds wat Rhetorie koomen, om den aandagt gaande te houden. Doch laat ons niet twisten over Woorden. Ik bedien my alleen van deeze Figuuren, om dat myne Broeders, die het woord *Marionnet* te droog en al te Filosoofiesch is, zich van dezelven bedienen; hoewel zy met my het Stuk en in de Zaak eens zyn, dat niemand, en dus ook uw Vriend niet, hoe zeer hy boven de meesten zyner tydgenooten in dat geen,

't welk sommigen door het figuurlyk woordtje *Deugd* uitdrukken, in zyn leven uitgeblonken heest, om zyne uitmuntende en voortreffelyke verrigtingen, eigenlyk weezenlyken lof en agting verdient boven den grootsten Schoft: zoo als het gemeen gewoon is, doch zeer oneigenlyk, zulken te noemen, die zich met steelen, rooven, moorden, doodslaan en dergelyke fraaiheden ophouden. - Als ik, by de duurste betuigingen dat ik van zulk eene Filosofie yze en zulke stellingen in myn hart verfoeie, hem te gemoet voer en ernstig vraag: zou myn braave Vriend, een man die zich allervoortreffelykst gekweeten en onder zyne tydgenooten op een verwonderenswaardige wyze heest uitgeblonken in all' wat waaragtig, eerlyk, regtvaardig, rein, lieflyk en welluidend is? Zou myn braave Vriend daar door geen weezenlyken lof en agting verdienen? Zou hy daarom niet te pryzen zyn boven die laage en onedele zielen, die zulkeene misselyke rol speelen, dat hunne natuurgenooten genoodzaakt zyn, ter bewaaring der algemeene rust en veiligheid, hen (om my van zyne drollige uitdrukking te bedienen) van het Toneel deezer Waereld aftebonsen, eer de Natuur hen uit het getal der Stervelingen wegrukke? Dit kan in my niet koomen. T'elkens voel ik op de herdenking van myne daaden of eene lastige of eene vrolyke aandoening over dezelven in my opryzen, na dat zy veragtenswaardig of loffelyk zyn geweest. Bewyst dit niet dat wy iets meer zyn, dan Poppen in 't Marionnettenspel, die enkel werktuiglyk bewoogen worden? Doen wy ons zelven somtyds niet de bitterste verwytingen, als wy ons aan zodanige enveldaden schuldig hebben gemaakt, die wy in ons binnenste verfoeien? Bewyst dit niet, dat wy ons anders hadden behooren te gedraagen, en dat dezelven voor ons wel vermydelyk zyn geweest? Hoe kunnen wy anders in 't hoofd krygen ons zelven te beschuldigen? Men beschuldigt zich zelven nimmer over iets, daar wy zelven part nog deel in hebben; dat voor ons onvermydelyk is geweest. Verheugen wy integendeel ons niet, en juichen ons zelven toe als wy iets uitgevoerd of verrigt hebben 't geen uitmuntend en voortreffelyk is, en de goedkeuring van de braafsten en besten onder de Stervelingen wegdraagt en zelfs voor fraai van u gehouden wordt? Is dit niet een spreekend bewys, dat wy menschen niet anders kunnen denken, of wy verdienen daar door lof en agting boven anderen, die een regt tegenstrydig gedrag met het onze hielden? En kondigt ons dit dan niet aan, dat wy zelven van die daaden de werkende. Oorzaak zyn geweest? Dat het onze eigene verrigtingen en niet de werkingen van

eenen anderen zyn? En dat wy zelven gevolglyk iets kunnen uitvoeren, waar door wy lof en agting of veragting verdienen? Verder. Zyn in alle welgeregelde Maatschappyen, onder alle beschaafde Volken, geene Wetten? Worden de Overtreeders van dezelven niet Strafschuldig geoordeeld en als zoodanigen gestraft? Is dit niet noodzaakelyk om de rust en veiligheid onder de Menschen te bewaaren? Bewyst dit niet, dat het Menschdom gelooft dat wy meester zyn van ons zelven, en het in onze magt staat onszelven voor de overtreding der Wetten te wagten, en de Straffe, den Overtrederen gedreigd, te ontwyken? Eene Machine, die door een zekere bonsing aan 't werken gebragt en door een noodzaakelyke kragt in beweging gehouden wordt, Wetten voorteschryven, en voortepraaten, hoe dezelve zich hebbe te beweegen, is bespottelyk, dewyl zy juist op die wyze moet werken of zich beweegen, als zy doet. En even belachlyk is het den Menschen wetten voorteschryven, indien zy op dezelfde wyze in beweging gebragt en gehouden worden. Men moet dan noodzaakelyk gelooven dat wy iets meer dan bloote Machines of Marionetten zyn, of staande houden dat alle Menschen, uitgezonderd gy Heer Filosoof met uwen aanhang, Gekken zyn, dat gy my in eeuwigheid niet zult kunnen in 't hoofd praaten. Zyn antwoord op dit alles bestaat in enkel te herhaalen 't geen hy duizendmaal gezegt heeft. Hy zegt dat ik my te figuurlyk uitdruk; dat ik, om myn stuk goed te maaken, gedrongen ben, myn toevlugt te neemen tot een ballast van spreekwyzen, die even onverstaanbaar zyn, als de *verborgene Hoedanigheden* van ARISTOTELES; dat ik my aan de taal der Filosoofen wat meer moet gewennen; dat in de Filosofie de woorden *Gek* en *Belachlyk* even weinig als het woordtje *Deugd* betekenen; dat *Verwyting van* en *verheuging by zich zelven* enkele Inbeeldingen zyn, die door een Machinaale werking in ons verwekt worden, om fraaiheid aan 't Konststuk te geeven; dat de woorden *Daad, Verrigting*, en dergelyke Figuuren der zogenoemde Rhectorica, de verscheidene rollen der Marionnetten aan wyzen; en dat *Uitmuntend, Voortreffelyk, Lof-* en *Agting-waardig* het inwendig onderscheid der soorten van Marionetten aanduidt.

Op deeze wyze praat hy voort? Wat raad, Heer *DENKER*? Ik wiste niet dat 'er zulke gevoelens in de Waereld zyn. Is 'er niets dat met den eigenlyken naam van DEUGD mag en moet genoemt worden? Is uit dien hoofde de een boven den anderen. OM ZYNE VERRIGTINGEN niet te agten en te waardeeren? Doe my en de Waereld dien dienst om daar

over eens een Vertoog te schryven. En zoo Gy deezen Brief eene plaats in Uw Weekelyksch Werk gelieft te geeven, Uwen Leezeren zal daar door by voorraad aanleiding gegeeven worden, om over dat Vertoog dan te beter te kunnen oordeelen.
Ik ben enz.

***

Indien ik verneem dat myne Leezers naa eene Verhandeling over deeze Onderwerpen verlangen, dan zal ik mogelyk besluiten, om aan 't verzoek van mynen nieuwen Correspondent te voldoen.

D.F.

In het voorgaande Vertog No. 226, *bladz*. 131, *regel* 26, *staat* of naar maate, *lees* af, naar maate.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 228.
Den 11 May 1767.

[Jan Toneelvriend's Klagt over zyn' Oom, en des Denkers oordeel over de geoorloofdheid van het Toneel en 't gaan in den Schouwburg.]

Circumcidenda est concursatio, qualis est magnae parti hominum, domos & THEATRA & fora pererrantium. - Horum, si aliquem interrogaveris QUO TU? QUID COGITAS? respondebit tibi: NON ME HERCLE SCIO, SED ALIQUOS VIDEBO, ALIQUID AGAM.
SENECA.

Myn Heer!

IK sta onder het opzicht van een Oom, die my, door zyne dwingelandye, het leeven geheel verdrietig maakt; en, dewyl het my onmogelyk is, zyne knorrigheid en bedilzucht langer te verduuren, ben ik tot het wanhoopig besluit gekoomen, om aan U myn' nood te klaagen. Ik doe dit, zeg ik, uit wanhoop; dewyl het in 't geheel myn zaak niet is om aan luiden van Uw soort te schryven. Myn lastige Oom is een mensch, die zig, in zyn' tyd, met niets anders

heeft opgehouden, dan geld byeen te schraapen, zonder ooit moeds genoeg gehad te hebben, van het on een nobele wyze te durven verteeren; en nu, nu hy zegt stil te leeven, en de vrugten van zyn voorigen arbeid te plukken even zo weinig als voorheen smaak heeft in iets, dat naar Uitspanning zweemt, maar zyn eenigste vermaak stelt in my op den duurte beknorren en door den hekel te halen, over all' schier wat ik doe of zegge. Zie daar het Charakter van myn Oom. Wat my aangaat, ik ben jong, van een luchtig en vrolyk humeur, en, eer ik onder 't opzicht van dezen Gryn kwam, was ik gewoon om in alles myn eigen zin te volgen, en zo te leeven, als jonge luiden van myn soort, die geen gebrek aan geld hebben, en hun Weereld verstaan, doorgaans doen. Een van myne geliefde divertissementen is de Schouwburg; en het vermaak van daar te gaan wil hy my met geweld beletten. Alle Uitspanningen, hoe genaamd, veroordeelt zyn bekrompen hart; maar ik weet niet waarom de Man zo by uitstek tegen de Comedie is. Misschien is het, om dat hy denkt, dat dit vermaak het eenigste is, waar in ik my, gelyk hy het noemt, verloop; dewyl ik altoos meer zorg heb gedraagen, om andere myner Verlustigingen voor hem verborgen te houden, dan wel deze. Of dit de eigenlyke reden zy, weet ik niet; maar wel, dat, zo meenigmaal myn Oom ontdekt, dat ik in den Schouwburg geweest ben, hy eene gansch uitvoerige Predikaatsie, tart onzen besten Domine, daar tegen doet. ‘Jongen’ zei hy onlangs, toen hem iemand gezegd hadt, dat hy 'er my in hadt zien gaan; ‘Zyt gy wêer op die zielverdervende plaats geweest, dat Tooneel des Satans, daar de Duivel zyn strikken spant om de arme Ziele te vangen? Zult gy nooit leeren zien, dat dergelyke grollen Uwe herssens met allerlei zotte denkbeelden vervullen, en U van de zorg over uw kostelyke Ziel, en zaaken aftrekken? Uwe zaaken te verwaarlozen, en uw Ziel en Zaligheid in de Comedie te verkyken! Neef, zo gy niet wyzer wordt, moet ik wyzer zyn; ik ben uw Oom, en zal daar wel een schut voor schieten, dat beloof ik U’! Hoe zeer ik over het knorren van myn Oom gebelgd was, kon ik egter niet nalaaten by die gelegenheid om die brabbeltaal hartig te lagchen. Ik weet niet, dat de Duivel eenigen eigendom aan onzen Schouwburg heeft of ooit gehad heeft, schoon myn Oom

my eenige Heiligen of Oudvaders noemt, die hy zegt dat het ronduit gezegd, en staande gehouden hebben; en nog veel minder kan ik denken, dat hy daar koomen zou om met zekere *Machines* Zielen te vangen. Ik gis dat men dien knaap, waar voor tog elk met reden bang is, daar wel uit zou houden; ten minste, dit kan ik zweeren dat ik hem 'er nooit heb aangetroffen; en zo hy 'er al buiten myn weeten mogt geweest zyn, is hy tot nog toe, ten mynen aanzien, te inschikkelyk, of ik ben hem te loos geweest, om door hem geknipt te worden; dewyl ik met lighaam en ziel altoos vry en onverhinderd ben t'huis gekoomen. En wat het tweede gedeelte van myn Ooms deftige Preedikaatsie aangaat, dat, namenlyk, het gaan in de Comedie myne herssenen met zotte denkbeelden zou vervullen, en my tot de zorge over myn Ziel, en zaaken onbekwaam maaken, dit is niet minder belagchelyk. Veele zaaken heb ik nog niet om handen; en het zorgen voor de Zielen is immers het werk van onze Dominees, die hier voor hun geld trekken. Doch, al was het waar, dat ik veel zaaken om handen had, en het beweezen kon worden, dat ik zelf voor myn Ziel zorgen moest, kan het gaan in de Comedie my hier in egter niet hinderlyk zyn. Dit mogt waar wezen ten aanzien van pedante gekken, die altoos den mond, en gevolgelyk ook de herssens, vol hebben van het geen zy in den Schouwburg hebben zien vertoonen, of daar vertoond zal worden, van de Charakters, die 'er in geschetst worden, of de Poëzy slegt, of vloeiend is, of het stuk wel, of kwaalyk is uitgevoerd, en dergelyke *Sottises* meer; ten aanzien van zulke *Bel Esprits*, gelyk zy zich noemen, mogen myn Ooms gezegden gelden; maar niet by my, die in de Comedie in 't geheel geene denkbeelden, en gevolgelyk ook geen zotte op doe. Ik lees nooit een Tooneel-stuk; ik weet nooit, of zelden, als ik na den Schouwburg ga, wat 'er gespeeld zal worden; ik word nooit aangedaan over het geen ik zie vertoonen; ik hoor het geen gesprooken wordt, maar zelden, of nooit versta ik het. Ik lagch, 't is waar, in de een, of andere klugt wel eens hartig mêe, of juich den Vertooneren, door het slaan in de handen, of het stooten met de punt van myn Rotting op de planken, wel eens toe; doch dit geschiedt meest al om dat ik het anderen hoore doen. Maar mogelyk denkt gy, ‘tot welk een einde gaat

gy 'er dan, en hoe is het moogelyk, dat het op deeze wys voor U een divertissement kan zyn?' Dat zal ik U zeggen, Myn Heer! Voor eerst; slyt ik 'er met fatsoen een gedeelte van myn tyd mêe, en alles 't geen deeze nuttige uitwerking heeft, kan denk ik, met genoeg regt, een Uitspanning heeten. Vervolgens kan ik 'er doorgaans een goed aantal van Dames zien, deeze of geene bevallige Actrice begluuren, en niet zelden gelegenheid krygen om met jonge Lieden van myn smaak kennis te maaken. Zie daar, Myn Heer, de schuldelooze oogmerken, met welken ik naar de Comedie ga, en in welker voldoening ik zo veel belang stelle, dat, al zou myn Oom, gelyk hy my reeds gedreigd heeft, my geheel onterven, ik van dit edel vermaak geenzins zal afzien. Dog eer het tot zulk een Uiterste koomt, wilde ik liever de zaak op een andere wyze afdoen, en myn Oom, indien het moogelyk was, van begrip doen veranderen. Al wat ik nu tot dit einde op U te verzoeken hebbe, is, dat gy eens een Vertoog opstelde ten voordeele van de Comedie, en 'er maar ronduit in zeide, dat alle Vaders en Voogden, doch inzonderheid alle Oomen, verpligt zyn hunne Zoonen, Pupillen, en Neeven, zonder ooit daar tegen te grommen, naar den Schouwburg te laaten gaan. Ik lees maar zeer zelden uwe Blaadjes, om dat veel leezen juist in myn smaak niet valt; doch zo gy 'er zo een schryft, zal ik het zelve (dit beloof ik U) niet alleen leezen, maar zelfs van buiten leeren, en het myn Oom, zo dra hy den mond, om my over het gaan in de Comedie te beknorren, maar open doet, van woord tot woord voorpreeken. In hoop dat gy aan dit myn billyk Verzoek voldoen zult. Ik blyf met agting

MYN HEER!

Uw Dienstw. Dienaar

JAN TONEELVRIEND.

Het zou my gemakkelyker zyn, *Jan Toneelvriend* tegens zynen Oom te verdedigen, indien hy onder het getal van die Pedanten behoorde, welken den Schouwburg bezoeken om de Characters der Personagien, de Poëzye, en de goede of kwade

uitvoering van de Stukken te beoordeelen; dewyl ik overtuigd ben, dat dezen alleen, indien ze het met verstand en genoegzame kundigheden doen, een redelyk vermaak in 't beschouwen der Toneelstukken genieten; een vermaak zekerlyk veel grooter, dan dat, welk die geenen ondervinden, die nimmer op het Spel en deszelfs uitvoering letten, zich vergenoegende om, by wyze van uitspanninge, met de punt van den Rotting te stooten, als anderen stooten, in de handen te klappen, als een ander in de handen klapt, te lagchen als een ander lacht. Om echter aan het verzoek van den Briefschryver te voldoen, en hem iets in handen te geeven, dat hy van buiten kan leezen en zyn knorrigen Oom voorpreeken, wil ik de Comedie niet anders aangemerkt hebben, dan eene plaats van zamenkomste, waar in men veiliglyk kan gaan, zonder dat men behoeve te vreezen, dat tydlyke of eeuwige belangens eenig nadeel daar by zullen lyden, en derhalve als eene plaats, waar in een groot aantal van Menschen by een koomt, alleenlyk om anderen te zien, en van anderen gezien te worden, en die, gelyk *Jan Toneelvriend*, geen ander oogmerk hebben, dan om hun tyd fatzoenlyk door te brengen. Hier in kan ik niets vinden, dat loflyk of berispenswaardig genoemd mag worden. Het zelfde doet men in alle andere Zamenkomsten, en het eenigste onderscheid is, dat de Zamenkomst in de Comedie luisterryker en brillanter is dan die in byzondere huizen gehouden worden. Die uitspanning is derhalven geoorloofd daar wordt zo dikwyls niet gespeeld, dat iemand zyne tydlyke belangen daarom behoeft te verzuimen; veele Menschen, en zelfs die zware bezigheden hebben, weeten echter hunne zaken zo te schikken, dat ze alle avonden in 't gezelschap hunner Vrienden kunnen zyn. Of iemand nu in de Comedie gaat, of op eene andere plaats, alleen om Menschen te zien, maakt geen verschil. De Comedie is voor de zulken niet meer dan een Coffyhuis, een Sallet, een groot gezelschap van bekenden en onbekenden, en men zal, indien men 'er met geen ander oogmerk gaat, dan om Menschen te zien, 'er even weinig kwade denkbeelden op doen, als in andere Zamenkomsten; en, indien men maar zorg drage, dat men, gelyk *Jan Toneelvriend*, met Lighaam en Ziel onverhinderd t'huis koome, mag men ook vry de Actrices en Dames begluuren, zo veel men wil, aangezien men zulks niet meer kan wraken, dan het vermaak van een Kind, dat men op de Kermis mooie Poppen laat zien. Hy ga derhalve, om zich dit vermaak te verschaffen in de Comedie, zo dikwyls als hy daar toe gelegenheid heeft, en, zo

lang hy niet kan besluiten om een edeler reden den Schouwburg te bezoeken, klappe, stoote en lagche hy, zo menigmaal hy het een ander hoore doen. Ik durf niet denken, dat hy met dezelfde oogmerken in de Kerk gaat, schoon 't my niet onwaarschynlyk voorkoomt, dewyl hy schynt te gelooven, dat de goede Regering, uit een pryzenswaardigen yver, zyne en zyner Medeburgeren Zielen, gulhartig aan de Domine's aanbesteed hebbe, wier werk het derhalven alleen is daar voor, naar evenredigheid van 't loon, dat zy genieten, getrouwelyk te zorgen. Doch dewyl dit een zaak is, waar over hy my thans niet raadpleegt, zal ik het overige van dit blad besteeden, om de knorrigheid van zynen Oom een weinig aan 't bedaren te brengen, door hem op eene vriendelyke wyze over het denkbeeld, dat hy van de Toneelspelen opgevat heeft, te onderhouden. Men schynt hem ingeboezemd te hebben, dat het Toneel een School des Duivels is; dat die Vorst der Duisternisse aldaar zyne netten spant, om de arme Zielen daar in te verstrikken; dat deugdlievende Menschen het zelve altoos verfoeid, en dat de Kerkvaders uit dien hoofde hunne Gemeenten altoos trouwhartig gewaarschouwd hebben, om zich in zulke plaatzen nimmer te laten vinden. In hoe verre dit laatste waar zy, zal ik, by eene andere gelegenheid, wel eens aan den dag leggen; thans oordeele ik het genoeg, den ouden Man te zeggen, dat al het geene de Oude Kerk leeraars ten nadeele van de Schouwspelen gezegd hebben, niet toepasselyk is op de hedendaagsche Comedien; en hier in behoest hy my niet op myn woord te gelooven; hy leeze slegts eenige Toneelstukken, en hy zal, indien hy onpartydig te werk gaat, moeten bekennen, dat in de meeste Treur- en Blyspelen, die thans op onzen Schouwburg ten Toneele gevoerd worden, niet alleen niets kwaads en aanstootelyks gevonden wordt, maar dat zy daarentegen met de uitmuntendste Zedelessen doormengd zyn, ons, als in een Spiegel, onze gebreken aantoonen, en ons in staat stellen, om ons zelven aandagtig te beschouwen zo als wy waarlyk zyn. Ik wil hem wel behulpzaam zyn, en hem eenige Toneelstukken aan de hand geeven, waar mede hy beginnen kan. In den dood van *Kato*, dat uitmuntend Treurspel van den beroemden Addison, zal hy een voorwerp van verwondering en eerbied vinden. De liefde voor de Deugd, voor de Vryheid, voor de Wetten en Rechten van een vry Volk, die dit Spel in de harten der toekykers ontsteekt, toont ten klaarsten, dat de Toneelpoëzy zeer veel by kan brengen, tot verbetering der Zeden, indien dezelve gebruikt

wordt als ze behoort. De *Brutus* van Voltaire verschaft ons het voorbeeld eener Liefde, die in ons een rechtmatigen schrik verwekt voor een drift, die zo veel euveldaden en rampen met zich sleepen kan. In *Titus* en *Tiberius*, beide Zoonen van *Brutus*, zyn de Liefde voor het Vaderland, de tederheid en eerbied, die zy hunnen Vader schuldig zyn, en hun eigen roem te zwak om de geweldige drift, waar door zy tot *Tullia*, de Dogter van *Tarquyn*, vervoerd worden, kloekmoediglyk te wederstaan: die drift wordt in dit stuk naar verdiensten gestraft, door den dood der twee Broederen. Het Treurspel van *Atreus* en *Thyestes*, door Crebillon, vertoont ons de gruwelyke boosaartigheid van eenen Broeder, die zynen Neef en zelfs zynen Broeder onmenschelyk vermoort; ik beken dat diergelyke onderwerpen schrikkelyk zyn, om in een Toneelstuk behandeld te worden; doch te gelyk ben ik van gedachten, dat men den Dichter danken moet, om dat hy, ter uitrooinge van die haatlyke ondeugd, de wraakgierigheid, een der beruchste bedryven uitgekozen heeft, welken ons door de Oudheid van dien aart in geschrift zyn nagelaten. In den *Aristomenes* van Marmontel zal men een aantal vinden van Zedelessen, die waardig zyn, diep in de gemoederen der Menschen ingeprent te worden. Zie hier, tot een staaltje, wat die Held antwoordt, toen zyn Vriend hem onder 't oog bragt, dat zyne vyanden onder de grooten, op welken hy gerust steunde, schoolen.

> Beproefde Dapperheid vreest geen verhinderingen,
> Haar kracht groeit aan, hoe meer gevaren haar omringen.
> Hy, die voor 't Vaderland, en ramp en dood trotseert,
> Toont zich een Burger, die 't Gemeenebest waardeert.
> Den Nyd niet te achten; geene Ondankbren ooit te vreezen;
> Zyn' Roem, zyn Leven zelfs op te offren als 't moet weezen.
> Den Staat ten dienst te staan, vrywillig, zonder loon;
> Is onze pligt: dit is eene eedle ziel gewoon.

Laat hy deze Treurspelen eens leezen, en ik ben verzekerd, dat hy, zulks gedaan hebbende, belyden zal, daar in niets gevonden te hebben, dat tegens den Godsdienst, de Deugd of de goede Zeden strydig is; maar veel eer dat derzelver voortreflykheid in de characters der Helden in een uitmuntend licht gesteld wordt. Ik zou hem een groot getal van andere Treurspeelen kunnen opnoemen, die allen dat doelwit beoogen. En wat de Blyspelen aangaat, de *Wispelturige*, de *Dobbelaar*, de *Wedergevonden Zoon*, de *Verkwister*, de *Misantrope* zullen ge-

noeg zyn, om hem een denkbeeld te geeven, dat derzelver oogmerk is, om den spot te dryven met zodanige gebreken, als ons of voor onze Naasten en voor ons zelven lastig maken, of ons hinderlyk zyn in 't bevorderen van onze belangens en welvaart. In vorige tyden zyn wel een party prullen op den Schouwburg gebragt; het geschiedt ook nog wel; doch een groot gedeelte daar van zyn thans van 't Toneel geschopt, en de rest hebben, daar de waereld thans beschaafder wordt, binnen korten zekerlyk haren ondergang te wagten. Nu wenschte ik, dat elk, die zo tegen de Comedie schreeuwt, slegts de moeite name, om eens eenige stukken te leezen; ik weet wat van voortreflyke Lieden ten voordeele van de Toneelspelen gezegd is; doch ik ben te gelyk verzekerd, dat 'er geen beter middel is, om hen te overtuigen, dan hen tot eigen onderzoek aan te moedigen; want, indien ze zich die moeite niet willen getroosten, zyn alle redeneeringen te vergeefsch; en zy moeten niet kwalyk nemen, dat ze by verstandige Lieden, voor onverstandige schreeuwers, voor belagchelyke napraters van eenige valsche Devotarissen en fyne Susjes gehouden worden, hoedanige Lieden alleen in staat zyn te gelooven, dat er nooit gespeeld wordt, of de Duivel heeft mede een rol in 't spel. Eigen onderzoek, gelyk in alle dingen, moet hier ook plaats hebben; dit pryze ik den Oom van *Jan Toneelvriend*, dit pryze ik hem zelven aan; en indien hy zich daan toe wil verledigen, durve ik hem belooven, dat hy niet alleen geen gebrek aan wapenen zal hebben, om zynen Oom met reden te keer te gaan, maar dat hy daarenboven een veel grooter vermaak in 't bezoeken van den Schouwburg zal genieten, dan hy 'er immer ondervonden heeft.

R.

De Denker.
N°. 229.
Den 18. May 1767.

[Dat de Waereld van tyd tot tyd Erger zou worden, wordt ontkend.]

Annosa quid non inminuit dies?
Aetas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

HORAT.

D*E Waereld wordt van tyd tot tyd erger;* dit is een stelling, welke byna by niemand in twyffel getrokken wordt; de Digter, wiens versen ik boven dit Vertoog geplaetst hebbe, is volkomenlyk van dat gevoelen. Is het echter met de reden, met de ondervinding, met de geschiedenissen van alle de tyden overeentebrengen? Ik, voor my, geloof het niet; neen, de waereld is niet erger dan ze immer geweest is; zy is en blyft het zelfde tooneel, waerop wy onzen rolspeelen, gelyk onze Ouders en Voorouders voor ons gedaan hebben; de vertoningen zyn verschillende; in alle waereldsche zaken vindt men eene zekere verscheidenheid, die maakt, dat de

Zeden veranderen gelyk de tyden. Denk echter niet, dat ik de voordeeligste gedachten van de Zeden dezer Eeuwe hebbe; in geenen deele; men verheffe zo hoog men wil den luisterryken staat, waar in tegenwoordig de meeste Konsten en Weetenschappen bloeien, ik zal het gereedelyk toestemmen; maar is het menschdom in 't algemeen ook zo veel gevorderd in de betragting van alle zedelyke Deugd, als het toegenomen is in kennisse van nuttige en nodige zaken? Beschouwenwe de Waereld, zo als ze is; de Grooten en Aanzienlyken van dezen tyd zyn niet altoos nederig, liefderyk en weldadig; de Magt en 't Gezag, hun toebetrouwd, wordt niet altoos door hun gebruikt op eene wyze, die bestaanbaar is met hunne onschendbare verpligtingen; de Staatsman beoogt dikwyls zyn eigen belang meer, dan dat van 't algemeen; hy wil voor een Patriot, en een Liefhebber des Vaderlands gehouden worden, schoon hy 'er den minsten zweem niet naar heest; Trotsheid en Onverdraagzaamheid zyn gebreken, daar de Kerkelyken niet altoos vry van kunnen gesprooken worden; onder de Krygslieden worden 'er gevonden, die zich verbeelden, datze in kundigheid en dapperheid voor de grootste Veldheeren niet behoeven te wyken, schoonze nimmer een Veldslag bygewoond, of *Vauban* en *Feuquiere* gelezen hebben; de Kooplieden hebben den mond vol van hunne Eerlykheid, hunne Oprechtheid, en hoe zy met geringe winsten te vrede zyn; en ondertusschen schroomen zy niet, als bloedzuigers, zich te verryken, ten koste van die onnozel genoeg zyn om hen op hun woord te gelooven; daar zyn 'er, die, door hunnen voorspoed verblind, een slegt gebruik maken van hunne rykdommen, en

volkomen onbekwaam zyn tot loflyke en edelmoedige bedryven; anderen doen enkelyk goed uit verwaandheid en om by 't gemeen geprezen te worden; daar zyn Geveinsden, Trotschen, Wellustigen, Trouwlozen, Verraders; ja, daar zyn 'er, die in staat zyn, om de schrikkelykste buitensporigheden en wanbedryven zonder eenige aarseling te pleegen; menigmaal ontmoet men Menschen, die, zelfs op den oever van den dood, hunne Wraakgierigheid den teugel vieren; men vindt Gierigaarts, die zich liever aan de smadelykste beschimpingen blootgesteld zien, dan datze een stuiver uit hun geldkist zouden nemen; daar zyn heerszuchtige Vrouwen, jonge Ligtmissen, en Verleiders van de sexe in menigte; daar zyn - Maar 't is genoeg; ik zou myn geheel Vertoog kunnen vullen met een zwarte lyst van gebreken, en 't geen ik voorhad te beweeren daar door uit het oog verliezen. Niemand zal de waarheid ontkennen van 't gezegde; elk zal geredelyk toestemmen, dat de Waereld een toneel van dwaasheid, buitensporigheid en belachlykheid is; daar de zonden en gebreken in groten getale regeren, en daar de Ondeugd menigmaal over de Deugd zegepraalt. Het is waar, dat men op die zelfde Waereld het tegenovergestelde van dit Tafereel ook ontdekt; doch daarover handele ik nu niet. Vermeerder of verminder de lyst der Gebreken; schilder de Waereld fraeier of leelyker, zy is 't geen zy altyd geweest is; 't is slegt geredekaveld, te zeggen, dat de zaken steeds verergeren. De Menschen zyn in 't algemeen bedorven, en zy zyn het altyd geweest. 't Eenige onderscheid is, dat op zekere tyden de eene soort van Gebreken meer in zwang gaat dan de andere; op den eenen tyd worden zommige Ondeugden schandelyker gehouden, dan op den anderen; de

Mensch is altoos een driftig, onrustig en begeerlyk Schepzel geweest. Zo dra het menschelyk Geslacht op dezen Aardbodem begon te vermenigvuldigen, en de Landen en derzelver voortbrengzelen in eigendom van byzondere personen geraakten, hadden zommigen oneindig meer dan zy nodig hadden, anderen niet genoeg; ieder deedt derhalve zyn best om zyne schatten en rykdommen te vermeerderen; geen geweld, geen bedrog, geene konstenaryen werden gespaard om tot het bedoelde oogmerk te geraken; by byna alle de oude Volken hadt het verderflyk gevoelen, dat men een ander vry mogt benadeelen, ten zy het tegendeel door verbonden vastgesteld ware, de overhand. Toen was men gewoon ongestraft te rooven, en zonder dat men elkanderen den oorlog verklaarde, buit te maken. In de heilige Bladeren vindt men gewag gemaakt van Reusen; zekerlyk roofzuchtige Menschen, wier gruwelen de Dichters, in hunne fabelen van de yzeren Eeuwe, en der Titans, die den Hemel bestormden, op het levendigst afgeschilderd hebben. Geheele Natien hebben zich naderhand aan deze levenswyze overgegeven, gelyk de oude Geschichtschryvers eenpariglyk getuigen; ja vele Volken hebben deze beestachtige manier van doen zich tot eere gerekend. De oude inwoners van de *Pontus* oordeelden het schandelyk van iets anders, dan van den Roof te leeven; en by de *Romeinen* zelven was deze barbaarsche gewoonte niet t'eenemaal onbekend. De oude *Duitschers*, welken anders de pligten van menschlykheid naeuwkeurig onderhielden, en de vreemden ongeschonden lieten, stelden evenwel geene schande in 't rooven, indien zulks buiten de grenspalen van ieder Volk geschiedde. In latere tyden hebben de *Hunnen, Alanen*, en andere diergelyke

Volken, zich insgelyks met het rooven opgehouden, onder welken, dat te verwonderen is, ook de *Nordanbilgers*, een Saxisch Volk, welk den Christelyken Godsdienst reeds beleedt, geteld worden. Was de Waereld in deze tyden een Toneel van Roof en Moord; in andere tyden hebben andere gebreken haar rol gespeeld, die even strydig tegens de regelen van Recht en Billykheid waren; de Historien, daaromtrent geraadpleegd, bewyzen genoegzaam, dat 'er, ook in dezen opzichte, niets nieuws onder de Zonne is. Doch men zou dit alles kunnen toestemmen, en echter denken, dat de bedorvenheid in onze tyden een hooger trap bereikt hebbe, dan in de vorige eeuwen; maar die zo denken, dienen te bewyzen, dat 'er thans meer Schurken, Schelmen, Wreedaards; Bedriegers, Verraders, Schynheiligen, Wraakzuchtigen en aan andere Ondeugden overgegevene Menschen gevonden worden, en dat die Ondeugden in hooger trap gepleegd worden, dan by onze Voorouders. Aan dit bewys zal men moeite vinden, geloof ik. Ik beken gaarne, dat deze en geene gebreken deze of die Eeuw *caracteriseren*; dat deze Eeuw berucht is door Geweld en Onderdrukking, die door Weelde, Bygeloof en Ongebondenheid; doch daar uit kan men geen gevolg trekken, dat, indien 'er eenige gebreken onder ons de overhand hebben, waar van onze Voorouders zich onthielden, onze Voorouders in 't algemeen eerlyker, deugdzamer en voortreffelyker Menschen geweest zyn, dan wy: Neen, nimmer is 'er een tyd geweest, in welken geene Onderdrukkers, Onrechtvaardigen, Trotschen en Wraakzuchtigen geleefd hebben. En wat het algemeen Kenmerk der Zeden van onze Natie aanbelangt, wie zou daar van durven zeggen, het geene een Romeinsch Histo-

rieschryver te boek heeft gesteld van de verregaande verdurvenheid, waar onder het Roomsche Volk verzonken lag? zo dat hy, van die tyden moetende spreeken, niets te verhalen hadt dan bloedige Vervolgingen, verraderlyke Vriendschappen, en Onderdrukkingen der Onschuldigen. Onze Natie schynt hoe langer hoe meer te vervallen in eene verwyfde, weelderige en wellustige Levenswyze: wil men thans, in onze voornaamste Steden, den naam hebben van met *fatzoenlyke* Lieden te verkeeren, dan is men genoodzaakt een ganschen morgen aan zynen opfchik te besteeden; want, indien men niet wel gekleed is, zal ons geen Deugd, geen Verstand, geene Kundigheid behoeden om voor een gemeen Schepzel aangezien te worden, welken niemand kent, en met wien men zich zou schamen openlyk gezien te worden. Ik heb meer dan eens gezien, dat een Man, die in gewigtige eeramten gesteld was, het Salet van Mevrouw, zyn Beminde, in eigen persoon in order bragt, de Teetasel gereed zette, de kaarten uitzocht, de stooven aan de Dames bezorgde; verrichtingen, die hy oordeelde door geene Vrouw beter dan door hem te kunnen geschieden. Ik heb dien zelfden Man, meer dan eens, als oppersten Rechter zien zitten over al wat aan 't lyf van een Dame behoort; over 't kapzel, over de strikken en linten, en zelfs, drie dagen aan een, over de Rouwklederen van eene Weduwe, zonder dat 'er Appel van zyn uitspraak viel. In fraei vergulden koetzen laat men zich sleepen naar de Gezelschappen; daar vindt men warme karpetten onder de voeten gespreid, fraei beschilderde schermen nevens de deuren geplaatst, de reeten der Vensters wel digt toegemaakt, op dat 'er de minste lucht van buiten niet inkoome. Verwaandheid is de oorzaak, dat men

schatten verspilt aan kostelyke meubelen, dat men een grooter getal van dienstbooden houdt, dan men regeren kan; en om zyne wellustigheid te voldoen is de konst der vreemde koks, die 'er in menigte gevonden worden, reeds uitgeput; en, dewyl het hedendaags eeten niet geschiedt, om den natuurlyken honger te verzadigen, maar om de kunst van de koks te beproeven, verkiest men vreemd voedzel dat prikkelt, met verwerpinge van alle de Vaderlandsche spyzen, die slegts voeden. In de meeste Gezelschappen bestaat het grootste vermaak, in op eene verwyfde wyze te beuzelen; en, dewyl het byna voor eene misdaad tegens de goede opvoeding gehouden wordt, over zaken van gewigt te spreeken, zo is men het best in zyn schik, als de Speeltafel voor den dag koomt. Leest men eens, men doet het slechts om het lastig denken voor te koomen, en dan nog in boeken, daar men zyne gedachten niet by nodig heeft. Op deze wyze wordt veel al de dag, de week, het jaar, ja het gansche leeven versleeten. Wat den Godsdienst aangaat, de voortreflyke Geboden van 't Christendom worden schandelyk verwaarloosd; zelfs doet men, by gezellige maaltyden, dikwyls zo veel niet, dat men den goeden Schepper om eenen zegen over zyne Gave smeekt; het Ongeloof neemt meer en meer toe; doch niet door bespiegeling en redenering. Een man van fatzoen, een man die zyn waereld verstaat, verricht derhalve niets anders in deze tyden, en hy behoeft niets anders te verrichten, dan van de mode, kleeding en kapzels te spreeken, kaarten wel door malkanderen te schudden, te speelen, te proeven of de koks hun pligt wel verricht hebben, laat naar bed te gaan, laat op te staan en het overige van den morgen te besteeden in zich op te schikken. Zyne kundig-

heden behoeven zich niet verder uit te strekken, dan om in alle Assembleës, Salets en Gezelschappen van Dames te kunnen huppelen, hare deuntjes na te neurien, naeuw acht te geven of de opschik en kleederen der Heeren en Juffers *de Saison* zyn of niet, aen strikken, linten, kapzels, hairbeursen de wet te geeven, deswegens correspondentie te Parys of te Brussel te houden, en alles te verachten, wat niet uit vreemde Gewesten overgevoerd is. Dit zyn gebreken, die onder onze Natie regeren, waar van de oude Batavieren, en zelfs de Herstellers onzer Vryheid, die dappere Nederlanders, welken zich tegens het Spaansch geweld zo loffelyk verzet, en de edele Vryheid op den troon geplaatst hebben, niets wisten; doch het zyn te gelyk gebreken, die by de *Grieken*, by de *Romeinen* en by meest alle de Natien in zwang gegaan zyn; zo dat men daaromtrent niet zeggen kan, dat de waereld erger is dan voorheen, toen het overmatig wynzuipen by ons in alle gezelschappen plaats hadt, een gebrek, waar aan men zich thans zo veel niet meer schuldig maakt. Wy mogen ons gelukkig rekenen, dat wy in een tyd leeven, waar in de gevoelens van menschelykheid niet te eenemaal verbannen zyn, het Recht ende Gerechtigheid ongekreukt gehandhaafd wordt, de Eigendommen door de Wetten voor Geweld en Roofzucht beveiligd zyn, en van Slaafsheid, Wreedheid en Onderdrukking zelden gehoord wordt.

De Denker.
N°. 230.
Den 25. May 1767.

[Brief van Willem de Vryer, wegens de geduurige dispuuten van zyne Zusters over beuzelingen; en des Schryvers oordeel, boer dezelven best zyn voortekoomen.]

Twist niet om eene zaak die u niet aangaat.
JES. SYRACH.

Myn Heer!

IK ben ongehuwd, en houd huis met twee van myn zusters. Dat gaat wel. Wy hebben malkander lief, en zyn zeer genegen tot weêrkeerige inschikkelykheid, en om malkander alle plaizier te doen. Myn zusters houden kragtig veel van malkander. Maar evenwel (en dat verveelt my 't meest in onze samenleeving) disputeeren zy samen zeer dikwils over allerhande beuzelingen. Zy konnen somtyds

al vry ernstig worden: toch het zet geen kwaad bloed. Gy wilt wel gelooven, Heer Denker! dat het voor my tamelyk lastig is die vrouwlyke dispuuten bytewoonen. 't Gebeurt wel eens dat ik 'er my mede diverteer, (want het is waarlyk om te lagchen,) maar als ik myn hoofd wat vol heb, verveelt het my elendig; en al was het nog zo divertissant, men zou 'er toch verdriet in krygen, als men 't zo dikwils moet hooren. Het nieuwtje gaat van zulke dingen schielyk af. Misschien zult gy gaarne willen weeten, over welke onderwerpen myn Zusters redentwisten. 't Is haast schande ze te melden, zulke wisjewasjes zyn het. Ik zal 'er toch eenige weinigen van opnoemen, die my nu invallen. - Of de Meid, die op Vrouwendag vier huizen hier van daan is komen woonen, *Pieternelletje* of *Grietje* heet. Men was het eens dat de naem in *iet* uitging; doch myn oudste zuster beweerde dat ze in 't voorbygaan, toen Juffrouw S. met de Meid op de stoep was, haar duidelyk *Piet* had hooren zeggen, terwyl de andere styf en sterk staande hield dat ze kwalyk gehoord had, en dat de Juffrouw *Griet* had gezeid. - Of Mevrouw P., op Paaschen, een Pelise met bont in de Kerk aan had, dan een zonder bont. De eene oordeelde dat zy 't best weeten kon, om dat zy digter by Mevrouw gezeten had dan de andere: maar deeze bragt in dat zy in 't uitgaan van de Kerk schuins agter Mevrouw P. had gegaan. - Of de Weduwnaar, met wien de Naaister van onze Nigt W. zal trouwen, drie kinderen heeft of vier. Nigt had myne jongste zuster verteld van drie: doch de aanstaende bruid zelve had myne oudste zuster gezeid, dat zy vier kinderen zou behuwelyken. ‘'t Mensch zelve wist het immers best, en ik zei nog (zo

bepleitte de oudste haare zaak) wel Mie! hoe ‘komje 'er toe dat je een man met vier kinderen neemt’? Maar myne andere zuster bleef haar niet schuldig. ‘Nigt W. heeft my verhaald, zei zy, dat Mie met haare drie aanstaande kinderen daar aan huis was geweest; ze heeft ze me nog genoemd. Ik meen wel dat 'er een *Jan* en een *Gerrit* by was, en een *Kaatje*. Althans 'er waren twee jongens en een meisje’. ‘Dat kan wel wezen, antwoordde myne oudste zuster, maar dan is het jongste kind zekerlyk thuis gebleeven’. ‘Neen toch niet, hernam de andere, ik weet wel, voor jou en voor myn, dat Nigt myn gezeid heeft dat al de kinderen by haar geweest waren’. Het liep nog verder, en wierd al heel ernstig. Doch ik wil u met haare beuzelpraat niet langer lastig vallen. Dit moet ik u egter nog melden dat zy, in zulke dispuuten, zig wonderbaarlyk, en somtyds zeer kragtig, konnen uitdrukken. By voorbeeld. *Zuster hoe kan je zo stryën tegen de waarheid! - Denk je dat ik geen oogen heb? ik kan nog heel wel zien, God dank. - Nou zie ik dat je oud begint te worden: je Memorie speelt je een part, Krisje! dat verzeker ik je. - Wel Jantje, wel zus, hoe kan je zo wezen, dat je me dingen tegen spreekt, die ik zo zeker weet als dat daar die Trekpot staat? Meen je dan dat ik gek ben, dat ik niet weet wat ik zeg? - Jy hebt gelyk Masoeur, jy hebt gelyk, zou je niet? ik heb mis; dat wist ik van te vooren wel dat jy 't winnen moest; ik moet toch altyd ongelyk hebben*. Niet zelden beroepen ze zig op my, en willen dat ik myn sentiment zeg. Maar behalve dat doorgaans de onderwerpen van hun geschil niet vallen in den kring van myne kundigheden, en ik met het uiterste genoegen myne dagen slyten kan in de

allerdiepste onkunde van zulk slag van dingen, wil ik 'er my ook liefst buiten houden, om geene tot kwaad vriend te krygen. Ik heb 'er al ondervinding van; als ik de eene gelyk geef, is de andere grommig. Nu wilde ik gaarne weeten, Heer DENKER! of gy my ook goeden raad kont geeven, om myne Zusters dat harrewarren over diergelyke bagatellen af te leeren. Gy zoud daar mede verpligten,

Uw Dienstv. Dienaar

WILLEM de VRYER.

Verouderde Gewoonten den menschen afteleeren gaat niet gemaklyk. Ik vrees dat de Heer DE VRYER daar niet wel in slaagen zal. Misschien zou het wat helpen, zo hy die Juffrouw, welke van agteren bleek in zeker dispuut ongelyk gehad te hebben, in 't afzyn van haare Zuster, op eene vriendlyke manier onder 't oog bragt, hoe lelyk men uitkomt, als men stout en sterk iets beweert, waar van men niet wel onderrigt is; terwyl men, indien men nooit meer zei dan men wist, ook nooit beschaamd zou behoeven te staan. By zulk eene gelegenheid, zou myn Correspondent tevens konnen aantoonen, hoe beuzelagtig de zaak was, daar 't verschil over viel, en hoe dwaas het is over zulke dingen een harnas aan te trekken. Voor 't overige wensch ik den goeden Heer geduld, en raad hem zig, zo veel hy voegzaam kan, van 't bywoonen dier dispuuten te onttrekken.

Zodanige Kibbelaarytjes over zaaken van weinig belang zyn in Dames egter nog al in te schikken, die doorgaans leevendig van verbeelding en niet zelden vuurig van geest zynde, by mangel van gewigtiger onderwerpen, op kleinigheden vallen. Maar in Mannen, in Mannen van verstand en bekwaamheid bovenal, is het minder te verdraagen. Ik was, voor eenigen tyd, in 't gezelschap van eenige Heeren, die ik wezenlyk bevond luiden van kennis en van smaak te wezen. Men sprak over verscheiden zaaken

van studie; en 'er werden veel fraaije reflexiën gemaakt over de Regten, de Politie, de Geschiedenissen des Vaderlands enz. Naderhand kwam het dagelyks nieuws ter baane. Het gesprek werd toen van minder belang, doch 't was egter niet onaangenaam; en sommige Heeren vertelden gevallen, die opmerking verdienden. Ten laatsten verhaalde iemant van 't Gezelschap dat 'er, den voorigen dag, eene gemeene Vrouw van drie kinderen verlost was. De Vrouw, woonde, zeide hy, in een zekere straat, die my nu vergeten is, op een kamer. Een ander Heer, die naast my zat, zeide hier op; ‘pardonneer me, myn Heer! ze woont in een kelder; ik zou dit zo net niet weeten, maar onze Schoonmaakster maakt ook schoon by de zuster van de Juffrouw, die 't huis toekomt, daar dit mensch onder in de kelder woont’. ‘Dat kan wel wezen myn Heer, antwoordde de eerste; maar 't doet niets tot de zaak’. ‘Dat is zo’, zei een derde, ‘maar dewyl de Heeren daar van spreeken, kan ik je verzekeren dat de Vrouw, die van drie kinderen bevallen is, op een kamertje woont, gelyk myn Heer A. heeft gelieven te zeggen. Ik zal je zeggen hoe ik het weet. De Zuster van onze Meid, die met een Bakker getrouwd is, is een familiaare kennis van de Vroedvrouw die 't mensch verlost heeft, en daar heeft het myn Vrouw van gehoord met alle de omstandigheden: die byzonderheid, weet ik wel, was 'er nog by, dat ze op een tweede verdieping woonde, en dat de trap zeer steil en ongemaklyk is; je weet, myn Heeren! dat volk verhaalt je alle kleinighede. Maar weeten de Heeren wel dat het ééne kind dood gekomen is?’ ‘Ik verzoek excus, hernam de tweede man, die beweerd had dat de geboorte in een kelder was voorgevallen, ze zyn alle drie springleevendig voor den dag gekomen: misschien is 'er naderhand één van gestorven; dat kan waar zyn’. Hier over viel een nieuw dispuut. Men gaf wederom, van beide kanten, zyne redenen van weetenschap, en beweerde zyn stuk als of 'er 't heil des Vaderlands van had afgehangen. Ik verwonderde my hoe zulks in luiden, die ik bevonden had verstand en smaak te bezitten, vallen kon; en ik merkte ook duidelyk dat het verscheiden van 't Gezelschap ter weereld niet beviel.

Waar mag het, ondertusschen, van daan komen dat elk zo gaarne gelyk wil hebben? Dit straalt, meest altoos, zeer duidelyk door in 't disputeeren; en van hoe minder belang de staat des geschils zy, hoe heviger partyen niet zelden worden, en hoe meer ze op de overwinning gesteld zyn. Komt deeze driftige begeerte voort uit Liefde tot de Waarheid? Somtyds ja, agt ik, ten minste voor een gedeelte. Daar is in de Waarheid iets voortreffelyks en bekoorelyks, dat onze hoogagting tot zig trekt. Wy konnen 't niet lyden dat de edele Waarheid verdrukt wordt; wy neemen 't er voor op; wy verdedigen haar met yver tegen elk die haar, naar onze gedagten, verongelykt. En schoon 'er ons, noch zelfs eenig mensch iets aan gelegen legt wat 'er van de zaak zy; dat waar is, evenwel, is waar, en moet niet tegen gesproken worden. Hier van daan dat men sterker yvert, en zyne party heviger tegengaat, naar maate men met meer zekerheid gelooft de waarheid aan zyne zyde te hebben. Men mag dan ook hier aan toeschryven, dat zelfs luiden van verstand en bekwaamheid somtyds met drift over beuzelingen harrewarren, en 't hevigst twisten over dingen van 't minste belang: want ten deezen aanzien houdt men zig niet zelden vaster verzekerd van de regte waarheid te weeten, dan omtrent onderwerpen van grooter angelegenheid, veelen van welken men duisterer en twyfelagtiger vindt, naar gelang men meer kennis van zaaken bekomt.

Doch de Wysheid leert ons niet zo yverig te kampen ter verdediging van *alle* Waarheid, of van 't gene wy daar voor aanzien. Waarheid is, zekerlyk, boven Valschheid of Onwaarheid te schatten; en 't is redenlyk dat wy altoos de eerste boven de laatste verkiezen, als wy ze voor één geld, of voor dezelfde moeite, krygen konnen. Maar 'er veel aan te koste te leggen, is *alle* Waarheid niet waardig; zo min als 'er 't harnas voor aan te gespen, en 'er zynen tyd en rust van geest, indien niet den onderlingen vrede, aan op te offeren. Men kan, in eene menigte van gevallen, doolen, zonder dat men 'er zelf eenig nadeel door lydt, en zonder dat 'er de Maatschappy iets by verliest. Daarenboven, schoon men de Waarheid mist, men behoeft daarom de Onwaarheid niet aan te neemen. Men kan onkundig wezen van een zaak (gelyk wy van duizen-

den zaaken zyn en altoos blyven) en 'er noch het één noch het ander van vaststellen. Wy zyn niet genoodzaakt over alles een oordeel te vellen, en doen wyslyk in veele gevallen ons oordeel op te schorten, ja zelfs geen oogenblik in bedenking te neemen wat 'er voor en tegen de zaak te zeggen zy. Ligt 'er my iets aan gelegen of een Vrouw, die van drie kinderen bevallen is, in een kelder woont of op een kamer? Is my dit niet even onverschillig (ten zy ik het mensch wil gaan bezoeken of haar iets zenden) als te weeten of de Keizer van China tegenwoordig zit of staat? Heb ik meer belang in de kennis van den naam eener Dienstmaagd in myne buurt, die ik nooit spreek, dan in te weeten hoe de Lyfknegt heet van den Engelschen Heer *Wilkes?* En is het dan niet dwaas over zulke dingen een party woorden den hals te breeken?

Behalve de Liefde tot Waarheid, is 'er eene andere oorzaak van den yver in het redentwisten, namelyk eene ongeregelde Eerzugt. Wy willen gelyk hebben, en ons stuk doordryven, om kwanswys de Eer der overwinninge te behaalen. Wy willen voor een ander niet onder doen. Bezwaarlyk konnen wy dulden dat een ander van ons verschilt, dat hy de stoutheid heeft van ons tegen te spreeken, en zelfs het tegen ons uittehouden, na dat wy hem verteld hebben dat hy de zaak kwalyk begrypt. Wy hebben zelven zulke goede gedagten van ons oordeel of van onze kundigheid, dat wy 't onzen vriend naauwlyks ten goede houden konnen, dat hy toont, in het tegenwoordige geval ten minste, ons oordeel of onze kennis van zaaken niet zo hoog te schatten als wy zelven. Hier aan heeft men de driftige begeerte, om de toestemming van anderen, op 't gene men gesteld heeft te bekomen, wel inzonderheid toe te schryven. En dit is een voornaame oorzaak van den ernst, dien men toont in zyn stuk staande te houden, zelfs in zeer beuzelagtige geschillen. De vraag is niet, van hoe veel gewigt het stuk zy; maar Gelyk te hebben, 't laatste woord te voeren, zyn party te doen erkennen dat hy 't verliest, of ten minste tot zwygen te brengen, dat 's de zaak.

Door zulk eene handelwys zal men egter geene Eer inleggen, by een onzydig en verstandig Toehoorder. 't

Gaat hier in, gelyk in andere gevallen; hoe meer men geëerd wil worden, hoe minder ons Eer beweezen wordt. Die blyken geeft van sterker zugt om te overwinnen dan om de Waarheid te kennen, maakt zig veragtelyk; en die veel woorden spilt om een ander te beduiden dat hy gelyk heeft, in een zaak van geen aangelegenheid altoos, moet zig niet verwonderen indien men hem hartig, uitlacht.

B.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crébas*.

De Denker.
N°. 231.
Den 1 Juny 1767.

[Brief van den Predikant Eerlyk Junior, om het Moffelen in 't Godsdienstige wiskonstig te beletten; by gelegenheid van het uitgeeven van No. 223. en 224.]

Jurata lingua est: *mente juravi nihil*.
EURIPIDES.

HEt Karakter van den Weleerwaardigen Schryver des volgenden Briefs is te beminnelyk, deszelfs Inhoud te gewigtig, en de meeste Aanmerkingen in denzelven voorkoomende zyn te juist om hem mynen Leezeren te onthouden. Dus luidt hy.

***Myn Heer en Medebroeder*!**

NOoit heb ik uwe Vertoogen geleezen; daar ik my nu over begin te beschuldigen. Ik ben een Predikant van de Praedomineerende Kerke deezer Landen. Een Man van dat karakter moet voor alle dingen zorg draagen zynen Naam ongeschonden te bewaaren, zal hy vrugt van zynen dienst verwagten; 't welk altoos myne bedoeling is geweest, sedert ik my aan den dienst der Heiligen heb overgegeeven. Men moet zich ten dien einde, zoo veel met Waarheid en Deugd bestaanbaar is, naar de vooroordeelen der menschen schikken, en sommige dingen, om der zwakke broederen wille, nalaaten, die in zichzelven niet ongeoorloofd zyn. De meesten onder ons ergeren zich aan Werken van dien aart, als het uwe is; inzonderheid als zy

weeten dat het niet uit den Schoot der Kerke komt, ('t welk in 't algemeen geloofd wordt, schoon het my thans zeer bedenkelyk voorkomt,) en dikwyls rouleert om derzelver Sentimenten belachchelyk en bespottelyk te maaken, en derzelver Hoofden braaf te hekelen en op het lelykste ten toon te stellen, gelyk men gelooft en u daar over beschuldigt. Ik vond het uit dien hoofde niet raadzaam uwe weekelyksche Blaadjes te leezen, om altoos een vry woord te hebben dat ik den tyd met het leezen van zulke Prullen niet doorbreng: ook, om de waerheid te zeggen, had ik nimmer lust noch trek, om zulke gevoelens, die ik voor Heilig houd, in boert te hooren doorstryken, en het karakter van luiden, onder welken ik de Eer heb te behooren, op eene laffe en ongezoutene wyze lustig over den hekel te zien haalen; zoo als men my van u vertelde. Ik liet dan na, uwe Vertoogen te leezen, uit een pryswaardig beginsel; alhoewel eenige zwakheid van vooroordeel (en wie is daar van toch geheel bevryd?) my daarvan teffens deed afzien.

Uwe Vertoogen van den 6 en 13 April, [No. 223 en No. 224] maakten te veel gerugts, om ze niet te leezen. Men vertelde my dat het *Impertinente, Eer*-en *Faam-roovende* Stukjes waaren, geschreeven om de *Leerstellingen* onzer Kerke op eene vuile en boosaartige wyze te streepen, en derzelver *Geestelyken*, volgens gewoonte, op het lelykste ten toon te stellen; als of het menschen waaren, die uit het getal van alle braave en eerlyke luiden behooren uitgemonsterd te worden. Ik las dezelven met de sterkste vooringenoomenheid, met welke ik ooit eenigen Arminiaanschen Schryver heb geleezen. Ik was daardoor juist in staat alles ten allerergsten te duiden, en byna uit ieder woord Venyn te zuigen; doch konde 'er niets, dat naar de minste afkeerigheid van de Sentimenten onzer Kerke en eenige Kwaadaartigheid zweemt, hoe zeer ik zogte, in vinden: integendeel worden in die Stukjes, zonder omweegen allen zulke gebreken ten toon gesteld, daar een eerlyk man van gruwen moet, en die ik in myn binnenste verfoei.

Die MOFFELAARS, (om my van uwe uitdrukking te bedienen,) zyn duizendmaal erger, dan de bitterste ARMINIAANEN. De eersten zyn heimelyke, de laatsten openbaare vyanden onzer Kerke. Wy worden door de eersten in ons eigen Lighaam verraaden. Dat zien onze Verstandige Godgeleerden duidelyk. De Heer B..... heeft

daarom, onder voorwensel van het op V..... en soortgelyke Vyanden van den Kristelyken Godsdienst gemunt te hebben, die Knaapen schooon gestreept, en getoond dat hy een Man is, die iets zeggen durft.

Ik wenschte wel dat die Heer 'er heimelyk niet zoo wat onder gemengd hadt, waar uit men schier zoude moeten besluiten, als of hy van gedagten is, dat de Overheid nog al iets te maaken heeft in het voortplanten van sommige en het onderdrukken van andere begrippen in den Godsdienst. Ik hoop dat ik den Man niet regt begreepen heb. Dat zou naar Papery zweemen. Een regt geaart Protestant gebruikt andere Wapenen, het Gezond Verstand en Gods Woord, om de Waarheid voortteplanten en de Kettery te keer te gaan; nimmer roept hy den Souverein te hulp; deeze heeft, zyns Oordeels, niets met de byzondere Begrippen der Onderdaanen te maaken, maar alleen zorg te draagen, dat zy zich als goede Burgers, stil en vreedzaam, gedraagen, en Tol en Schatting betaalen; by hem is GOD ALLEEN HEER VAN 'T GEWEETEN, aan wien een ieder, de Overheid zoo wel, als de allergeringste Onderdaan, voor zichzelven Rekenschap zal moeten geeven; de Overheid te beduiden, dat zy die en die Begrippen, als zielschadelyk en God onteerend, niet behooren te dulden, laat hy voor de Roomsche Geestelykheid, die anders geen kans ziet Meester van de Kerk te blijven en over Groot en Kleen braaf den Baas te Speelen. - In SPANJE kan geen Protestant duuren; hy moet zwygen of sterven. Dit verfoeien wy; dit zien wy aan voor de grootste verongelyking; wy denken dat de Souverein daar geen regt toe heeft; dat men de arme Protestanten hun Geweeten vry moest laaten beleeven en hun onverhinderd, zoo wel als den bigotsten Pausgezinden, toelaaten de Godheid volgens hunne Overtuiging te dienen; en ik geloof dat wy 'er wel over denken. Maar hoe strookt het dan dat wy ons ooit in goeden ernst zouden kunnen diets maken, dat diezelfde handelwyze, die in Spanje niet deugt, goed zou zyn in NEDERLAND? Hebben wy Brieven van den Hemel, die ons daar toe veroorlooven? men toone ze ons of zwyge; en laate elk die Vryheid, die ons als Menschen en als Kristenen alleen dierbaar is. Onze Burgervaders gelooven niet dat zy 'er zyn, maar dat het Opperweezen het regt alleen aan zich heeft behou-

den om over 's menschen Geweeten te heerschen, en daarom laaten zy elk zyne begrippen vry en onverhinderd belyden, leeren en beleeven. Zy draagen zorg, dat de een den anderen, ter oorzaake van den Godsdienst, niet benadeele of onderdrukke. Dit hebben zy onlangs getoond in eene Nabuurige Provincie, in spyt der booze Heerschzugt, Trouwens als de Heeren geen Meester waaren, dan liep alles in de war. Wy hebben met het Raadhuis niets te maaken. Op den Kansel is het onze post onzen Toehoorderen, op eene bescheidene wyze, onder het oog te brengen, wat zy te gelooven en te betragten hebben; wy net op de maat, en volgens de Regelen onzer Kerke: daar mogen wy geen enkel woord af- of toedoen, of wy zyn GUITEN en MEINEDIGEN, gelyk de Lutherschen, die de Onveranderde Augsburgsche Confessie bezwooren hebben, zyn zouden, indien zy zich niet even stipt by dezelve houden, als de Roomsche Kerk aan de Besluiten van 't Concilie van Trenten. Die geene Belydenis hebben van menschelyk maakzel moeten zich alleen met de Heilige Schriften vergenoegen.

Tegen lieden, die eenig Leerstelzel bezwooren hebben, en zich daar aan niet stipt houden, heeft de Heer B..... het gemunt. En op het moffelen van zulke Predicanten, die anderen tot hunne Kerkgemeenschap toelaaten, als zy volgens hunne vrywillige verbintenis daar toe mogen toelaaten, hebt gy het, in uwe gemelde Vertoogen, gelaaden. Ik zie met u die Knaapen met de uiterste verontwaardiging aan. Geene woorden kunnen te sterk zyn om hunne snoode handelwyze uittedrukken. Myn Oom EERLYK (No. 224) schynt geenen raad te weeten, om zulks die Heeren te beletten: 't is ook een moeilyk stuk: 't beste dat ik 'er op weet is hen by den Souverein als Meinedigen aanteklaagen; die zal dan wel regt doen. De Formulieren moeten agter den bank, of de zoogenoemde Toleranten, anders Moffelaars, ter Kerke uit; daar is anders niet op; de Kerk moet zuiver blyven; het mag gaan zoo 't wil. Als de Souverein, die zekerlyk regt heeft zulke schikkingen te maaken, als hem deswege goedunkt, goed mogte vinden het strenge der Formulieren eenigzins te maatigen en eenige Oogluiking te gebruiken, daar men voor begint te vreezen, dan zyn wy 'er mede gefopt; dan moeten wy het met het boelt-

je zoo goed maaken, als wy kunnen, gelyk nu de Dissenters moeten doen; die baas is moet baas blyven.

't Doet my wonder, dat myn Oom EERLYK uwen Raad niet verzogt heeft, hoe men best die knaapen uit de Kerk zal houden, die tot ons overkoomen onder voorgeeven dat zy Gereformeerd zyn, terwyl zy het heimelyk en in hun hart met Luther, Menno of Armyn houden? Daar zie ik wel kans toe. Het zyn meest al ryke lieden, die zich by ons vervoegen; het is die Knaapen om een ampt te doen, om mede eenen veeg uit de pan te hebben. De gewoonte heeft gewild dat iemand, zoo draa hy Lidmaat by ons is geworden, aanstonds geregtigd is tot alle de Privilegien of Praerogativen, die aan onze Kerk gehegt zyn; dit wilde ik een weinig veranderd hebben; eerst behoorden zy eenige Proefjaaren doortestaan; daar zou ik ten minsten vier of zes jaaren toestellen, en zou eenige beproefde regtzinnige Leden onzer Kerke verzoeken, om hen van slap tot stap nategaan, en naauwkeurig te letten of zy, geduurende dien tyd, zich wel in alle opzigten volgens de Regelen onzer Kerke gedraagen, en niet eenig zweemsel van vermoeden geeven dat de oude Adam 'er nog in zit Staan zy de Proefjaaren door, zonder eenige verdenking te geeven, dan zou ik hun in de zes volgende jaaren permitteeren om twee of drie jaaren Schepen te zyn; mits dat zy daar toe verstands en kundigheids genoeg bezitten. En gaat het geduurende deeze twaalf jaaren volgens het Oordeel der Keurmeesteren zoo, dat 'er niets op te zeggen valt, dan zou het hun moe ten vrystaan zoo wel te mogen staan na de aanzienlykste Posten, als zulken, die door de geboorte daar toe geregtigd zyn. Doch, zoo men in de Proefjaaren eenig zweemsel van Onregtzinnigheid ontdekte, behoorde menze op het stinkbankje te laaten zitten, en, zoc de aap uit de mouw kwam in de volgende zes jaaren, zouden zy zich in hunnen ouden dag moeten laaten vergenoegen met den Tytel van *wel Edele Gestrenge Heer, Oud-Scheepen der Stad **;* het welk zekerlyk eers genoeg zou zyn voor een' Man van geene Conscientie. De Bedieningen aan alle Protestanten, zonder onderscheid te geeven, daar de Heer IRENOPHILUS ORTHODOXUS, [No. 204,] op aandringt, is wel het gereedste middel om dit alles voortekoomen; doch onze Kerk heeft nu dat Voorregt. Dat

men heeft houdt men gaarne. Ook is dit eene Politike zaak, daar Eerlykheid noch Oneerlykheid niet by te pas komt. Ik voor my, konde de Souverein zulks goedvinden, zou 'er niet tegen hebben. Als de Kerk maar zuiver blyft, is 't my genoeg. Uiterlyk Aanzien is geen noodzaakelyk Kenmerk van de waare Kerke; maar de Zuiverheid in de Leer, voor zoo verre die de grondslag is van eene goede Betragting.

Eene Bedenking hebben sommigen tegen uwe meergemelde Vertoogen gemaakt, die ook tegen deeze myne Bedenkenkingen is te maaken, of wy namelyk geene Mannetjes in de Maan schilderen en praaten van Luiden, die 'er niet zyn. Was dat waar, hoe zou ik my verheugen! Maar, God betere het! Wat soort van volk is 't, dat tot ons overkomt? Heertjes, die gaarne wat meer *Figuur* willen staan in de waereld, dan de Staat, waar in zy gebooren zyn en opgevoed, toelaat; Juffertjes, die of onder haare Gezindheid niet aan eenen *Man* kunnen koomen, of die hunkeren na den Tytel van *Mevrouw*, dat onder de Dissenters zoo algemeen niet is, als by ons.

Kan men nu denken dat zulke Persoonen, (anderen koomen zelden of nooit tot ons over,) het waarlyk doen uit overtuiging dés gemoeds? Neen, BROEDER! Figuur te slaan, eenen Man te hebben, Mevrouw te heeten, zyn de laage en snoode beginselen, waar door zy overgehaald worden, om zich by ons Genootschap te vervoegen. Daar moet dan Gemoffeld of eene Belydenis gedaan worden strydig met de waare meening zyns harten, dewyl men met geenen grond altoos vooronderstellen kan dat juist in zulke zulke Persoonen, die Geld hebben, of net op dien tyd als 'er zich eene goede Gelegenheid of Party opdoet, om zyne waereldsche oogmerken te bevorderen, eene overtuiging des harten zou plaats hebben wegens de verkeertheid dier Begrippen, die men in zyne jongheid inzoog, en wel zulke Bevattingen, die geheel strydig zyn met die van onze Kerk.

Myne Moeder Zaliger, een allerbraafst en waarlyk Godvrugtig mensch, was wonderlyk in den schik, als zy hoorde dat 'er iemand tot ons overkwam; zy schreef het aan eene byzondere Goddelyke Werking toe. Schoon ik met haar overtuigd ben, in spyt der Pelagiaans gezinden, dat God kragtdaadig en onweerstaandbaar werkt, heb ik

echter te veel eerbieds voor Gods Handelingen met de menschen, om dat gedugt Opperweezen dingen toe te schryven, waar in men duidelyke blyken bespeurt van geene gemeene menschelyke zwakheid, maar van de allersnoodste gebreken, Onopregtheid namelyk, Verkragting van 't Geweeten, eene doemwaerdige Geveinsdheid en godlooze Huichelary. Hoe zeer ik ook ingenoomen ben met myne God dienstige begrippen; en welk eenen afkeer ik ook hebbe van de Leergronden der Pelagiaanen, (daar ik de Lutherschen, Mennisten en Arminiaanen voorhoude, om dat zy eenen *vryen wille* leeren,) zoo heb ik echter nog veel sterkeren afkeer van menschen, die in schyn Gereformeerd zyn, en het in hun hart met Luther, Menno of Armyn houden, of zich uit waereldsche inzigten by ons vervoegen, zonder van de waarheid onzer Leere in hun gemoed volkoomen overtuigd te zyn, om dat de Laatsten en Ketters en snoode Huichelaars te gelyk zyn, daar de Eersten maar alleen Ketters zyn en ondertusschen Braave en Eerlyke menschen kunnen weezen. Voor de Eersten is misschien nog hoop van Zaligheid, maar voor de Laatsten geene verwagting altoos. Die in den Hemel zal koomen, moet een Eerlyk mensch zyn. 't Zyn de afschuwelykste denkbeelden te denken dat de Hemel eene Verblyfsplaats zou kunnen zyn van zulke Guiten, die de menschelyke Maatschappy niet zou kunnen dulden, indien ze regt ontdekt konden worden.

Ga dan maar voort, MYN HEER! met de ondeugden en gebreken onzer tydgenooten te keer te gaan. Ontzie geen mensch. Bekreun U niet of sommigen het kwaalyk neemen. De waarheid wil dikwyls niet gehoord worden. Kunt gy goedvinden deezen Brief eene plaats te geeven in uw Werk, dan zal ik gelegenheid hebben te verneemen, of myne gedagten, om het Moffelen voortekoomen, en de Kerk zuiver te houden, aanneemelyk geoordeeld worden. Hier door zult gy my en de goede zaak dienst doen.

Ik ben
Uw Vriend en Medebroeder,

EERLYK JUNIOR.
1767.

***

Ik verheug my over het regt dat de Weleerwaardige Heer EERLYK JUNIOR my doet, van te gelooven dat ik geene byzondere Sekte beldoel; maar alleen, als Nationaal Schryver, tot een Oogmerk heb de ONDEUGD, waar en by wien zy ook huisvest, onbeschroomd te keer te gaan. Op zyne aanmoediging word ik op nieuw aangespoord om mynen Vaderlanderen, onder de toelaating der Hemelsche Voorzienigheid, niet slegts te vermaaken, maar ook, zoo 't mogelyk is, te verbeteren.

D.F.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 232.
Den 8 Juny 1767.

[Pieter Pasop, Heerenknegt, schryft aan den Denker, over de Titels van Baron, Graaf, Edelman, &c.]

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

JUVENAL.

Myn Heer!

IK heb lang in beraed gestaen, of ik aen U zou schryven, of niet. Ik ben maer een boere jonge, en heb eenigen tyd als Klerk by den Secretaris van ons dorp gewoond; doch, het daer met hem of my niet willende gelukken, ben ik onlangs in dienst gekomen by een Edelman; en hadt Mr. *de Pen*, die my heeft leeren leezen en schryven, myn styl, zo als hy het noemt, niet gecorrigeerd, ik zou het nimmer hebben durven wagen, dezen aen U af te zenden. Maer zult gy zeggen, hoe hebt gy kennis aen my gekregen? waerop ik U antwoordde, dat 'er weekelyks een blad van uwe Papieren aen ons huis koomt, en, als het lang genoeg in 't Salet op de Tafel gelegen heeft, krygen wy het gemeenlyks in de keuken, om 'er coteletten of carbonade in te braden, of het op een andere wyze te gebruiken. Dewyl ik nu een Aertsliefhebber van leezen ben, zo heb

ik meer dan eens zulk een blaadje doorgeleezen; zomtyds begreep ik wat gy zeggen wilde; maer zomtyds was het my te hoog, gelyk gy wel denken kunt. Nu moet gy weeten, dat ik, zedert dat ik in dat huis geweest ben, dikwyls hebbe booren spreeken van lieden van *hooge geboorte*, van *goede geboorte*, van *geboorte* en van *geen geboorte*. Ik beken, dat ik schrikkelyk verlegen was met deze onderscheiding tusschen menschen en menschen, daer ik op 't land nooit van gehoord had; ik wist wel, dat 'er Edellieden en andere Menschen waren; doch ik meende, dat zy, die in den oorlog gediend en braef gevogten hadden, Edellieden, waren, zo als myn Heer, by welken ik woone; maer van zo velerlei soort van *geboorte* had ik het minste begriep niet; en zo de Gouverneur en de Mammesel van de Kinderen my het verstand niet geopend hadden, zou ik my nog verbeelden, dat alle Menschen *geboren* waren en dat *goedgeboren* niets anders betekend dan een gezond lighaem, een sterke en manlyke gesteldheid, een goed hart en een goed verstand te hebben. Voor dat ik met den Gouverneur en de Mammesel raedpleegde, had ik *Wouter*, den Koetsier gevraegd, of hy my de zaek niet kon ophelderen. ‘Wat weet ik van die wisjewasjes, zei *Wouter*, daer de groote Lui zich mede ophouden; ik pas op myne paerden, en draeg zorg, dat myn rytuig altyd in order is; en voor 't overige bemoei ik my nergens mede; maer *Piet* dit kan ik U wel zeggen, dat ik nooit gezien heb dat Kinderen van grote Lui sterker en gezonder zyn, dan die van gemeene Menschen. Maer wilt gy 't weeten, vraeg het *La Rose*, den Gouverneur, die zal het U wel zeggen’. *La Rose*, Mynheer, is een Luikerwael, die te gelyk met my in dienst gekoomen is; maer hy is zoo hovaerdig, dat men hem niet durft naderen, dan met denzelfden eerbied, waermede wy Mynheer, onzen Meester, verpligt zyn te bejegenen. Onze jonge Heer houdt meer van *Wouter*, dan van hem; en hy heeft *Wouter* gezegd, dat zyn Gouverneur een bastaerd is van een groot Heer en eene Toneelspeelster, tusschen Luik en Aken. Ik trok evenwel de steute schoenen aen, en verzocht hem vriendelyk om eenige onderrichting in eene zaek, die ik niet wel begrypen konde. Hy keek my aen met verontwaerdiging; ik dacht, straks jaegt hy my de Kamer uit; maer 't

liep beter af dan ik vreesde ‘Hoor, *Pieter*, zeide hy, ik wil U wel eenig licht in die zaek geven, niet om U verstandiger te maken, maer om U te leeren, wat respect gy schuldig zyt aen Lieden van eene hooge Geboorte, of aen Edellieden, want dat koomt op een uit. Ik heb de eere van zelf uit Adelyke Ouderen en Voorouderen gesprooten te zyn, wier doorluchtig bloed nog op dit oogenblik door alle myne aderen vloeit; en ik wil voor U niet verbergen, dat ik in die gedachte een onuitspreeklyke troost en vergenoegen gevoele’. Ik kon my naeuwlyks onthouden van lachen, en begon reeds te meesmuilen, gedachtig aen 't geen *Wouter* my gezegd hadt. Hy bemerkte het ‘Laten lieden van geen geboorte, voer hy voort, daerover lachen, zo veel zy willen; 't is geene ingebeelde eere; 't is een wezenlyk geluk. Een Koopman, een Amtenaer, een Ambachtsman, een Boer, een Burger, en zulk zoort van Volk mogen eene gemeene eerlykheid, *vulgaire* deugden bezitten, maer geloofme op myn woord, de ware gevoelens van eere, dapperheid en grootmoedigheid kunnen alleenlyk plaets hebben in adelyk bloed. Wat zal een Werkman, een Burger of Boer aenzetten tot goote daden en heldendeugden? Zullen het de voorbeelden zyner Voorouderen zyn? die heeft hy niet. Zal het onzuivere bloed, dat in zyne adere stolt, en nimmer vloeit het doen? Neen, eene hooge geboorte, en edel bloed zyn alleen de bronaders van groote verrichtingen. Gy ziet het onder de beesten, die nimmer van haren oorsprong ontaerden, dan wanneer zy zich met dieren van lager soort vermengd hebben’. Hy zou voortgegaen hebben, had ik de vryheid niet genomen van hem in zyne predikaetsye te stooren; ik zeide hem, dat hy my volkomenlyk overtuigd hadt van de waerde eener *hooge geboorte*, te meer, daer myn eigen grootschheid geen kleintje daer door gestreeld wierdt, aengezien ik in een rechte linie afgestamd was van den allereersten Mensch. Deze betuiging behaegde hem in geenen deele; hy keek als een jonge, die een oorvyg gehad hadt, om dat hy zyn les niet kende. ‘Dat gaet niet door, *Piet*, zeide hy eindelyk, met het hoofd schuddende, dat gaet niet door; gy praet naer uwe kundigheden; en naer uwe kundigheden zal ik U antwoorden. Gy zult nim-

mer gehoord hebben, dat 'er Menschen voor Adam, of *Proeadamiten* geweest zyn; daer zyn Geleerden, die het bewezen hebben, en ik ben ook van dat gevoelen?' - O dacht ik, het scheelt den Gouverneur in de bol: wie heeft ooit in de Schrift van Menschen voor Adam gelezen? - Ik zou hem gaerne wat langer hebben hooren praten, maer juistbelde Mevrouw; en zedert heb ik geene gelegenheid gehad om nader met hem te spreeken. Ondertusschen was ik nog niet volkomen voldaen; ik kon wel begrypen dat een man van een *hooge Geboorte* en een *Edelman* een en dezelfde zaek is; maer wat men te verstaen hebbe door Menschen van een *goede Geboorte, van geboorte*, en *van geen geboorte* kon ik nog zo niet begrypen: en hierover nam ik voor de Mammesel eens te onderhouden, die waerlyk een brave Hollandsche Juffrouw is, en ons Bedienden zeer veel goeds doet. Zy was ook niet weigerig om my de verzochte onderrigting te geven, en uit haer gesprek, met dat van den Gouverneur vergeleeken, heb ik dit besluit gemaekt: Van een *hooge* en *doorluchtige geboorte* zyn de zulken, die een Geslachtregister in hunne familien zorgvuldiglyk bewaren, 't welk men werk heeft, in een uur tyds open te rollen; en 't welk, als het opengerold is, eene reeks van huwelyken aen den dag legt tusschen twintig en meer dappere en heldhaftige *Godefrieden, Robberts, Bartholds, Stevens, Bernards*, met even zo veele godvruchtige en kuische *Lucia's, Henriette's, Helena's*, voor, en in de Spaensche tyden; doch als ongelukkiglyk de baldadige Wormen deze parkamenten en registers, zo wel als de adelyke en doorluchtige personen, doorgeknabbeld en verteerd hebben, is het met den geheelen Adeldom gedaen. Tot eene *goede Geboorte* is het niet nodig, diergelyke Registers of Geslachtlysten van Voorouders te hebben; al was myn Overgrootvader een Wever, of Hannekemaeier, myn Grootvader een Opzichter geweest, zou ik evenwel gezegd worden van eene goede geboorte te zyn, indien de grillige Fortuin myn Vader hier of daer in een Schepensbank, of op een Vroedschapskussen geplaetst hadt; en, indien ik, gelyk het dikwils gaer, door zyn dood, of by vrywilligen afstand, zyn Opvolger geworden was, zou men van myne Kinderen zeggen, dat zy van eene *patrice-familie* ware. Hoe ver *Geboorte*, zon-

der eenig byvoegzel, zich uitstrekt, kan ik met geen naeuwkeurigheid bepalen; doch dit begryp ik duidelyk, dat *Geboorte* ophoudt, daer nuttige Kunsten, Weetenschappen en Handteeringen beginnen. Kooplieden, Kunstenaers, Werklieden, en Akkermans kunnen niet gezegd worden *geboren* te zyn, als op eene wyze, welke naeuwlyks dien naem verdient; en verdienen zodanige Menschen, die van zo veel nut zyn voor de zamenlevinge, naeuwlyks dien naem, hoe weinig recht hebben wy arme Bedienden dan daerop? Dit spyt my wel het meeste, dewyl ik van natuur wat grootsch ben, en, zo ik geen middel uitgevonden had, om myne Nakomelingen, en die van alle eerlyke Knechten, in lateren jare, eens voor adelyk te doen doorgaen, zou ik my naeuwlyks over myne geringheid kunnen getroosten. Gy weet, dat wy Bedienden, in 't afwezen onzer Heeren en Meesteren, hunne titels en namen aennemen, en *Michel* of *Harmen*, de Koetsier van den Graef of Baron, is altoos in de Keuken, of Stal, Myn heer de Baron, of zyn Excellentie die of die. Nu is myn voornemen een Geslachtregister van myne Voorouders op te maken, 't welk door myne Nakomelingen kan vervolgd worden, en daerin geen andere titels of eigen namen te gebruiken, dan die wy elkanderen onderling geven. By voorbeeld; de Familie van de *Pasoppen* is zeer oud en edel. De stichter van dezelve *Oelke Pasop*, kwam uit Westphalen herwaerts. Zyn Vader was een Amtman, zyn Moeder Abdisse van een Nonnenklooster. *Oelke* hadt twee Zoonen, *Jan* en *Hendrik. Jan*, de oudste, werdt Hertog, doch stierf zonder kinderen natelaten. *Hendrik*, de jongste was eerst Gerichtschryver, vervolgens Krygs- en Domeinraed, en eindelyk Bisschop van zeker Sticht. Deze liet een eenige dochter na, *Barber* genoemd, die naderhand Staetdame werdt, en met een der Kamerheeren trouwde, by welken zy een talryk kroost hadt; te weeten *Jannetje*, een week na hun huwelyk ter waereld gekoomen, *Stoffel*, eerst Secretaris, naderhand Raed ter Admiraliteit, en nu Generael. Deze was myn Grootvader; uit hem is gesprooten *Harmen*, eerst Colonel in dienst van den Staet, naderhand Commissaris van de Vivres in 't leger, en nu zyne residentie houdende op eene landhoeve, niet ver van hier. Deze heeft, behalven eenige Zusters en

Broeders, die allen in aenzienlyke Staets- of Krygsampten gesteld zyn, geteeld my *Pieter Pasop*, thans Schout by Nacht in dienst van den Staet. De overige takken van deze Familie zyn niet min aenzienlyk, uit hoofde van de luisterryke bedieningen, welken zy bekleedden. Wel is waer, dat dezelve ook onderhevig is geweest aen de omwentelingen van 't Fortuin; Bisschop *Hendrik* is uit zynen zetel geschopt, om dat hy wat gemeenzaem met de Keukenmeid geweest was; zyn dochter *Barber* heeft men met de huik door de Stad geleid; en een van hare Zoonen heeft men zyne behendigheid zo kwalyk genomen, dat men hem een sprong van de ladder heeft doen doen; doch wat familie is 'er, op welke niet het een of het ander te zeggen valt. Op zulk eene wyze ben ik voornemens myn geslachtregister op te maken, in hoope, dat, als ik myne bediening zal nedergelegd, en my, na eene Vrouw van myne verkiezinge te hebben getrouwd, op 't Land zal begeven hebben, als dan myne Kinderen en Nakomelingen dat gebruik 'er van zullen genieten, dat de Boeren, die het zien, eindelyk zullen gelooven, dat wy waerlyk van groote en doorluchtige Lieden zyn afgestamd; en als de Boeren het eens gelooven, zullen 'er ook wel anderen gevonden worden, die 'er niet aen twyfelen. Om deze reden is het, dat ik van de eerste en tweede bedieningen van deze personaedien, in 't Register geen gewag zal maken; want het zou niet goed zyn, dat de Boeren wisten, dat zy van Slagers, Kroeghouders, Moddermans en Italiaensche Schoorsteenvegers tot die aenzienlyke bedieningen opgeklommen waren. Ik zie alreeds te gemoet, dat zulk een Geslachtregister myn laet Nageslacht wezenlyk zal stellen in zodanige eertitelen, als wy elkanderen thans in de Stal en Keuken geven. Wie weet, hoe andere familien adelyk zyn geworden. Gy zyt een Man van verstand; Schryf 'er eens over, bidde ik u; ik wil uw Vertoog wel dubbeld betalen. Vaerwel,

PIETER PASOP.

P.S. Ik heb *Pieters* brief, zo goed als ik kon beschaefd; en 'er veele dingen uitgelaten, die hy op eene verwarde wyze gesteld hadt. Dunkt U echter, dat hy nog niet goed genoeg is, zo verbeter het gebreklyke; *Non omnia possumus omnes*.

JAN DE PEN,

Schooldienaer te.....

Ik had dezen Brief geleezen even voor dat ik na bed ging, met oogmerk om, 's anderendaags, een Vertoog te schryven over de eere, die wy schuldig zyn aan de Nazaten van Mannen, die het belang of den roem van hun Vaderland bevorderd, en ons, door hunne onvermoeide zorgen, gelukkiger, wyzer of deugdzamer gemaakt hebben. Over dit onderwerp peinsende, geraakte ik in slaap, en droomde zeer akelig. Ik zag de Hel geopend, en, onder een groot getal van Elendigen, sloeg ik myne oogen, op eenen Heer van den eersten rang, die onlangs schielyk gestorven was. Hy was in een gesprek met zyn ouden knecht *Thomas*. Hoe ben ik verwonderd, zei deze, dat ik Uw Excellentie op deze plaats zie, onder de schelmen, dieven, hoerewaards en al het canaille van de Hel? Gy zyt zo braaf een Heer geweest, als 'er ooit een op twee beenen ging; uw huis stondt voor alle Lieden van rang en aanzien open, en uw Tafel ook. Gy hebt zo veel armen aan de kost geholpen, door de vergroting van uw huis en lustplaats, door uwe kostbare levenswyze, en door den staat, dien gy hieldt. Mag ik uw Excellentie bidden, zeg my toch, wat misdaad heeft U in dit vervloekt gezelschap gebragt? Helaas, *Thomas*, hernam zyn Excellentie, ik ben herwaarts gezonden, om dat ik niet getrouw gehandeld heb

met het Geld, my door de Overheid toevertrouwd; en Weduwen en Wezen uitgemergeld heb, enkel en alleen, om Eertitels, Landen en Staten voor myn eenigen Zoon, dien ondankbaren Schavuit, te koopen. Maar zeg *Thoom*, gy waart altoos een eerlyk, trouw en oppassend borst, hoe koomt Gy hier? Ach, antwoordde *Thomas*, met een zucht; ik ben hier aangeland om dat ik dien Zoon, dien ondankbaren Schavuit, voortgeteeld hebbe: om dat ik zyn nattuurlyke Vader ben, moet ik hier lyden. Deze droom is de oorzaak geweest, dat ik het volvoeren van myn oogmerk nog eenigen tyd moet uitstellen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft. *E.v.d Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 233.
Den 15 Juny 1767.

[De Redenen, waarom de menschen meest verbitterd worden tegen hen, die hunne gebreken aantoonen, onderzogt.]

Rarement de sa faute on aime le temoin.
VOLTAIRE.

Dikwyls heb ik by my zelven overdacht ‘hoe komt het dat men de menschen meest verbittert, wanneer men hen hunne gebreken doet kennen, om zich in 't vervolg tegen dezelven te wachten?’ en ik heb lang gezocht een middel uit te vinden, om die dwaze verbittering uit te roeien. Hoe heilzaam zoude het zyn wilde ider zyne misslagen hooren? hoe licht zoude het zyn menig mensch voor schade en schande te bewaren? maar, helaas! 't is met de waarheid en lieden die dezelve spreken heden zo gelegen dat men billyk vragen mag, waar is Waarheid? en waar zyn hare voorstanders? Hoe dikwyls zien wy lieden, die, genoegzaam zonder eenig onderzoek, aan alles wat men hen voorhoudt hun zegel hangen en nimmer tegenspreken, tot eerämpten geraken of tot leden van aanzienlyke vergaderingen verkiezen, terwyl mannen die rondborstig, belangloos en oprecht hunne mening uiten, alöm als gevaarlyke en hatelyke menschen worden uitgeslooten? hoe dikwyls ziet men in de samenleving menschen om geene andre reden haten, dan om dat zy de gebreken hunner

medemenschen op deze of gene wyze durven aantoonen? ik heb brave gezellige lieden uit uitgelezene gezelschappen zien weeren alleen, om dat zy eenige leden daarvan wel eens by gelegenheid hadden tegengesproken. Ider weet hoe het spreken der waarheid, wanneer die onze gebreken betreft, verveelt. Hoe groote vrindschap tusschen twee menschen ook heerscht; zodra de een den andren een gebrek aanwyst, onmidlyk verkeert somtyds de vrindschap in een doodelyken haat. Daar tegen heeft men meermalen gezien dat 'er geen veiliger middel is, om de gunst van een nydig mensch te winnen, dan wanneer men hem streelt en in zyne boosäartigheid sterkt. De menschen kunnen dan geen tegenspraak lyden, veel minder dulden dat men hen hunne gebreken aantoont; want door 't eerste wanen zy dat men hen voor onkundig houdt, door hunne stellingen niet goed te keuren: door 't laatste werpt men zich op tot een' vyand der menschen, door hen aan hunzelven hatelyk te maken. Dit alles leert ons de ondervinding. Waaruit ontstaat toch die afkeerigheid, die bitterheid in ons tegen hen die ons onze feilen onder de oogen brengen? waaröm hooren wy zo ongaarne onze gebreken? Ik verbeelde my de oorzaak dier dwaze gemelykheid in onze manier van opvoeding te vinden.

De overgroote liefde, die de ouders in 't gemeen hunne, kinderen toedragen in de allereerste jaren, verblindt ongevoelig derzelver oogen om de kinderlyke gebreken te zien. Men streelt somtyds de kinderen in hunne kwade nukken; begeeren zy iets 't gene hun geweigerd wordt, straks trachten zy het door dwang te verkrygen; vader en moeder, verre van 'er zich tegen aantekanten, bewilligen het gene hun kroost hen, somtyds tot deszelfs schade, afdwingt; ‘kindren doen als kindren’ heet het, en ‘wy zyn ook jong geweest’, voegt men 'er gemeenlyk by. Ondertusschen de jaren van onderscheid gekomen zynde ondervindt men veel al de bittre uitwerksels dier dwaze toegevendheid; men beklaagt zich den raad van den wyzen Koning te hebben in den wind geslagen, ‘dat men, namentlyk, de roede der kastydinge aan de jeugd niet sparen moet’.

Doch ik wil my alleen bepalen om van zulke gebreken te handelen, die men juist geene strafbare ondeugden noemt;

die men door gewoonte heeft ingezogen; die men schier dagelyks, by alle gelegenheden, onweetende begaat. Hoe veel de gevoelens vermogen, die ons in de tedre jeugd worden ingeboezemd, blykt by alle volkeren. Men sla iders standvastige aankleving aan zynen Godsdienst gade, men zal wel haast bevinden welk eene verbazende uitwerking de indruksels, van het geene ons vroeg geleerd wordt, veroorzaaken. Een Maltheser Ridder, gezwooren vyand en bevechter der Barbaren, zou, te Tunis of Tripoli opgevoed in de wet van Mahometh, zekerlyk uit overtuiging der Mahomethaansche Leerstellingen de Christenen met dezelfde woede vervolgen, waarmede hy nu, uit overtuiging der Christelyke Waarheden, de Barbaren vervolgt. Ider volk, ider gezindheid noemt de wyze op welke dezelven onderwezen zyn, om hun eeuwig heil te bevordren, *de eenige weg om een eeuwig geluk te vinden*. Ten bewyze hiervan dient dat men zulken, die in andere opzigten vernuftige mannen, schrandere geesten waren, de dwaaste en ongerymste Godsdiensten heeft zien belyden; en ontstaan 'er wel heviger twisten, zelfs onder bezadigde lieden, dan wanneer men iemant wil overtuigen dat zyn Godsdienst ongerymd is? - Gelyk wy door opvoeding aan onzen Godsdienst gewennen, en denzelven voor onfeilbaar houden, zo gewennen wy ook aan de zeden die men ons van jongs af aan inscherpt; ider volk houdt zyne zeden voor de besten: zo ook met de gebruiken die 'er onder de volken heerschen; de Chineesen belagchen de Hollanders over hunne manier van kleding, en de Hollanders bespotten de Chineesen wegens hunne tuiten en wonderlyke knevels: het heugt my dat ik in Amerika een vryagie van een' Wildeman gezien heb, waarmede ik en myne togtgenooten elkander niet weinig vermaakten, terwyl de Wilden, zo wy aen hunne gebaarden bemerkten, zich ten onzen koste vermaakten over onze houding, klederen en Europeesche gebaardens. Wy zien uit dit alles duidelyk de uitwerking van de opvoeding, en dat ider dat gene, 't welk hem vroeg wordt ingeprent, onwrikbaar navolgt en aankleeft in hooger jaren. Gelyk nu ider volk zyne gewoontens door de opvoeding heeft ingezogen, en ze voor billyk aanziet, zo gewent zich ook ider mensch in 't byzonder aan eene zekre wyze van denken. Hoe ver-

nuftiger zyne jeugd bestierd is geworden, met hoe verstandiger geesten hy heeft omgegaan, hoe meer geregelder denkbeelden men in hem bespeuren zal; ik spreek over het grootst getal van 't menschdom. Zelden denkt een onöpgevoed schepsel beschaafd en geregeld, en menschen die onbeschaafd en ongeregeld denken zyn onbekwaam tot verstandige handelingen en groote verrichtingen.

De groote uitwerkselen der aan ons in onze jeugd ingeprente denkbeelden aangetoond hebbende, blykt de nuttigheid der verstandige opvoeding van zelve. De verveelende feilen der meeste menschen heeft men waarlyk voor het grootste gedeelte toe te schryven aan de wyze waarvan men zich bediend heeft om hen op te voeden Geen gebrek is algemeener dan de onverzadelyke zucht om *gelyk* te hebben; deze zucht beheerscht alle menschen. Ik heb drie deelen der Waereld gezien, maar nimmer één' sterveling gevonden, die zyne berispers bedankte, veel minder van zyne vernuftige hekelaars goed sprak. De opvoeding die veeler myner landgenooten hunne kindren geven, heeft meermalen myne verwondering naar zich getrokken, en is dagelyks een voorwerp myner bespiegeling. Naauwlyks is een kind geboren of vader en moeder gevoelen eene boven gewoone blydschap over de verschyning der huwlyksvrucht. Deze blydschap is loflyk en natuurlyk; maar ze behoorde zo verre niet te gaan dat ze aangroeit met de jaren der kindren, ondanks hunne gebreken. De liefde die men doorgaans zyn kroost toedraagt gaat zo verre dat zy, gelyk ik gezegd heb, onze oogen verblindt voor deszelfs feilen; alles wat onze kindren *willen* willen wy ook, alles wat zy begeeren wordt hen ingewilligd; verrichten zy iets, wy zien 'er altoos het pryzenswaardige van, en zelden het verächtelyke; zelden vinden wy reden om hen te bestraffen, en byna alle oogenblikken om hen te pryzen. Ons hart, van natuur met zich zelven ingenomen, draagt reeds de denkbeelden, die het koestert, gelyke liefde toe, als de ouders hunne kinderen. Deze eigenliefde, ons van natuur eigen, niet wordende tegengegaan, maar onöphoudelyk gestreeld, moet natuurlyker wyze tot eene verbazende hoogte steigeren. Wy zyn boven dien van natuur eerzuchtig; gewoon zynde van jongs af aan niets dan loftuiringen te hooren; gewoon zynde de afgod te zyn van hen,

die ons hebben voortgebragt; en tot een regel van wellevendheid aangenomen hebbende om vooräl, zo 't eenigzins mogelyk is, eens anders zotheden te pryzen in zyn bezyn, en eerzuchtig boven dit alles, zeg ik; moet de afkeerigheid tegen hen, die minder onbeneveld zyn opgetogen, en eene andre regel van wellevendheid hebben aangenomen dan wy, en zich dierhalven durven onderwinden ons aan ons zelven te ontdekken, wanneer wy dwalen, immers natuurlyker wyze volgen. - Beide de Sexen toonen klaarlyk eene begeerte naar lof, zy hooren gaarne hun welgemaaktheid en hun verstand pryzen; voornamentlyk hooren de Dames gaarne dat ze schoon en bevallig zyn; wie zou zich durven onderstaan om een Dame, hoe lelyk, en tevens ingebeeld op 't geen zy niet bezit, te ontheffen van hare dwaling? zulk een mensch zou zich alöm den naam van *Lompert* op den hals halen. - Wat wonder nu dat men, opgevoed met gunstige denkbeelden van zich zelven, en daarin door de zogenaamde *lieden van wellevendheid* dagelyks gekoesterd, gewoon is om menschen, die ons onze feilen toonen, en, wanneer wy die niet willen hooren, ons dezelven opentlyk durven aanwyzen, voor onbeschofte schepsels te houden? wat wonder dat wy de berispers onzer ongerymdheden voor lastige, kribbige muggezifters houden? en wee hen die onze zotheden belagchlyk maaken door dezelven scherzende aan te toonen. Deze komen 'er genadig af zo zy met den naam van *lasteräar* vry komen. Blind voor waarheden die ons niet gunstig zyn, bemoeit men zich niet om die te weêrleggen; neen: *men moet het schoppen van eenen ezel kunnen dulden, zonder 'er zich aan te stooren*, is gewoonlyk de verschooning derzulken, wier feilen, of verre gaande zotheden onweêrlegbaar bewezen worden. Dit zyn, myns bedunkens, de gevolgen der dwaze toegevendheid omtrent ons kroost, in de jaren waarin hetzelve geen kracht bezit om over zichzelven te oordeelen, of zichzelven tegen te gaan.

‘Maar indien de mensch, (door te groote toegevendheid altoos in zyne begrippen gekoesterd, en altoos den vryen teugel gevierd wordende,) in ryper jaren altoos vordert om zo veel gestreeld te worden als in de tedre jaren; zo het menschlyk hart, (nimmer te keer gegaan

door tegenspraak, en dus ongewoon aan dezelve,) zyne eigen denkbeelden, hoe dwaas, boven die van andren schat; zal dan de mensch in zyne jeugd, in alles wat hy wil gedwarsboomd, en gedurig tegengesproken wordende, niet tot een' Vitter, of haatlyken Haïrklover opgroeien?' Dit zal men mooglyk vragen. Doch 't is zeer licht te beäntwoorden. Ik heb niet gezegd dat men de jeugd in *alle* hare neigingen moet dwarsboomen, en *niets* aan dezelve toegeven; neen: men trachte derzelver kwade neigingen te breidelen, door vernuftige tegenmiddelen, geschikt naar de jaren en gesteldheid der kinderen; men betoome de eigenzinnigheid eer dezelve te diepe wortelen schiet; men leide op eene verstandige wyze de geäartheid van ons teder kroost; men gewenne het trapsgewyze aan denken; men toetze, by de vermeerdring der jaren, deszelfs denkbeelden; men toone hetzelve de goede gedachten die het voedt, en *waaröm* men die goed noemt; men stelle het zelve tevens de ongerymdheden, die het koestert, duidelyk voor, en metëen *waaröm* het ongerymdheden zyn; in 't kort, men leere de kinderen vroeg zich aan vernuftige tegenspraak gewennen; opdat ze, oud geworden zynde, niet, met zichzelven ingenomen, anderen ten spot vertrekken door hunne verwaandheid; opdat ze leeren en denken mogen dat 'er buiten hen vernuftige menschen zyn, en dat de schranderste dwalen kan.

Men vertelle onze jonge dochteren, zodra ze slechts eenig begrip hebben, niet dat ze mooi zyn; men leere haar niet, eer ze eenig begrip van zichzelven, haaren grooten Schepper, en de verpligting die ze haare ouderen verschuldigd zyn, hebben, op wat wyze zy *behagen* moeten; hoe zy de oogen der jongelingen tot zich trekken kunnen; hoe zy zonder blozen zich godlyk schoon moeten laaten noemen; hoe zy onbeschaamd de wellustigste, somtyds de beestächtigste gezegdens moeten aanhooren, dezelven voor geestige *équivoques* aan neemen, en beäntwoorden; dit nakomende verbeelde ik my meer vernuftige wezens onder de bevalligste helft des menschdoms te zullen zien aangroeijen, en minder schepsels met zichzelven ingenomen. De vrouwen zullen leeren denken; zy zullen begrypen dat ze menschen zyn, tot een hooger oogmerk

geschapen dan om mannelyke harten aan zich te onderwerpen; zy zullen niet van toorne gloeien tegen hem die rondborstig genoeg is om meer haare deugd en verstand te roemen dan haare poezele handen en aanloklyke oogen; in 't kort, zy zullen pronkstukken der natuur zyn.

Men vertelle onze jongelingen, niet dat ze verstandig *zyn*, maar dat ze bekwaamheid hebben om verstandig te *worden;* dat ze niet in de waereld gekomen zyn om altyd *gelyk* te hebben; dat ze om wyze mannen te worden vernuftige berispingen moeten ondergaan; dat ze dwalen kunnen; dat alle vernuftige wezens vóór hen, door de leeringen en verbeteringen van wyzer lieden dan zy, den naam van *vernuftige wezens* verkregen hebben; dat niemant met de geleerdheidt gebooren wordt; dat dezelve met moeite en zweet wordt verworven; dat mannen van geleerdheid somtyds dwaalen kunnen; dat het niet raadzaam is alles wat in onze gedachten ontstaat terstond aan het papier te vertrouwen; en dat zy hunne tegensprekers hooren moeten, derzelver tegenwerpingen overwegen, dezelven op eene bescheidene wyze weêrleggen, of dezelven goedvindende daarmede voordeel trachten te doen, door daar uit te leeren. Dit nakomende, verbeelde ik my zagtmoedige Leeräars, *Eerwaardige* navolgers van hunnen grooten Meester te zien opgroeien tot heil der menschen. Ik verbeelde my als dan geene heethoofdige Rechtsgeleerden hunne rechtsgedingen al scheldende of schimpende te hooren volvoeren; maar mannen van een onbeneveld oordeel het recht op eene bescheidene wyze te hooren verdedigen. Ik verbeelde my onder de Dichteren en verdere konstenaren geene verwaande domöoren te zullen aantreffen, maar lieden die hunne gebreken willen hooren; menschen die de spreuk van CATO,

Non nescire pudor; sed discere nolle,

zullen eeren; en, dezelve by alle gelegenheden indachtig zynde, zich zullen trachten te verbeteren, en geene schande stellen in 't belyden van misslagen. In 't kort, ik verbeelde my dat zo de ouders hunne kinderen met meer verstand en minder zo genaamde liefde wilden leiden, meer bezadigde verstanden, meer liefhebbers der waarheid

en meer goede menschen te zullen aantreffen. Ik geef hen ten besluite de waarächtige spreuk van den wyzen Koning ten voorschrift: ‘Leert den jongen de eerste beginselen naar den eisch zyns wegs; op dat hy, oud geworden zynde, daar niet van afwyke’.

Ik denk dat de meeste lezers de oorzaak, ‘waaröm de menschen meest verbittert worden tegen hen die hen hunne gebreken aantoonen’, uit alle het geene gezegd is licht zullen begrypen. Misschien onderneem ik wel eens in een ander vertoog andere gebreken, die wy onweetende begaan, uit de wyze van opvoeding afteleiden. De oorzaaken der gebreken opspoorende, dezelven bloot leggende en grondig aantoonende is immers het eerste middel om dezelven voor te komen, en in 't vervolg derzelver uitwerkselen te beletten.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 234.
Den 22 Juny 1767.

[Eene kwaalyk bestuurde Eigenliefde, in haare bespottelyke en ongelukkige gevolgen vertoond.]

Altius erectum gravius cadit omne superbum,
Jnvisum Superis -

EOBANUS HESSUS.

Nlemand, tenzy een Dweeper of bespottelyk Geestdryver, zal ligt ontkennen dat het ons geoorloofd is, ons zelven te beminnen; maar elk zal my gaarne toestemmen, dat wy daartoe verplicht zyn. De milde natuur heeft in onze harten eene neiging gelegt, om alles in het werk te stellen, wat tot bevordering van ons welzyn dienen kan. De Alwyze Schepper heeft ons een Verstand gegeeven, om het nutte van het ondienstige te kunnen onderscheiden; eenen Wille om het goede natejagen, en het kwaade te schuwen; inwendige Zinnen, om ons door den honger en dorst aan te wyzen wanneer men eeten en drinken moet; uitterlyke Zinnen om ons kennis te geeven van de voorwerpen, die ons kunnen schaaden of voordeelig zyn; Gemoedsdriften om onze ziel op te wakkeren tot het beminnen onzes ligchaams, en om alles aantewenden wat tot behoud en bescherming van het zelve kan strekken. De eigenliefde dierhalven is een plicht, welke ons door de natuur opgelegd is; de eigenliefde is de bronwel van onze wakkerheid, en het grondbeginzel onzer handelingen; zy is de Ziel van het leeven, en het leeven van onze daaden: daar is geen betaamelyker, geen loffelyker deugd, dan de waare eigenliefde; want wien zou ik eenig goed kunnen toewen-

schen, indien ik my zelven niets goeds gunde? voor wien zou ik werken, zo ik voor my zelven niet begeerde te arbeiden? te regt zegt SENECA *ik doe alles om myns zelfs wille; de zorg voor my zelven gaat boven alles*. Maar deeze wyze, deeze reedelyke, deeze natuurlyke eigenliefde is het niet, welke door het Menschdom in het algemeen betragt word; het is deeze eigenliefde niet welke in het gemeen gediend en gevierd word; neen; deeze schuldelooze, en betaamelyke eigenliefde boezemt den stervelingen geene kwaade begeerten en ydele voorneemens in; zy is het niet, die het hart met noodelooze bekommeringen, dwaaze begeerten en ongegronde hoop vervult; maar de heillooze Leidsvrouw, welke een afgrond van jammer en ellende voor onze voeten delft, is de Hoogmoed, de Trotsheid, de Verwaandheid; het is de Dronkenschap van eigenliefde, de vuige Eigenbaat, die ons haatelyke denkbeelden inboezemt, die ons doet werken op eene wyze, die regelregt aanloopt tegens onze waare belangen, en die ons, door haar schynschoon misleidende, in een jammerpoel van verdrietelykheden, bederf en onheilen nederploft. Wy zullen voor af deeze rampzalige drift in aanschouw neemen, en als dan in het daglicht stellen van welke droevige vruchten zy een zwangere en ongelukkige moeder zy. De Hoogmoed dan is eene uitspoorige toeneeming van Eigenliefde, eene ziekte van onze Ziel, die, zonder onze verdiensten of waardigheden te vermeerderen, de hoedanigheden, waarmeede het Opperweezen ons beschonken heeft, in onze eigen oogen geweldig vergroot. Zeer wel word zy beschreeven, wanneer men haar zegt te zyn, *een uitbundige groote gedachte, die men heeft van zich zelven, of een valsche inbeelding van eene waardigheid en van verdiensten, die men meent te hebben, en die men derft, of daar men van ontbloot is*. De zaaden, die dit dwaas en valsch gevoelen omtrent de waardye van onzen waardigen eigen persoon in onze zielen voortbrengen, zyn de kwaade opvoeding, die wy gemeenlyk hebben. Al wat men omtrent de kinderen doet, strekt nergens toe, dan om in hun de hoovaardye voort te planten, en geenzins om hun de nederigheid in te boezemen. Men leert ben op de eer staan, dat is, de schyn van verongelykingen heftig af te weeren, en geene verachting te lyden; maar men schryft hen niet voor, wat met de plichten overeenstemt, en wat om deugdzaam te zyn betragt moet

worden. Vervolgens zyn de loftuitingen, waarmeede men ons streelt, en waardoor wy meenen dat wy zyn het geen wy niet zyn, en niet zyn het geen wy in der daad zyn, scherpe spooren, die ons tot Hoogmoed aanprikkelen. ROSETTE, by voorbeeld, is trots en hoogmoedig op haare aantrekkelykheden, die zy aan de kunst, niet aan de natuur te danken heeft; haare minnaars, door het blanketzel misleid, vleyen haar over haare bekoorlykheden; en zy, op haar beurt verblind, door de ydele lof, welke haar alzo weinig toekomt als haar blanketzel en vermiljoen, meent dat zy in der daad schoon is. De geduurige vergelyking van zich zelven met andere persoonen, die altoos uitloopt op een vonnis ten nadeele van onze meedemenschen, kan meede als een voornaam grondbeginsel van onze bedorven eigenliefde aangemerkt worden. Opgepropt zynde met denkbeelden omtrent onze volmaaktheden en verdiensten stellen wy dezelve, even als de winkeliers haare toonbanken, in het allervoordeeligst daglicht, en noemen onze Gebreken, Deugden; onze Wreedheid, Gestrengheid; onze Gierigheid, Spaarzaamheid; onze Vermeetelheid, Dapperheid, en in diervoegen alle andere gebreken: daar wy in teegendeel de deugden van anderen voor gebreeken uitkryten, in het denkbeeld omtrent hen alles verminderen, dat ons voordeel, ten nadeel van hen geveld, zou kunnen teegenspreeken; en eindelyk op de zorgvuldigste wyze vermyden om hen in hunne waarde en volmaaktheden te aanschouwen, sluitende zelfs onze oogen zo dezen hunner verdiensten te helder schynt. Het gedrag van CELADON bewaarheid dit gezegde; hy bevindende zich dagelyks in het gezelschap van jonge schoonheden, welken hy door ongezouten aardigheden, die hy schranderheid en verstand noemt, weet te vermaaken, en de wellust en het vermaak als zyn eenigste afgodin dienende, gelooft niet dat hy POLYSCIUS in verstand, kennis of weetenschappen overtreft, maar ziet dien geleerden man aan onder de gedaante van een Letterblokker, van een arm en rampzaalig Schepzel, dat zyn honger stilt met eenige gerechten van Latyn, en het Grieks voor een desert daar by gebruikt; voor een man, die naauw verdient dat men de hoed voor hem ligt, terwyl men hem het wierrook van duizend *votre Serviteurs* en onderdaanigheden toezwaeit. Dit is het voordeelig daglicht, waarin CELADON zich zelven beschouwt, en deeze hart-

streelende Schilderye is de noordstar waarop hy zeilt. Dit is de handelwyze, die ons van der jeugd ingescherpt word, en waartoe wy met den aanwas van onze jaaren meer en meer hebbelykheid krygen, zonder dat wy bemerken, hoe zeer de Hoogmoed ons verblindt. Met een woord, niemand ziet zyn eigen Hoogmoed, en echter is 'er niemand vry van; zommigen bezitten ze in een grooter, anderen in een minder maate, maar geen sterveling kan zeggen, dat hy door deeze hartstogt niet gefolterd word. *Het schynt*, zegt een voornaam Zeedekundige, *dat de natuur, die zo wyzelyk de werktuigen van onze ligchaamen geschikt heeft, om ons gelukkig te maaken; ons ook de hoovaardye gegeeven heeft, op dat wy de smarte zouden derven weegens onze onvolmaaktheden*. 'Er zyn gebreeken, daar de jonge lieden alleen toe vervallen, en waarvan de ouderdom vry is; daar zyn fouten, die alleen in zommigen staaten en zeekere beroepingen gevonden worden; maar de Hoogmoed is gemeen aan beide geslachten, aan alle jaaren, aan alle beroepingen, aan alle staaten: zy verheft zich in de kinderen, die het leevenslicht eerst aanschouwen, deeze willen immers, schoon zy in de jaaren der onnoozelheid zyn gepreezen en gevleid worden, en verzelt den mensch tot dat hy, in het graf struikelende, alles in rook vervliegen ziet. Nochtans is zy het rampzaaligste gebrek, de verfoejelykste fout welke in de waereld heerscht: want zy doet ons duizend dingen ouderneemen, die wy behoorden natelaaten, zy is de oorzaak, dat wy ons nooit met onzen staat vergenoegen; dat wy anderen hun voorspoed benyden, en tot de grootste wanbedryven vervallen; en het zal niet moejelyk vallen de reeden daar van te begrypen. Om ons geluk en welstand in de zamenleeving te bevorderen, is het noodzaakelyk dat wy beschermers en voorstanders zoeken te winnen: om de gunst van zodaanigen, die boven ons verheeven zyn, te verkrygen, moet men zyne Vrienden heusch behandelen; op geene wyze lastig vallen; en ontzien: door gedienstigheid verkrygt men beschermers en voorstanders; door toegeevendheid dringt men verder in derzelver gunst, en door oplettenheid behoudt men hunne vriendschap: en het is noodig dat men alle vlyt in het werk stelle om het wankelig gebouw van ons fortuin staande te houden, op dat het zelve van ankers en gebinte beroofd, niet instorte. Naar maate nu dat ons de Hoogmoed in haar magt krygt worden wy achteloos, om ons die voor-

zorgen der menschelyke wysheid te nutte te maaken, en staan meer en meer na zaaken, waar toe wy alzo weinig bekwaam zyn als *Jan Balöor* tot het verbeteren van het A. B. C. Een mensch, die de gunst der grooten door gewillige slavernye en angstvallige oplettenheid gekogt heeft, verbeeldt zich, dat de gunst en vriendschap, welke hy gewonnen heeft, hem voor alle rampspoed beveiligt: van die stond aan dat deeze waan in hem geworteld is, wordt hy een slaaf van zyne herssenschimmen en driften, zyne grillige neigingen vermeesteren hem zodaanig, dat hy zyns gelyken niet alleen versmaadt, en de minderen onderdrukt, maar de gunsten van zyne weldoenders zelven vergeet, en zich eindelyk met hun gelyk stelt van wien hy zyne magt en grootheid ontleent, en die hem laager kunnen doen daalen dan tot de trap, waarop hy stondt; toen zy hunne gunstige oogen op hem lieten vallen.

Vervolgens doet de Hoogmoed hen, met welken wy verkeeren, de waapenen teegens ons opneemen, spoort hen aan oms ons te vernederen, en onzen ondergang te brouwen. Zo dra men ziet, dat iemand hoogmoedig is, is hy by verstandigen verdagt, en vermits men hem beschouwt als een mensch, die zich boven al de waereld wil verheffen, word hy gehaat; andere voegen zich zaamen om hem te vernederen, en neemen een vast besluit, om hem zyne verzoeken afteslaan, waarin zy gaarne zouden bewilligen, zo hy niet hoovaardig waare: Zo hem eenig ongeval overkoomt, word hy niet beklaagd; men veracht, men belacht hem, en stelt hem tot een wryfpaal van beschimpinge en spotternye; nooit word hy ontzien, altoos schept men vermaak in hem te tergen, en spyt aan te doen: men vergroot zyne gebreeken en berispt al zyn bedryf. Kortom, hy is meer gehaat dan de snoodste booswicht. Zeer wel zegt ESCHINUS derhalven, dat *de Hoogmoed zich tegens de hoogmoed verheft*. Te onrecht beklaagt zich een trotsaard, dat hy door de overmoed van anderen benyd, belasterd, verdrukt en vertreeden word: ik beken, niets is onbillyker; niets strydt meer tegens de gezonde reeden, dan dat de eene mensch tot verkleining van den anderen werkt; maar een hoogmoedige handelt onmeedoogend en onrechtvaardig met zyne meedeburgers, wanneer hy de gevolgen van zyne Hoogmoed anderen en niet zich zelven wyt; een Trootsaard behoorde zyn eigen verwaantheid te bestraffen, die anderen teegens hem in het harnas gejaagd heeft: waarom is hy tot die onbezonnen onverzichtigheid vervallen, dat hy de Hoogmoed

van anderen door zyne Trotsheid beleedigt, hunne gemoedsdriften in oproer gebragt, en zich zelven deeze verdrietelykheden op den hals gehaald heeft, daar hy zulks alles hadde kunnen vermyden door een zedig, welvoegend en nederig gedrag. Nimmer behoorde men uit het oog te verliezen, dat men in een ligchaam van menschen leeft, welke door de natuur met dezelve driften, en hartstogten, welken wy bezitten, bedeeld zyn; en dat wy onze grilligheden en dwaaze neigingen niet kunnen voldoen ten hunnen koste, zonder zo veele menschen, die dit voor eene beleediging aanzien, tot vyanden te maaken welken zich van het recht der vergeldinge bedienen.

Eindelyk, indien iemand zich zelven vergeet, door te groote denkbeelden, omtrent zyne bekwaamheid, gezag, magt, of verdiensten te voeden, zyn 'er geene zo groote wanbedryven of snoode ongerechtigheden, waartoe hy niet vervalt. Veeltyds, ja ik zou byna wel durven zeggen altoos, zyn wy de werkmeesters van ons eigen ongeluk; onze verwaandheid is gewoon zulke verschrikkelyke groote klompen van ongereegeldheden op te steeken, dat zy dezelven geen oogenblik om hoog kan houden, en die op haar hoofd needervallende den ellendeling tot stof vergruizen.

Ik zal dit vertoogstuiten met eene geschiedenis, voor gevallen op een der Salomons Eilanden, in de Zuid zee geleegen. Zeeker Edelman, afstammende van een der grooten van dit eiland, misbruikte zo zeer zyn adeldom, dat hy de goede hoedaanigheden, om welke zyn geslacht tot dien stand verheeven was, ten eenemaal verachte, niets betrachtende, dan hoe hy zyne Hoogmoed gepaard niet onweetendheid, en een overgegeeven neiging tot vermaak zoude ondersteunen. Hy hadt een huis in een vermaakelyke en vruchtbaare streek na by de Zee geleegen, doch welks uitzicht eenigzints gestuit wierd, door een strook moerrassig, met riet en biezen begroeid land. Hy oordeelde, dat het geen man van zyne hoedaanigheden betaamde, zich door iets, dat zyn vermaak hinderlyk was, te laaten belemmeren, en dat enkel ten behoeve van een ambagtsman. Nadat hy vruchteloos getracht hadde om het land den eigenaar aftekoopen, die, een arm mandemaaker zynde, zyn bestaan hadt van de biezen en riet op dit land groejende, te verwerken; kwam de jonker tot een besluit om zich een heevige wind ten nutte te maaken, en beval zyne dienaars het middel der belemmering af te branden.

De mandemaaker, zich bedorven ziende, beklaagde zich

by zynen beleediger, en verzogt eenige belooning; doch verwierf in plaats van dezelve, slaagen, scheldwoorden en allerlei soort van smaad. Geen middel tot herstel over zynde, begaf hy zich, belaaden met de teekens der harde behandeling, tot den Koning, van wien hy een bevelschrift verwierf waarby den beleedigerten hove ontbooden wierd. By de verschyning stemde hy in de beschuldiging toe; doch bragt tot verdeediging in, dat dit gedrag geweeten moest worden, aan zyne partye, welke in gebreeken gebleeven was, hem de onderwerping te bewyzen die men lieden van rang verschuldigd is. ‘Zeg my, sprak de Koning, wat staat de Vader van uw Grootvader bezat; want een houthakker zynde ten dienste van het hof myner Voorouderen, wierdt hy uit het gemeen, dat thans zo verachtelyk in uwe oogen is, om zyne deugden en dapperheid verheeven, nochtans was zyn rang edeler dan de uwe; hy bestond in verheevenheid der Ziele, niet in geboorte; hy was aan verdiensten, niet aan het lot zyne verheffing verschuldigd. Het is my leed, dat ik een edelman in myn ryk hebbe, die niet weet dat de goederen en rang door het geval allen op hem zyn overgegaan, op dat hy, ten behoeve van zich zelven, en ter bevordering van het algemeen, zyn hand, hoofd en hart zou te werkstellen’.

De Koning, zyn reeden afbreekende, veste de oogen op den verwaanden misdaadigen, in welken hy spyt, kwaadaardigheid, en gramschap ontdekte; en dien hy morrende zyn misnoegen hoorde te kennen geeven, over de aanmoediging, die zulk eene wyze van denken, in het gedrag van het gemeen moest veroorzaaken; dat, naer zyn zeggen, diende aangemerkt te worden, als volk, dat slechts geschaapen is om lieden van geboorte eer en achting te bewyzen. ‘Waar opmerking ontbreekt vervolgde de Koning, moet de ontbeering daar van geleerd worden in het ondervinden der smarte van het lyden, dat dit gebrek veroorzaakt; en sprak tot een zyner dienaers, schud den beleedigden en beleediger beide uit, voer hen na een afgeleegen eiland, zet hen daar in den nacht aan land, en laat het voorts aan hun lot over’. De plaats, aan welke zy geland waaren, moerrassig zynde, trachte de edelman zich in het riet te verbergen, om ontslaagen te worden van zyn medgezel, die hy vreesde dat hem tot oneer zoude zyn, wanneer hy by hem gevonden wierdt. By het ryzen van den dag, ontdekte een meenigte van wilden de vreemdelingen in hunne schuilplaatzen, omringden, en scheenen, met

knodzen gewaapend, hun beiden den dood te dreigen. Hier begon de edelman te ontdekken, dat de rang en geboorte louter inbeelding was: het gevoel der schaamte en koude, aan welke hy niet gewoon was, de vrees, hem aangejaagd door de aannaadering der wilden, en het ontbeeren van bekwaamheid om hunne woede te verzachten, stelden hem beneeden den armen deelgenoot zyner ellenden, en hy gaf met een kruipende gestalte de post van eer over, zich onderwerpende en om bystand verzoekende van hem, dien hy zo even een schandelyk metgezel achte.

De mandemaaker, in teegendeel, die aan naaktheid en armoede gewend was, en die door herinnering zyner bedreevenheid in kunsten, welken den wilden onbekend waaren, hoop had beveiligd te zullen worden, door aan te toonen dat hy hen van nut zyn konde, liet minder vrees blyken; zo dat hy, een hand vol biezen geplukt hebbende den wilden beduide, iets te zullen vertoonen het welke hunne opmerking waardig was: in weinig tyds had hy een kroontje toegesteld, en plaatste het zelve, met eerbied, op het hoofd van den leidsman der bende; alle verwonderden zy zich over dit nieuw verciersel, gaaven hun genoegen te kennen, smeeten hunne knodzen ter needer, en vingen een dans aan roudsom den maaker van zulk een konstige gift. De gansche hoop begeerde vercierd te weezen als hun hoofd; de mandemaker had de handen vol werk, en de wilden waarneemende, dat zyn makker leedig stond, naamen de wapenen op, en trachten door gevoelige dwangreeden denzelven aan te spooren tot diergelyk werk. De mandemaker stond op en ontschuldigde zyn verdrukker, te kennen geevende dat hy de kunst niet verstond, maar dat hy van dienst konde zyn met biezen te vergaderen. Dit voorstel wierd door allen goedgekeurt, en zy bleeven by elkander staan, om de voortgang van het werk aantezien, waar in zy genoegen vonden; en laatende den edelman aan den dienst des mandemakers, als handlanger over, merkten zy hem van die tyd aan, als iemand die minder was, en ook minder behoorde behandeld te worden.

A.M.J.

***

De Denker.
N°. 235.
Den 29 Juny 1767.

[Brief van Kerkminnaar, waar in wordt aangemerkt, dat het Leerstuk van Vader, Zoon en Geest, zoo als het somtyds omschreeven wordt, en sommige andere Leeringen, voedzel geeven voor het Ongeloof.]

> *Nec quid defendere debeant scientes, nec qued refutare*.
> LACTANTIUS.

DE volgende Brief is my, voor eenige weeken, toegezonden. De zaak schynt den Schryver weezenlyk ernst te zyn; en ik heb hierom niet willen nalaaten zynen Brief in 't licht te geeven. Dus luidt hy.

Myn Heer!

IK het het geluk van niet slechts uit Christen ouderen geboren, en in den Christelyken Godsdienst van der jeugd af opgevoed te zyn, maar ook van een Lidmaat te

weezen der Gereformeerde Kerke, en uit dien hoofde een getrouw aankleever en ieverig voorstander der zuivere Gereformeerde Religie. Ik mag ook zonder roem van my zelven zeggen, dat ik my in de kenni van den Godsdienst vrywel heb geoeffend, zoo in de bespiegelende als in de practicale waarheden; en dat ik inzonderheid in de controversien zeer ervaaren ben, zoo dat ik party stoutmoedig onder de oogen durf kyken, en my wel in staat bevinde myn stuk staande te houden, en de tegenspreekers den mond te stoppen. Doch om de waarheid van den Christelyken Godsdienst tegen de Jooden, en inzonderheid tegen de Deïsten, te bewyzen, daar in wil ik wel bekennen dat ik juist zoo niet geverseerd ben. De Catechiseermeester, dien ik in myn jeugd gehad heb, rekende het ook van minder belang, my de Godlykheid van het Evangelie te leeren bewyzen, dan de byzondere leerstukken van onze Kerk. En geen wonder, dewyl men, dagelyks onder menschen van andere Gezinten verkeerende, groot gevaar loopt van verleiding, ten zy men in staat zy zich te verdeedigen. Tegen de Jooden, dunkt my, zou ik het nog al tamelyk konnen uithouden, schoon ik met dezelven nooit over zulk een onderwerp heb gesprooken. Ik zou maar, volgens de gewoone manier, met eenige teksten uit het Nieuwe Testament aan te haalen, toonen dat de voorzeggingen der Propheeten, aangaande den Messias, in onzen Heere Jezus vervuld zyn geworden. Op de grieve der Synagoge, by voorbeeld, dat de Messias uit het geslachte van David zyn moest, waar uit Jezus, volgens hun voorgeeven, niet afkomstig is, zou ik maar, als een voldoend bewys, het zeggen van den H. Schryver aan de Hebreeuwen bybrengen: *Het is openbaar dat onze Heer uit Juda is gesprooten:* gelyk ik dit dus, eenigen tyd geleeden, op den Predikstoel hoorde. Maar met de Deïsten weet ik niet, hoe ik het zou maaken. Voor my zelven ben ik wel overtuigd: Want ik ken nog verscheiden teksten uit den Bybel van buiten, die ik in myn jeugd geleerd heb, in welken de Waarheid en Godlykheid van het Oude en Nieuwe Testament door de H. Mannen zelven erkendwordt. Ook heeft myn Catechiseermeester my dit argument wel voorgehouden: Dat de Bybel zeker of

van de Menschen, of van den Duivel, of van God moet weezen: En daar dat Boek niet van de Menschen kan zyn, dewyl het zulke verborgenheden behelst, die het menschelyke verstand te boven gaan, als by voorbeeld, het leerstuk der H. Drieëenheid, enz; noch van den Duivel, om dat die dan tegen zich zelven zou verdeeld zyn; het bygevolg van niemant anders dan van God zyn kan. Deeze bewyzen voldoen my zeer wel. En my dunkt dat ik voor de waarheid van den Bybel myn leeven wel zou willen op-offeren: 't gene ik niet zeg, om dat ik vermetel op eigen kragten roem, maar om de hartelykheid myner overtuiging uit te drukken. Doch het gemelde argument, schoon voor my voldoende, schynt zoo niet te zyn voor de Deïsten. Daar worden zeker verscheiden leerstukken, naar ons inzien, in den Bybel geleerd, om welken wy den Bybel voor boven menschelyk houden, als behelzende die leerstukken zulke diepe verborgenheden, welken niet eens van 't menschelyk verstand gepeild konnen worden, en bygevolg noch veel minder van den mensch verdicht zyn konnen. Maar, dat te verbaazen is! de ondervinding heeft my onlangs geleerd, dat het juist die zelfde leerstukken zyn, om welken de Deïsten voorwenden den Bybel voor geen Godlyk Boek te konnen erkennen.

Onlangs met zekeren Heer, die gantsch niet onkundig scheen, in de roef van de Leidsche schuit zittende, hadden wy, een poos, zeer stichtelyke discoursen, tot hy eindelyk, dewyl het vry goed weêr, naar den tegenwoordigen tyd van 't jaar, was, daar van begon te spreeken. Doch ik in dit praatje van 't weêr, als te gemeen, geen zin hebbende, zogt het over een' anderen boeg te wenden, om weêr over ernstige zaaken met hem te discoureeren. Daar hy dan sprak van de nuttigheid der Zon, en dat die tegenwoordig al weder vry vroeg op en spade onderging, zei ik: ‘Ja Myn Heer, de Zon heeft ook de eer van een allerduidelykst zinnebeeld te zyn van de groote verborgenheid der H. Drieëenheid. Want gelyk de Zon, met haar onverdeeld licht en straalen, maar ééne enkele Zon is; dus is insgelyks God de Vader met de twee andere Persoonen, God den Zoon en

God den H. Geest, die van hem voortkomen, en onafscheidlyk met hem en in hem van eeuwigheid bestaan, één en dezelfde zelfstandigheid, of één Godlyk wezen'. Hier op geen antwoord krygende, vroeg ik: Behoort Myn Heer ook niet tot de Publieke Kerk? Het algemeen geloof is immers, dat wy den eenigen God in de Drieheid, en de Drieheid in de Eenheid eeren: en 't is immers zeker, gelyk de *H. Athanasius* zegt, dat zoo wie dit algemeen geloof niet geheel en ongeschonden bewaart zonder twyfel eeuwig zal verlooren gaan?' Hier op zei die Heer dat hy een Christen was, maar dat hy die verborgenheid niet verstond; en dat hy niet kon gelooven 't gene hy niet begrypen kon. Men deedt, zei hy zeer ernstig, den Christelyken Godsdienst, met zulke verborgenheden staande te houden, gantsch geen dienst. De vreemdheid van dit leerstuk was één van de Tegenwerpingen der *Jooden* tegen de waarheid en Godlykheid van onzes Zaligmaakers leere. De navolgers van *Mahomet* waren, in alle hunne openbaare Godsdienstige verrichtingen, gewoon deeze spreuk met grooten ernst te herhaalen: *Daar is maar één God, daar is maar één God;* niet zoo zeer uit iever om de Eenheid van God te bevestigen, als wel om 't leerstuk van de Drieëenheid der Persoonen, welke door veele Christenen beleeden en gehandhaafd wordt, als met het denkbeeld van Gods Eenheid strydende, te verwerpen. De *Deïsten* onzer eeuw, voer hy al voort, dryven daarom den spot met onzen Godsdienst, en willen de H. Schriftuur voor geen Godlyke Openbaaring erkennen, als behelzende, naar 't gevoelen van veele Christenen, deeze verborgenheid, welke, naar 't oordeel der Deisten, met Gods ondeelbaare natuur, en de gezonde reden vierkant streedt. Ja, dat kan alles wel zyn, zei ik; dit leerstuk, dat Vader, Zoon en H. Geest drie Persoonen en één Godlyk wezen zyn, is ook zoo veel als het *Schibboleth* der Christenkerk, waar door de waare belyders van het Christelyke Geloof van alle andere aanbidders in de weereld onderscheiden zyn. En gelyk dit het byzonder is - zoo is het ook het groot - en Hoofdleerstuk van den Christelyken Godsdienst, 't gene alle de overi-

gen in zich vervat, en daarom ook volstrekt ter Zaligheid noodzaaklyk is. Wy waren toen aan den Leidschen Dam, en kreegen daar vervolgens meer gezelschap by ons, zo dat 'er geen gelegenheid was om over dit onderwerp verder te praaten. Ik geloof evenwel niet dat deeze my onbekende Heer een Deïst was, want daar was hy veel te zedig toe; maar dat hy onder de Sociniaanen sorteerde, die toch alles met den maatstok de Reden willen afmeeten.

Niet lang na deeze ontmoeting, kreeg ik een brief van een myner goede Vrienden, waar in hy my berichtte, dat hy met iemant in gesprek was geweest, die hem een Deïst scheen; welke hem, als hy van de Waarheid der Schriftuure wilde spreeken, glimlacchende te gemoet voerde: ‘Ja, 't leerstuk van de toerekening van Adams zonde staat immers in de Schriftuur. Maar dat is zoo strydig tegens de gemeene Reden van het menschdom, dat het boek, waar in dat geleerd wordt, onmoogelyk waar noch Godlyk zyn kan’. Hier, schreef hy, hadt hy zich niet wel weeten te redden; en verzocht my hem iets aan de hand te geeven, om dit leerstuk onzer Kerke met de Reden te konnen overeenbrengen. Ik vond 'er niets beter op, dan hem verscheiden van onze treffelyke Godgeleerden, als FRANKE, KNIBBE, MARK, BRAKEL, en VAN DER KEMP, aan te pryzen, en hem te raaden die Schryvers over dat onderwerp met aandacht te leezen; 'er byvoegende, dat ik niet twyfelde of hy zou dan wel te recht geraaken. Doch 't leedt niet lang of ik kreeg weêr een brief, waar in hy my schreef dat hy myn raad wel gevolgd, maar 'er weinig baat by gevonden hadt, dewyl die Schryvers wel verscheiden plaatsen uit de H. Schriftuur, die zy naar hun byzonder begrip verklaarden, en waar uit zy dan gevolgen afleidden, maar eigenlyk geene bewyzen voor de Redelykheid hunner stelling bybragten: en dat hy nu ondervondt dat men, tegen de Deïsten, de Schriftuur niet met de Schriftuur kon bewyzen. Hy voegde 'er by dat hy, sedert zyn laatsten brief, weder een *attacque* gehad hadt met een ander, die hem zeide dat 'er reden genoeg

was om aan de waarheid der Schriftuure te twyfelen, dewyl het leerstuk der Praedestinatie vry duidelyk daar in geleerd werdt, welk leerstuk echter tegen de gemeene kundigheden, die de menschen van Gods Rechtvaardigheid, Goedheid en Oprechtheid hadden, vierkant aanliep: weshalve hy my om andere hulpmiddelen verzocht. Doch ik schreef hem geene andere te weeten; en dat wy ons niet te veel op onze Reden moesten verlaaten: want dat dit veelen van den weg der waarheid hadt afgetrokken. Hier op kreeg ik eenige dagen daar na weder een brief, waar in, wegens deeze zaak, niets anders stondt, dan: *Wegens uwen laatsten, ik bedank U voor uw advys. Ik ben al te recht. Men moet de Godlykheid der Schriftuure, of de byzondere leer onzer Kerke verlaaten. - Ik heb het laatste als het veiligst verkoozen. Ik vind nu geene volstrekte strydigheid meer tusschen de Schristuur en de gezonde Reden*.

Deeze woorden, Myn Heer, las ik met de grootste ontsteltenis en de uiterste verfoeijing van de weereld. Daar 'er, evenwel, dacht ik vervolgens, zoo veele verstandige, geleerde, en Godvruchtige Mannen onder onze Leeraaren zyn, gelyk nog onlangs uit de Schriften van sommigen is gebleeken, twyfel ik niet of 't zal voor die Heeren wel mogelyk zyn te doen, dat wy niet doen konnen. My schoot te binnen dat ik, voor eenige jaaren, een van onze beroemdste Leeraaren, in eene Predikatie over de openbaaring, die Petrus op het dak kreeg, hoorde zeggen: ‘Na dat *Petrus* eene Godlyke *openbaaring* hadt ontfangen, vroeg hy nog aan de boden van Cornelius, om wat *reden* zyt gy hier gekomen? Zoo moet de Openbaaring en de Reden overeenstemmen. Wat zou dat voor een Godsdienst zyn, als men zei, dat zeidt de Reden en dat zeidt de Openbaaring? Neen: Reden en Openbaaring konnen niet stryden’. Daar is derhalven niet aan te twyfelen, dacht ik, of onze Leeraaren zullen zich wel in staat bevinden, om de byzondere leerstukken onzer Kerke met de gezonde Reden, en Gods zedelyke Eigenschappen overeen te brengen. Van harte wenschte ik maar dat dit geschiedde, en dat wel

op zulk eene wyze dat het de eenvoudigste zelfs gemaklyk kon begrypen. En deeze begeerte, door de voorgemelde gevallen ontstooken, heeft my bewoogen deezen brief aan U te zenden, met ernstig verzoek om dien uwen Leezeren mede te deelen, of daar door iemant onzer Leeraaren bewoogen wierd, mynen hartelyken wensch te vervullen. Hier door zou onzen allerheiligsten Godsdienst een ongemeene dienst geschieden, terwyl het Ongeloof daar door den pas tot zulk soort van Tegenwerpingen, als ik boven gemeld heb, zou worden afgesneeden. Ook zou het geloof aan de byzondere leerstukken onzer Kerke zoo geweldig niet verminderen, als ik tegenwoordig met leedweezen verneem. Immers is het meer dan genoeg bekend, dat men de onbeschaamdheid heeft van in openbaare schriften, gelyk zelfs nog onlangs geschied is, die leerstukken als wezenlyke oorzaaken van 't verval in den Godsdienst aan te merken. En van den anderen kant zelfs, hoort men meermaalen de billyke klagten van onze rechtzinnige en volieverige Voorstanders, dat men de tegenovergestelde doolingen der Arminiaanen, niet tegenstaande de besluiten van het Dordrechtse Synode, bezwaarlyk uit onze Gemeenten kan weeren. In verwachting dan, Myn Heer, dat gy deezen mynen brief, over zulk een aller gewigtigst onderwerp, by de eerste gelegenheid, zult gemeen maaken, heb ik de eer van my te tekenen,

MYN HEER!

Uw. Dienaar,

KERKMINNAAR.

R..... M 30 *April*, 1767.

P.S. Toen ik deezen brief had afgeschreeven, vernam ik dat de Eerwaarde BARUETH een *Wederlegging der Hedendaagsche Deïsten en Vrygeesten* hadt uitgegeeven. Waar op ik dacht dat het zenden van myn brief onnoodig zyn zou. Maar dit boek doorleezen hebbende, vond ik my in myne verwachting te leur gesteld. Ik prees den Schryver wegens zyn iever en bescheidenheid, en vond verscheiden goede aanmerkingen, maar nergens beweezen dat de byzondere Leerstukken onzer Kerke met de Reden overeenkoomen. Dus blyf ik by myn bovengemelde verzoek.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 236.
Den 6 July 1767.

[Merkuur's Ontmoetingen op zyne Reis, om alle de Goden van Hemel, Aarde, Zee en Hel te nodigen op het Feest, welk Jupiter beslooten hadt, op den Berg Olympus te geeven.]

- - Fugêre Pudor, Verumque, Fidesque,
In quorum subiëre locum Fraudesque, Dolique,
Insidiaeque, & Vis, & Amor sceleratus habendi.

OVIDIUS.

ONlangs zondt *Jupiter*, de Koning der Goden, in weerwil van *Juno's* trotsche gemelykheid, zynen bode *Mercurius* af, om alle de Godheden van Hemel, Aarde, Zee en Hel te nodigen op een feest, welk hy besloten hadt op den berg *Olympus* te geeven. *Mercuur*, een lyst, welke hy altoos by zich droeg, uithalende, vondt goed, eerst de onaangenaamste deelen zyner reize af te doen. Hy begaf zich derhalve regelrecht naar de Hel, daar hy gehoor by *Pluto* verzocht. Zyn verzoek hem toegestaan en hy binnen gelaten zynde, begeerden de onderaardsche Vorst en zyne Gemalin te weeten, hoe een groot aantal van Geneesheeren al voeren; want, na het eindigen van den laatsten oorlog, beschouwde hy hen als de grootste en eenigste Bevolkers van zyn uitgestrekt gebied. *Mercuur* antwoordde

hem naar genoegen; te gelyk te kennen geevende, dat de bloei van het helsche ryk met alle mogelyke poogingen behartigd werdt, door een zeker zoort van Lieden, welker getal steeds toeneemt, die niet alleen zich tegens allen Godsdienst aankanten, maar ook alle zedelyke Verpligtingen verachten, alle Uitmuntendheid, alle Deugd, alle Geleerdheid en Kennis, alle Wysheid en Eer, en alles waarom men een Mensch met reden pryzen, en voortreffelyker dan een Beest kan houden, belachchen en beschimpen. Dit bericht behaagde den Vorst; hy lachte bars en onthaalde *Mercuur* op eenige helsche ververschingen. Eer deze zyn afscheid nam, keek hy zyn lyst nog eens na, en bevondt, dat 'er meer Godheden in de Hel haar verblyf hielden, die hy order hadt te nodigen; byzonderlyk vraagde hy naar de drie *Furien;* zy hebben voor eenigen tyd, zei *Pluto*, myn ryk verlaten, om de Moordenaars van een deugdzamen Grysaard, die op een kruis zyn leeven heeft moeten eindigen, te folteren; en wat de *Tweedragt* belangt, die gy hier zekerlyk ook zult zoeken, ô! dat Vrouwmensch maakte my de Hel te heet; ik hebze naar de Bovenwaereld verbannen, daar gy haar buiten twyfel zult vinden. *Mercuur* bedankte zyne Majesteit voor de onderrichting, en begaf zich naar boven, voorzien van een lantaarn, om de Godinnen, die als Deugden op zyn lyst stonden, te kunnen onderscheiden van de zulken, die haren naam en uitwendige houding slegts vertoonden. Na dat hy reeds een groot aantal van Goden en Godinnen genodigd hadt, bevondt hy dat hy de *Deugd* nog moest verzoeken, benevens *Nemesis*, de Godin der Wraake. Om de eerste te vinden, begaf hy zich naar het Hof, in de gedaante van een Heereknecht, en vraagde den wagter, of hy de

Deugd kende. De oude Man schudde zyn hoofd, en zeide, dat hy reeds zestig jaar by verscheiden Lieden van aanzien gewoond, maar nimmer van die Dame hadt hooren spreeken. Vervolgens vervoegde hy zich aan eenen Geestelyken, dien hy dezelfde Vraag deedt. Ik geloove, dat ik U te recht kan helpen, zei de Zielzorger; in die Straat zult gy thans eene Vergadering vinden, daar de *Deugd* haar zitplaats heeft, doch onder een anderen naam; gy moet naar *Bevinding* vragen; de Bode begaf zich derwaards, daar hy een party menschen vondt, die bleek van couleur, sluik van hair, klein van muts en plat van rokken waren; zy vraagen elkanderen, *hoe bevindt gy u, Broeder*? *hoe gevoelt gy u, Zuster*? op welke vragen al zuchtende en teemende geantwoord werdt. Helaas! dacht Mercuur, zendt men my hier hene, om de ware *Deugd* te vinden? hier schynt eer de Zotheid, de Valschheid en een verkeerde Leugengeest op den throon te zitten, dan die beminlyke Godin, welke de Vrolykheid zelve is, en hare Aanhangers steeds verheugt, Hy gaf echter de hoop niet op om haar te vinden; doorzoekende alle Gezelschappen; maar in 't eene vondt hy de Menschen bezig met allerhande beuzelingen, met zingen, danzen en speelen; in 't andere bragt men den ganschen tyd door met kwaad te spreeken, en nergens kwam hy, of hy bevondt dat het vuige *Eigenbelang* aldaar gediend en gevierd werdt; overal ontdekte hy *Bedrog, Vleierye, Veinzerye* en *Heerschzucht*, die hem, op zyne vrage naar de *Deugd*, met verontwaardiging toe voegden, dat zy wel van dat Schepzel gehoord hadden; maar dat ze zo styf en verkeerd was, dat geen Lieden van fatzoen haar toegang in hunne Gezelschappen vergunden; indien hyze volstrekt spreeken wilde, moest hy haar by 't gemeene Volk, in de Bosschen, of

op een Visschers dorpje zoeken. *Mercuur*, hier over ten uitersten verbaasd, vloog naar de zitplaats der Geleerdheid, het paleis der Zanggodinnen, daar lessen in fraeie Weetenschappen, Zedekunde en Wysbegeerte gegeeven worden. Maar, in een der Gehoorzalen getreeden, vondt hy daar, in plaatze van de *Deugd*, niets dan *Hoogmoed, Verwaandheid, Pedanterye, Geraas, Twistzucht* en *Onverstand*. Dit onaangenaam gezelschap verlatende, stapte hy gelukkiglyk door de openbare Boekzaal, daar hy eene bekoorlyke Maagd, in een peinzende gestalte, op een hoop boeken zag zitten, omringd met schryveren in allerhande talen; hy twyfelde niet, of die Maagd was de Godin, die hy zo lang gezocht hadt; hy toonde zich verwonderd over haar eenzaam verblyf, en kon niet nalaten haar te vragen, wat zy daar deedt. Myn eenigste woonplaats, antwoordde zy, is thans in de boeken; dewyl 'er weinigen zyn, die my in hun gezelschap willen toelaten, dan te gelyk met andere Godheden, welker aart en hoedanigheden strydig met de myne zyn; en hoewel 'er veelen zyn, die my gezocht en ook gevonden hebben, zo hebbenze my echter nimmer mede genomen, maar altyd gelaten op de bladzyde van het boek, daar ze my ontdekten; zo dat ik geloove veroordeeld te zyn om voor altoos in de boeken te huisvesten. Zy nam vervolgens de nodiging van *Mercuur* aan, gereed om weder te keeren, zo dra *Nemesis* de aarde gezuiverd zou hebben. Is de Godin der Wrake daarmede bezig, zei *Mercuur*, dan vrees ik, dat ik eene vergeessche boodschap by haar verrichten zal; ik zal my evenwel derwaards begeven, in hoope, dat ze hare vonnissen reeds ter uitvoer zal hebben gebragt. Hy vondt de Godin *Nemesis* in een wyd en open veld. Een onnoemelyk getal van Menschen en Dieren

was rondom haar verspreid, en voor haar Rechterstoel bevonden zich eenige duizenden van Zielen, die ze vonnisde om in menschelyke of dierlyke lighamen over te gaan, om in dezelven een beter of erger lot te genieten, naar mate zy het in hunne vorige lighamen gemaakt hadden. Dat is waarlyk een fraeie manier van rechtspleeging, zei *Mercuur*, de handelwyze der Godinne aandachtig beschouwende; ik heb 'er wel van gelezen by een oud Philosoof, maar nog nooit gelegenheid gehad, om dezelve eens van naby te bekyken. Die Philosoof, hernam de Godin, hadt inderdaad een goed denkbeeld van myne Gerichtsoeffening; maar van een ding was hy onkundig; hy wist niet, dat de Zielen, die dus in andere lighamen overgaan, het geheugen van haar vorige levenswyze behouden, en dereden weeten, waarom zy in een beter of slegter staat gesteld worden. Hadt hy dat geweeten, hy zou de Billykheid en 't Nut van myne vonnissen in een helderer daglicht gesteld, en daar door het Menschdom te meer afgeschrikt hebben van het bedryven van allerleie ondeugden. En, inderdaad, de Billykheid van myne Uitspraken overtreft die van alle andere Rechteren, om dat in dezelven de *Wet der Wedervergeldinge* naeuwkeuriglyk in acht genomen wordt; want, door middel van deze Zielsverhuizinge, mag iemand in een volgend leeven dezelfde verongelykingen lyden, welken hy anderen in een vorig leeven heeft aangedaan; die bloeddorstige Tyran, by voorbeeld, die zich in menschenbloed baadde, zyne arme onderdanen knevelde, en de afschuwlykste Euveldaden bedreef, mag alle de rampen en ellenden der slavernye gevoelen, onder eenen Meester, die even wreed is als hy; die onbarmhartige en onrechtvaardige Rechter mag, op zyn beurt, in de akelykste gevangenisse gewor-

pen, zonder verhoring veroordeeld, en aan een schandelyken en smertelyken dood overgegeven worden. Hoogmoedige en onverdraagzame Geestelyken mogen door vier, banden en vervolgingen gedwongen worden om Formulieren te gelooven, die zy zelven, tot stigtinge, gelyk zy voorwenden, van anderen, maar liever, om over de Gemoederen hunner Medemenschen te heerschen, opgesteld hebben. Krygslieden, in boeren en weerloze vrouwen herleevende, mogen geplonderd, verkracht en mishandeld; Rechtsgeleerden, te voorschyn koomende als Clienten, met uitstel, *incident* op *incident*, onzekerheid, te leurstellinge en buitensporige rekeningen geplaagd worden. Geneesmeesters en Kwakzalvers mogen zo veel medecynen nemen, als zy anderen vruchteloos, en enkel om hunne visites te vermeerderen, voorgeschreven hebben. Zy, die onder de edele benaming van liefhebbers van de Jagt, hun vermaak gevonden hebben in de benaeuwdheden en angsten van onnozele Dieren en Vogelen, mogen overgaan in de gedaante van Harten, Hazen en Patryzen; en die zich, onder den luisterryker naam van Helden, hebben verlustigd in de vernieling van hun eigen geslacht, mogen, door huns gelyken, in de gedaante van Vechthanen of vinnige Bulhonden, van kant worden geholpen. Bespeurt gy nu de Billykheid van myne Vonnissen niet duidelyk? Maar 't Nut daarvan is niet min baarblykelyk, als men in aanmerkinge neemt, dat de onvermydelyke ongemakken en de lastigste levenswyze hun opgelegd worden, welken zich dat lot, door hunne wanbedryven in een vorig leeven, hebben waardig gemaakt. De veranderingen, die zy ondergaan, zyn voor hun wezenlyke straffen, terwyl dezelven te gelyk voor de Maatschappye van uitnemenden dienst zyn. Allen, die, in

een vorigen staat, der algemeene Zamenleevinge nadeelig geweest zyn, worden daardoor genoodzaakt het aangedane ongelyk, al lydende, te herstellen. Een Dwingeland, die, door een aangematigde magt, zyn Land en Ingezetenen onderdrukte, wordt dus in staat gesteld, om het zelve door een lastigen, doch noodzaaklyken arbeid, van dienst te zyn. Een Struikroover, die de reizigers plonderde en ontruste, kan zyne wanbedryven verbeteren, wanneer hy, in de gedaante van een postpaard veranderd, hen van de eene plaats naar de andere voert. Magtige Veroveraars, die de waereld te zwaerd en te vuur verwoestten, worden, door eene geringe veranderinge in kunne en omstandigheden, verpligt dezelve weder te bevolken. Wel dan geloove ik, zei Mercuur, dat *Alexander* en *Caesar* reeds menig zware kraam uitgestaan hebben, zedert dat ze in de gloriryke characters van Helden en Overwinnaars verscheenen zyn; en ik twyfele niet, of zy, die met zo veel moeite het goud uit de mynen van *Peru* en *Mexico* halen, zyn *Ferdinand Cortez* en zyne Medebevelhebbers in de verovering van *America*; en wie weet, hoe menigmaal *Duc a' Alba* aan een spit gebraden is, om op een maaltyd na een *Auto da Fe* gebruikt te worden; ik ben blyde dat ik het weet, want daar ik altoos de arme dieren in myn hart beklaagd hebbe, zo om de elenden, waar aan ze door haar eigen natuur zyn blootgesteld, als die de wreedheid der menschen hen doet ondergaan, zal ik 'er nu geen medelyden meer mede hebben; ik zal denken moetenze wat lyden, zy hebben het verdiend; zie ik een Vos vervolgen en in de uiterste engten brengen, ik zal denken, het is een loos en geldzuchtig Staatsdienaar, die door zyne listige streeken, en groote rykdommen zich, in een vorig leeven, die veiligheid heeft bezorgd, die hy zich

nu niet door de vlugt bezorgen kan; zit ik in een postwagen, en zie ik, dat de Voerman de vermoeide en amechtige paarden al te sterk voortdryft, ik zal denken, daar is niet aangelegen, laat hy 'er de zweep maar ruiterlyk overleggen, het zyn onbarmhartige Schuldeischers, of onverdraagzame Godgeleerden geweest, die hunne schuldenaars naar de Gevangenis gedreeven, hunne Medebroederen vervolgd, uit hunne standplaatzen gejaagd, van hunne kostwinningen beroofd, en den grooten pligt van Liefde en Mededoogen geheel en al uit hunne harten uitgeroeid hebben. Ik ben nooit een liefhebber geweest van levendig gebraden Kreeften, om dat ik de wreede wyze, waarop deze beesten aan hun einde geraken, nimmer aanschouwen kon; maar als ze my eens weder voor den mond koomen, zal ik 'er gerust van eeten, denkende het zyn heilige Vaders van de Inquisitie. De Godin der Wrake glimlachte om zyne aanmerkingen, vorderde hem de reden van zyne komst af, en beloofde aan Jupyns tafel te verschynen, indien zy hare Bezigheden voor dien tyd kon afdoen. *Mercuur*, hier niets meer te verrichten hebbende, keerde naar den Koning der Goden, denzelven berichtende, dat de *Deugd*, de *Rechtvaerdigheid*, de *Eere*, de *Trouwe*, de *Oprechtheid* en alle andere Godinnen van dat soort komen zouden; maar dat de *Wellust*, de *Vleyerye*, het *Bedrog*, en de *Tweedragt* hier op deze Waereld al te veel geëerd, gevierd en gediend wierden, om dezelve voor het Goddelyk ambrozyn en den nektar te verlaten.

De Denker.
N°. 237.
Den 13 July 1767.

[Philemon, op zyn Buiten, leeft zoo gelukkig niet, als in zynen voorigen staat van dagelyksche bezigheden.]

Tu mediastinus tacita prece rura petebas;
Nunc urbem & ludos & balnea villicus optas.

HORATIUS.

EEn Myner Vrinden, dien ik PHILEMON zal noemen, ongelukkig in zyne Minnaryen geweest zynde, en daar door alle gedagten ten opzichte van een huwelyk laatende vaaren, besloot, om zich van zyn gemakkelyk beroep te ontdoen, en een klein Landgoed te koopen, om daar zyn leven, als in een ander Luilekkerland, zo hy dagt, door te brengen. Myn Vrind volvoerde zyn voorneemen, kogt een klein, doch aangenaam Buitenplaatsje, en vertrok uit de Stad.

Ik ging hem, na verloop van weinig tyds, bezoeken; en vond hem, 't geen zeer natuurlyk is, gansch ingenomen met zynen staat. Hy hadt het zeer drok, met het maaken der noodige Verbeteringen, in 't Huis, den Tuin, de Stalling, enz. Geen Zitplaats noch Bank bleef ongemoeid. Ik had maar werk om hem nateloopen, al de fraaiheden met verwondering en opmerking te beschouwen, en te luisteren naa de verhaalen van 't geen hy hadt gedaan, nu deedt, en noch doen zoude, tot vermaak en verbetering. Wy

verzuimden niet 's morgens vroeg, nu en dan, te gaan visschen, en vervolgens te gaan wandelen, en ryden tot 's avonds laat.

Na deeze eerste Visite, is 'er een geheele Zomer en Winter verlopen, eer ik mynen Vrind weder konde bezoeken; doch toen ik deezen Zomer, weder by hem kwam, vond ik hem in verre na zo gelukkig niet meer dan ik hem gelaten had, en verwagtte hem te zullen vinden. Uit de volgende byzonderheden zal dit klaar blyken; 't Verhaal van welken zyne nuttigheid kan hebben, voor alle zodanigen, die, gelyk myn vrind, zich gelukkig agten in vry te zyn van de zorg, den last, en onaangenaamheden van een of ander nuttig beroep; en die, schoon hun tyd genoeg tot uitspanning overschiet, waanen dat het hoogste geluk voor hun gelegen is in op het eene of andere stuk lands te leeven, zonder iets anders te doen te hebben dan 't geen zy willen.

Het is zeker dat zulk een levenswyze ook zyne onaangenaamheden en last heeft, zo wel, indien niet meer dan eenige andere wyze van leven. Ten deezen aanzien, zou ik my gerust beroepen durven op de ondervinding van alle die ledigloopers, welken hier omstreeks, en elders, op eene Buitenplaats, (gekogt meestendeels voor 't geld dat hunne voorvaders door arbeid, vlyt, en verdiensten, verkreegen hebben,) hun leven doorbrengen; niet anders doende, byna, dan ettelyke pypen tabak langzaam uitrooken, eeten, drinken, slaapen, het omliggende land afwandelen, of jaagen en visschen. 't Volgende Verhaal zal zulks duidelyk genoeg toonen.

Geen misdaadiger, die op den hals gevangen zit, kan met meer vreugde en aandoeningen van genoegen den genen beschouwen, die hem zyne vryheid en leven weder geeft, dan myn vrind my beschouwde en verwellekomdde, by myne aankomst. Ik had naauwlyks tyd om dit, met gelyke hartelykheid en beleefdheid, te beantwoorden; want ik wierd, onder het gaan naa agteren, overladen met eene opeenstapeling van vraagen, naar de gezondheid, staat, en byzondere omstandigheden van een reeks van Vrinden en bekenden, van my en van hem zelf; en ik moest my terstond schikken, zo goed als ik konde, (dat niet te breed was,) om die vraagen te beantwoorden.

Ondertusschen vorderden wy naa agteren, hoewel langzaam, en kwamen, niet zonder veelvuldige maalen in de gang van 't huis stil gestaan te hebben, in een vertrek 't welk uitzag op de plaats. Hier moest ik my andermaal schikken om myn Vrind op zyne menigte van vraagen naauwkeurig te voldoen. Het scheen my toe dat hy, schoon buiten woonende, zyn hart in de stad gelaten hadt: want hy was uitgehongerd naa wat nieuws.

Eindelyk kreeg ik ook gelegenheid om eenige vraagen te doen: en om dat hy my staatiger voorkwam dan ik hem ooit te vooren gekend had, vroeg ik hem of hy altoos wel ware geweest, en hoe hy het al maakte in zyn buitenleven? Hier zuchtte hy eens, en zeide ‘dat is niet te breed geweest, een tyd lang; ik heb dikwyls pyn in 't hoofd gehad, en verkouden geweest’. Hy noemde my zekeren tyd zedert welken hy, hevige, heviger, en allerhevigste pyn in de lenden gevoeld hadt. Op den 20sten van de gepasseerde Maand, 's morgens tusschen tien en elf uuren, hadt hy eenige pyn in zyn linker Zyde gevoeld, vlak onder de korte ribbe; vreezende aanstonds niets minder dan een doodelyke *Pleuris*: doch den 21sten daar aanvolgenden hadt hy, kort nadenmiddag, naar gissing tusschen twee en half drie uuren, ruizingen in zyn linker Oor gekreegen, en steekingen in zyne zyde; en de pyn was uit de zy in zyn heup geschooten; van daar was die pyn, eerst na verloop van vyf dagen, verschooten in - - - Hier berstte ik uit in lachen; en stoorde myn vrind; die zekerlyk zoude voortgegaan hebben met my, by wyze van een Journaal, het uiteinde van zyn heuppyn benevens dat van eenige andere toevallen te verhaalen. Doch nu stapte hy 'er af, en moest, hoe bang hy my eerst aankeek, eindelyk, om zyn eigen Journaal hartelyk lachen. Ondertusschen besloot ik uit het gemelde dat PHILEMON, door zyne stille, en werkelooze wyze van leven, een merkelyke maate van Hypochondrie hadt opgedaan. Dit bleek uit het Dagverhaal van zyne kwaalen; en uit het oneindig voelen naa zyn pols, 't geen hy deed als hy stil by my zat. Ik maakte hier verder uit op dat ik, al was 't hierom alleen, geen reden had om mynen Vrind zyn' staat te benyden.

Dan om voorttegaan: wat bedaard zynde van 't lachen, en zittende voor een der Schuifraamen, waar door men uit-

zag naa de plaats, wendde ik my naa het glas, het uitzicht pryzende. Ik vraagde hem onder anderen of hy ‘veel vrugten te wagten had’? Neen antwoorde hy, met eenen eenigermaate knorrigen toon, Neen, het is of de Aarde op sommige plaatzen vervloekt is. Er willen maar weinige Vrugten, naar genoegen, wassen. En ik heb een' Tuinman, die een waanwyze Gek is; die my veel gelds kost, en de Vent vertaat het hem niet. Hy is dom en traag, en komt zelden op zyn tyd naar de dingen omkyken; en als hy al komt, diende ik wel met een stok hem den geheelen tyd na te loopen, om alles aan te wyzen, en met zyn Ooren 'er by te sleepen, om 't werk gedaan te krygen’.

Op dit klaaglied antwoordde ik, niet beeter weetende, ‘zoek een anderen Tuinman en jaag deezen weg’. Ach! ‘zei myn Vrind, dit is al de vierde, zedert ik hier gewoond heb; en ik vind niet dat ik verbeter; maar egter zal hy voort moeten, want ik heb maar verdriet in myn plaats, als ze niet beter waargenomen wordt. En behalven dit alles, ben ik boos op de vent en zyn geheele geslacht; want zyn jongens, die gaauwdieven, hebben, een week of drie geleeden, op een nacht in stilte de Nagtegaal gestoord, in gintze hooge boomen. Ik was zo kwaad: want kon ik het plaizier van die beesten, alle avonden en nachten, te hooren zingen, met goud weder koopen, ik deed het; maar dit kan niet zyn. Zo dat je begrypt klar, dat ik met oud en jong gebruid ben, en 't geen de een niet kwaad doet, dat doet de ander’.

Onder alle deeze Vertellingen en meer anderen, zo treurigen als blyden, was ik wat uitgerust, en begaf my nu om de byzonderheden en gemaakte veranderingen, zedert myn laatste verblyf, in 't huis en op de plaats, te gaan bezien. Ik zoude, onder het bekyken van 't huis, hebben mogen besluiten dat myn vrind 'er zeer mede in den schik was, met zodanig een genoegen vertoonde hy my alles, indien ik niet by ongeluk gezegd bad, ‘het is een ruime, en, naar 't lykt een drooge frissche wooning; die huizen op het land zyn veelal wat vogtig; doch dit schynt droog te zyn’ ‘wel wel’, zeide myn PHILEMON ‘de droogte heeft niet over; het eenige, dat ik tegens het huis heb, is dat het 'er duivels vogtig in is; ik diende van de

Schoorsteen wel myn Kleerkas te maaken, en iemand te hebben, die my het geheele huis door een Vuurmand nadraagt, om alles droog te houden: zie eens, hoe droog het is', riep hy, haalende eenige beschimmelde oude paruiken en schoenen uit een kas.

Ik, niets meer over die beschimmelde voorwerpen te zeggen hebbende, ging met myn vrind naa beneeden, en in den Tuin wandelen. Hier hadden wy een geruimen tyd, onder een pypje, een aangenaam gesprek, over allerlei soort van zaaken, onder het bekyken van de verscheidene voortbrengselen der natuur, tot dat wy nu genaderd waren op het Moesland, by eenige broeikassen. Hier vondt PHILEMON, tot zyn merkelyk verdriet, al de bakken noch ongedekt. Hy zuchte; hy schudde zyn hoofd, en preevelde in zich zelven; eindelyk zet hy zyn pyp neder; en onderneemt de bakken zelf te dekken; doch met de tweede bak bezig zynde, glipt, door te groote drift, zyn voet uit, en de goede man valt voor over, door de broeiraam, alles aan stukken, kwetzende de top van zyn neus, en zyn linker hand. Ik hielp myn' Vrind op, die met een toornig gelaat naa de top van zyn neus voelde, en tegen my zeide 'ik heb den brui van de Bakken'. 'En ik ook alzo, antwoordde ik, en stapte met hem voort, terwyl hy al bleef knorren op den Tuinman, en dit knorren doormengde met halve en driekwart vloeken, die heviger of minder wierden, naar mate 'er meer of minder bloet uit myn vrinds neus kwam.

Voortgaande, kwamen wy dus niet zonder vallen en opstaan aan 't einde van de Plaats, by een fraai Speelhuis, 't welk zyn uitzicht hadt over een wyde sloot, op een menigte landeryen. Hier gingen wy in zitten rusten; doch, tot myn groote verwondering, wierdt myn uitzicht merkelyk belemmerd door een hoog opgetimmerd vuilnishok, 't welk in 't land, regt voor het Speelhuis, geplaatst was. Ik vroeg PHILEMON, of hy dat als een cieraad daar hadt laaten zetten: maar hy verzekerde my dat het geheel anders met de zaak geleegen was, en verhaalde my het volgende. 'Ik heb over eenigen tyd dien boer, wiens land wy hier agter zien, gevraagd wat hy hebben moest voor dat stuk lands, als voor my zeer geschikt tot vergrooting van myn Plaats; doch hy eischte my zo onmaatig veel, dat ik 'er, na eens en andermaal daar over gehandeld te heb-

ben, moest van af zien. De boer, ondertusschen, om my te dwingen tot het koopen, doet my alle onbeleeftheden van de waereld aan, onder anderen met dit hok daar te plaatzen'. Myn Vrind mankeerde niet my optegeeven met welken wind hy den meesten stank hadt van dat vuilnishok; ik meen dat hy my zeide dat met een Zuid-Zuidwesten wind het in zyn Speelhuis, en daar omstreeks, ondraagelyk was, en hy in huis moest blyven, werwaarts wy ons nu op weg begaven, om al 't geleeden leed, onder een vrindelyken maaltyd en een glaasje, te vergeeten. Wy gingen vroeg eeten, om na den maaltyd nog eens in den maaneschyn te wandelen. Aan tafel zittende aten en dronken wy met vrolykheid, praatende van oude en nieuwe tyden. PHILEMON verzogt my te vreede te willen zyn met het eenvoudige geregt, 'er by voegende, 'ik had je gaarne vers gebraaden vleesch gegeven en wat meerder; maar je weet, het is hier zo niet als in de Stad, daar men alle uuren van den dag al kan koopen wat men hebben wil: want in het dorp, hier by, wordt maar eens 's weeks een Kalf geslagen, en niet eerder een Runderbeest voor dat men een genoegzaam aantal kopers, voor 't beste gedeelte daar van, weet'. Egter, hy hadt order gegeven aan den Schipper; die veel bootschappen in de naaste Stad voor hem deedt; doch deeze hadt het nu juist vergeten, en bragt dikwyls verkeerd goed mede. Undertusschen klaagde myn vrind dat hem al die kleinigheden, welken hem geduurig ontbraken, en die hy moest laaten medebrengen met Schippers en Voerlieden, veel gelds kosten, op 't einde van 't Jaar by een gereekend zynde.

De Maaltyd beslooten hebbende, zouden wy onze voorgenomen wandeling, op de plaats, in den Maaneschyn volvoeren; doch buiten komende, rees 'er een sterke daauw op, die de lucht koud, de banken en grond nat maakte. Wy weeken dus weder in huis, alzo het dien dag zeer warm was geweest.

Den volgende morgen, stond ik vroeg op, en verwagtte myn Vrind, om te gaan wandelen; doch de Zon was reeds eenige uuren boven den Horizont geweest, eer myn vrind verrees, en zich, met dikke gezwolle roode oogen, die nog half toe waren, aan my vertoonde. Ik gaf hem te verstaan dat ik hem vroeg by my verwagt had, om my te

leiden door bebloemde velden, met paarlen bestrooid, naa die zilverblanke kristallyne en eeuwig loopende Beekjes, wier boorden altyd vol zyn van Herders en Herderinnen, die niets anders te doen hebben dan daar te leggen vryen, te speelen en te danzen, van al 't welke de Poëeten zo veel zingen. Myn vrind lachte eens tegen my, zich verontschuldigende met te zeggen dat hy van myn voorneemen, om vroeg op te staan, niet geweeten hadt; ‘want ik voor my’ vervolgde hy, ‘ik heb eens twee, en driemaal, de Zon zien opgaan, en dat is al wel; en om zo vroeg uit wandelen te gaan, och help! de dag wordt zo lang, en men vat maar koude. 't Zit my nog op myn borst, van over veertien dagen, toen ik vroeg op was om te gaan visschen. Ook is men dan, dikwyls, 's morgens vroeg al zo afgewandeld, dat tegen dat den tyd van wandelen op den dag aankomt, men moede en mat is, en wel weder naa bed diende te gaan’.

Onder het ontbyt gaf PHILEMON my eenige Divertissementen voor dien dag op. Om te visschen was het nu te laat, en zou het te heet zyn, ook moest men veraf landewaarts ingaan, en dan was de vangst dikwils noch niet veel; dewyl de boeren en leedigloopers het overal afvischten. Egter gaf myn vrind order aan zyn huisknegt om tegen den volgenden morgen het vischtuig gereed te maaken. Hier mede bezig zynde, kwam de Tuinman zeggen dat, de gepasseerde nacht, de Kuikens vernield waren door een of ander beest; 't welk myn vrind zeer veel spyt veroorzaakte. Wy bleeven by malkander zitten rooken, praatende over boeken en uitgekomen geschriften, van allerlei natuur. Myn Vrind verklaarde zich noch een liefhebber van leezen te zyn. Ik vroeg hem naar den inhoud van verscheiden boeken, die ik hem toe gezonden had; doch ik kon uit meer dan eene Omstandigheid opmaaken, dat hy thans, nu hy niets van belang te doen heeft, vooral niet meerder leest dan te vooren, toen hy in de Stad woonde en aan een Comptoir bepaald was. Des Zomers las hy weinig; doch des Winters moest hy wel leezen, om dat hy dan noch minder te vrrigten hadt, en byna niet uit konde gaan. Hier by kwam gebrek aan Conversatie, daar hy ernstig over klaagde: want de Dominée was een van die domme Orthodoxen, daar niet veel mede over zaaken van

Godgeleerdheid, Zedenkunde, of iets dat daarnaa zweemt, te praaten is.

‘De Schout, ‘zeide PHILEMON, is een verstandige knaap: maar hy is altoos vol van Vertellingen wegens dieven, hangen, en branden, of hoe hy zyn intrest onder de boeren weet te bevorderen; 't welk alles voor ééne reis aan te hooren is; doch op den duur verveelt. De Sekretaris is een liefhebber van de Jagt, zo wel van de mooije Meisjes als van de Haazen. In 't eerste geval is myn Conscientie my in den weg, en in 't laatste myne beenen. Zo dat ik niet heb aan den geheelen boel. En wat de particuliere boeren aangaat, met een enkelde kan ik nog al wat te regt komen; maar over 't geheel vind ik, is boeren al een misselyk goed. En om dan eeuwig over Koeijen en Schaapen, en over Knollen en Aardappellen te hooren praaten, is vry lastig voor iemant die daar geen verstand van heeft, noch eenige liefhebbery in die dingen. Ik speel dan een Jasje met de besten uit de boeren, als zy by my zyn’.

Het overige van den dag sleeten wy met eeten, drinken, rooken en wandelen en gingen vervolgens ter rust.

Ik zou al verder konnen voortgaan, met mynen Leezeren de voorvallen van den volgenden dag te melden: doch dewyl myn oogmerk niet is een Journaal te maaken van myn bezoek by mynen vrind, gelyk hy deedt van zyne kwaalen, zo agt ik het reeds gemelde genoeg; alleen 'er noch by voegende dat de overige dagen die ik daar noch doorbragt, vry gelyk waren aan die, welken ik beschreeven heb, dat is, dat zy met genoegen en ongenoegen gesleeten wierden.

Myn' tyd verstreeken zynde, nam ik afscheid van PHILEMON, en vertrok naa myne woonplaats in de Stad, onderweg mynen staat vergelykende met dien van mynen vrind. Met oogmerk om te konnen opmaaken, wie gelukkiger leefde, uit hoofde van zyn omstandigheden, hy die op een buiten goed woonde en deedt wat hy wilde, of ik die, in de Stad, affaires had waarteneemen, en zeer weinig doen konde wat ik wilde. Hoedanig ik deeze vergelyking, en welk een besluit ik maakte, zal ik misschien in een volgend Vertoog, mynen Leezeren mede deelen.

G.G.

De Denker.
N°. 238.
Den 20 July 1767.

[Tweede Brief van Peripateticus, of Vervolg van No. 218, vertoonende in zyn Persoon het Karakter van een waardig Lid van het Genootschap der Peripatetici.]

- *Retinent Commissa fideliter aures*.

HORATIUS.

Myn Heer!

GY hebt 'er mogelyk al aan getwyffeld, Heet DENKER! of ik wel een Man van myn woord ben. Ik ben het altoos geweest, en zal U met dezen toonen dat ik zodanig iemand blyf. - Ik had myn' Brief niet aan u gezonden, of ik gaf een' Boekverkooper last om my alle Maandagen vroeg den *Denker* te bezorgen; ik wagtte met ongeduld mynen brief geplaatst te zien. Eindelyk, eindelyk mag ik wel zeggen, want in January hadt ik reeds geschreeven en 't was toen Maart; eindelyk verscheen de lang gewenschte dag. Ik sloeg ter vlugt het oog op de Tafel waar op de *Denker*, by 't onbyt, gereed lag, en welk een vreugde toen ik ontdekte dat het myn Brief was, met zo veel moeite geschreeven, en die ik bykans verlooren rekende.

Ik ging voeger dan naar gewoonte uit, en bestelde alle de voorgaande Vertoogen; een Werk, waar in ik een deelgenoot was moest my in eigendom behooren. Gy hebt dus een' Correspondent en een' Kooper gewonnen - 't laatste is een kleinigheid, maar het eerste..... hier over laat ik U oordeelen; ik wil my niet schuldig maaken aan laagheid noch aan eigen loftuiting. Ik heb tans de pen weder opgevat. Of myn arbeid U weder zal behaagen en met eene plaats onder uwe Vertoogen verwaardigd worden, weet ik niet, doch eens geslaagd geeft moed: my dunkt.... 't Is toch vreemd dat een Schryver, want die ben ik nu ook, onophoudelyk van zich zelven wil spreeken. Ik hoop my in 't vervolg hier voor te wagten. Myn voorneemen met deezen is U te melden wat ik van mynen Brief hoorde; ik zal U dus niet lastig vallen met het geen ik van my zelven denk, maar getrouwlyk verhaalen wat anderen van myn schryven denken.

Naauwlyks behoef ik U te melden dat de nieuwsgierigheid, wat myne *Mede Peripatetici*, en anderen, in de Koffyhuizen, daar over zouden oordeelen, my derwaards heen dreef. Ik herlas, vroeg in 't Koffyhuis *** zynde, nog eens en met veel genoegen (wie vindt geen smaak in zyn eigen werk?) den *Denker*, en lag dien digt by my neder, nam den *Philosooph*, verwagtende dat de een en de ander intusschen myn geliefd papier zou opvatten, leezen, en 'er vervolgens, naar gewoonte, openhartig over oordeelen. Ongeduld, Hoop, en Vrees bestreeden in der waarheid, by beurten, myn gemoed. Hemel! dagt ik by my zelven, kan een half blaadje in 't openbaar gegeeven zo veel aandoening veroorzaaken, welk een laast haalen dan de Schryvers van dikke vette Folianten zich op den hals! doch gewoonte maakt eelt. Welk een geluk!

Ik zou hier wel melden wat ik doen moet, 't geen my noodzaakt myn Schryven te staaken, maar dit dunkt my beter agterwege te laaten, ik zal derhalven hier, en op andere plaatsen, waar ik afbreek, slegts een teken zetten: want ik durf het niet onderneemen, zonder ettelyke adem halingen, deezen Brief ten einde te brengen; want ik heb veel te schryven veel is my ontmoet, en ik heb u behalven dat nog iets gewigtigs te berigten.

***

De eerste die naa my in 't Koffyhuis kwam was een waardig Broeder van onzen Aanhang, een allergrootst *Peripateticus;* maar hy heeft het leezen geheel den zak gegeeven, behalven de *Amsterdamsche en Haagsche Courant* leest hy, geloof ik, niets. Hy liet den *Denker* onaangeroerd liggen. Dit speet my inwendig, maar geen nood. Ik dagt, toen ik hem de *Haagsche Courant* zag opneemen, aan de oude troostles van duizend Schryvers met veel stigting herhaald ..... Ja, hoe is ze ook? 't *Latyn* ligt diep, ja:

Pro captu Lectoris habent sua fata Libelli.

dat wil zeggen, (ik vertaal het voor myne ongeletterde Broeders, die het kwaalyk neemen als 'er onvertaald, in eenig Neerduitsch schrift, Onduitsch komt; want zy meenen dat 'er wonderen agter steeken,)

Naar 's Leezers smaak is 't lot der Boeken.

Deeze les behoorde my ook geheel getroost en te vrede gesteld te hebben in de tweede ontmoeting, maar deeze was te heftig of de Les te zwak, of ik paste die niet genoeg toe. Een jong Heertje komt, met geweld, instuiven, en vraagt, naa eerst een pyp gebrooken en een kop Chocolaade over de tafel gesmeeten te hebben, waar is de *Philosooph?* - Ik had hem nog in handen; de knegt zeide hem zulks, tevens den *Denker* aanbiedende. Hy scheen, daar over gestoord, en ging, binnens monds prevelende, zitten, en rookte uit al zyn magt. Eindelyk, dewyl ik den *Philosooph* nog al in handen hield, nam hy den *Denker* op, hy las dien vlugtig, en zeide ‘De Duivelsche Karel!’ dit was al de lof of blaam dien hy gaf, en zonder eenig woort meer te spreeken, vloog hy ter kamer uit.

Een staatig bejaard Heer was de onmiddelyke opvolger van dien Losbol. Hy stak met alle bedaardheid zyn pyp aan, en kreeg den *Denker*. Eenige trekken van misnoegen

bespeurde ik onder het leezen der twee eerste bladzyden; doch zy verdweenen op de volgende en eenige goedkeurende glimlachen gaven my geene flaauwe hoop dat hy smaak in dit blaadje vondt. - Hy hadt het niet neergelegd of een ander Heer, die naast hem zat, vroeg hem, ‘wat de *Denker* in hieldt?’ - *'t Is een goed Vertoog, in zyn soort*, was het antwoord, *ik heb 'er alleen tegen, myn Heer! dat de Schryver in 't begin zo ligtvaardig spreekt, hy meldt van een ruime deur van de Geweenschap der hedendaagsche* Peripatetici of Omloopers, *waar over dit Vertoog loopt, van* Martelaars *diens Aanhangs; men kon myns oordeels wel vermaaken zonder den* Godsdienst *te beschimpen en bespottende trekken daar onder te laaten loopen; ik heb het verder met genoegen geleezen*. Deeze Heer las het Vertoog mede, terwyl de andere den *Philosooph* doorliep, en, 't geleezen hebbende, verdeedigde hy de gemelde uitdrukkigen overeenkomstig met myn oogmerk en prees mynen Brief. Genoeglyk tydstip!

***

Geen hengelaar kan met meer ongeduld wagten en stipter na den dobber kyken of 'er ook een vischje aan den hoek wil byten dan ik of de *Denker* werdt opgenomen; maar geen hand strekte zich daar na uit; geene andere dan rookende, drinkende, en dammende *Peripatetici* verscheenen nu op de Kamer Ik geloof waarlyk myne Broeders, in den voorgaanden Brief, te veel eers aangedaan te hebben met te schryven, dat de meesten van onzen Aanhang zich verledigden om den *Denker* en *Philosooph* te leezen. Gelief daarom, zo gy het noodig keurt, naa 't afdrukken van deezen, onder de *Errata* van den Schryver en niet van den Drukker, te stellen, dat in het Vertoog 218 op de, 2de bladz. regel 27, voor *meesten* geleezen moet worden *eenigen*. Ik wenschte wel naauwkeuriger in het begin geweest te zyn, maar elk ziet de fouten van agteren best; en ik wil de myne gaarne bekennen en verbeteren. Een plaats waar myn Vertoog in rust bleef, stondt my niet langer aan; ik besloot ergens anders te gaan, om te verneemen wat daar 't zelve bejegende.

***

In het Koffyhuis van **** op de kamer treedende, waren drie Heeren in een hevig dispunt - De een hieldt den *Denker* van dien dag voor een excellent Vertoog - de ander zeide het was een Vertaaling - en de derde beweerde het was een Copy van een diergelyk Vertoog in den *Engelschen Spectator* - Ik wist hoe het met de zaak stondt, en dat de twee laatsten het geheel mis hadden. Dat het een excellent Vertoog was verboodt de nederigheid en Schryverlyke schaamte my te zeggen; maar ik betuigde het ook geleezen te hebben, endat het my voorkwam geene Vertaaling te weezen; en wat den *Engelschen Spectator* belangde my stondt niet voor het origineel daar in gevonden te hebben. Myne stem hadt hier invloed, en de *Denker* bleef aan de eer.

Ondertusschen hield ik myn oog gevestigd op een' Heer van myne kennis, die met blykbaare kenmerken van wederzin den *Denker* las. Hy hadt vry ver af zittende niets van het gemelde geschil gehoord. Ik vroeg hem, ‘Wat zegt de Denker?’ *'t Is een vuil Lasterschrift*, gaf hy ten antwoord - Ik stoorde my hier weinig aan: want Heer DENKER! deeze Veroordeelaar is een *Peripateticus* van veertig jaaren, die na de Martelkroon dingt, en hy zal, zo men verwagt, langzaamer hand dien dood sterven. Eene genoegzaame rede om zo te spreeken als hy sprak.

Het Vertoog viel in beter handen, een vet, ryk en regt genoeglyk *Peripateticus*, die 't zich zo min schaamt dan ik om 'er voor uit te komen, las het, schudde de lever, en zeide, het nederleggende, ‘waaragtig ik kan dien Heer de Hand van Broederschap geeven! hy heeft het juist getroffen! Kom, hier zyn verscheide Broeders zamen; laaten we een opstel maaken, en dien Heer tot Schryver van onzen Aanhang verklaaren, en dit opstel den *Denker* toe zenden’. Dit voorstel verwekte een vry algemeen gelach, waar in ik mede deel nam; ik was in een regt goeden luim.

De Heer *Criticus*, van wien geen lach af mag of 't moest een schampere glimlach weezen, zat middelwyl met het Vertoog in handen; en wees zyn Neefje, een vatbaar

leerling van dien grynigen Oom, een' grooten misslag aan, om dus het genoegen, 't geen de jonge Heer over dien brief betuigd en betoond hadt, te maatigen. - De misslag bestondt daar in dat de Schryver den Aanhang, hoe wyd dien ook uitstrekkende, bepaald hadt tot de Heeren; terwyl de andere helft van het menschdom ook niet misspeelde in het *omloopen* - Arme Heer *Criticus!* dagt ik, weet gy dan niet dat de *Peripatetici* van het Manlyk geslacht onderscheiden moesten worden van het Vrouwlyke? - Ik bedankte hem egter in den geest; dewyl hy my, door zyne aanmerking, schoon den bal geheel misslaande, gelegenheid gegeeven heeft om ook myne gedagten over de Vrouwlyke kunne ten deezen opzigte te laaten gaan. Ik heb dagelyks een leevendig voorbeeld van eene vrouwlyke *Peripatetica*, (hoe zal ik ze anders noemen?) onder 't oog, in myne lieve *Leonoor*, die door de bedenking, dat zy ook *peripatetiseert*, welke toen, ik wil het openhartig bekennen, eerst in my opkwam, my nog waardiger geworden is. Hoe meerder gelykheid hoe sterker Liefde; dit is myn stelregel, wat ook anderen daar over mogen oordeelen - Doch ik gaa van den weg af. Ik zal U, by gelegenheid, eens schryven over den Vrouwelyken Aanhang; dezelve verdient een byzonder Vertoog. In eene Schryfluim gestoord te worden is een lastig ding - Ik zal 'er egter nog byvoegen, eer het my ontsnapt, dat myn Brief al heel goed moet geweest zyn; dewyl ik niet merkte dat die vittende Heer iets anders daar op te zeggen hadt, dan de evengemelde aanmerking.

***

Een jong Heertje, waarlyk hy moet een Heertje van smaak geweest zyn, las den *Denker*, en zeide tot een ander Heertje, met wien hy, *tête à téte*, het Vertoog geleezen hadt, ‘Een ryk *Peripateticus* is toch een gelukkig Schepzel! als Oom dood *geperipatetiseerd* is wil ik zyn opvolger wel worden; de Aanhang zal aan hem geen lid verliezen, ik zal zyn plaats op eene waardige wyze vervullen. - Gystaat 'er stout toe *Jantje*, als Juffrouw** U met haare hand begunstigt zyt ge met een Broeder van deezen Aanhang; gy hebt wel kans om 't my afte

winnen’. Wie de Heer Oom is weet ik niet; maar de zugt van zynen Neef om een *Peripateticus* te worden komt my al te sterk voor.... Ik moest die laaken, maar egter zyne Voorzigtigheid pryzen om geen ander dan een ryk lid van onzen waardigen Aanhang te willen weezen. Onze arme Broeders hebben het waarlyk slegt. En wat de kas ten hunnen behoeve aanbelangt; om deeze op te rigten zie ik geen hoop; onoverkomelyke zwaarigheden doen zich op.

Een naarstig Koopman, mynen Brief leezende, en tot de plaats gekomen zynde, waar in van het oprigten van een kas of beurs gesprooken wordt, maakte hy deeze aanmerking ‘Dan zag het 'er waarlyk elendig uit! Dit zou van alle beurzen of kassen de verderflykste voor ons Land weezen; de luiheid wordt 'er genoeg gevoed’! Het Vertoog uit hebbende, zeide hy tot een Heer, die naast hem zat, ‘Laaten onze hedendaagsche *Peripatetici* het leezen en zich schaamen’! De lof, dien ik dagt dat in dit zeggen voor myn' Brief lag opgeslooten, streelde my sterker, dan de veragting van den geheelen Aanhang, niet min duidlyk daar in begreepen, my leed deedt. Ik moet nog al eene taamelyke maate van Eigenliefde bezitten; doch door die eigenschap behoor ik tot het Menschdom; ik noem ze geen Ondeugd. Over dit stuk zou ik al weeder kunnen schryven. - Vergun my hier eene aanmerking te maaken. Ik ontdek dat de eene *Denker* den anderen voortbrengt; een *Denker* kan, zo lang hy leeft, niet uitgeput raaken, (wat ook zommigen mogen zeggen,) gy bevindt het ook zo, myn HEER! geloof ik; ga derhalven voort met *Denken*.

***

Met alle de voorgemelde ontmoetingen was de Voormiddag gesleeten; ik had geen' tyd om na de Vischmarkt te gaan; ik kwam wel voldaan t'huis, en omhelsde myne lieve *Peripatetische Leonoor*. - In myne namiddag Visiten hoorde ik niets zonderlings den *Denker* raakende, en ik gaf, met voordagt, geene gelegenheid om 'er van te spreeken.

***

Den avond bragt ik door in een regt genoeglyk gezelschap geheel uit *Peripatetici*, van meerder of minder vordering, bestaande. Een onzer hadt den *Denker* by zich gestooken en las hem voor tot algemeen genoegen. In vertrouwen ontdekte ik my als schryver van dien Brief, en wy hebben beslooten eene VOLLEDIGE GESCHIEDENIS DER PERIPATETICI, OMLOOPERS *of Straatslypers* (zoo als het gemeen ons uit veragting somtyds noemt) te schryven. Myne Medebroeders van dit Gezelschap zullen alles wat zy kunnen op doen aan my verschaffen, en ik zal het in ordre brengen, en U toe zenden.

Dit is het gewigtige stuk 't geen ik U te berigten hadt benevens de ontmoetingen my als Schryver overgekomen. Ik twyffel niet of gy zult deezen plaatzen, en blyf.

MYN HEER!

UE. D.V. Dienaar

PERIPATETICUS.

AMSTERDAM *den* 13 *April*, 1767.

P.S. Ik onderteken alleen den laatsten dag; want op zeven onderscheidene dagen, die ik niet net weet, heb ik aan deezen Brief geschreeven. Gy zult wel zo goed weezen om my uw antwoord, op het voorstel van de *Volledige Geschiedenis der Peripatetici*, te laaten toekomen. VALE.

De Denker.
N°. 239.
Den 27 July 1767.

[Het Huwelyk van twee verstandige en deugdzaame Echtgenooten, als een Bron van waar Geluk, aangepreezen.]

Je suis donc convaincu, que l'hymen est susceptible d'un bonheur si touchant, que le celibat est un état de mort en comparaison.
AUTEUR ANONYME.

Myn Heer!

IK bemin met eene vuurige en opregte Liefde de volmaakste Persoon, die ooit kan gebooren zyn, om een Man gelukkig te maaken; het is eene Juffrouw van twintig jaaren, die, by een uitsteekend verstand, en alle verdere Ziels hoedanigheden, eene Schoonheid bezit, die een iegelyks oogen tot zich trekt. Daar by heeft het Opperweezen haar bezitster gemaakt van een aanzienlyken Rykdom: waar door dus alles in haar Persoon zamenloopt, dat eenigzins zoude kunnen gewenscht worden in een voorwerp tot den Echt. Ik ben daar en tegen een Man van geboorte; en, gelyk ik niet gewoon ben tegen de waarheid te spreeken, myne tydelyke middelen zyn thans weinig; doch de verwagting, die ik heb op de bezittingen van myne naaste Bloedverwanten, doet my dit gebrek over het hoofd zien. Daar by durve ik roemen op een geschikt gedrag, hoedanig een Man van eer en geboorte betaamt. Verders, door het vermogen van myne Vrienden gesterkt, kan het my niet missen eene aanzienlyke post in de Regeering van eene der aanzienlykste Steden binnen korten te verkrygen; en zo ik myn eigen manier van denken wel en grondig kenne, dan durve ik zeggen, dat die alleen is ingerigt om, zo veel my mogelyk is, hen, die met my verkeeren, gelukkig te maken.

Wat dunkt u, *Heer DENKER*, van dit Paar? Zouden wy niet met elkanderen gelukkig zyn? En evenwel de Juffrouw heeft een vast besluit om altyd ongehuwd te blyven; zy durft my zelfs wel verzekeren, dat dit besluit zo vast by haar genomen

is, dat alle myne redenen, die ik daar tegen inbrenge, vrugteloos zyn. Zy, *Heer DENKER*, zy bemint de lecture, en leest dus bygevolg Uw weeklyksch Blaadje ook: Schryf dan eens over deze Stof; mogelyk vermoogt gy meer op haaren geest; Gy zult my daar door zeer verpligten.

Ik blyve

Uw Dienaar

PHILALETHES.

ZEer gaarne zal ik aan het verzoek van myn Correspondent voldoen, en eenige beweegredenen bybrengen, die, myns bedunkens, die twyffelingen by die beminnelyke persoon zullen wegnemen, waar van de hier voren geplaatste Brief spreekt.

Beschouw ik in het algemeen de verpligting, die op het menschdom gelegd is, dat een iegelyk zynen evenmensch, zo veel in zyn vermogen is, moet helpen en weldoen; en dat de eerste beweegreden van den Schepper in het formeeren zyner Schepzelen is, dat zy hem als hunnen Maaker zouden verheerlyken, en het Schepzel in hem, door het zelve te lieven, en met die gevoelens aan te kleeven, waar mede men zelve wenscht behandeld te worden, dan zoude ik al te ver uitweiden, en men zoude dus kunnen zeggen, dat een iegelyk zig het zelfde regt op een en dezelfde persoon zoude kunnen aanmatigen. Maar vestig ik daarentegen myne gedagten eens op eene nadere wet van verpligting, die ons door het Natuur regt mede is ingeboezemd; dat wy namelyk die talenten, die wy tot onzer uitmuntendheid boven anderen gekregen hebben, niet mogen verwaarloozen, maar ten nutte van anderen, zo veel mogelyk, moeten aanleggen: dan, dunkt my, mag ik met regt aan die Juffrouw vragen, of zy het zich geoorloofd rekent, alle die goede hoedanigheden, waar mede zy verre boven anderen is vercierd, zo in een nagt van vergetenheid te dompelen, en daar zy alleen schynt geformeerd te zyn, om anderen gelukkig te maaken, egter vermag zig van die verpligting uit te zonderen? Eene Juffrouw van twintig jaaren, en dus in den bloei haarer jeugd; eene Juffrouw van uitmuntende Schoonheid, en met tydelyke goederen gezegend, en dus in staat de lasten van het huwlyk in zo veele vermaaken te veran-

deren; eene Juffrouw van een uitsteekend verstand en alle verdere zielshoèdanigheden rykelyk voorzien; eene Juffrouw, van alle die uitmuntende gaven bezitster zynde, zoude ongetrouwd willen blyven? en dat waarom? om dat zy nog zeer jong zynde die verkiezing heeft gemaakt. De jeugd, zo geschikt voor het gevoelen van de tederste hartstogten; zo wel bepaald tot het genot van alle vermaken; zo wel geschikt tot den aanwas van alle lighamelyke schoonheden en zielscieraden; die jeugd zoude allengskens voorbyloopen, zonder dat het genot van dezelve naar waarde by haar zou zyn bekend geweest. Is 'er immers sterker gevoelen van een wezenlyk geluk, dan wanneer twee tedere aan elkanderen verknogte harten elkanderen dagelyksch betuigen, hoe zeer zy aan elkanderen verbonden zyn, en wanneer zy door de opregtste en vuurigste omhelzingen elkanderen van de waarheid hunner gevoelens de zekerste bewyzen geeven? Is 'er sterker gevoelen in het genot van de vermaaklykheden dezes levens, dan in de frisse jeugd, wanneer het hart aandoenlyker en de leevensgeesten het gevoeligst zyn? En wat is het weezenlyk vertnaak, wanneer men de vrugten daar van niet met een ander kan mededeelen? Met wat een tederhartigheid neemt de Man geen deel in de vergenoeging, die zyne Vrouw betuigt; en met wat een sterke aandoening moet de Vrouw zig niet verheugen, wanneer zy ziet, dat haar Man alle gevoelens van ware vreugd bezit, daarom, om dat hy iets tot haare vergenoeging heeft kunnen toebrengen? Is 'er verders een tyd, die meer tot den aanwas van voortreflyke ziels- en lighaamshoedanigheden is geschikt dan de frisse jeugd? en is 'er teffens meerder reden om die met vlyt te behartigen, dan in den staat des huwlyks? immers neen.

Zeer prysselyk is het, dat men zig met alle deugden en goede hoedanigheden zoeke te vercieren; maar welke zyn de vrugten van die aangewende vlyt? Immers, zo gy die alleen voor u zelven hebt aangelegd, dan kunt gy daar van alleen dat genoegen hebben, dat gy u zelve van pligtverzuim vry kent; daar in tegendeel eene Vrouw, met schoonheid en goede hoedanigheden voorzien, dagelyks zal tragten die ten genoege van haaren Man te besteeden; zy zal zig verheugen, wanneer zy ziet die tedere indrukzels, welke haare vermogens op den geest van haaren Man

hebben gemaakt, en haar geluk zal onbegrypelyk zyn, wanneer zy ziet, dat zy, in haare eigen goede hoedanigheden voor zig zelve gelukkig, ook den Man met haar heeft gelukkig gemaakt. De Man daarentegen, ten uitersten gevoelig over de waare deugden, die de ziel van zyne Vrouw volmaaken, en ziende de uiterste poogingen, die zyne Vrouw in het werk stelt, om hem daar in met haar gelukkig te maaken, zal, door de leevendigste erkentenisse aangedaan, alle die goede hoedanigheden dan ook zo beantwoorden, dat hy, door een eeuwigduurenden band van liefde en verpligting aan haar verknogt, niets anders beoogt, dan zyne Vrouw met hem voor altoos gelukkig te zien.

En wanneer deze grondbeginzels in de jonge jeugd zyn gelegd; wanneer dezelven in den aanwas der jaaten zyn vastgemaakt; dan kan het ook niet missen, dat de gryze ouderdom een aaneenschakeling van zegeningen uitlevere, wanneer de Man de hulpe van zyne Vrouw, en de Vrouw de hulpe van haar Man nodig hebbende, zy beiden bedenken, wat tederhartigheid hen van de jeugd tot hunnen ouderdom altyd aan den anderen heeft verknogt; dan dienen zy elkander met liefde en hunne genegenheid daalt met hun ten grave. En hoe naar en afschuuwlyk is zelfs ook niet de ongehuwde staat in eenen gryzen ouderdom, wanneer de vermaaken des leevens onaangenaam en het leeven zelve een staat van moeielykheid en verdriet wordt? Op wiens hulpe mag men dan bouwen, en welke verpligting is 'er dan alleen in eenen welvereenden band des huwlyks?

Beschouwt men verders een zo wel vereenigd paar in hunnen dagelykschen ommegang en gewoone huishouding; daar in straalt wederom het hoogste geluk van dezelven klaarblykelyk door. Met wat een liefderyke zorgvuldigheid tragt de Vrouw niet haaren Man dat gering gemak toe te brengen, dat hem na een onvermoeiden arbeid, tot welzyn van zyn huisgezin, en tot aanwas zyner tydelyke middelen, zo wel te stade komt: terwyl de Man, met zyne dagelykschе bezigheden beladen, al zyn vlyt aanwendt om, langs eerlyke en geoorloofde wegen, zyne winsten te bevorderen, ziet men intusschen de Vrouw nergens anders over bedagt, dan hoe zy haaren afgewerkten Egtgenoot in haare liefde-armen verkwikken en wel

onthaalen zal: met eene tedere ongeduldigheid ziet zy zyne komst te gemoet, en vliegt hem met uitgestrekte armen tegen, en beklaagt zig zo lang van zyn vriendelyken ommegang verstoken te zyn geweest; de Man daarentegen, ten uiterste gevoelig over de blyken van eene ongeveinsde tederheid, waar mede hy zo zigtbaar door zyne Vrouw wordt verwelkomd, betuigt haar, met wat eene diepe erkentenis die gevoelens van liefde en trouwe in zyn hart bekend staan, en verzekert haar door de tederste en vuurigste omhelzingen, dat zyne liefde en genegenheid voor haar opregt en onkreukbaar is.

Ziet men hen al verder in dien gelukkigen staat, dat hunne echt met tedere spruiten hunner liefde gezegend is: zy merken dezelven aan als zo veele onderpanden van hunne waare trouw; zy beschouwen dezelven als zo veele geschenken des Hemels, die hun tot bekrooning hunner onderlinge liefde zyn toegeschikt. Herdenkt de Moeder, met wat een kommer en leed zy dezelven onder haar harte gedragen heeft; herdenkt zy met wat een angstvallige zorg de Man zo menigmalen over haar lyden is aangedaan geweest, hoe hy met oogen van tederheid dikwyls haare smerte heeft beschouwt, hoe menigmalen de droefheid hem tranen heeft afgeperst over het lyden dat zy gevoelde; en herdenkt zy eindelyk de vreugde en overgroote blydschap, die het hart van haaren Man als overstelpten op het zien haarer verlossinge; dan is haar leed aanstonds vergeeten; en het verheugt haar daar in de opregtste liefdeblyken van haaren Man bespeurd te hebben: haar Man verwondert zig met regt over haare meer dan mannelyke standvastigheid; en weet haar niet genoeg te overtuigen van de waare vreugde, die zyn hart bezielde van zig door het eenigste voorwerp zynen begeerten en verlangens met een waardig nakroost beschonken te zien; waar in de vreugde hunnes leevens dagelyksch vergroot en hun onderling vernoegen oneindig wordt.

Neemt men al verder in aanmerking die zorgen, die het vaderlyk en moederlyk hart dagelyksch over deze hunne tedere liefde-spruiten bezig houden; hoe zy beiden onderling voor haar welzyn, en tydelyke nooddruft waken; hoe zy dezelven dagelyks met de gevoeligste gemoedsbeweegingen omhelzen en aanschouwen? wie moet dan niet met reeden naar een diergelyk geluk wenschen en verlangen?

let ik op de Moeder, hoe zy haare kinderen dekt en koestert; zie ik haare ontroering op de minste tekenen van ongemak, die zy aan haar kind bespeurt, en met wat een aandoening zy haar vrees aan haren Man bekend maakt, hoe zy op zyne vertroosting wagt, en de aangename kalmte, die haar gemoed bezit, wanneer zy ziet dat haare vrees is ongegrond geweest. Zie ik daar en tegen weder, hoe zig de Man gedraagt, hoe zeer hy waarlyk niet onduidelyk ziet de redenen, die zyne Vrouw doen vreezen, hoe zeer hy ziet het gevaar, dat het onnozel wigt schynt te dreigen, hy neemt egter in schyn eene mannelyke standvastigheid aan, om haar door zyne neerslagtigheid niet verder te bedroeven: en hoe zeer de droefheid zyn ziel verscheurt eensdeels over het gevaar dat zyn kind schynt te zullen treffen, andersdeels over de waare folteringen, die het hart van zynne Vrouw beknellen, hy schynt egter moeds genoeg te hebben, om haaren verslagenen geest door troostryke redenen optebeuren, en die stilheid van gemoed, die zyne Vrouw begeven hadt, weder by haar te doen herleeven: daar hy alleen zynde in tranen uitbarst, en den Hemel tot ontferming over zyne Vrouw en kind aanroept. Komt dit Kind zyne gevreesde rampen te boven, wat vreugde regeert niet in het hart en op het aangezigt van deze twee bedroefde Ouderen? Met wat een nadruk herhaalen zy elkanderen niet de naarste benauwdheden, die haare bedrukte harten bevangen hadden? en met wat een geschikte onderwerping aan den wil van hunnen Schepper looven zy niet de weldadigheden, aan haar beweezen; zo dat zelfs de tegenspoed hun reden van vernoeging geeft, en de knoop des huwelyks zo naauw toehaalt, dat 'er geen ontknoping meer plaats en heeft.

Groeien deze spruiten verders, naar den wensch hunner Ouderen, op; wat vlyt wenden die Ouderen dan niet aan, om haar een opvoeding, haaren imborst engeboorte waardig, te doen erlangen; zy zyn dagelyksch bezig middelen tot haar welzyn uittedenken; hunne vreugde groeit naar mate hunne Kinderen groeien: en hoe meer de zorgelyke lessen van eer en deugd, die de Kinderen dagelyksch worden ingeprent, by hen gevolgd worden; hoe meer de Ouderen stof hebben haare dankbaarheid daar voor te betuigen, en zig onderling geluk te wenschen over den zegen des Heeren, die op hen en de hunnen zo klaarblykelyk gevestigd is.

Zie daar dan eindelyk deze Kinderen, onder eene onop-

houdelyke vader- en moeder liefde, gebragt tot die jaaren, waar in zy, voor de reden vatbaar zynde, kunnen begrypen de moeiten, die aan hun welzyn zyn ten koste gelegd: ziet hoe deze kinderen, met de leevendigste gevoelens van een waar kinderlyk harte aangedaan, de vuurigste beden voor het behoud van hunne Ouderen dagelyksch ten Heemel heffen; hoe zy, onder eene gepaste eerbiedigheid, niet met eene slaafsche maar met eene kinderlyke vreeze, dagelyks tot hunne Ouders naderen, hunne lessen aanhooren, en dezelven op hunne gemoederen toepassen; hoe zy zig onderling in de tedere zorgen van hunne Ouderen verheugen, en hoe de vreede tusschen hen onderling door het waare voorbeeld hunner Ouderen blyft regeren; en daar nu hunne jaaren klimmen, verlaten de Ouderen zig gerust op de vlyt, die hunne Kinderen voor hun vergenoeging betoonen; zy zien nu dat die moeite die zy wel eer, de vader in zyne zaaken, de moeder in haare huislyke bezigheden, hadden aangewend, thans voor hun door hunne Kinderen wordt behartigd, en dat dezelven, langs die zelfde paden wandelende, ook eindelyk eens dat geluk te verwagten hebben, waar van zy zo lang een gelukkig gebruik hebben gemaakt.

Dus is dan het Huwlyk een bron, een onuitputbre bron van zegeningen, die van de jeugd af aan tot in eenen gryzen ouderdom dagelyksch nieuwe zegeningen doet opborrelen, en buiten welken staat geen standvastig geluk op aarde is. Doch eene tegenwerping, die niet weinig de volmaaktheden des Huwlyks schynt te bevegten, ligt in de harde wet, tegens de Vrouwen in den lusthove van Eden uitgesproken: *Met smerte zult gy kinderen baren;* en gelyk deze vrees niet zelden eene Vrouw doet aarselen om naar dien waaren gelukstaat te staan, zo zal ik, om myn Correspondent ten vollen te voldoen, ook tragten deze tegenwerping optelossen en uit den weg te ruimen. Zo dra beschouwt men niet de werken der Schepping, of men ontdekt in dezelven eene oneindige en byna onbegrypelyke menschenliefde, die den Schepper in het formeren van zyn Schepsel zo klaarblykelyk vertoont; men ontdekt daar in terstond dat de eerste beweegreden der Schepping is geweest, dat het Schepsel op den aardbodem zoude gelukkig zyn; dat het zelve zoude wassen en vermenigvuldigen: en teffens ontdekt men daar in eenen onveranderlyken wil, waar by die Schepper heeft begeert, dat de mensch zou leeven en bly-

ven staan, zo lang de waareld staat. Wanneer dan deze stelling vaststaat, dat namelyk de Schepper heeft gewild, dat het Schepsel zou wassen, vermenigvuldigen en niet dan met den ondergang der waareld te niet worden: dan is het ook teffens eene zekere waarheid, dat die Schepper ook alles wil in het werk stellen, wat eenigzins tot bevordering van dit heilzaam oogmerk dienen kan: want zulks zou eene noodwendige tegenstrydigheid in zig bevatten, dat, daar de Schepper wil en begeert, dat het Schepsel zou wassen en vermenigvuldigen, hy de oorzaak van die vermenigvuldiging niet zou zegenen, en, zo veel mogelyk, bevorderen. Dus, hoe zeer deze harde wet wel tegens de Vrouwen is uitgesprooken, zo vinden dezelven egter daar tegen weder een genoegzaam hulpmiddel in de natuur, die, in allen deele, tot verligting en bystand van het lydende Schepsel medewerkt: en tegens welke harde wet ook wederom deze wet overstaat, *dat de man in het zweet zyns aanschyns zyn brood eeten zal*.

Zo ik hier mede iets tot het wezenlyk geluk van mynen Correspondent hebbe toegebragt, zal ik myne moeite niet beklagen, en my gelukkig agten, twee persoonen door myn toedoen te hebben gelukkig gemaakt.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Arnhem by *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallinguis*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 240.
Den 3 Augustus 1767.

[Dat de Waereld beden niet Erger is, dan in vroeger tyden, nader aangetoond, of Vervolg van No. 220.]

> Il en est a peu prez de la corruption humaine, comme du mouvement dans la Nature: il si conserve toujours dans la Nature un certain degré de mouvement, qui ne change que par les différentes déterminations. Il en est de même de la corruption humaine; dire que la Monde va toujours en empirant, c'est une declamation, qui n'est pas a l'épreuve d'un examen historique de tous les siecles.
> POGGIANA.

IN een myner voorige Vertoogen hebbe ik getracht te bewyzen, dat 'er niets strydiger is met de Geschiedenissen van alle de eeuwen, met de dagelyksche Ondervinding en met de gezonde Reden, dan deze stelling, dat de Waereld van tyd tot tyd erger wordt, en 't getal der Ondeugden en Gebreken steeds toeneemt. Hoe ongerymd ik deze stelling ook houde, het verwondert my echter niet, dat 'er veele Menschen gevonden worden, die zich zo gemakkelyk

van dat vooroordeel niet kunnen ontslaan; men kan 'er goede redenen van geeven; en ik geloove, dat ik mynen Leezeren geen ondienst zal doen, indien ik de oorzaaken van eene zo algemeene Dwaaling een weinig nader naspoore. Ik vinde dan, dat de Historieschryvers zelven daartoe aanleiding gegeeven hebben, door de manier en wyze, waar op zy de daaden en handelingen der Menschen in hunne Gedenkboeken vertoonen. Naardien de rampen en onheilen der tyden, menigvuldige snoodheden en gruwelen, en de bedorvenheid van 't menschelyk geslacht voor 't grootste gedeelte de hoofdstoffen hunner Werken zyn; en, vermits die rampen, gruwelen en bedorvenheden in soorten verschillen, met betrekkingen tot deezen of geenen tyd, tot dit of dat Volk - zo ziet men hen, zich t'eene-maal bezig houdende met het Tydstip, waar van zy gewag maaken, byna altoos op het leevendigste getroffen door de schrik, welke de gemelde Voorwerpen in hunne gemoederen verwekken, dat Tydstip met de haatelykste trekken afmaalen, en zo te boek stellen, als of het zelve in boosheid alle de voorige eeuwen hadt overtroffen, schoon die eeuwen even ondeugend waren, maar op eene andere wyze. Andere Schryvers, welken de Schriften der reeds gemelden vervolgen, gaan eveneens te werk, en schilderen de bedurvenheid der tyden, waar van zy spreeken, met dezelfde en nog zwarter kleuren; en, daar wy derhalve, in de boeken der Geschiedenissen, van tyd tot tyd slegter en onvoordeeliger Tafereelen van de Waereld vinden, zo is 't geen wonder, dat de Dwaaling, welke wy te keer gaan, dagelyks nieuwe krachten krygt, en als eene ontegenspreeklyke Waarheid geloofd wordt.

Doch dit is de eenigste reden van dit vooroordeel

niet; indien wy met ons zelven raadpleegen, zullen wy eene andere vinden in de indrukken, welken het tegenwoordige op ons maakt. Het is dus met ons hart gesteld, dat een weezenlyk tegenwoordig kwaad altyd het grootste zy, en 't welk men de meeste moeite heeft te verdragen; in een tyd, als zodanig kwaad ons drukt, achten wy al het geluk, welk wy in een groot getal van jaaren hadden kunnen genieten, voor niets; wy houden onze gedachten met geen ding bezig, dan ons lyden, en 't geen voorby is schynt ons toe nimmer in weezen geweest te zyn. Elk beschouwt de rampen, waar onder hy zugt, als de zwaarsten en ondraaglyksten; en men is uit dien hoofde veel gevoeliger aan 't geen men lydt, dan aan alle de wederwaardigheden, rampen en onheilen, hoe groot en hoe zwaar ook, waar van wy in de Geschiedenissen gewag vinden gemaakt. En gelyk het kwaad, welk ons door de boosheid en kwaadaartigheid der Menschen aangedaan wordt, ons krachtiger aandoet, dan al het goed, dat wy 'er van konden ontvangen hebben; gelyk wy 'er de uitwerkzelen niet van gevoelen, dan met het uiterste ongeduld, daar de Voorbeelden, welken de Historien ons opleveren, voor ons van geen of gering belang zyn, zo schreeuwen wy met alle kracht tegen de Eeuwe, waar in wy leeven; en de oorzaken, waaraan wy onze rampen toe te schryven hebben, doen ons deze tyden beschouwen als oneindig slegter en bedurvener dan de vorigen.

Nog eene aanmerking; het geen, naar myne gedachten, deze Dwaaling voedzel verschaft, is de bygeloovige achting, welke wy voor de gedachtenisse der Afgestorvenen hebben; 't is byna laagheid, 't is wreedheid van hen op eene onvoordeelige wyze te

spreeken; hoe het zy, wy eeren de Dooden, om dat wy de Leevenden haaten; wy roemen de voorby geloopen Eeuwen, om dat wy misnoegd zyn over de onze; zy, die den weg van alle vleesch gegaan zyn, kunnen ons geene hinderpaalen meer leggen in onze oogmerken, noch ons eenig kwaad meer berokkenen; dus is de zaak niet gesteld met opzichte tot onze Tydgenooten, die wy gemeenlyk met een oog van jalousye, afgunst en nydigheid beschouwen. Men kan dus gemakkelyk begrypen, dat wy, door deze beginzelen gedreeven, gansch ongenegen zyn, om onze Voorgangers zo verachtelyk, zo boos en zo hatelyk te vinden, als die, welken ons in onze oogmerken kunnen verhinderen, aan onze belangen nadeelig zyn, of ons eenig kwaad veroorzaaken. Dus hoort men zelden een Gryzaard, of eene afgeleefde Matrone, iets pryzen, dan 't geen in hunne jonge jaaren heeft plaats gehad; dus ziet men dikwyls, dat iemand, die zich in behoeftige omstandigheden bevindt, de oorzaak daar van toeschryft aan de schraapzucht en 't eigenbelang der Ryken, die hy meestal voor Schurken en Schelmen houdt; dus zal een Sollicitant, welke zynen Mededinger in 't Ampt, dat hy begeerde, geplaatst ziet, niet nalaaten, denzelven als een Man zonder verdiensten, en die zyne verheffing aan kunstenaryen en partyschap verschuldigd is, te beschouwen.

Dezen en dusdanigen zyn het, welken allerhande Ontwerpen smeeden, om de Waereld te verbeteren, Ontwerpen, die uit hoogmoed, haat, nydigheid en kwaadaartigheid haar oorspronk ontleenen. Laaten wy de zaak met eenige voorbeelden opheldéren. AMBITIOSUS ziet zich niet gesteld aan 't roer der Regeeringe; alle zyne begeerten strekken zich

echter daar toe uit; het verwondert hem niet; dus hoort men hem redeneeren; dat de dingen zo slegt gaan, wanneer lieden van zekeren rang en character, van zekeren ouderdom, van waardigheid en ondervinding niet geroepen worden om over Staats- en Stadsbelangen te helpen besluiten. Nu ziet men jonge en onbedreevene menschen gesteld in de eerste bedieningen; zo ging het niet in voorige tyden: toen verkoos men Menschen, zo als hy, namelyk, om den zwaaren last der Regeeringe op hunne sterke schouderen te draagen; dit zegt hy niet, om zyn verlangen aan den dag te leggen van gaarne deel aan 't bestier der zaaken te willen hebben: ô neen; 't is hem volkomen onverschillig, of men hem benoeme of niet; 't is alleen uit liefde voor zyn Vaderland, dat hy dus spreekt; iedereen weet wel, dat het hem om geen ampt of bediening te doen is; hy zou zich zelven niet eens willen verryken met de voordeelen, die 'er aan verknocht zyn; doch, dit kan hy niet nalaaten te zeggen, dat waare verdienste in deze dagen niet in aanmerking genomen wordt.

GRAECULUS, die nimmer op de Academie een aaneengeschakeld zamenstel van Weetenschappen getracht heeft te verstaan, maar zyn ganschen tyd doorgebragt heeft in 't leezen van oude Schryveren van 't slegtste soort, niet om 'er beter en wyzer door te worden; want van dien aart zyn dat soort van oude overblyfzelen niet; maar om in dezelven eenige *Emendatien*, gelyk hy het noemt, te kunnen maaken, klaagt onophoudelyk over den slegten staat, waarin de Letterkunde vervallen is; niet om dat het hem om een Hoogleeraarschap te doen is; ô neen; het verval der Weetenschappen gaat hem alleen ter harte; indien 'er bekwaame lie-

den in overvloed te krygen waren, zou hy zich wel met een Praeceptors-plaats in de Latynsche Schoolen willen vergenoegen: maar in voorige tyden ging het zo niet toe; toen pleegden 's Lands Vaderen zelfs raad met Letterkundigen; ja dezen werden zelfs in gezandschap aan vreemde Hoven gezonden; waar zyn nu de Handhavers der Geleerdheid? daar men naauwlyks een Drukker kan vinden, om *Observatien, Conjecturen, Emendatien* enz. te drukken.

De Proponent LOQUAX, die, in weerwil van zyne enthusiastische welspreekendheid, zich by de Boeren zo aangenaam niet heeft kunnen maaken, dat hy ooit op de Nominatie is gebragt, schreeuwt en tiert tegens een vloed van zonden en ongerechtigheden, die ons Land overstroomen: maar hoe kan het anders zyn, daar gunst de eenige weg is om aan een Beroep te geraaken, in plaatse van de gezonde Leere en rechtzinnige gevoelens? niet dat hy nydig is, om dat de Discipelen van V.... H.... en S.... tot goede standplaatsen bevorderd worden: in geenen deele; in 't stuk van verdraagzaamheid is hy het volkomen eens met de gevoelens, daaromtrent door een geleerd Professor in een openlyk gedrukte Redenvoering aan den dag gelegd; maar zo lang 'er geen *Lemma van de Remonstranten* in de Synodale Vergaderingen zyner Provincie plaats heeft, zullen nimmer Gods gaarn getrouwe Knechten met vrucht tegens de Ketteryen, en daar uit voortspruitende zonden, kunnen waaken.

THRASO, die, schoon hy nimmer een veldslag heeft bygewoond, zyne beenen voor het beste Weêrglas houdt, om dat 'er drie kogels in zitten, die 'er niet uitgesneeden zyn, en hem steeds waarschuwen, wanneer 'er harde wind of onweêr aan

de lucht is, betreurt dagelyks het schandelyk verval, dat 'er in de Krygskunde plaats heeft; maar hoe zou het anders kunnen zyn, daar men Jongens aan 't hoofd van 't Leger stelt. In den laatsten Oorlog heeft hy my meer dan eens zoeken te beduiden, dat deze of geene Veldheer verscheiden Steden tegens alle de regelen der Krygskunde hadt ingenomen; waarom hy ze niet anders kon aanmerken dan als Jongens, die nesten uithaalen, zonder eens een ladder meê te neemen; maar in de boomen klimmen als Aapen, niet zonder gevaar van hun leeven.

Daar is nog een soort van minder rang, welke zich op het verbeteren der Waereld toelegt; men vindt ze wel het meest in gezelschappen, daar geveinsde Godsdienst en Kwaadspreekendheid haaren rol speelen. Zy vaaren met grooten ernst uit tegens alle vermaaklykheden, waar aan zy geen deel gehad hebben; niets is 'er, dat door anderen bedreeven wordt, of het is zondig, onbetaamelyk en ongodsdienstig; waren zy gesteld als Zedemeesters, of pleegde men met hun slegts raad over daaden en handelingen, ô het zou beter gaan; zy weeten voor alle kwaalen hulpmiddelen; men zou de dagen onzer Voorouderen, die dagen, waarin de Kerk over zyne vyanden zegepraalde, waarin de Nederigheid en Eenvoudigheid langs de straaten hand aan hand gingen, waarin men van geene schelmstukken en gruwelen hoorde, zien herleeven.

Wat my aangaat, ik beken, dat 'er veele gebreken in zwang gaan, welken alle eerlyke lieden gaarne zouden verbeterd zien; doch ik belyde te gelyk, dat ik ten dien einde geen genoegzaam hulpmiddel weet aan te wyzen. Uit het geene ik by gewyde en ongewyde Schryveren geleezen hebbe, is my

volkomen gebleeken, dat 'er Ondeugden en Gebreken geweest zyn, zo dra als 'er menschen zyn geweest; die Ondeugden en Gebreken verschilden alleen in soorten; in deze tyden zag men die, in geene anderen koesteren; en misschien is 'er nimmer eene Eeuw na de Schepping geweest, waarin de misdaaden min afschuuwlyk geweest zyn, dan in die wy beleeven. Eigenbelang is altoos de heerschende drift der menschen geweest; de oude wyze, om dezelve te voldoen, was het moorden, vergeeven, berooven en plonderen; de nieuwe manier is het bedrog; en, om de waarheid te zeggen, wil ik liever bedrogen als van kant geholpen worden.

Laaten ondertusschen de zulken, die steeds tegens de bedurvenheid onzer Eeuwe uitvaaren, hun eigen hart eens naauwkeurig onderzoeken, en uit het zelve, indien zy kunnen, uitroeien alle de driften van Eigenliefde, Hoogmoed, Nydigheid, Haat en Kwaadaartigheid, die de wezenlyke en geheime sprinkveeren hunner berispingen zyn; en als zy dat gedaan hebben, durf ik hen verzekeren, dat zy de dingen in een gansch ander licht zullen beschouwen, de Waereld neemen zo als zy is, hunne spyzen eeten met vergenoegen, hunnen wyn drinken met vrolykheid, en, in 't algemeen, veel vermaaklyker leeven, dan zy immer gedaan hebben.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlinger *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 241.
Den 10 Augustus 1767.

[Klagt van K.v.D. over 't verdriet, dat hy in zyn Huwelyk heeft; en eenige Lessen van Isocrates aan Demonicus uit het Grieksch vertaald.]

Solus omnem familiam sustentat.

TERENT.

Myn Heer de Denker!

IK weet niet, of ik wel ooit weêr een uwer Vertoogen leezen wil; na dat ik dat van den 27 July geleezen heb. Voor myn trouwen was ik van dezelfde Gedachten als Gy, over 't stuk des Huuwlyks, en verbeeldde my, dat 'er geen aangenaamer staat was, dan die, waarin Man en Vrouw met elkanderen leeven; maar helaas! de Ondervinding doet my thans uit andere oogen zien, en ik twyfel niet, of indien Gy eens in den Echt treedt; want Gy kunt onmooglyk gestouwd zyn, anders zoudt Gy zo niet praaten; zult Gy binnen korten een Vertoog van een gansch anderen aart over 't heil des Huuwlyks schryven. Ik moet U met korte woorden zeggen, dat, indien de Veelwyvery hier te Lande geoorloofd was, ik, met minder onkosten, een gansch Serrail van Wyven zou kunnen houden, dan ik nu genoodzaakt ben te besteeden aan eene, die zich myn Vrouw noemt; hoe ééne zeg ik? Ik vind, ten mynen kosten, dat een Wyf, even als de Polypus, de magt heeft om zich te verdeelen en te vermenigvuldigen in zo veel Lighamen alszy wil. Ik nam een Wyf, die geen geld hadt, en maakte haar myn eigen vleesch en bloed; maar ik dacht niet, dat ik alle hare Nabestaanden daar door aan my verbinden zoude, met even weinig ceremonie als een zwerm byen. Nauwlyks had ik haar in huis gebragt, of ik zag my ge-

noodzaakt haare Moeder te trouwen; vervolgens dwong men my om my aan haare twee Zusteren te verbinden; en thans ben ik de Bruidegom met twee van haare Moeijen, en eenige Neeven en Nigten. Ik vergroot de zaak niet, als ik zeg, dat ik met alle haare Bloedverwanten getrouwd ben; want zy matigen zich evenveel recht aan over myne goederen, als het Mensch, dat de Waereld myn Huisvrouw noemt. Zy eeten, drinken, en slaapen by my. Alle vertrekken in myn huis gebruiken zy, behalve myn bedkamer. Zy eischen my geld af; geeven uit en ontvangen; kortom, dewyl de familie by my in quartier ligt, en elk lid van dezelve zich alle de vrouwelyke rechten aanmatigt, is 't, dunkt my, t'eenemaal onverschillig, wie myn naam draagt, myn Wyf, haar Zuster, of haar Cousin? Nooit zit ik aan tafel, of ik heb het droevige gezicht voor my, dat 'er meer spys verteerd wordt, als op een boere bruiloft; en waren ze noch te vreede met een goed stuk vleesch en een schotel groente; maar neen! de eene moet dit, de andere dat hebben; deze drinkt Moezel, de ander Rynschen Wyn; en 't beste van den tyd is ieder goed genoeg; myn huis gelykt volkomen naar een Stads Herberg, daar ik zelf geen meer vryheid in heb dan een arm reiziger. Eens heb ik het gewaagd myn wooning van al dat gespuis te zuiveren; ik zond ten dien einde myn Vrouw naar 't Land, by een haarer Oomen; maar wat wou 't weezen; ik kon die 'er achter bleeven niet kwyt raaken; myn Wyf hadt haar de zorg over de huishouding opgedragen, en aan elk haar post uitgedeeld, geduurende haare afweezigheid; de een zou snyboonen inleggen, de ander nooten confyten, een derde morelle-brandewyn maaken, al het welk zy met de uiterste zorgvuldigheid werkstellig maakten. Eindelyk kwam myn Wyf te rug; en al dat ik by haar reis won was

de invoering van twee nieuwe Neeven op myn tooneel, die ze op 't land had opgedaan; schoon zy nimmer te vooren geweeten hadt, dat die aan haar vermaagdschapt waren. Al dat volkje weet zich ook wel fraai voor myne rekening in den dosch te steeken: Ik zou niet misnoegd zyn, dat een myner waardige Nabestaanden nederig genoeg was, om een pak van myn Vrouws afgeleide klederen te draagen; maar daar door zou de Meid haar verval moeten missen; niet, dat zy zich nu en dan niet willen vernederen om een zak van myne Vrouw aan te nemen, voor dezelve half afgedragen is; doch dan hebben zy haar reeds een van een gansch ander stof aangepraat, en de oude is nog wat te goed voor eene gemeene Dienstmeid; zy hebben te veel verstand om rechtstreeks te bedelen; maar al waar ze myn Wyf een tegenzin in doen krygen, is haare gading; die muts, die doek, die pellise zit myn Vrouw elendig; 's anderendaags verschynt Zuster *Antje* of Nicht *Kaatje* 'er mede aan tafel. Ik hield voor myn trouwen een Chaise met een paar Paarden; nu myne familie zo vermeerderd is, heb ik 'er een Wagentje, met nog een paar Paarden, by moeten koopen. Dit geeft hun gelegenheid om dan eens naar de eene, dan naar de andere plaats te ryden, alwaar ik hen allen moet tracteren; want zy zyn zo verzot op elkanders gezelschap, dat de een naauwlyks zonder den anderen zal uitgaan; en, schoon ik liever alle weeken eens een Bal in myn huis hadt, maakt myn Wyf 'er echter een deugd van, dat zy weinig of geen Menschen ziet. Ik zou U duizenden van gevallen kunnen verhalen, waar in my deze waardige familie heeft ingewikkeld; maar, ik wil U niet verveelen; dit eenige zal ik 'er by voegen; myn Wyf is ten naasten by-op haare rekening; de familie, of liever myn overige Vrouwen, hebben reeds zo veel kappen, mutzen,

luuren, lappen, buikriemen, en ik weet niet wat bezorgd, als voor een Vondlingshuis genoeg zou zyn, Gy zult zekerlyk denken, dat myne familie geene vermeerdering noodig heeft; maar gisteren, wie zou het kunnen gelooven, heb ik nog een brief ontvanggen, dat 'er nog eene andere Moei, en een ander Cousyn op weg zyn, om haare Nichte te koomen zien, en haar eenige weekjes gezelschap te houden. Ik vreeze, als zy eens voet in myn huis gekreegen hebben, dat zy zo lang zullen blyven als myn Vrouw een ander en wederom een ander Kind krygt. Hoe zal ik het 'er mede aanleggen, Heer DENKER? Ik verwagt, dat gy my goeden raad zult geeven; indien gy het niet doet, lees ik nooit weder een Vertoog.

Uw Gehoorzaame

K.V.D.

Indien ik in myn Correspondents plaatse was, wist ik wel wat ik doen zoude; doch, dewyl 't my voorkoomt dat zyn aart met den mynen verschilt, zal ik, eer ik hem antwoorde, eens overal vernemen, wat middelen door andere Mannen en diergelyke Ongevallen gebruikt zyn, en hem, na een ryp onderzoek van dezelven, myne gedachten melden. Ondertusschen houde hy, en myne overige Leezers zich voor deze keer te vreede met de volgende Lessen van dien grooten Atheenschen Redenaar en Wysgeer, ISOCRATES, aan zynen Vriend DEMONICUS, die my zo fraei voorgekoomen zyn, dat ik het der moeite waardig geoordeeld hebbe, dezelven in dit Vertoog mede te deelen.

***

Eer altoos de Goden, op dat gy niet alleen voor godvreezende, maar ook voor een onderhouder der Wetten gehouden moogt worden.

Gedraag U zo omtrent uwe Ouders, als gy wenschen zoudt, dat uwe Kinderen, indien Gy 'er hadt, zich omtrent U gedroegen.

Oeffen uw lighaam menigmaal door arbeid, om daar door een sterk en gezond gestel te krygen.

Wees niet uitgelaten in Vreugde; noch zeer gereed tot spreeken; 't eene ontspruit uit dwaasheid, 't andere uit eigenwaan.

Denk dat het geene niet betaamlyk is om gedaan, ook niet betaamlyk is om gezegd te worden.

Zoek geen kwaade daad te verbergen; want, schoon geen mensch dezelve kan te weeten koomen, uw eigen geweeten zal ze echter in uw aangezicht ontdekken.

Vrees de Goden; eer uwe Ouders; acht uwe Vrienden, en gehoorzaam de Wetten.

Neem alleenlyk deel in geoorloofde uitspanningen; degen zyn het die het waare vermaak geeven; de ongeoorloofden doen een onbegryplyk nadeel.

Draag zorg, dat gy geen gelegenheid geeft tot achterklap en kwaadspreekendheid; om dat het grootste gedeelte der menschen, de waarheid niet kunnende onderscheiden, zich door het algemeen gerucht laat leiden.

Doe al wat gy doet als of iedereen het zag; want, schoon gy een voorneemen hebt om iets verborgen te houden, het zal eindelyk toch bekend worden.

Gy zult altoos geacht zyn, indien gy nooit iets doet, het geen gy in anderen laakt.

Het zet iemand geen achting by, wanneer hy het onderwys, welk als een geschenk van een Vriend aan een Vriend moet aangemerkt worden, van de hand wyst.

Besteed uw tyd in uw zelven te verbeteren door de onderrichtingen van anderen; zo zult gy gemakkelyk dat geene bereiken, waarom anderen veel moeite en arbeid gedaan hebben.

Kies kennisse voor rykdommen; want dezen zyn van geene bestendigheid, geene blyft u altoos by.

Laak niet, dat iemand om Weetenschap naar ver afgelegene Landen reize; een Koopman doet het zelfde om winst.

Wees gespraakzaam, en vriendelyk iu uw voorkoomen; onopspraaklyk in uw gedrag.

Wees iedereen genegen; maar verkeer inzonderheid met deugdzaame menschen; zo zult gy de kwaadspreekendheid der ondeugenden den mond stoppen, en de gunst der goeden verkrygen.

Houd niet altoos gezelschap met dezelfde menschen; en redeneer niet altoos over het zelfde onderwerp; want de beste dingen worden eindelyk lastig.

Gewen u zelven wederwaardigheden te verdraagen, op dat gy in staat moogt zyn zulks te doen, wanneer gy ze zult moeten draagen.

Wees zorgvuldiger in 't houden van uw woord, als in 't bewaaren van uw geld, aangezien het ten hoogsten pryslyk is in een Man, zich zo te gedraagen, dat men op zyne eerlykheid zo wel staat kan maaken, als op een getekend handschrift.

Vertel uwe geheimen geen en mensche, dan wanneer het den Hoorder even voordeelig is als u, die ze ontdekt.

Ga nimmer vriendschap aan met iemand, voor dat gy weet, hoe hy met zyne andere vrienden handelt.

Verklaar u niet ligt voor iemands Vriend; maar, indien gy het gedaan hebt, volhardt dan in uwe Vriendschap; want, het is even slegt, gestadig van Vrienden te veranderen, als in 't geheel geenen te hebben.

Om uwe Vrienden te beproeven, zo deel hun mede het geene gy wel bekend wilt hebben; ontdekken zy hetzelve, daaruit kan voor u geen schade voortspruiten; houden zy het geheim, dan hebt gy het genoegen van hen te kunnen betrouwen.

Voorkoom altoos de behoeftigheden uwer Vrienden, door dezelven te vervullen voor dat zy het u verzoeken.

Reken het geen minder ongeluk, door de weldaaden uwer Vrienden overtroffen te worden, als door de verongelykingen uwer Vyanden.

Gun uwe Vriendschap niet alleen aan de zulken, die uwen tegenspoed betreuren, maar ook den geenen, die uwen voorspoed benyden; om dat de eersten dikwyls in de laatsten veranderen.

Spreek menigmaal van uwe afwezige Vrienden in 't gezelschap der tegenwoordigen; op dat zy mogen denken, dat, by zodanige gelegenheden, ook wel van hun zal gesproken worden.

Tracht niet alleen rykdommen te verkrygen; maar ook om 'er goed gebruik van te maaken; want in 't eerste geval zult gy het vermaak hebben van dezelven op te stapelen, en in 't laatste van 'er wel mede te doen.

Verwyt nimmer iemand zyn ongeluk; om dat wy allen aan de omwentelingen van 't Fortuin onderhevig zyn, en niemand weet, waar hy nog toe koomen kan.

Help altoos goede menschen; maar hy, die den kwaaden gunstig is, bewyst weldaaden aan honden, die zelfs op hunne Weldoeners aanvallen.

Wees niet ernstig in geringe zaaken, noch achteloos

en onverschillig in ernstige dingen; om dat al wat buiten tyds is onwelvoeglyk geoordeeld wordt.

Neem acht op u zelven by het gebruik van sterke drank, en staa altyd op, voor de Wyn u bevangt; want wanneer de harssenen eens door den Wyn overdwelmd zyn, zyn ze als een Paard, dat den Ruiter uit de zadel werpt.

Wanneer gy iemand tot uw Vriend maaken wilt, zo spreek veel goeds van hem, op dat het hem eindelyk ter ooren koome.

Het begin der Vriendschap is lof; dat der Vyandschap laster.

Wanneer gy voorneemens zyt iets te verrichten, zo slaa acht op het geene gebeurd is; en dit zal u veel lichts in toekomende gebeurtenissen geeven.

Haast u niet te veel in 't neemen van besluiten; maar wanneer gy eens eene zaak beslooten hebt, blyf standvastig in 't uitvoeren van dezelve.

Geluk is de grootste zegen, die van den Hemel komen kan; goed beraad het beste, dat wy van onzen kant kunnen in 't werk stellen.

Wanneer gy geen moeds genoeg hebt om iets te onderneemen, zo gaa met uwen Vriend te raade, in de derde persoon; dus kunt gy zyn gevoelen weeten, zonder u zelven te ontdekken.

Wanneer gy voorgenomen hebt iemand raad te pleegen, wegens het verrichten van een zaak, zo let, hoe hy zich in zyne eigene zaaken gedraagen heeft; want het is niet waarschynlyk, dat hy in staat zal zyn u een goeden raad te geeven, indien hy het zich zelven niet heeft kunnen doen.

Niets kun een mensch sterker aanspooren, om zorg voor zich zelven te draagen, dan de beschouwing der rampen, welken hy zich, door zyne onvoorzichtigheid, heeft op den hals gehaald; want wy zouden zo veel werks niet maaken van onze gezondheid, indien wy de ongemakken der ziekte niet voor oogen hielden.

Regel uw gedrag altoos naar dat van uwe Overheid; hier door zult gy u derzelver gunst verzekeren, en gevolgelyk grooter gezag by 't Volk hebben.

Wanneer gy tot eenig Ampt bevorderd zult zyn, zo neem nimmer raad van kwaade lieden, en die minder zyn dan gy; want, indien gy zulks doet, kunt gy verzekerd

zyn alleen den blaam van hun verkeerden raad te zullen draagen.

Leg een Regentsplaats liever neder met achting, als met rykdommen; steeds in aanmerking neemende, dat een goede naam ten allen tyde beter is dan een groote staat.

Tracht om andren te overtreffen; maar houd u zelven te vreede, met aan anderen gelyk te zyn.

Het is beter een arm en deugdzaam man te zyn, dan een ryke schavuit, want geld is alleen van nut in dit leeven, maar Deugd is van veel grooter dienst na den dood.

Benyd de zulken niet, welken zich op eene onwettige wyze verryken; maar benyd eer hen, die zich arm maaken door wel te doen; want, schoon dezen niets hebben om op te steunen, zy zullen echter altoos eene deugdzaame hoop voeden.

Gewen uw lighaam aan arbeid, en uwen geest aan het denken; zo zult gy altyd in staat zyn om uit te voeren het geene gy onderneemt, en vooruit te zien het geen u voordeelig kan weezen.

Let wel op 't geen gy te doen hebt, om dat de tong dikwyls de gedachten vooruitloopt.

Merk op, dat 'er niets duurzaam is op de Waereld; dan zult gy u nooit verheffen in voorspoed, of neêrgeslagen zyn in tegenspoed.

Neem alleenlyk twee gelegenheden waar tot spreeken, of van dingen die gy u wel verstaat, of van dingen die gy nodig hebt; want, ten opzichte van alle andere onderwerpen, is het voor het grootste gedeelte beter niet te spreeken, dan al.

Maak een maatig gebruik van 't goede, en verdraag het kwaade met lydzaamheid.

Poog zo geheim te zyn, als gy kunt; want het zou dwaasheid zyn uw geld opgeslooten te houden, en voor een ieder uwe oogmerken en voorneemens bloot te leggen.

De Dood is verschriklyk voor den boozen; maar een deugdzaam man moet alleen vreezen voor oneer en schande.

Leef altoos zo veilig als gy kunt; maar, indien uw eer u roept om uw leeven te waagen, is het beter dapperlyk te vegten, als met schaamte en schande den stryd te ontwyken; te meer, als we in aanmerking neemen, dat wy allen gebooren zyn om te sterven, en dat deugdzaame lieden het eenige voorrecht hebben van wel te sterven.

De Denker.

N°. 242.

Den 17 Augustus 1767.

[Sommige Zwarigheden tegen de Voorzienigheid uit den weg geruimd, in een' Brief van den Heer J.G.

Myn voet glipte uit de rechte baan,
Ik trad schier op verkeerde paên,
Wanneer ik, zuchtend', dag op dag,
De vrede der godloozen zag.

LAUS DEO, SALUS POPULO.

Myn Heer!

DIkwyls droomt men des nachts van zulke dingen, waar in men op den dag drok bezig geweest is. Doch 't gebeurt ook wel dat de gedachten die men in den voornacht, als men den slaap niet vatten kan, heeft, gelegenheid geeven om in den morgenstond te droomen. Dit laatste is my onlangs wedervaaren. In eene zeer droefgeestige luim zynde, haalde ik verscheidene zwaarigheden, raakende de Voorzienigheid, in 't hoofd.

De menigvuldige zonden en dwaasheden, door de menschen gepleegd; de rampspoeden en wederwaardigheden, waar mede veelen, zelfs zulken die men voor braave Lieden aanziet, te worstelen hebben; de voorspoed in welke sommigen, die aan ken-

lyke godloosheden schuldig staan, ongestoort schynen te leeven; dit alles deedt my byna twyfelen of 'er wel eene Voorzienigheid ware. En deeze zwaarmoedige gedachten gaven ongetwyfeld gelegenheid tot eenen zeer aanmerkelyken droom, in welken zich alles zeer levendig aan myne verbeelding voordeedt: en dien ik de eer heb van U hier mede te deelen.

Welke Landstreek zich aan my vertoonde, weet ik niet. Maar ik bevond my in eene zeer groote vlakte, welke op zich zelve een zeer aangenaam gezicht uitleverde; en stond niet ver van een' Tempel, die in 't midden dier vlakte gebouwd was. Om my was een menigte volks, dat, aan zyne houding en gebaarden, zeer onvergenoegd, mistroostig en wanhoopig scheen. Ik zag dat eenige van die vertwyselde menschen elkaar naa den Tempel weezen, doch dat slechts eenige weinigen, in vergelyking van de overigen, zich derwaarts begaven terwyl de anderen zich hoe langer hoe wanhoopiger aanstelden. Zy, die zich Tempelwaarts begeeven hadden, klopten aan de poorte, en wierden binnen gelaaten. Ik volgde hen met schroom; en ziende de poorte des Tempels open, trad langzaam naa binnen. My achter een' pylaar verbergende, zag ik het volk op zyne knieën liggen; de saamgevouwen handen naa boven houden; en raadpleegen met eene zeer aanzienlyke Persoone. Ik verstoutte my den Tempel nog dieper in te treeden, om van achter een' pylaar deeze annzienlyke Persoone van nader by te begluuren. Zy was ongemeen schoon, en van eene ryzige gestalte. Zuivere vrolykheid, zedigheid en vriendelykheid verspreidden zich op haar gelaat. Zy sloeg haare oogen dikwerf, met zeer veel eerbieds, naa boven. Haar zindelyk gewaad, dat met haaren rang, zoo my dachte, overeenkwam, was meer zedig dan

prachtig. Zy hadt een groot Boek by zich staan, waar naar zy in haare gesprekken wees: waar uit ik besloot dat haare redenen naar den inhoud van dat Boek gericht waren. Boven haar hoofd was het verwulft konstig beschilderd. Ik zag gewiekte kindertjes met kroonen en kransen in de handen. Ik zag een schoon vrouwebeeld met een kruis, een ander met een anker, en nog een derde met vleugelen, welk beeld oogen en handen naa boven hief, een vlam op 't hoofd, en een kleed vol zonnen en cherubynen aan 't lyf hadt. In 't midden deezer beelden was de *Gerechtigheid* geschilderd, om welke, in een cirkel geschreeven stondt, *Waarlyk God handelt niet godlooslyk, en de Almachtige verkeert het recht niet*. Ik nieuwsgierig zynde naar 't gene 'er gesproken wierdt, waagde het nog digter by te gaan, en my achter eenen anderen pylaar te verschuilen, waar ik al het gesprek van woord tot woord verstaan konde.

De eerste, dien ik hoorde spreeken, was een manspersoon. ‘Helaas!’ zeide hy, ‘wat is de Waereld vol zedelyk en natuurlyk kwaad! Zou de Godheid, die volstrekt en onveranderlyk goed is, zich wel met de Waereld bemoeiën?’ De Godin, (want zoo kwam my de bovengemelde Persoone voor,) gaf hem hier op ten antwoord: ‘Zou de Godheid zich niet met de Waereld bemoeiën, hoe zou de Waereld dan konnen bestaan? Maar weet dat de menschen redelyke en vrye schepsels zyn, en dat al het zedelyk en veel natuurlyk kwaad eeniglyk voorkomt van het misbruik, dat zy zelven van hunne natuurlyke vryheid maaken. Vrye werkers te scheppen was der Godheid niet onwaardig; en die werkers toe te laaten van hunne vryheid gebruik te maaken, is niets anders dan hun toe te laaten overeenkomstig met hunne vermogens en natuure te handelen. Dingen, die

van eene byzondere nuttigheid of volstrekte noodzaaklykheid zyn, zoo voor den natuurlyken staat der Waereld in het algemeen, als om het zedelyk kwaad te beteugelen, uwe redelyke vermogens te oefenen, en uwe deugd meer en meer te volmaaken, geeft gy den naam van natuurlyk kwaad, en velt dus een zeer verkeerd oordeel. Neem myne geboden in acht, en dan moogt gy op een bestaan hoopen, in welk die gelukkige gesteltenis zal worden ingevoerd, welke gy, doch zonder reden, hier op aarde reeds verwachtte'.

Daar op kwam een ander de Godin naderen. Deeze persoon zag 'er zeer bleek en kwynende uit, en riep by herhaling. 'Ach dat de Godheid my uit dit Traanendal verlostte!' De Godin gelastte hem te zwygen, en sprak hem vervolgens genoegzaam op deeze wyze aan: 'Ondankbaare, bid veel eer dat de Godheid uwe dagen verlenge. Wie is de oorzaak van uwe tegenwoordige elende, dan gy zelf? In uwe jeugd gaaft gy u over aan slemperyen, en onkuischheid, waar door gy uw gestel verzwakt en uwe vochten bedorven hebt. Nu zyt gy, zonder hooge jaaren bereikt te hebben, oud en vol gebreken. En daar gy u vervolgens aan pracht en verkwisting in uwe huishouding, en aan verre gaande onoplettendheid, on vriendelykheid, bedrog en onrechtvaardigheid, in uwen handel, hebt schuldig gemaakt, ziet gy u nu, van vrienden en nering, van geld en goed, van eer en achting, genoegzaam ontbloot, wat klaagt gy dan over uwen slaat? Klaag over uwe zonden. Beschouw de Waereld niet als een Traanendal, noch het menschelyk leven als rampzalig. Want verre het grootste gedeelte van de onheilen deezes levens, welken door der menschen eigene schuld, tegen het duidelyk ontwerp en oogmerk

van den Schepper veroorzaakt worden, zyn niet voor rekening der Godheid, maar alleen van hun, die hunne vermogens vrywillig misbruiken, en hunne driften op eene onnatuurlyke en buitenspoorige wyze involgen. De ondervinding heeft van alle eeuwen bevestigd, dat, indien de menschen in het algemeen zorgvuldig en voorzichtig, naarstig en zuinig waren, zy in de meeste van hunne billyke oogmerken gelukkiger slagen zouden; dat, indien zy allen rekkelyk en edelmoedig waren, en naar de strikte regels van deugd en eere handelden, achting en vriendschap, vrede en eenigheid onder hen zouden bloeijen; dat de wenschelykste voorrechten van het burgerlyke leven gevestigd, en de onheilen, voortspruitende uit trouwloosheid, oneenigheid, onderdrukking en geweldenary, van den aardbodem zouden verbannen worden; dat, indien alle menschen maatig leefden, zy over het geheel veel gezonder van lighaam, vlugger van geest en vrolyker van gemoed zyn zouden; en bygevolg, dat niet de Waereld en het leven den mensch, maar dat de mensch de Waereld en het leven elendig maakt. Wensch dan niet uit ongeduld naa den dood, maar bid zelfs om verlenging van het voor u zoo dierbaare leven, op dat gy uw gemoed verbeteren, uwe misslagen herstellen, en niet voor altoos rampzalig worden moogt in een toekomenden staat van vergelding.'

De knaap scheen overtuigd, en beloofde, by zyn vertrek, zich naar den raad der Godinne te zullen schikken.

Hier op kwamen twee jonge Dames, die 'er zeer zedig uitzagen, en beiden dezelfde zaak begeerden te weeten, welke een van haar in deeze vraage aan de Godinne voorstelde: 'Waarom laat de Godheid

de onnozelen dooden, en waarom wordt deboosheid niet gewroken?'

De Godin zeide hier op, dat zy haar wel verzekeren kon dat de Godheid nimmer iets deedt dat onrechtvaardig was, en altyd naar de volmaaktste regels van wysheid handelde; en dat men dit wel op alle byzondere gevallen kon toepassen: maar dat het haar zaak niet was elk byzonder geval te ontwarren, schoon zy het eene geval wel door het andere kon ophelderen; en daar uit veele bekende gevallen van achteren bleek, dat de Godheid wys en rechtvaardig handelde, men dat ook van alle gevallen, schoon voor den mensch onoplosbaar, met reden hadt vast te stellen.

Zy hadt dit zoo ras niet gezegd, of 'er verscheen een zeer oud gevleugeld man, met een zandlooper op het hoofd, die de Dames in deezer voege aansprak: 'Gy vraagt', zeide hy, 'waarom laat de Godheid de onnozelen dooden, en waarom wordt de boosheid niet gewrooken? Deeze gedachten hebben u nu al zeven jaaren lang ontrust; maar nu kan ik u verzekeren, dat ze alleen op schyn gegrond waren. De persoon, waar toe gy beiden naauwe betrekking hadt, dewyl hy de Minnaar van de eene, en de Broeder der andere was, werdt inderdaad valsch beschuldigd van dien getergden Krygsman, die hem in zyne woede onder den voet stak. Doch echter was hy niet onschuldig by de Godheid: die gaf hem in de hand van den toornigen Krygsman over, daar ze hem anders zou gered hebben, om hem te straffen wegens schelmsche moorderyen, door hem te vooren in de Indiën gepleegd, aan zieken, die eenig geld of goed van belang by zich hadden: terwyl de Krygsman in den jongsten oorlog is gesneuveld. Beschuldigt derhalve nooit de Godheid van

wreedheid, noch onrechtvaardigheid; en oordeelt nimmer voor den tyd. 't Is het laatste bedryf van het Toneelspel, welk den gantschen handel ontdekt en verklaart. Het overige houdt slechts de zinnen bezig, schoon men zich daar aan doorgaans vergaapt.'

'Zoo is 't', zeide de Godin, 'en wanneer gy', (wyzende op den ouden man,) 'deeze Waereld achter u verwoest zult zien, dan zal de Godheid goedvinden, die oneindige verscheidenheid van wysheid, bermhartigheid en rechtvaardigheid, welke de waereld van den beginne tot den einde geregeerd heeft, haaren redelyken schepselen te ontvouwen.'

Wat de Godin al verder over dit onderwerp, en vervolgens tegen de overigen zei, weet ik niet: want toen zy tot hier toe met haare redenen gekomen was, bemerkte ik dat een der Tempelwachters my in 't oog hadt, 't geen my zoo bevreesd maakte dat ik zoo schielyk als ik kon vertrok.

Naauwlyks was ik uit den Tempel gekomen, of myn oog viel op een persoon, die, zwaar geboeid, van drie vrouwluiden wierdt vastgehouden. De eene zag 'er zeer schaamteloos en lodderig uit, en hadt een krans van wyngaardbladeren om het hoofd gevlochten. De andere was boven haaren staat opgepronkt, waar door ze veel jonger scheen dan ze was. En de derde was een gemaskerd oud wyf, met een vischhengel in de hand. Ras bemerkte ik, dat deeze wyven WELLUST, HOOGMOED en BEDROG waren; en dat de persoon, dien zy beet hadden, dezelfde knaap was, dien ik in den Tempel gezien, en tot wiens laste de Godin zoo veel te zeggen hadt. Hier over was ik zeer aangedaan. Ik gebruikte de vryheid van de vrouwlui, die hem gekneveld hielden, aan te spreeken; zeggende, 'hei daar, laat den

man gaan'. Maar zy zeiden, 'Holla, Mynheer! de vogel was ons een poos ontsnapt; nu zullen wy voorzichtiger zyn. Hy heeft zich overlang aan onzen dienst verbonden, en zouden wy hem nu zoo gemaklyk laaten gaan?' Ik zag dat zyne tegenworstelingen, om van haar ontslagen te worden, ook niet lang duurden, maar dat hy, zoo 't scheen, vrolyk en wel te vrede, met haar al lachgende voort huppelde.

Terwyl ik bezig was met deezen rampzaligen mensch na te oogen, begon ik op myne eigene veiligheid te denken, en zag eens achter my om, of ik van de Tempelwachters niet wierd vervolgd. Terstond voelde ik myn hart van benaauwdheid kloppen, dewyl ik van verre een enkeld geraamte op een vaal paard, als een blixem, zag komen aansnellen. Ik liep zoo spoedig als ik kon uit den weg, om myn lyf te bergen. En terwyl ik daar mede bezig was, snorde my het spook voorby, en schoot een pyl af, die den geboeiden terstond trof en ter neder velde. Dit alles ontstelde my dermaate, dat ik van schrik ontwaakte.

J.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*. Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen, *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 243.
Den 24 Augustus 1767.

[Tweede Brief wegens, en aanmerkingen over de drollige sentimenten van den Filosoof, waar van No. 227, is gehandeld.]

Pro Libertate magnanimis viris omnis debet esse contentio.
CICERO.

Heer Denker!

SEdert dat ik de eer hadde U het gesprek met myn' Neef, over zyne wonderlyke Sentimenten, mede te deelen, ben ik weder verscheidene reizen met hem in gezelschap geweest. Ik verwonder my hoe langer hoe meer, hoe dergelyke begrippen in een' man van zulk een doordringend verstand en juist oordeel, als myn Neef is, kunnen vallen. Alle de gevolgen, die in zyn gevoelen leggen opgeslooten, erkent hy. Waar door my dikwyls de schoonste gelegenheid wordt benoomen, om iets op hem te winnen. Stel ik, by voorbeeld, hem voor oogen dat hy volgens zyn gevoelen niet in staat is, met alle zyne Spitsvinnige redenkavelingen en filosofische distinctien eenig mensch in zyne be-

grippen overtehaalen, ('t welk t'elkens zyn toeleg en doelwit is,) om dat volgens zyne bevatting ieder zoo moet denken en spreeken, als waar toe hy door de eerste Bonsing is verordineerd, en dat het derhalven in een' man van zyne bekwaamheden belachgelyk en bespottelyk is, den tyd in zulken vrugteloozen arbeid doortebrengen, en, (dat dikwyls gebeurt,) zichzelven moeielyk en verdrietig te maaken, om dat hy ziet dat zyne begrippen genoegzaam niemand smaaken, maar integendeel aan alle menschen van een gezond verstand niet alleen bespottelyk, maar ook allerverfoeielykst voorkoomen. Wat doet hy? Hy geeft my gelyk, en zegt, zulken belachgelyken, zulken bespottelyke en voor my waarlyk verdrietigen Rol, moet ik speelen; ik ben met dat byzonder oogmerk, (om my van eene vulgaire uitdrukking te bedienen,) gebooren, en wie kan den staat waar toe hy gebooren is veranderen! - Vraag ik hem wat hem dunkt van die menigvuldige Wetten, die by alle beschaafde Volken gevonden worden, en de straffen op derzelver overtreding gedreigd en de beloningen op derzelver gehoorzaamheid toegezegd. Zyn Antwoord is dat 'er niets belachgelyker en bespottelyker kan uitgedagt worden, dan Wetten en Bevelen te geeven aan de menschen, die toch niet anders kunnen handelen of zich op eene andere wyze by mogelykheid gedraagen, als hun volgens de vastgestelde Wetten van 't Toneel is opgelegd. - Vraag ik verder, wat men dan hebbe te denken van die wyze en verstandige Mannen, die zich hebben afgesloofd om langs dien weg, door het voorschryven van goede en heilzaame wetten ter bewaaring van de rust en veiligheid onder de menschen, het geluk en den welstand van 't menschdom te bevorderen. Hy Antwoordt dat onder alle de Marionnetten geenen eenen misselyker en poetsiger figuur slaan, en een armhartiger en belachgelyker Rol speelen, dan deezen; inzonderheid wanneer zy zich diverteeren om den een of

anderen Marionnet braaf af te rossen of te vernielen, om dat de Pop, (die zich niet anders kan bewegen, dan zy doet,) naar hunnen Raad of hunne Voorschriften zich niet geliefde schikken.

En hy geeft 'er deeze reden van, die ik van harten toestem, ‘Wetten’ zegt hy ‘te geeven of voorteschryven aan Weezens, die 't vermogen niet bezitten, om dezelven te gehoorzaamen, en hen om het niet volbrengen van dezelven te straffen, is niet alleen bespottelyk in zichzelve, maar ook ten uitersten Onbillyk en Onregtvaerdig, ja de grootste wreedheid en allersnoodste handelwyze, die men by mogelykheid kan uitdenken; indien 'er iets, dat onbillyk, onregtvaerdig, wreed en snood is, van de Stervelingen kan gepleegd worden; 't welk van my volstrekt ontkend wordt’. 'Er byvoegende dat, indien men hem kan overtuigen dat wy Vrywerkende weezens zyn, die meesters zyn van onze eigene handelingen, hy de eerste zal zyn, om staande te houden dat het tegen de eerste en onbetwistbaare beginselen van Regt en Billykheid volstrekt aanloopt iets van iemand te eischen, dat hy onmogelyk kan volbrengen, en hem om het niet volbrengen van dien onmogelyken Eisch te straffen, en dat zy, die onderneemen de Billykheid van zulk eene handelwyze aantetoonen, niet weeten wat zy praaten en het hun noodzaakelyk in de harssens moet schorten. - Dit bolde my. Ik wendde het over alle boegen om hem in myn Gevoelen wegens onze Vryheid overtehaalen, en bediende my ten dien einde van de voornaamste bewyzen die LOCKE, CLARKE en andere Mannen van Naam en Geleerdheid, met vrugt hebben gebezigd, om de Eer van onze Menschelyke Natuur tegen derzelver onteering en versmaading te verdedigen, en staande te houden. - Ik beriep my, onder andere bewyzen, op de Ondervinding, om dat onze Filosoof t'elkens met de Ondervinding voor den dag komt, om ons

te beduiden dat wy enkele Machines zyn, die door voorwerpen buiten ons aan 't werken gebragt worden en voortgaan zich te beweegen, niet zoo als wy zelven willen, maar volgens eene noodzaakelyke werking, die tegen onzen wille en dank ons in beweging houdt en voortstuwt. ‘Heer Filosoof’ vroeg ik hem, ‘bemerkt of gevoelt gy niet duidelyk in u zelven dat gy meester zyt van uwe eigene bedryven en ze naar welgevallen kunt regelen? Dat gy, by voorbeeld, uwen arm, naar goeddunken kunt uitsteeken, tot u trekken of laaten rusten? Dat gy kunt gaan liggen, zitten of wandelen; dat gy kunt spreeken of zwygen, naar bevinding van zaaken? - En zoo gy maar wilt letten op 't geen inwendig in u omgaat, bevindt gy niet tevens geduuriglyk, dat gy in andere zaaken, te weeten in zaaken van belang, zonder eenen noodzaakelyken dwang te werk gaat? Zou men, indien men op eene onverwinbaare wyze, zoo als gy wilt, tot het geen men doet gedwongen wierde, niet zoo iets dwingens in zich gewaar worden, het welk men onmogelyk kan wederstaan? Niet alleen bemerken wy niets, het welk onze daaden noodzaakelyk maakt, maar wy bespeuren zelfs de baarblykelykste bewyzen van het tegendeel. Hoe menigmaal, by voorbeeld, doen wy dingen, wanneer wy alleen zyn, waar van wy ons echter in de tegenwoordigheid der Menschen Zorgvuldiglyk onthouden, en om welke reden toch, zoo wy gene Vryheid bezitten, gaan wy niet op denzelfden voet te werk, 't zy wy ons onder de Oogen onzer medemenschen bevinden, 't zy niet? Op de dingen, die werktuigelyk en door noodzaakelyke oorzaaken bewoogen worden, gelyk en Uurwerk en dergelyke Konststukken, heeft het gezigt der menschen geenen den minsten invloed, en op zulken gelykmatigen trant zouden wy ook zekerlyk bewoogen moeten worden, indien wy

noodwendiglyk tot werken wierden aangezet; indien wy niet meer zyn dan *Poppen* in 't *Marionnettenspel*. - Daarenboven bespeuren wy in de menschen nog zeer veele andere zaaken, die allen even luidrugtig der menschen Vryheid aankondigen. Dikwyls tragten wy Omzigtigheid en Zorgvuldigheid aantewenden ter bereiking van deeze of geene einden, en zyn bedugt dat wy ons niet overeenkomstig met onze omstandigheden zullen gedraagen. Dikwyls spooren wy anderen aan tot het bedryven van deeze of geene zaaken; keuren onze eigene Bedryven en die van anderen Goed of Kwaad, en agten dezelven Lof of Veragting, Beloning of Straffe waardig; wy haaten of beminnen anderen uit hoofde van hun gedrag, en zyn hen deswege ongenegen of toegedaan; wy bewyzen anderen agting, of veragten hen om hunne bedryven, en duizend dergelyke dingen, die allen op het baarblykelykste toonen, dat een ieder een inwendig gevoel en overtuiging heeft van zyne Vryheid, doordien ze, gelyk wy allen duidelyk zien, nergens anders dan daar uit kunnen voortspruiten. - En dewyl deeze innerlyke gewaarwording en inwendige bevinding volstrekt algemeen is, en in alle menschen, zonder onderscheid, en dus ook in u, Heer Filosoof! plaats heeft, zoo moet ze ook voor een onlochenbaar bewys van onze Vryheid gehouden worden. Een bewys, Myn Heer! 't welk gy niet kunt tegenspreeken, of gy moet tevens de overige vermogens uwer ziele alle haare werkingen, alle haare hoedanigheden, ja uw Bestaan en Weezen zelfs in twyffel trekken. Immers waar door weeten wy dat wy met Verstand en Reden zyn begiftigd, als om dat wy allen zulks inwendiglyk gewaar worden? Waar door zyn wy verzekerd dat wy Denken, als door de innerlyke bewustheid, die wy allen daar van hebben? Ja, waar door weeten wy dat wy Bestaan en in Weezen

zyn, als om dat wy allen, zonder onderscheid, zulks innerlyk gevoelen? Wilt gy derhalve niet tot die buitenspoorigheid vervallen, om niets voor Zeker te houden, dan dat alles Twyffelagtig en Onzeker is, dan moet gy ook de inwendige Bewustheid, die alle menschen van hunne Vryheid hebben, voor een duidelyk bewys aanneemen, dat wy menschen iets meer zyn, dan Marionnetten; dat wy de eer hebben om Vrywerkende Weezens te zyn, die Meesters zyn van hunne eigene handelingen'. - Wat heeft hy tegen dit alles intebrengen? Hy stelt zyne Ondervinding tegen de myne en zegt op eenen lugtigen trant; 'Uwe Ondervinding van de myne afgetrokken blyft NUL. Het gevolg, dat gy afleidt uit uwe aanmerking wegens de Ondervinding ten aanzien van ons Weezen en Bestaan, is juist. Wy zyn niet in staat, dan door de innerlyke Bewustheid, die wy van ons Bestaan en Weezen hebben, bondig te bewyzen, dat wy Bestaan of in Weezen zyn. Doch wat zwarigheid? Of wy weeten dat wy in Weezen zyn, of niet, raakt ons niet. Ik voor my geloof het niet. Indien ik zulks geloofde, dan zou ik het met myne Marionnetten tegen u niet goed kunnen maaken, Vriend! Ik ben niet van die luiden, die de duidelyke gevolgen, die in hunne stellingen leggen opgeslooten, halstarrig ontkennen, om hun aangenomen gevoelen de hand boven het hoofd te houden. Als men door de innerlyke Bewustheid, die wy van ons Bestaan hebben, gelooven moet dat wy Zyn, dan gaat uw Bewys, ontleend uit de Ondervinding, voor de Vryheid, door. Indien 't waar is dat wy Bestaan, dan zyn wy ook Vrywerkende Weezens. Doch 't een zo wel als 't ander wordt van my ontkend'. - Gy ziet, Heer DENKER! dat 'er met onzen Filosoof geen haven is te bezeilen. Om van zyn geliefd Samenstelzel van gevoelens niet aftewyken vervalt de goede man tot

die Buitenspoorigheid, om niets voor *Zeker* te houden, dan dat alles *Twyffelagtig* en *Onzeker* is. - Zyne Edelmoedigheid echter in 't erkennen van de juistheid myner Redeneering, en de baarblykelyke Verlegenheid, die ik duidelyk in hem bemerkte, wanneer hy zyne bedenkingen of aanmerkingen tegen de myne maakte, deedt my hem verder vraagen, op hoop, of ik hem zyne Dromeryen wegens zyne Marionnetten konde uit het hoofd praaten, wat Denkbeeld hy vormde van zyn geheel *Marionnettengestel?* om dat hy zoo dikwyls gesprooken hadt van Marionnetten van Geesten, van Marionnetten op de Maan, van Marionetten op de Planeeten, van Marionetten op deeze en van Marionetten in de andere Waereld, en dat alle deeze Marionnetten, te saamen genoomen, een allervolmaaktst Konststuk uitmaaken, dat de onvolmaaktheid van dit tegenwoordige Konststuk tot de volmaaktheid van het toekoomende behoort. Doch hier kon ik de Redeneeringen van onzen Filosoof niet regt nagaan. Ik begreep ondertusschen, dat hy van gedagten is, dat ieder Marionnet, als by zyn' Rol op deeze waereld heeft uitgespeeld, in de andere waereld weder zal op het Toneel verschynen; dat de Rollen daar verdeeld zullen worden, niet naar dat de Marionnetten het op deeze waereld wel of kwaalyk gemaakt hebben, maar volgens eene vaste schikking, die by de maaking of saamenstelling van de Machine reeds is beraamd; dat die hier een slegte Rol heeft gehad en een allerbelachgelykst figuur geslaagen, somtyds de eerste en voornaamste Acteur, (zoo als hy zich geliefde uittedrukken,) in de andere waereld zal zyn, en dat die hier de Toejuiching van allen heeft weggedraagen, en zich allerbraafst gekweeten, somtyds de allerslegtste Rol zal toegevoegd worden, dewyl alles in de andere waereld, niet van Personeele hoedanigheden of zoogenoemde Verdiensten, maar van eene verborgene en willekeurige schikking zal afhangen. -

Dit Raisonnement of liever deeze Vertelling was grappig in zyn soort. Het jammerste was, dat 'er eenige uitdrukkingen onder gemengd wierden, die niet alleen strydig waren met, maar ook tot oneer strekten van onzen Redelyken en Eerwaardigen Godsdienst, dien ik genoodzaakt wierd uit eerbied en hoogachting voor denzelven tegen de Berispingen, Vitteryen en Bespotting van onzen Filosoof, gelyk allen regtschapenen Kristenen betaamt, te verdedigen. Mogelyk deel ik U, Myn HEER! het Gesprek, dat ik hier over met hem hadde, in eenen volgenden Brief, mede.

Ik ben ondertusschen enz.

***

Ik zal met verlangen, by de eerste gelegenheid, het Gesprek van mynen Korrespondent met zyn' Neef te gemoet zien; niet twyffelende, of myne Leezers zullen begeerig zyn te verneemen, wat onze Filosoof verder ter Verdediging van zyne Marionnettenkraam heeft intebrengen.

D.F.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 244.
Den 31 Augustus 1767.

[Brief van Jacobus, Mr. Kopersmid, over de verregaande Liefdeloosheid &c. van sommige Geestelyken; en antwoord op den zelven.]

Qua ratione probet, quaeris, sua dogmata Fronto?
Quemlibet haereticum, qui negat illa, vocat:
Devovet hunc diris, hominemque ad Tartara damnat.
En sua quam valide dogmata Fronto probet!

WERENFELSIUS.

Myn Heer!

SEdert dat de brave Ouderling, de Heer EERLYK, [No. 224.] en deszelfs Neef, de weleerwaardige Heer EERLYK *Junior* [No. 231.] aan U schreeven, laat ik gerust Uwe Weekelyksche Blaadjes op de Tafel leggen, al komt de Bigotste Voorstander van onze Kerk in, om dat daar door alle Verdenking is weggenomen, als of, zoo als men gemeend heeft, de DENKER een man zou zyn, die onze Kerk vyandig is, en deszelfs Begunstigers en Leezers luiden, die het met dezelve niet al te wel meenen. Onze Kerk wordt gaande weg rekkelyker, en begint zich hoe langer hoe meer op een vry en onpartydig Onderzoek van den Godsdienst toeteleggen. Evenwel zoo niet of men ontmoet nog somtyds eenige driftige en heetgebakerde Geestelyken en dikwyls zulke Leken onder ons, die niet alleen de zulken verdoemen en den Hemel ontzeggen, die in alle opzigten aan hunne byzondere gevoelens hunne toestemming niet kunnen geeven, maar zelfs zodanigen, die maar eenigen smaak vinden in de voorstellen van zulken, die van hun verschillen, schoon zy voor zich zelven eenen afkeer hebben van all' wat niet Regtzinnig is, volgens de aangenoomene leer onzer Kerke. Ik weet by ondervinding dat 'er zulken zyn. De Predikant van onze Wyk zegt rond uit dat 'er, indien ik dus voortgaa, geene Zaligheid voor my is te wagten. En myn Buurman, een Katechizeermeester van zyn ambagt, verzekert het my, by all' wat dierbaar en heilig is. De reden is, omdat ik my niet bekreun of de Leeraars, die ik hoor, *Voetiaanen, Coccejaanen, Lampeaanen*, of *Gezwenkten* zyn; omdat ik in verscheidene jaaren niet onder het gehoor van onzen Domine ben geweest, die, behalven dat het een bedroefde haspelaar is, altoos, zoo dikwyls als ik hem gehoord heb, by het half uur, of eene allerverschrikkelykste en alleryzelyk-

ste wyze uitvaart, niet alleen tegen hen, die tot onze Kerkgemeenschap niet behooren, (dat is, zoo als Gy weet, Heer DENKER! by veelen onder ons eene wet geworden, en schynt tot een goed Sermoen te behooren,) maar zelfs tegen zyne eigene regtzinnigste Medebroeders, die met den Geest van zagtmoedigheid de dwaalingen te keer gaan; en wel inzonderheid drukt hy zich zoo sterk, ten opzigte van myne eeuwige behoudenis, uit, om dat ik somtyds by andere Gezindheden, en wel meest als hy predikt, te kerk gaa. Het een en het ander, doch voornaamelyk het laatste Artikel doet hem zulk een onbermhartig oordeel over my vellen; schoon ik hem verzeker dat zyn onophoudelyk schelden, raazen en verdoemen en niet zyne sentimenten de oorzaak zyn dat ik by hem uit de Kerk blyf en dikwyls by de *Lutherschen*, doch meest by de *Doopsgezinden* en zelfs somtyds by de *Remonstranten* onder het gehoor kom; als 'er namelyk onder die Broeders iemand predikt, die bescheiden genoeg is, (hoe dwars hem ook het *Synode* van *Dordrecht* anders in de maag mag leggen,) ons als zyne Medebroeders te behandelen, en de misdaad onzer Vaderen voor hunne eigene rekening te laaten en ons dezelve niet tot schuld toeterekenen. ‘Meester Jakobus’, ten blyke waar het hem schort, ‘Meester Jakobus’, zeide hy onlangs tegens my, ‘ik hoor dat ge een Libertyn in uwe gevoelens zyt; dat ge overal te Kerk loopt, zelfs by de *Arminiaanen*’. ‘Ja, Heer Predikant! zeide ik, dat doe ik dikwils, als gy, of soortgelyken by ons prediken’. ‘Gy zult’, vervolgde hy. ‘Ook een Libertyn in de Praktyk zyn. Als men onverschillig is wat men hoort, is men ook onverschillig wat men Gelooft; en die onverschillig is wat hy Gelooft, die is ook onverschillig wat hy Doet; en die onverschillig is hoe by Leeft, die is Wiskonstig Verdoemd’. Hier over raakten wy eerst in een Vriendelyk en vervolgens in een vry driftig gesprek; inzonderheid toen ik hem toevoegde dat zyne betigtiging ongegrond en belachgelyk en zyne besluiten valsch en boosaartig waaren. 't Liep zoo ver dat hy my dreigde te Excommuniceeren. En om daar toe gelegenheid te vinden, wiste hy my op eene behendige wyze over te haalen, tot het doen eener Belydenis, in het byzyn van myne Vrouw, die ook eene Lidmate is, en myn Buurman, den Katechizeermeester: die juist op dien tyd, als de Predikant by ons kwam, aan ons huis was: niettegenstaande ik hem in vry hartelyke en ernstige bewoordingen toevoegde dat hy, nog iemand regt heeft rekenschap van myn Geloof te vorderen; dat God alleen Heer is van 't Geweeten; en Kristus alleen myn Meester; aan wien ik te eeniger tyd verantwoording van myn geloof

en leven zal moeten doen. Ik bemerkte den snooden toeleg van den Vriend te laat.

'Uit Kristenouderen gebooren', antwoorde ik op zyne vraagen, wat ik toch van de voornaamste punten van den Kristelyken Godsdienst dagte, en hoe ik in 't openbaar en in 't verborgen voor 's Heeren aangezigt wandelde, 'uit Kristenouderen gebooren en van jongs op in deszelfs gronden eenigzins onderweezen, heb ik, onder de toelaating der goede Voorzienigheid, my zelven in zoo verre van deszelfs Waarheid overtuigd dat ik denzelven, niet door eene blinde navolging, maar door overtuigende bewyzen, uit gewisse beginselen opgemaakt, heilig geloof. Ik geloof derhalven dat JESUS IS DE KRISTUS, DE ZOON DES LEVENDIGEN GODS. Die ons des Vaders Welbehagen, in de Schriften der Euangelisten begreepen en door de Apostelen in hunne Brieven uitgebreid en nader verklaard, duidelyk heeft bekend gemaakt, en zyne Leer met een heilig leven vercierd, door ontelbaare verbaazende Wonderwerken bevestigd, door de heerlykste Beloften en schrikkelykste Dreigementen aangedrongen en door zyn' Dood, Opstanding, Hemelvaart en de Nederzending des H. Geests op den Pinxterdag verzegeld; en door dat alles eene Verzoening is geworden voor alle zonden, die wy verzaaken. - Dit myn Geloof, als overtuigd zynde dat de Godgeleerdheid eene *Wetenschap* is, waar door men GOD en JEZUS KRISTUS niet alleen leert *kennen*, maar ook *getrouwelyk dienen*, zoek ik, schoon in zwakheid, echter in opregtheid des harten te beleeven; en, met myne Echtgenote, myne ses Spruiten, waar mede de Algoedheid ons Huwelyk heeft gezegend, door bondige bewyzen te overtuigen van de Waarheid en het groot Gewigt van den Godsdienst, en hoe zeer zy verpligt zyn altoos te leeven in eene hartgrondige Vreze, Liefde, en Vertrouwen voor en op God; een opregt Geloof in alle zyne Openbaringen; en daar nevens, een daar mede overeenkomend gedrag in alle Matigheid, Regtvaerdigheid en Godzaligheid. Onze Lessen en Onderrigtingen zyn tot heden toe, door 's Hemels gunste, van een gewenscht uitwerksel geweest. Wy erkennen met de vrolykste aandoeningen eener dankbaare Ziele deeze weldaad en alle de zegeningen, die ons zyn te beurt gevallen, als onverdiende blyken der Goddelyke Liefde, en leeven met ons kroost vergenoegd en wel te vreeden met het geringe dat wy bezitten. Wy eeten niet alleen ons brood met vreugde, en drinken onzen drank met goeder harten, en leeven in de volkoomene overtuiging onzes harten dat wy oneindig meer genieten, dan wy waardig

zyn, maar zoeken ook, (dat wy insgelyks onophoudelyk onzen Kinderen inscherpen,) steeds optewassen in de genade en kennisse van onzen Heere Jezus Kristus; verwagtende, volgens Gods genaderyke toezegging, dat onze opregte pogingen, hier en namaals beide, met zynen zegen en genade gewisselyk zullen bekroond worden'.

Allerverschrikkelykst voer de Man, na het doen van deeze myne openhartige bekentenis, waar in hy geadsisteerd werdt van den Katechizeermeester, tegen my uit. Zy raasden, tierden en scholden my uit voor all' wat leelyk is. Myn Buurman zag my, myne Vrouw en Kinderen reeds branden in de Hel. Ik zag nu, doch te laat, dat ik de les van mynen Meester, om *Voorzigtig* te zyn, gelyk de *Slangen*, niet behoorlyk had in agt genoomen. *Ketter, Dwaalgeest, Hellewigt, Werkheilige*, waaren de fraaiste *Naamen*, die men my gaf. - Hoe weinig ik my ook bekreun, wat feilbaare menschen ten deezen opzigte uitbraaken, zoo voelde ik echter de hartstogten van Verontwaardiging en Medelyden beide in my opryzen. 'Lieve God'! dagt ik, 'welke gedagten moeten toch deeze menschen van hunne eigene feilbaarheid hebben! Hoe snood is het, my in een gesprek in te wikkelen over den Godsdienst, met oogmerk, om my te verschalken, of gelegenheid te vinden om te beter tegen my uittevaaren, enkel en alleen om dat ik daar te Kerk gaa, daar ik het meest gestigt word! Welk eene Verwaandheid en Ingenoomenheid met zichzelven! Welk een geest van Godvergeetene Heerzugt en kwaadaartigheid! Hoe onbestaanbaar met het Karakter van een' Kristen en den aart van onzen Godsdienst is deeze handelwys! Hoe deerlyk, God vergeeve het hen! Bezondigen deeze menschen zich!'

Myne braave Echtgenote en myne drie oudste Kinderen zaten te rellen en te beeven; inzonderheid wierd myne Vrouw, die zeer aandoenlyk is, geweldig aangedaan, toen de Predikant en Katechizeermeester beide, als om stryd, met krytende en brommende stemmen schreeuwden: 'Lieve Zuster! lieve Zuster! laat u, door uw' man, bidden wy u, om Gods wille, om Jezus wille, om de behoudenis van uwe eigene onsterffelyke Ziele, toch niet wys maaken, dat 'er voor u Zaligheid is te wagten, indien gy zyne begrippen goedkeurt en zyne levenswyze navolgt! zoo als het hier in huis is, en 'er geene verandering komt, wy verzekeren het u, zult gy, met uw' man en anders lieve kinderen eene prooy worden van den Duivel!' De goede Vrouw maalt 'er over. Ik ben met haar verlegen. Ik vrees dat het van kwaad tot erger zal

loopen. Als ik uit ben zyn die knaapen by myne Vrouw. Op myne oudste Dogter, een zwak en zieklyk meisje, en een' van myne zoons, een Jongeling van vyftien jaaren, hebben zy ook verscheidene reizen eene attaque gedaan. In den jongen zien zy inzonderheid iets goeds. Zy willen dat hy Predikant zal worden, en verzekeren myne Vrouw niet alleen dat zy voor de kosten zullen instaan, en maaken dat hy op eene Beurs kan studeeren, maar zoeken haar ook te overtuigen, dat 'er dan nog hoop en wel eene gegronde hoop van Zaligheid voor hem zal zyn. Het laatste doen zy waarlyk op eene poetsige wyze. Een der Argumenten, die myn Buurman, onder meer anderen, gebruikt, is, dat de Jonge dan een echt Voetiaan zal worden; die, zegt hy, allen in den Hemel koomen. En om dit te bewyzen beroept hy zich op de Boekzaal, en zegt tegen myne Vrouw, lees dezelven van 't begin af; en ik verzeker u dat gy 'er geen één' Voetiaan in zult vinden, die niet eenen zaligen dood is gestorven. - Dit argument, gepaard met het onophoudelyk geschreeuw, dat 'er buiten die Sekte niets, dan Verdoemenis, is te wagten, heeft myne Vrouw, en inzonderheid den Jongen, die de grootste genegenheid tot werken niet heeft, nog meer in het war gebragt. Als dat zoo voortgaat, dan zal de grootste verwarring in myn huishouding koomen. Myne Vrouw zuft; myne oudste Dogter zit dagelyks te huilen; de Jonge wil niet langer werken.

Myne Echtgenote, zonder haar eenige haatelyke denkbeelden tegen de Sekte der Voetiaanen inteboezemen, om dat ik hen, voor zoo verre zy goede Kristenen zyn, en ook zyn kunnen, gelyk alle anderen, bemin, zoek ik te beduiden, dat men op de Lostuiteryen in de Boekzaal niet te veel staat moet maaken; dat, schoon ik gaarn het beste wil denken van de Heeren Voetiaanen, zy echter menschen zyn; dat 'er goeden en slegten onder gevonden worden, gelyk onder alle anderen. Dat in de Boekzaal en in de Lykredenen de Voetiaanen niet alleen, maar ook de zulken, die van eene andere overtuiging zyn, ja zelfs de Dissenters, en altoos de Ambagtsheeren en Mevrouwen, (indien de Dorppredikant by dezelven maar den vryen uit- en ingang had) in den Hemel worden geplaatst. Dat ik zelf tot myne verwondering en niet zonder de uiterste aandoeningen over de verregaande en goddelooze vleijery, om by de nakoomelingen zyn hof te vinden, zulks meer dan eens heb gehoord en geleezen van menschen, die waarlyk gansch niet geleefd hadden, zoo als een Kristen, zal hy als zodanig by God aangenoomen worden, verpligt is te doen. - Ik heb 'er niet tegen dat myn Jonge studeert; ook niet dat hy de Sek-

te der Voetiaanen is toegedaan, indien hy derzelver Begrippen oordeelt de beste te zyn; maar hem onder het Vaandel van dezelven, zoo als het oogmerk is, en noodzaakelyk moet geschieden, zal hy op de aangeboodene Beurs studeeren, te laaten opschryven, kan ik van my niet verkrygen. Al ben ik maar een Ambagtsman, ik begryp echter dat het in zaaken van den Godsdienst niemand vry staat zynen Kinderen noodlottig, zoo als het geval met myn' Jongen zou zyn, indien ik de aanbieding aannam, Voorstanders van zekere gevoelens te maaken, en eenen allerschrikkelyksten haat en afkeer tegen zulke sentimenten inteboezemen, welken zy nimmer behoorlyk hebben kunnen kennen, of zonder vooroordeel toetsen aan de Voorschriften der Waarheid. Keurt gy goed deezen Brief, dien ik ten opzigte der Spellinge en Styl door iemand, deswege kundig, heb laaten beschaaven, eene plaats in uw Werkte geeven, en denzelven ten spoedigsten met uw Antwoord en Raad, of Aanmerkingen te vereeren, het zal my zeer aangenaam zyn.
Ik ben enz.

JAKOBUS; *Meester Kopersmid te A.....m.*

Den 26 *Augustus* 1767.

***

JAKOBUS komt my voor een allerbraafst mensch te zyn. Indien hy waarlyk op die wyze over den Godsdienst denkt en in dier voege leeft, zoo als hy opgeeft, dan kan ik in der waarheid niet bevroeden, indien hy niet onder het getal der waare Kristenen behoort, welken daar voor moeten gehouden worden. De Man gelooft den Kristelyken Godsdienst van harten en volgens deszelfs Voorschriften leeft hy. Wat wil men meer! Hy behoeft zich niet te bezwaaren of te bekreunen wat anderen van hem denken en jegens hem uitbraaken. De naam van Ketter en Dwaalgeest zal ons niet verdoemen, maar de Daad. 't Zyn Onverdraagelyke Schepsels, die zoo handelen met hunne Medekristenen, als deeze Predikant en Katechizeermeester. Iemand het gewigt van zulke leeringen, waar van men in zyn gemoed overtuigd is, op eene bescheidene wyze onder het oog te brengen en daar van door bondige bewyzen te overtuigen, is all' het geen wy omtrent onze medemenschen, ten opzigte van den Godsdienst, te doen hebben. Voor het overige moet men de zaaken Gode aanbeveelen, en volgens de wetten der Liefde, die niet *ongeschrikte-*

lyk en *ligtvaerdiglyk handelt* en *geen kwaad denkt*, het beste van zynen evenmensch denken, indien deszelfs gedrag niet zoo buitenspoorig is, dat daar overeene duidelyke uitspraak is gedaan.

Ik zou mynen Korrespondent raaden den Predikant en Katechizeermeester te verzoeken, om, zoo zy dergelyke taal tegen hem en zyne Huisvrouw en Kinderen in 't vervolg uitstaan, nooit weder hnnne voeten in zyn huis te zetten; doch zoo zy op eene bescheidene wyze, in 't vriendelyke, met hem over den Godsdienst willen spreeken, zou ik hen, by bekwaame gelegenheden, te spraak staan. Willen zy dat verdoemen en veroordeelen, dat schelden en raazen volstrekt niet nalaaten, of zoeken zy op eene slinksche wyze in zyn huis by zyne Vrouw en Kinderen intesluipen, om dezelven te winnen, zou ik gerust hen myn huis ontzeggen. Zulke Knaapen zyn onwaardig dat men hun de gemeene heusheid en vriendelijkheid, die men zyne medemenschen verschuldigd is, bewyze. Een eerlyk mensch moet zich schaamen, om eenigen ommegang met zulke laage, verwaande en verfoejenswaardige schepselen te hebben.

Zyne Vrouw en lieve Kinderen behoort hy op eene zagte wyze te onderregten en te beduiden, dat wy allen feilbaer zyn; dat de Roomsche Kerk zich alleen het voorregt van Onfeilbaarheid aanmatigt; dat goede bewyzen de eenige wapenen zyn, waar mede wy voor de waarheid hebben te stryden; dat schelden, raazen, tieren, anderen te verdoemen en hen op eene meesteragtige wyze, met eene krytende stem en eene menigte van zuchten, onder een onophoudelyk gescheeuw en geteem van *lieve zusje*! *lieve broertje*! den Hemel op te zeggen, een kenmerk is of van eene zeer groove onkunde, van dweepery, of van eene verregaande liefdeloosheid, verwaandheid en een booze heerszugt en goddelooze kwaadaartigheid; waar door wy ons den naam van een Kristenvolstrekt onwaardig maaken. Trouwens hier omtrent behoeft myn Korrespondent geene onderregting. Zyne kundigheid en liefderyk hart maaken hem daar toe, beide bekwaam en bereidvaerdig.

Van den Jongen zou ik liever een' Kopersmid, dan een' Predikant maaken, althans hem niet doodverwen tot eenen Voetiaan. 't Is een groot bederf onder de Kristenen, dat de vooringenoomenheid voor of tegen sommige begrippen, die onder hen betwist worden, van jongs op, in de jonge luiden wordt ingedrukt. Men moest hen eerst de eerste en onbetwistbaare gronden van allen Godsdienst leeren kennen; dan waar in de Kristenen met elkander overeenstemmen en waar in zy verschillen; en de keuze, by

welken zy verkiezen zich te vervoegen, aan hun zelven laaten. Wat zwaarigheid, al Verschillen de Kinders omtrent Sommige punten van de Ouders? Men betwist het hen niet in gemeene zaaken. Men mag het hen in den Godsdienst niet betwisten, om dat elk ten deezen opzigte meester is van zich zelven, uit hoofde dat een ieder voor hemzelven van zyn Geloof en leven verantwoording zal moeten doen. Men kan en mag niets anders doen, dan door bondige bewyzen hen onze begrippen aannemelyk te maaken en aan hun laaten het oordeel, of dezelven bondig zyn of niet.

't Voorbeeld van Jakobus, schoon een gemeen Ambagtsman, strekke ter navolginge van anderen! Zyne handelwyze is een kragtig spoor voor zyne Kinderen, om alle vooroordeelen uitterooien. Hoe wenschelyk zou 't zyn dat alle Kristenouders zyn voetspoor volgden! Dan zou men meer Liefde en minder Bitterheid onder de Kristenen bespeuren, en zoo droevig niet twisten en harrewarren over beuzelingen. Een ieder zou God naar zyn geweeten, niet blindelings door navolging, maar door de Reden en Gods Woord bestuurd en van schadelyke vooroordeelen gezuiverd, dienen; en het beste van zyne Medekristenen altoos denken en spreeken.

Moeder en Zoon behoeven zich niet te verbeelden, als of de Predikanten meer geregtigd zyn tot den Hemel dan de Leeken. 't Is onbegrypelyk dat die gedagte, in menschen van eenig gezond verstand, kan Opryzen. 't Is walgelyk, ja Goddeloos, en het stelt de Kristenen met regt bloot voor de bespotting en verguizing van 't Ongeloof, zulke Loftuiteryen te hooren en te leezen van sommige haatelyke en veragtelyke Bloeden, wier gedrag tot oneer en schande van den Kristelyken naam strekte. Een Predikant is Eerwaardig en een voorwerp der Goddelyke ontferminge, als hy *Ootmoedig, Zagtmoedig, Vreedzaam, Liefderyk*, en *bescheiden* is, en zyne vermoogens aenlegt, om het heil, geluk en den welstand zyner medemenschen waarlyk te bevorderen. Waren zy allen zoo, de Kerk was gelukkig; en het Huisgezin van mynen Korrespondent wel haast in zyne voorige rust en allergewenschten toestand.

D.F.

De Denker.
N°. 245.
Den 7 September 1767.

[Een Brief uit Friesland, over een' binnenlandschen Oorlog ontstaan uit vreemde ingevoerde Medicamenten; en over het Kolven, om een' Silveren Bal, door eene Dame gewonnen.]

O Tempora! ô Mores!

DE Schryver des volgenden Briefs verzekert dat de Gevallen, door hem opgegeeven, ten opzichte van het Zaakelyke Echt zyn, doch ten aanzien van het Persooneele zoo voorgedraagen dat de Persoonen niet aan de bespotting van 't Gemeen nader worden bloot gesteld. Waarom ik geene zwaarigheid heb gevonden den Brief: die ons de Belachgelykheid van sommige menschen in zoo verre vertoont, dat men naauwelyks kan berypen, hoe het in Lieden van Aanzien en Geboorte kan vallen: behoudens des Schryvers gewoone Spelling, op deszelfs verzoek, woordelyk mede te deelen. Dus luidt hy.

Myn Heer!

IK ben een Fries, en in een der Steeden van die Provintie woonagtig; ik lees zeer veel, en vermaek my altoos wanneer ik uw weeklyks Blaadje ontvang, want wy hebben hier selden soo veel nieuws te leesen als by u in Amsterdam. - Onder alle uwe Vertoogen hebben geene my beeter gesmaekt, dan die over de *Seedelyke Opvoe-*

ding handelen; 't is waer, ik heb wel geen kinders, doch dit belet egter niet, dat ik de waerde dier Vertoogen kenne, en 'er soo goed over kan oordeelen, als een ander, die, schoon ook ongehuwd, 'er een geheele Verhandeling over heeft geschreeven, die soude ik meede kunnen gedaen hebben, doch 't schryven is myn zaek zoo niet. - In No. 134 handelt gy meest over de natuurlyke driften, en segt: dat men de kinders vroeg moet onderregten, of uittrouwen, op dat sy de natuur niet te leur stellen. - 't Syn waerlyk uitmuntende Vertoogen geweest, soo als ik by ondervinding sie, wyl men sig hier meer dan ooit bevlytigt om den kinderen eene goede opvoeding te geeven. - By voorbeeld; om voor te komen, dat de natuur niet vrugtloos by hen werke, brengt men de Soonen selfs in plaatsen daer se sig kunnen voldoen; hier in volgt men U juist niet, maer wel 't voorschrift van den thans Swervenden *Rousseau*, die gy sekerlyk gebruikt hebt in uwe Verhandelingen over de Opvoeding, want veele trekken in uwe Vertoogen syn byna woordelyk uit syne *Emile* genomen; - doch dit doet niets tot myn onderwerp.

't Gebeurde hier onlangs in seekere Stad, dat 'er geene middelen genoeg by de hand waeren om de Jongelingen van een' aangebooren kwael te geneesen; wat raed? men ontboodt die uit een andere plaets, doch dit viel kwalyk uit; 't Gild der gee-

nen, die daer ter plaetse die middelen te koop hielden kwam 'er teegen op, mishandelde de nieuw aangekoomen Medicamenten, ja dit ging selfs soo verre, dat 'er een geheele binnenlandsche Oorlog (om soo te spreeken) ontstond; men wilde 't huis, van hem, die de nieuwe middelen voor de Jeugd had ontvangen, plunderen; doch door de voorsorg van voorsigtige Regenten, en waakende Burgeressen, is sulks schielyk gestuit met het vast setten van ses der voornaamste Muiters, en 't weg senden der nieuwe Medicamenten. - De tyd sal de uitkomst leeren, terwyl men als nog denkt, dat in dit voorval meer opgeslooten legt, dan men wel weet, ik durve 'er althans myne gedagten niet van seggen, want die saak wordt hier soo swaar genoomen, dat als 'er maer vyf of ses menschen by elkaer op straet staan, 'er aanstonds, op hooge order gevraegd wordt, wat men praet? VRYE FRIESEN was 't oude spreekwoord, en 't is tans ook niet meer dan een spreekwoord.

A propo ik schryf over de Opvoeding, en hoe seer die hier behartigd word; ‘de beweeging is altoos goed voor de gesontheid’: seggen de *Opvoedingverhandeling schryvers*: ten aensien van deese stelling is hier onlangs iets bysonders gebeurd, dat mogelyk nooit gebeurd is, en daerom wel waerdig door den druk voor de Nakomelingen bewaerd te worden. Eene seekere *Dame*, aen een aansienlyk Heer getrouwd, kwynde langen tyd aen eene uitteerende siekte; de raad der Doctooren baatte niets;

dit maakte haar droefgeestig; sy sonderde sig geheel af; en ging byna nooit uit. Haer man, een *homme du Premier ton*, stelde alles in 't werk om haer te troosten, maer 't was vergeefs. Mevrouw wierd erger in plaets van beeter. - Eindelyk viel het Mynheer in, om haer te overreeden dat se sich wat meer moest beweegen; met moeite verkreeg hy dat se haar *apartement* doorwandelde; dit voldeed haar; sy ging verder; besogt haer *garderobe*; 't gesicht van haere pragtige kleederen onstak haer begeerte om 'er sig meede te vertoonen; haer man dit verneemende, was als uitgelaeten van vreugd; men had welhaest een party te paerd gereed; Mevrouw *en amasone* reedt voor aen; dit vermaek behaegde haer; en 'er ging geen dag voorby of men maekte geselschappen zoo met *Fargons* als te paerd, wie 't best konde ryden, terwyl Mevrouw altoos mende; hier door herstelde sy een weinig. - Deese vermaken wierden weldra verveelend, doch haer *Inventif* Egtgenoot, syn Egaes gesontheid daegelyks siende toeneemen, *practiseerde* een Seilparty; men stelde een dag tot dezelve, en hy, die 't best en schielykst deed, sou een prys hebben van een stuk Silverwerk; de bepaelde tyd gekomen synde waaren 'er een meenigte Jagtjes gereed; 't Jagt, daer Mevrouw in aen 't roer sat, was ongemeen pragtig opgesierd, (en soo men segt hadt Mynheer het in Holland gekogt om 'er mee uit te munten.) - Men seilde: een seeker dorpeling won den prys, terwyl Mevrouw alle de persoonen,

die van de party geweest synde jagtjes, tot een blyk van haar genoegen, deftig *regeleerde*. Nu wierd sy daeglyks beter, doch de volmaekte gesontheid ontbrak nog; hoe die te vinden? men had *assemblées* gehouden, gereeden, geseild, 'er moest egter weêr wat nieuws syn: eindelyk na lang peinsen vond Mynheer iets uit, dat seer vreemd was, en dat niemand dan syn Ed. ook hadt kunnen bedenken, te weeten: Mevrouw moest leeren *kolven*: wonder wel versonnen voor eene Dame; de kolfbaen was wel haest op de buitenplaets gereed, en Mevrouw, daeglyks kolvende, herstelde geheel, en wierd tevens, na haer gedachten, in die mannelyke Exercitie volleerd. ‘Men moet geen kandelaer onder een koorenmaete setten’: dus dachten die egtgenooten ook; 't gebeurde juist dat in een nabuurig dorp een *silveren bal* soude verkolfd worden. Mevrouw hoorde dit soo dra niet, of sy watertande om van die party te weesen, sig verseekerende dat sy vast den bal sou winnen. Sy sloeg het Mynheer voor, die, syn eer in syn egaes roem stellende, sulks met zeer veel genoegen aen haer toestond. De dag kwam. - Men reed met eenige koetsen naer het dorp; begaf sig naer den herberg, en vondt daer een geselschap van meest boerenknapen, die, door den silveren bal uitgelokt, derwaerds gekoomen waren. - 't Kolf-uur gekoomen zynde, ging elk naer de baen: toen wisten de kolvers nog niets van de Dame. - 't Spel begonnen synde kwam

Mevrouw aen de baen, met een' kolfstok in haer hand, gevolgd van haer Geselschap, alle pragtig uitgedost, en voorgegaen door de musyk van Waldhoorens en Trompetten. Sy was niet *en amasone* gekleed, maar *en panier ouvert*, gekapt *en Cacatou* met een *Aigrette a la Turque*. De Boeren maakten ras plaats soo uit eerbied voor haer *Sexe* als *Caracter*. De *Dame* ging in de baen, kolfde en won de eerste party; een weinig vermoeid synde trad sy naer binnen, met de selfde musyk, - gerust hebbende ging sy weder met de selfde Cerimonie naer de baen, en won de tweede party. Nu had sy nog maer met een jongen Boer te doen, die een sterk kolver was; de overwinning bleef lang in twyfel: eindelyk Mevrouw won den *silveren bal*, dat seker meer uit *complaisance* van den laatsten kolver, dan volgens de regels der kunst, geschiedde. Onse kolfster ging *en Triomphe* uit de baen naer den Herberg, onder een gestadig geluid der musyk-instrumenten, en 't onophoudelyk gejuich der Dorpelingen. Sy hield den kolfstok om hoog, waar den *silveren bal* aanhing, terwyl haar man van elk *gefeliciteerd* wierd met soo een handige *Ega* in 't kolven. - Wat dunkt u, Mynheer, van dit geval? Is 'er wel ooit *briljanter* kolfparty in de seven Provintien, of wel in geheel *Europa* geweest? Hier kunnen uwe Hollandsche *Dames* niet by: - geen beter middel voor haer gesondheid dan 't *kolven*. Sy syn altoos even bleek, en hoe komt sulks? Sy sitten geheele dagen in huis of buiten te

borduuren; kaartspeelen; loopen by geval den tuin eens rond; *touren* somtyds; dan dit alles helpt niet: sy moeten *kolven, kolven* moeten sy, soo sy gesond willen syn; gy hebt immers kolfbaanen genoeg op uwe Buitenplaetsen; soo ik dochters had, ik sou haer alle in die kunst laten onderwyzen: 't staet soo deftig, soo mannelyk, en overtreft seer verre al die vrouwelyke oeffeningen van naeijen, borduuren, enz. 't Paerdryden van de *Dames* is reeds lang in de mode geweest; 't mennen van rytuigen door vrouwen siet men dagelyks. Waerom souden die lieve schepseltjes dan ook soo wel niet alle leeren *kolven?* Waarlyk deese Heer, die syn vrouw dit middel voor haer gesondheid aen de hand gaf, verdiende even goed een premie als anderen, die deselve met 't behandelen van min gewigtiger onderwerpen ontvangen hebben.
-

Plaats dan schielyk deesen Brief, op dat dit geval niet in vergeetelheid raake, want Mevrouw haar man heeft, soo men segt, (dog het is een enkel seggen) [om voortekomen, dat deese gebeurtenis by syne Famielje in geheugen blyve,] den *bal* in een daer toe gemaekt glasen kasje gelegt, om dus syne kinders daeglyks te errinneren, *sie, die bal heeft uw mama gewonnen, soo moet gy ook leeren*. Een schoone spoor tot eer, en soo hunne nakomelingen dien weg inslaan en 'er even gelukkig als hunne moeders of grootmoeders in slagen, dan sal dit huis niet min beroemd worden door eene fraaije Collectie van silve-

re ballen, dan anderen door hunne versamelingen van Hoorens, Schilderyen, Glasen enz. Nog eens, Mynheer, laet deese geschiedenis een No. van uwé Vertoogen uitmaken: het nut myner medemenschen is het eenigste doel van myn schryven: waar door gy my en elk, die syn gesontheid hoogagt, seer sult verpligten.

Ik ben
Myn Heer!

UE. Dw. Dienaar

C.E.
Uit myn Landgoed,
NIEUW FRIESLAND,
den 1 *Septemb.* 1767.

P.S. De Heer J. KOOPMAN gelieve het niet kwaalyk te neemen dat ik my van zyne ongelukkige, schoon welmeenende, Aanmerkingen, over myn Vertoog, No. 229, my voor eenige dagen toegezonden, niet bedien. Die hetzelve met opmerking heeft geleezen kan by mogelykheid niet besluiten, zoo als zyn Ed. meent, dat ik alle *Kooplieden* voor *Bloedzuigers* houde, maar wil dat de Waereld zoo gelukkig niet is, of 'er worden zoodanigen gevonden. - Zyn' Brief kan hy by *de Erven* HOUTTUYN laaten afhaalen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 246.
Den 14 September 1767.

[Brief uit Utrecht, waarin de verbaazende Geleerdheid in ons Land, onder alle standen, van de beide Sexen, door Voorbeelden, tot eer van onze Natie, beweezen wordt.]

- - *O Quantum est in rebus inane!*
PERSIUS.

Myn Heer!

MEn heeft veelal zeer verkeerde gedagten van 't Menschdom wegens hunne kundigheden in Goddelyke en Menschelyke Wetenschappen. Men schildert hetzelve af als een hoop Domooren, die van de meeste takken der Geleerdheid nietmetal weeten en van maar eenige weinige stukken slegts eene zeer oppervlakkige kennis hebben. Neen, MYN HEER! 't is regt anders om. De meesten, die voor Geleerden gaan, zyn het inderdaad. 'Er wordt zelfs onder 't Gemeen; onder Koopluiden; Winkeliers; Ambagtslieden; en Dames van den eersten rang tot Mutzezetsters toe, een schat van Kennis gevonden. 't Verwondert my, Heer DENKER! dat gy dit niet van overlang, tot eer van onze Natie, hebt aangetoond. Dan zou dat regtmatig vooroordeel, dat men tegen u heeft, ophouden, als of Geleerden en Leeken uwe onderregtingen nodig hebben. Doch dat zou met uw belang niet overeenkoomen. Gy zoudt dan geene stoffe hebben, Vriend! om Weekelyks een half vel Papier te bekladden en daardoor aan een stuk Brood te koomen. Dit is, denk ik, de reden van dit schandelyk verzuim. En daarom hebben wy naastdenkelyk over dat onderwerp niets van u te wagten. - Ik zal het dan voor u doen. En zoo gy weigert, deezen Brief ten eersten in uw

Werk te plaatzen, beloof ik u een Geschrift in 't ligt te geeven, daar gy maar half zin in zult hebben. Ik weet wel een middel u dat Hekelen te verleeren. Ik kan zoo wel iets opstellen als gy. De waarheid is voor my. Ons Land bestaat niet uit eenen hoop Zotskappen en Weetnieten, maar uit eene verbaazende meenigte van Geleerden, van allerleien rang, onder beide de Sexen. Dit zal ik bewyzen, *eerst* door Voorbeelden, en *dan* uit de Natuur der zaake.

Onder de Heeren Predikanten, (die ik ten voorsten noem, om dat deezen dikwyls het onderwerp zyn van uwe bespotting, en zulks minst verdienen,) wordt niemand; uitgezonderd eenige weinige *Blokkers*, die eenige dagen nodig hebben om eene Predikatie optestellen en behoorlyk uittespreeken; gevonden, die niet een' schat van Geleerdheid bezit. Gaa maar te Kerk, al is 't op een kleen onnozel Dorpje, zelfs by een' Proponent, die slegts maar twee jaaren op de Akademie is geweest, ik staa u borg, gy zult u verwonderen, waar de Man all' het Latyn, Grieksch, Hebreeuwsch en Arabisch van daan haalt: in welk een ligt hy de duisterste Profetien, daar de grootste Blokkers geenen raad mede weeten; en waar over zy geheele Folianten hebben geschreeven, weet te plaatsen; en hoe kunstig hy de Boeren weet te beduiden dat 'er niets van eenigen aanbelang in de Kerk gebeurd is en in 't vervolg zal gebeuren, of men kan het duidelyk leezen in de Profetien en de meeste Psalmen, als waar in, (om bekende dingen, by voorbeeld, de Lotgevallen van *Luther, Kalvyn*, zelfs die van *Menno* en *Socyn*, het gebeurde tusschen de *Remonstranten* en *Kontraremonstranten* in de voorige eeuw, waar van op verscheidene plaatsen gewag gemaakt wordt, niet te noemen,) duidelyk voorkomt de Verwoesting van

Lissabon, de laatste *Oorlog*, inzonderheid het *Karakter* van FREDERIK DEN GROOTEN, en op het allerduidelykste het voorgevallene met de *Jesuiten* in onze dagen en hoe het met die Knaapen af zal loopen. Of zoo het u te veel moeite is, of zoo gy geene gelegenheid moogt hebben, dikwyls te Kerk te gaan, lees dan maar de uittreksels van hunne vernuftige *Werken*. Gy zult over de groote Geleerdheid van onze Godgeleerden verstomd moeten staan, zoo wegens de zuiverheid van Taal, als bondigheid van Redekaveling en het gewigt der Onderwerpen, die zy verhandelen. Of lees anders maar het Kerknieuws in de *Boekzaal*. Onder de tien sterft 'er geen een, die niet een' schat van Geleerdheid van de Akademie heeft medegebragt, en uit dien grooten voorraad oude en nieuwe dingen kunstig wiste voorttebrengen. De meesten van die geenen zelfs, die men voor Beulingen en bedroefde Haspelaars begroette, zouden met roem *Professor* hebben kunnen zyn. - Het mangelt aan geene kundige mannen by ons, om dien stoel der Eere en Geleerdheid, met alle de vereischte hoedanigheden, te bekleeden. Jongelingen, die maar eenige reizen een Cadaver hebben zien anatomizeeren, geeven, als Professor, de charmantste lessen. Anderen, die naauwelyks de Kinderschoenen hebben uitgetrokken, weeten niet alleen all' 't geen 'er ooit in de Waereld omging, maar zyn ook volkoomen in staat om een juist oordeel te vellen over alle gevallen en derzelver beweegöorzaaken, en wie dezelven best en naauwkeurigst in 't Grieksch, Latyn, Fransch, Engelsch, Hoogduitsch, Italiaansch en in onze Taal hebben te boek gesteld. Men zou zeggen dat het onmogelyk is alle die Taalen, in dat bestek van jaaren, te kennen, en zoo veel boeken doorteleezen en naauwkeurig te beoordeelen. Doch het is zoo.

Omnia jam fiunt, fieri quae posse negabam.

Eene Oratie in maar weinige dagen, over een der gewigtigste onderwerpen, optestellen en uittespreeken, is voor onze Professoren nietmetal. Was het maar eene navolging, of eene versameling van eenige brokken van anderen by elkander, die niet samenhangen, 't was te begrypen; maar zelf het stuk uit den grond optehaalen en kunstig uittevoeren, in zulk een kort bestek des tyds, is Karelswerk. Daar moeten de Blokkers den Vlag voor stryken! - In de meeste Steden van ons Land krielt het van kundige Rechtsgeleerden. Onder de hondert Advokaaten is 'er pas een, die het *Corpus Juris*, of het *Wetboek van* JUSTINIANUS, en de *Wetten* van ons Land niet op zyn duim heeft. Hoor hen maar, als de Party uit is, aan de Speeltafel; of op het Koffiehuis aan de Billard; of in de Kolfbaan. Men moet verwonderd staan hoe knaphandig zy over de moeilykste en alleringewikkelste geschillen uitspraak weeten te doen en te zeggen, volgens die en die Wet heeft die Party gelyk en die ongelyk. Waaragtig! 't is Zonde dat die Heeren zich niet op de Praktyk toeleggen. Trouwens hun rang en geboorte laaten zulks niet toe. - Gelukkig ondertusschen dat het hier door in de Geregtshoven nooit aan bekwaame Regters ontbreekt, die by gebrek van kundigheid gevaar zouden loopen, om eene onregtvaerdige uitspraak te doen, en de vroome Onnozelheid te onderdrukken. Gelukkig tevens dat daar door altoos Mannen aan 't roer van Staat zitten, die wegens hunne kundigheid volkoomen in staat zyn, deszelfs belang te bevorderen, en men niet genoodzaakt is deszelfs bestuur toetevertrouwen aan eenige weinige Blokkers, die een jaar gewormd hebben om zelf eene Dissertatie by hunne Promotie te schryven, en

de Zotheid zedert hadden niet slegts de Titels en Uittreksels van de voornaamste Schriften, maar de Werken zelve, van het begin tot het einde, te leezen. - Onder de Heeren Doctoren is wel de Geleerdheid zoo algemeen niet, als onder de Advokaaten; doch wy hebben echter geene reden om te klaagen. De meesten kan men duidelyk merken dat luiden van letteren zyn. Als men ze maar by de Patienten voor 't bed hoort spreeken, 't is all' geleerdheid wat 'er uitkomt. GALENUS, HIPPOKRATES, en die en die noemden de ziekte, daar gy aan laboreert, zoo en zoo. Zy en verscheidene hedendaagse Dokters en Professors, die hen volgen, schreeven dat en dat voor; maar ik heb 'er iets op uitgevonden, dat *probatum* is. Stuuren zy eens iemand naa de andere Waereld, 't geschiedt niet uit onkunde, maar om de kragt van sommige kruiden en planten, tot nut van 't Menschdom, nader te leeren kennen. Langs dien weg komt men agter veele zaaken, zonder de Ouden en eenige laatere Blokkers raad te pleegen. Dat spilt te veel tyds. Men zou anders geenen tyd vinden om zelf te denken. Men moet Origineel zyn. Zulke Origineelen zyn 'er in eene groote menigte. Sommigen zelfs zyn zoo Origineel, dat ze nooit eenige Werken van Geleerdheid over de Geneeskunde hebben geleezen, en nimmer een Lighaam mede hebben helpen anatomizecren. Zy hebben het, zonder hunne harssens met het leeren van Latyn en Grieksch, (zonder welker kennis men wel, is men maar Origineel, aan eene Bulle kan koomen,) te pynigen, en met die morzeryen zich optehouden, (dat Ezels werk is, en maar tyd vermoorden,) inderdaad, door kragt van Denken, zoo ver gebragt dat zy zelfs voor zulke Ziekten en Kwaalen raad weeten, daar die groote Blokker BOERHAVE, leefde hy nog, mede verlegen zou zyn.

Ubi rerum testimonia adsunt, non opus est verbis.

De voorbeelden zyn overal te vinden, en daarom onnodig by te brengen. - Ik spreek met voordagt niet van het *Physique*, de *Historia Naturalis*, en andere takken van soortgelyke Liefhebberyen en Geleerdheid. De Kabinetten van Hoorens, Schulpen en allerhande *Mineralia;* de Verzamelingen van Vogels, Kapellen, Schilderyen, Mathematische, Mechanische en Natuurkundige Instrumenten, die overal in eene verbaazende menigte gevonden worden, bewyzen ten klaarsten dat de meesten in ons Land, die geld hebben, luiden van verstand en geleerdheid zyn. En de ongelooflyke menigte van Werken, die over deeze takken der Geleerdheid handelen, en dagelyks, uit het Fransch en 't Engelsch vertaald, uitkoomen, gevoegd by de verzekeringen, die de Boekverkoopers, welken meestal luiden van kennis zyn, en op wier woord men in 't algemeen staat kan maaken, of de berigten, die de Vertaalers doen, wegens de groote vorderingen onzer Landgenooten in deeze deelen der Geleerdheid, beneemen ons dit aangaande alle twyffeling; schoon 'er tot nog toe zeer weinig over die stukken onder ons geschreven is. Een onweerlegbaar bewys dat 'er in deeze takken van Kundigheid niet veele Blokkers, dat toch maar regte Domooren zyn, gevonden worden! - Geleerden en Leeken vellen op het inzien van eenige Regels van uwen DENKER, en andere soortgelyke Werkjes; over eene Predikatie, schoon zy de halve preek door sluimerden of sliepen; over het een en 't ander werk van eenen Blokker, al hebben zy 'er geen derde gedeelte van geleezen, over wat onderwerp het ook mag zyn, aanstonds een oordeel. Tot een duidelyk bewys dat de Geleerdheid tot eene verbaazende hoogte onder ons gesteigerd is. - 't Is een lak, die men sommige Dames wel eens heeft zoeken

aantewryven, als of zy van deezen of geenen Predikant of Professor gebruikt wierden, om derzelver Geleerdheid uittetrompetten, en men haar uit dien hoofde voor *Echo's* van den lof dier Heeren had aante zien. Neen! de smaak, dien zy hebben, en de uitdrukkingen, die zy bezigen, verbieden ons zulks te denken van de schoone Sexe. Sommigen hebben smaak in de Fransche Romans, en in Werkjes, die over de Mode en het Spel geschreeven zyn. Deezen bemoeien zich niet met de Predikanten, maar vallen alleen op deeze tak van Geleerdheid. *Non omnia possumus omnes*. Anderen vallen op het verhevene, op afgetrokkene beschouwingen, die de schranderste Filosoof voor het verstand der vernuftigsten naauwelyks weet te brengen. Deezen verstaan de afgetrokkenste redeneering. En ten blyke dat zy die verstaan, gebruiken zy deeze of dergelyke veel betekenende woorden. ‘Die Verhandeling of Predikatie is *divin*; *charmant; superbe*; *capitaal*. Dat is een stuk. Die en die is 'er maar een bloed, een beuling by. Die schryft of predikt al te oppervlakkig. 't Is laf. Ik voor my heb 'er een walg van. 't Is goed voor eenvoudige luidjes. Ik lees zulke prullen niet. Eer ik zulke armzalige preeken hoor, lees ik liever een Vertoog van STEELE of ADDISON, of eene Verhandeling uit de STOLPIANA, of de Werken van LEIBNITZ, WOLFF en dergelyke vernuftige Schryvers’. - Die zoo ver nog niet gevorderd zyn onder de fraaije Sexe, en wegens haare dagelyksche bezigheden zich met geene andere zaaken van studie, dan Kerkgaan, kunnen bezig houden, zyn in haar soort niet minder geleerd. Zy spreeken, als zy uit de Kerk koomen, sententien. 't Is my te Voetiaans! 't Is al te groen Gecoccejaanizeerd, hoe gaarn ik anders over eene Profetie hoor prediken, om dat ik dan somtyds iets hoor, daar ik te vooren zoo bepaald

niet om gedagt had! Daar was niet veel Ziel in die preek! zy zou goed zyn voor een' Mennisten Vermaaner! Van daag hebben de Lutherschen en Arminiaanen schoon gehad! Wel dat Proponentje is een Karel! hoe geleerd heeft hy over de Perioden gepredikt! Dat was gister avond een Kabinetstukje! - Alle deeze voorbeelden te saamen genoomen bewyzen ontegenzeggelyk dat 'er onder Geleerden en Leeken een verbaazende schat van Kennis en Geleerdheid wordt gevonden. Q.E.D.

Dit is niet minder klaar en duidelyk uit de beschouwing van de Natuur der zaake optemaaken. Doch myn Brief is reeds zoo lang geworden dat ik genoodzaakt ben, zal dezelve in een uwer Vertoogen, geplaatst worden, hier af te breeken. Dat bewys zal ik, tot eer van onze Natie, by u, eene volgende gelegenheid, laaten toekoomen, zoo gy deezen ten eersten plaatst.

Ik ben
Myn Heer!

U Ed. Dw. Vriend.

N.N.
UTRECHT *den* 7 *September* 1767.

***

Ik maak deezen Brief op verzoek van den Heere N.N. om iets ergers voortekoomen, aanstonds gemeen, en zal zyn tweede Bewys voor de verbaazende Geleerdheid, die 'er onder ons gevonden wordt, afwagten; en dan het Gemeen misschien myn oordeel over zyne stelling en wyze van betoogen mededeelen.

D.F.

De Denker.
N°. 247.
Den 21 September 1767.

[Over de Hartstogt van Medelyden en het welbestuuren van dezelve in 't geeven van Aalmoesen.]

> *Est in nobis quiddam quod pietate misericordiàque moveatur, nec exstingui sinit illam quâ Düs proximi Sumus, juvandi ac benefaciendi voluntatem*.
> CICERO.

IN de voorleden' week was ik eenige dagen by een' myner gemeenzaame Vrienden gelogeerd, op zyn Buiten, naby een Dorp, niet ver van de Stad gelegen. Digt by de Plaats was eene Kroeg, alwaar een troep Bedelaars, die 'er zeer haveloos uitzagen, meerendeels uit vrouwen en kinderen bestaande, alle avonden, van 't geld, dat zy 's daags op de omleggende Lusthoven en aan de buizen der Dorpelingen van de goede Gemeente afbedel-

den, vrolyk waaren en lustig smulden. De Tuinman, een Weduwenaar met agt kinderen, hier van in 't zekere onderregt, vertelde het myn' Vriend, om daar door voortekoomen, dat de oude Heer, die nooit de hongerige en schreiende Armoede, waar en by wien dezelve ook moge huisvesten, indien hy daarvan wel verzekerd is, met een toegeslooten hart weg zendt, dat Vee, zoo als hy zich uitdrukte, indien zy op zyne Plaats kwamen, niets mogte geeven. De man gebruikte de sterkste uitdrukkingen, en uit zyn gelaat kon men duidelyk leezen, dat hy dien troep Vagebonden hield voor Schepzelen, die in plaats van medelyden te verdienen, waardig waaren, dat ze door honger en gebrek omkwaamen; dat hy ze liever van gebrek zou zien vergaan, dan aan hun allen eenen enkelen duit geeven. Wat gebeurt 'er? Eenigen van hunne bende koomen op de Plaats. Myn Vriend, nimmer gewoon de Luiheid te voeden, zendt ze heenen, zonder hun iets te geeven. Zy gaan naa de woning des Tuinmans, die over tafel zat met zyn talryk kroost. Zy geeven hunnen nood zoo draa niet te kennen, of de man, die het noodige naauwelyks voor zich en de zynen kan winnen, die wiste hoe kwaalyk de liefdegaven aan deeze menschen besteed waaren, en die de sterkste verzekering had gedaan aan hun niets te zullen geeven, de man geeft van 't weinige, dat hy had, zelfs van zyne armoede, naar zyne omstandigheden, eene ryke gift. Dit geval, hoe gering en onaanmerkelyk het den oplettenden ook moge toeschynen, heeft my, t'huis gekoomen zynde, aanleiding gegeeven, tot het Schryven van het volgende Vertoog over de hartstogt van Medelyden; *waarom* dezelve onze Natuur is ingedrukt; en *hoe* wy dezelve, met opzigt op de geenen, die het nodig onderhoud deezes levens derven, hebben te bestuuren.

De Hartstogt van Medelyden is onze gestellen onaffcheidbaar eigen. Door de Voorwerpen buiten ons, zoo zyn wy geschapen, gevoelen wy eene aangenaame, of lastige aandoening in ons gemoed, die byna alle bedenkingen voorgaan, naar dat de Voorwerpen ons in den eersten opslag toeschynen. De somberste Filosoof, de droefgeestige Zuffer, wanneer allen rond om hen juichen en vrolyk zyn, worden hierom, niet zelden, eenige geneugelyke aandoe-

ning gewaar; en de onaandoenlykste Stoïcyn, zelfs de ontmenschte Dwingeland, somtyds tegens hunnen wille en dank, op het gezigt van eenen elendigen, met medoogen en ontferming aangedaan. Wy kunnen deeze aangeboorene geneidheid wel eenigzins verdooven; doch nimmer zyn wy in staat, om ons van dezelve geheel en al te ontdoen. De Allerhoogste heeft wyzelyk zorg gedraagen dat dit niet van de menschen afhangt, noch in hunne magt staat. Indien het van hun afhing, de Maatschappy zou daar by niet weinig lyden. Het Medelyden is nodig in de zelve. Het is eene Toevlugt in ongeluk, die de menschen over en weder by elkander vinden. Het is een zeer heilzaam en kragtdadig hulpmiddel, om den zwakken mensch tot waare Liefdadigheid aan te zetten; om de verpligting der Reden, die in de meesten maar zeer flaauw werkt, te ondersteunen en te bekragtigen; en om te gelyk in zodanige gelegenheden den mensch aanstonds ter werkinge gereed te doen zyn, wanneer de Noodzaakelykheid meer spoeds vereischt, dan eene bezadigde overweeging des verstands kan toelaaten. Doch voor zoo ver het Medelyden door de Voorwerpen, buiten ons, noodzaakelyk in ons verwekt en gaande wordt, is het, gelyk alle andere Hartstogten, eene blinde Drift. En voor zoo ver het eene noodzaakelyke aandoening is, geene *Deugd* altoos Deeze geneigdheid kan op zich zelve noch zedelyk goed, noch zedelyk kwaad genoemd werden All' wat onze gestellen noodzaakelyk eigen is, all' wat tegen onzen wille en dank in ons verwekt wordt, is noch zedelyk goed, noch zedelyk kwaad. Het Zedelyke legt alleen in de redelyke kennis en overtuiging van eenige zaak, of daad, welke men met zynen *Vryen Wille* en werking volgt en in agt neemt. Het Medelyden wordt dan eerst eene zedelyke deugdzaame verrigting, wanneer wy, door eene bezadigde overweging des verstands, op de waardigheid der persoonen, die om onzen bystand zugten en kermen, en op welke wyze zy best geholpen worden, behoorlyk gelet hebbende, ons met eene innerlyke beweging des gemoeds over de Nooden van onze naasten ontfermen, ons dezelven met eene zuivere toegenegenheid des harten aantrekken, en met eene volkoomeene bereidwillighend in dezelven te hulp komen, daar uit redden, of verligting toebrengen.

Om dit te doen, om een regtmatig en verstandig gebruik te maaken van deeze edele geneigheid, ons door onzen wyzen en goedertierenen Schepper, uit eene tedere zorg voor zyne redelyke Schepzelen, ingedrukt, hebbe men, voor alle dingen, te letten op de waardigheid en verdiensten der Voorwerpen, die onze hulp en ondersteunig nodig hebben. Doch in sommige gevallen en gelegenheden behoort dit geenzins plaats te hebben. Dan namelyk niet, wanneer de Nood meer spoeds vereischt, dan een naauwkeurig onderzoek dit aangaande kan toelaaten. Dus behoort men toeteschieten om de geenen, die zich in den uitersten nood en levensgevaar bevindt, te redden en hulp toeteebrengen, zonder voor af te onderzoeken, wat verdienster de Lyder bezitte. De Deugden en Ondeugden van de zodanigen behooren dan niet in aanmerking te koomen. Want voorondersteld, dat wy overtuigd waaren, dat hy, die op den oever des Doods legt, een der snoodste booswigten is, hem, om zyne euveldaaden, van deezen rampzaligen Dood niet te bevryden, daar zulks in onze maat staat om te verrigten, of, 't welk op 't zelfde uitkomt, hem door ons toedoen met den dood te straffen, zou wreed en onmenschelyk zyn. Eene daad aan byzondere leden in de Maatschappy volstrekt ongeoorloofd.

Doch wanneer de Nood zoo veel spoeds niet vereischt, dan is een naauwkeurig onderzoek dit aangaande van 't uiterste belang. Een Deugdzaam, by voorbeeld, en een Ondeugend mensch of booswigt, die in dezelfde deerniswaardige omstandigheden zyn, vereischen op eene verschillende wyze behandeld te worden. Het Medelyden vordert wel, om den booswigt goed te doen, hoe verfoetelyk en godvergeeten hy ook weezen moge. Hy immers is en blyft een mensch, hy lydt, en hier door is hy een voorwerp van ontferming. Misbruikt hy de Goedgunstigheid van zyne edelaartige Medeburgeren, daar door maakt hy zichzelven ongelukkig, veragt by de menschen, en gehaat by den Allerhoogsten. Hem nog ongelukkiger te maaken, daar hy reeds ongelukkig is, zou wreed en onmedoogend zyn. En dit zou door ons verrigt worden, wanneer wy hem dat geene onthielden, zonder 't welk hy noodzaakelyk moet sterven, of waar door hy beroofd

wordt, dat de Natuur hem, op haaren tyd, uit het getal der Stervelingen wegrukke. Schoon men zulken Booswigt behoore by te springen en te ondersteunen, men moet nogthans de Bermhartigheid ten zynen opzigte in naauwer paalen besluiten, dan men dezelve behoort uittestrekken omtrent een behoeftig deugdzaam Mensch. Het is beter aan den laatsten besteed. Deeze zal de weldaaden met een dankbaar hart beantwoorden; hy zal de liefdegaven wel besteeden en nimmer onnut verkwisten; hy zal door zyne nyverheid zyn eigen brood zoeken te eeten, om anderen tot geen' last, om de Maatschappy ten nutte te leeven. Een ondeugend mensch in tegendeel zal eenen last voor de Saamenleving blyven; geene pogingen altoos zal hy aanwenden, om uit zynen neerslahtigen en ongelukkigen toestand te eeniger tyd te geraaken; hy wenscht alleen door de edelmoedige goedgunstigheid van zynen Evenmensch een lui en werkeloos leven te leiden. Deezen eveneens te behandelen, zal niemand billyk keuren.

Vervolgens behoort men in aanmerking te neemen, langs welke wegen de elendigen, die om onze hulp en bystand zugten en kermen, genoodzaakt zyn geworden, hunne toevlugt tot hunne vermogende Medeburgeren te neemen. Is iemand door een ligt, dartel en welluftig leven te leiden, in een' gebrekkelyken toestand gekoomen, heeft hy het zich zelven te wyten dat de Armoede zyne Gezellin is geworden, hy zal zeer waarschynlyk de Liefdegaven zoo wel niet aanleggen, als hy, die door onvermydelyke ongelukken tot dien zelfden staat is geraakt, die zonder zyn eigen' schuld is arm geworden. Trouwens een Ligtmis, een Deugniet kan, wanneer hy in armoede is vervallen, zich beteren, en dan behoort zyn vorig gedrag niet in aanmerking te koomen. Hy is even nut voor de Saamenleving, als hy, die zonder zyn' eigen' schuld is arm geworden. 't Is waar, zyne ligtmisseryen, zyne ondeugende bedryven zyn de oorzaak van zyne armoedige en deerniswaardige omstandigheden. Doch hy betreurt zyne wanbedryven; hy toont door zyn gedrag, dat het hem aan zyne Ziel smart, zulke snoode wegen te hebben bewandeld; hy zendt zyne Verzugtingen ten Hemel, alwaar hy een bermhartig en gaarn vergevend Vader ontmoet. Zouden wy hier in de oneinde Bermhartigheid niet pogen

gelyk te worden? dat zy verre! Doch kan men geene beterschap in hem bespeuren, hy is en blyft nogthans een Mensch, en daar door een Voorwerp onzer Ontferming. Doch dan behoort inzonderheid de Voorzigtigheid onze Leidsvrouw te zyn. Men moet hem geenzins van honger doen sterven of door gebrek doen omkoomen, en niet te overvloedig geeven, op dat hy niet in zyn kwaaddoen gesterkt worde, en wy door onze liefdaadigheid anderen aanmoedigen, om zyn ongelukkig, en voor de Maatschappy verderflyk, voorbeeld te volgen. Is hy jong en sterk, dat hy gedwongen worde, om te eeten van het werk zyner handen. Door deezen dwang zal men best zyn eigen geluk, en dat der Maatschappy bevorderen. Hy zal door ondervinding leeren, dat eene dagelyksche werkzaamheid den Mensch oneindig meer genoegen op deeze Waereld geeft, dan eene luie ledigheid, of vadzige werkeloosheid immer kan geeven, inzonderheid wanneer Luiheid en Armoede met elkanderen vergezelschapt gaan.

Gelyk het voorgaande gedrag niet in aanmerking behoort te koomen, in onze naasten, in armoede en elende, volvaerdig by te staan, indien zy naderhand een vroom en deugdzaam leven leiden, even min behooren verschillende begrippen omtrent den Godsdienst dit aangaande eenige de minste verandering te maaken. Zy immers, die matigst, regtvaerdigst en godzaligst leeven, zyn de waardigste Voorwerpen onzer Bermhartigheid. Zy zyn oneindig beminnelyker en aangenaamer in de oogen van onzer aller Vader en nutter Leden voor de algemeene Saamenleving, dan de allerregtzinnigsten, die minder deugd en eerlykheid bezitten, en by gevolg verdienen zy boven anderen bevoordeeld en begunstigd te worden, schoon zy in sommige begrippen van ons verschillen. Doch nu de Kristenheid in verscheidene Genootschappen is onderscheiden, krygt de zaak eenigzins eene andere gedaante. Ieder Gezindte immers onder de Kristenen is genoodzaakt de behoeftigen, die deelgenooten van hunne begrippen en leden van hunne byzondere Maatschappy zyn, nodigen onderstand te bezorgen. Indien zy deeze hunne byzondere Geloofsgenooten niet boven anderen edelmoedig bystonden, zy zouden niet zelden om byzondere begrippen, om beuzelingen, het noodzaakelyke moeten derven en gebrek lyden, indien

men eenig besluit moge opmaaken uit den blinden en dullen yver, die de meesten voor hunne byzondere gevoelens hebben Om deeze reden behoort ieder Gezindte haare behoeftige Leden eerst te helpen en ondersteunen, en boven anderen te bevoordeelen, schoon zy beiden even nooddruftig en even godvrugtig zyn. Hadden deeze byzondere huishoudingen onder ons geene plaats, wierden de Armen en behoeftigen van alle Gezindten uit eene algemeene beurs verzorgd, en wierde om de uitwendige Belydenis van den Kristelyken Godsdienst, in het uitdeelen der liefdegaven, geen onderscheid gemaakt, dat te wenschen waare! deeze onze aanmerking was volstrekt overtollig. Want, onzes oordeels, wettigt de Apostel door deeze woorden, *doet allen, menschen goed, maar meest aan de Huisgenooten des Geloofs*, op dat ik door myne redekaveling niet moge schynen onzen schoonen Godsdienst, die allerwege, boven alle andere Godsdiensten, de Liefde en Bermhartigheid jegens de behoeftigen op het nadrukkelykste afvordert, tegentespreeken, geenzins een verschillend gedrag omtrent noodlydende Kristenen, van onderscheidene begrippen. De Apostel verstaat eenvoudig, door *Huisgenooten des Geloofs*, Kristenen, welken toen in 't algemeen zeer deugdzaam leefden, in onderscheiding der Ongelovigen, die meestal, en inzonderheid ten deezen tyde, zeer ondeugend waaren. De eesten wil hy, om hun vroom en deugdlievend gemoed, boven de laatsten, bevoordeeld hebben.

By alle deeze byzonderhedens, die men, in 't bestuuren der hartstogt van Medelyden, heeft in agt te neemen, behoort vervolgens zorg gedraagen te worden, dat de hitte onzer Goedhartigheid, al worden onze weldaaden te eenigen tyd ondankbaar veragt, niet in zoo verre verkoele, dat wy deezen ondankbaaren het volstrekt nodige daarom zouden onthouden. - En tevens dat men een' ieder naar zynen aart en imborst, voor zoo ver wy dien kunnen ontdekken, behandele. Zyn zy zodanig gesteld, dat het geld by hen niet wel kan duuren, verteeren en verkwisten zy het zelve, zoo ras het hun gegeeven wordt, men geeve hun geen geld, maar brood om te eeten, en klederen om hunne naaktheid te bedekken. - Zyn zy in slaat om te werken, en loopen zy ledig, men verzorge hun werk,

men beloone hen rykelyk, om hen, is het mogelyk, in staat te stellen dat zy in 't vervolg niet van de Genade hunner Medeburgeren te eenemaal behoeven af te hangen, en zy eerlang nutte Leden der Maatschappy mogen worden.

Dit zyn de voornaamste byzonderheden, die wy in 't bestuuren van deeze hartstogt, ons van den goeden God tot de heilzaamste einden geschonke, hebben in agt te neemen. Dat wy deeze regels mogen volgen in het bestuuren van deeze edele geneigdheid, en dat deeze myne Verhandeling daar toe van eenigen dienst en nuttigheid mogen zyn, is myne bede en wensch, en het doelwit met dezelve gemeen te maaken!

D.F.

In het voorgaande Vertoog No. 246, *bladz.* 296, *regel* 16, *Staat* by u, eene *lees* u, by eene

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 248.
Den 28 September 1767.

[De zoogenoemde Waarheidzeggers, over hunne overdraaglyke Heerschzugt, gegispt.]

> *Et inhumanum est, & ipsi qui dicit inutile; tum causae contrarium, quia plane & adversarii fiunt & inimici*.
> QUINTILIANUS.

HOe onschendbaar de verpligting om overal, en ten allen tyde, de Waarheid te spreeken, ook moge zyn; hoe noodzaaklyk het ook moge weezen, dat onze woorden met onze gedachten over een komen; de Liefde tot deze voortreflyke Deugd is het echter niet, waar door zommige Menschen gedreeven worden, wanneer ze de feilen van anderen, in hun aangezichte, van haver tot garst op tellen, en doorstryken. Zy noemen deze handelwyze *de luiden de Waarheid te zeggen*, en willen het gaarne voor een blyk van oprechtheid aangezien hebben, datze dus openhartig met hunne naasten te werk gaan; doch zy moeten het my niet kwalyk nemen, dat ik hun de Waarheid ook eens zegge, en hun, uit den grond myns herten, in alle oneveinsdheid, betuige, dat hun gedrag in dit opzichte alleenlyk het uitwerkzel is van eene onbeschaamde Eigenliefde, van een trotsch en heerschzuchtig Gemoed, en van eene onverschoonlyke Verachting voor anderen. Dit is my onlangs zo duidelyk gebleken, dat ik de minste zwarigheid niet maake, om aan zulke beginzelen het zo genoemd *Waarheidzeggen* toe te schryven. Ik bevond my in een talryk gezelschap van Heeren en Dames. Mevrouw B...., eene bekende Waarheidszegster, was 'er ook. Wy hadden niet lang gezeten, of eene Juffer van veel verdiensten werdt

wel haast het voorwerp, daar zy haare grootmoedigheid op oeffende. *Henriette*, de jonge Juffer, van welke ik spreeke, is eene liefhebster van goede boeken; zy leest veel, en, dewyl de Natuur haar met een goed verstand en een gezond oordeel begiftigd heeft, zo weet ze van haare aangebooren en verkreegene kundigheden in den omgang altoos een goed en gepast gebruik te maaken. Zy deelde ons haare bedenkingen mede over een Treurspel, welk, onlangs, door eene jonge Juffer gemaakt, en met ongemeene toejuichinge ten Toneele gevoerd is. Wy verwonderden ons over haar' uitmuntenden smaak, en bedrevenheid in dit soort van fraeie Weetenschappen; terwyl wy niet konden nalaaten, heimelyk haare zedigheid in 't uiten van haare gedachten te pryzen. Mevrouw B...., hadt geen deel in 't gesprek; het verveelde haar, dat zy haare tong den teugel niet vieren kon, en genoodzaakt was, uit onkunde, te zwygen; doch op het hooren der loftuitingen, welken de jonge Dame, van wege haare begaafdheden, niet onthouden konden worden, barstte zy uit in een schamperen lach, en zich wendende naar een Heer, die aan haar vermaagdschapt was, zeide zy zo luid, dat men het genoegzaam door de kamer kon hooren. ‘Is dat getalm over de Comedie nog niet gedaan? my dunkt een ander behoorde ook eens tyd van spreeken te hebben! ik vinde het gansch niet fraei, dat jonge Meisjes alleen het woord voeren; ja Juffer *Henriette*, gy moet u niet verwonderen, dat ik myn zegel niet hegte aan den lof, welken deze jonge Heeren u zo overvloedig toezwaeien; ik ben eene bejaarde Vrouw, en spreek ronduit; ik veins 'er niet om, en zeg elk de Waarheid; het schynt my toe, dat gy u kittelt met de gedachten van eene verstandige en kundige Deern te zyn; 't is zekerlyk goed en pryslyk, dat men zich toelegt om wat te weeten; doch de dingen, daar gy u mede ophoudt, zyn maar bagatelles, naar beuzelingen; eene Vrouw heeft wel wat anders te doen, dan Comedien te beoordeelen; laat u eens raaden van een oude Vrouw, gy zult 'er u wel by bevinden; doe al die malligheden aan een kant; leg u wat meer op het huishouden toe, en draag zorg dan de buuren zo veel niet klaagen over den overlast, die ze van uwe meiden moeten lyden; waarlyk, het studeeren past geen jonge Jufferen; dat moeten ze den Mannen over

laaten; het zal u nog gaan als Nicht *Louise*, die ik ook de Waarheid eens gezeid heb; dit Schepzel is onverdraaglyk geworden, zedert drie of vier jaaren, wanneer ze in 't hoofd gekreegen heeft om gedichten te maaken; daar gaat geen dag voorby, of zy studeert een uur of zes, en verwaarloost ondertusschen haare zaaken; van te voren zag ze 'er nog al wel uit; maar thans ziet ze 'er uit als de dood'. Wie weet, wanneer ze een einde van dat fraei Sermoen gemaakt zou hebben, was 'er niet gelukkiglyk iemand ingekomen, die de aandagt van 't gezelschap tot zich trok. Mevrouw B.... kon echter niet nalaaten, my stil in 't oor te luisteren, *heb ik die neuswyze kleuter niet fraei de Waarheid gezegd? zy zou 'er nog meer van gehad hebben, indien Myn Heer X. niet de kamer gekomen was*. Het gesprek, vervolgens, op andere zaaken gevallen zynde, nam ze meer dan eens de gelegenheid waar, om dezen en geenen van het gezelschap, over dingen van geen belang, vinnig te hekelen, met eene authoriteit, welke aan geene andere oorzaak, dan Onverstand en Heerschzucht kon toegeschreeven worden. Maar aller-onbeschaamdst was haar gedrag ten opzichte van twee jonggetrouwde Lieden, welken zich pas in de waereld neergezet hadden. De Man nodigde eenigen van 't Gezelschap, om 's anderendaags avond by hem te koomen eeten. Zommigen bedankten, anderen namen het aan. De nodiging geschiedde ook aan Mevrouw B....; welke, in plaatse van beleefdheid met beleefdheid te beantwoorden, den vriendelyken Verzoeker te houden gaf, dat zy oordeelde, 'dat het jonge Lieden, welken de Negotie pas begonnen hadden, niet betaamde gastmaalen te houden, partyen te verzoeken, te trakteren; men zag maar al te veel, dat daar uit slegte gevolgen voortsprooten; de Vrouw hadt wel wat anders te doen, dan een ganschen dag te practiseren, waar zy haare gasten op onthaalen zoude; de Man hadt genoeg met zyn Comtoir te doen; zy was 'er niet voor, om by jonge Lieden te gaan eeten en drinken; men zag dikwyls, dat, als jonge Lieden hun werk van maaltyden en gezelschappen maakten, de zaaken veel al achterwaards gingen; zy wilde den naam niet hebhen van mede iets bygebragt te hebben tot den ondergang van de zulken; men moest het haar niet

kwalyk neemen, dat zy de waarheid zeide; die 't niet hooren wilde kon de ooren toedoen; geschiedde zulks wat meer in de waereld, de zaken zouden wel beter gaan'. En wat van diergelyke brabbeltaal meer is.

Ik beschouwde het armhartig Schepzel met medelyden en verontwaardiging; en 't gedrag, welk zy het overige van den avond hieldt; bevestigde my in 't voorneemen, om haar character, en dat van alle zogenoemde *Waarheid zeggers* en *Zegsters*, eens in een myner Vertoogen ten toon te stellen. Ik heb in dat soort van menschen, die zo gereed zyn, om haare Medemenschen braaf over den hekel te haalen, opgemerkt, dat ze een groot denkbeeld van hunne eigene hoedanigheden hebben; in hunne eigene oogen zyn ze de wysten, verstandigsten en deugdzaamsten, en men kan niet ontkennen, dat zy in 't algemeen die pligten behoorlyk betrachten, welken hun beroep, of hunne huishouding van hun vorderen; 't zyn geen Dronkaarts, geen Gulzigen, geen Vloekers, geen Spotters; en, daar ze met betrekkinge tot deze en diergelyke verpligtingen, welken onder het oog der Menschen betragt moeten worden, aan berisping zo zeer niet onderhevig zyn, waanen zy, dat zy zich zo gedraagen, dat niemand op hen iets te zeggen hebbe; zy kunnen hunne ooren schudden dat het klapt; hunne leevenswyze mag ten voorbeelde van anderen verstrekken. Jammer is het, dat deezen de eenige Deugden zyn, welken zy bezitten, maar, wat is het gevolg hier van? zy worden op zich zelven verliefd, ja zo deerlyk verslingerd, datze voor de liefde des Naasten byna geen plaats meer overlaaten. Hier van daan, dat zy derzelver gebreken altoos met een vergrootglas beschouwen, en niet kunnen dulden, dat een ander in hun byzyn gepreezen wordt; en, indien ze, by zulke gevallen, het minste gebrek in het gepreezen voorwerp vinden, worden zy zo driftig, dat zy zich niet kunnen weerhouden, om, de eerste gelegenheid de beste, den gegeevenen lof met een goede dosis van verwyt en berisping te temperen; daar in zelfs de gewoone regels der betaamelykheid en welleevendheid uit het oog verliezende. Zie daar den grond van het zogenoemde *Waarheidzeggen*, eene onbehoorlyke Eigenliefde namelyk, die des te onverschoonlyker is,

om datze gepaard gaat met trotschheid, en eene onverantwoordelyke verachting van anderen. Men verbeelde zich niet, dat ze, door hunne berispingen, anderen zoeken te verbeteren; indien dat hun oogmerk was, zy zouden tyd en gelegenheid aanzien, gebruik maakende van het zeer bekende spreekwoord, dat de waarheid niet altyd gezegd wil zyn; zy zouden het met groote voorzichtigheid doen, en zich niet als de onhebbelykste Lomperts gedraagen, die, even goed als zy, en met ronde Duitsche Taal, een anders gebreken, in deszelfs gezichte, kunnen ophaalen; zy zouden het zo schikken, dat de persoon, die het raakt, zien kan dat het ten zynen beste geschiede, en niet om te toonen, dat men zich eenig recht over hem aanmaatige, zich hooger schatte, en meer verstands bezitte, dan hy. Gaanze op deze wyze in het waarheidzeggen te werk? in geenen deele; zy *moraliseren* tydig en ontydig over de feilen van anderen; zy spaaren geen persoon; zy zien geen gebrek over het hoofd; gewoon op hunne eigene deugden te roemen, hebben ze geen medelyden met de menschelyke zwakheden; te vergeefsch zegt men hun met *Moliere*.

Ah faisons un peu grace a la nature humaine,
Ne l'examinons pas dans sa grande rigueur;
Et voyons ses defauts avec un peu de douceur.

Hoe schadelyk, ondertusschen, deze handelwyze is, kan uit veele omstandigheden blyken; het is een misbruik van dat edele geschenk, de spraake, ons gegeeven als het werktuig van gezelligheid, en eenen aangenamen ommegang met malkanderen; nimmer zal men iemand verbeteren, wanneer men hem dus op eene beledigende wyze de waarheid zegt; de Menschen, welken zich dat recht aanmatigen, worden in de Verkeering van verstandige en beschaafde Lieden als de pest geschuuwd; en geen wonder! daar zy duidelyk toonen, dat zy zich beter en wyzer schatten, dan ze zyn, dat ze geen begrip hebben van de zwakheden van het Menschdom, en 'er vermaak in scheppen om anderen te doen bloozen van schaamte; ja, daar men zich niet ontziet anderen dus te tergen, haalt men zich dikwyls op den hals, dat onze gebreken, uit weerwrake, ons op het vinnigste in 't aan-

gezicht verweeten worden. Wie zou het Mevrouw B..., niet gegund hebben, indien iemand uit het Gezelschap haar het volgend of diergelyk compliment eens toegevoegd hadt. ‘Denk niet, Mevrouw! dat ik uw gedrag, ten opzichte van Juffer *Henriette*, en uw antwoord op de vriendelyke nodiging van den Heer F..., aanmerke als voorkomende uit liefde en genegenheid tot derzelver persoonen; in tegendeel, het is enkele onbeschoftheid; gy toont, dat gy eene slegte opvoeding gehad hebt; om dat gy den naam hebt van eene braave Huishoudster te weezen, denkt gy, dat men u het recht niet kan betwisten, om anderen hunne feilen en gebreken in 't gezicht te werpen; gy wilt, dat men deze handelwyze houde voor openhartigheid; gy geeft ze den naam van *de Waarheid te zeggen;* maar 't is geene waarheid, die gy spreekt; in 't geval van de jonge Juffer kon uwe trotschheid niet dulden, dat zy gepreezen werdt; 't is dus Eigenliefde, Mevrouw, onbeschaamde Eigenliefde, waar aan men uw ongezoutene moraal moet toeschryven; het zou u oneindig beter staan, dat gy wat minder van u zelve spraakt, van uwe hoedanigheden, van uwe verrichtingen; dat gedurig *Ik* en *Myn* in uwe gesprekken is ten uitersten verveelend; gy bedriegt u als gy denkt, dat gy daar door in achting by anderen zult geraaken; het tegendeel is waar; hoe meer gy u zelve pryst, anderen laakt, bedilt en berispt, hoe naauwkeuriger anderen op uwe gebreken zullen letten, en hun grootste vermaak stellen in ze u steeds voor oogen te stellen, en geschiedt het niet in uwe tegenwoordigheid, 't zal des te meer achter uwen rug gedaan worden’. Hoe meent gy dat Mevrouw B... zich op het hooren van deze waarheid zou gedragen? Opvliegen, geloof ik, in woede, uitbarsten in beledigingen; of in haast, en vol van toorn, het gezelschap verlaaten, waarin men haar (want zo zou Zy het opvatten) zo *inpertinent* behandeld hadt. Ondertusschen is de Vreugde van het Gezelschap gestoord, de aangenaamheid van het onderling gesprek weggenomen, en tusschen den Waarheidzegger en het lydende Voorwerp haat, partyschap en afkeerigheid geraakt, die nimmer uit hunne gemoederen uit te roeien zyn.

Iemand afzonderlyk, of onder vier oogen, de waarheid

te zeggen, te berispen, te bestraffen en zelfs te raden, vereischt vry veel voorzigtigheids; het kan van geene goede uitwerkinge zyn, indien het niet geschiedt op eene behoorlyke wyze; wy moeten eenig recht op iemand hebben, om ons in zo verre met zyn persoon of zaaken te bemoeien; Een Vader, een Echtgenoot, een Bloedverwant, een Vriend is dikwyls in de noodzaaklykheid gebragt om zyne Kinderen, zyne Ega, zyne Neeven en Nichten, zyne Vrienden te berispen; doch onder dezen is 'er geen, in welken het gebruiken van Auctoriteit geduld kan worden, dan in den Vader; en indien deze een Man van verstand is, zal hy zyn gezag, ten opzichte van zyne Kinderen, (ik spreeke van die tot jaren van onderscheid gekoomen zyn,) nimmer gebruiken, dan by de uiterste noodzaaklykheid; in tegendeel zal hy zyne ernstige berispingen met de vriendelykste, en toegeevendste uitdrukkingen verzellen; zo dat zy niet kunnen nalaaten, hem, zelfs in zyne bestraffing, te beminnen, en zich alleen tegens zich zelven te vertoornen. Maar indien myn Broeder, Bloedverwant of Vriend, die geen gezag over my hebben, zich het recht aanmatigen, om my steeds over myn doen en laaten te hekelen, en met een air van superioriteit my hunne stokregels als een rigtsnoer van myn gedrag en leeven voorschryven, zo wil ik gaarne bekennen, dat het my niet mogelyk zyn zou hen langer te beminnen; ja, dat ik my zomtyds niet zou kunnen weerhouden van hen te hoonen. Hebbenze iets wezenlyks tegens my, myn gedrag en handelwyze, wel, laatenze hun pligt waarneemen van my daar over ernstig en vriendelyk te onderhouden; laatenze het doen op zulk een wyze, die my klaarlyk doet zien, dat het uit liefde en genegenheid tot myn persoon geschiedt; laatenze gepaste tyden en gelegenheden daar toe waarneemen; laatenze toonen, dat ze begrypen, dat niemand zyne gebreken zonder eenige aandoening of spyt hoort, en overeenkomstig met dat begrip, hunne bestraffingen, waarschuwingen en onderrichtingen zo schikken, dat 'er gene de minste blyk van meerderheid in doorstraale. Wordt 'er nu zo veel oordeel en bescheidenheid in een' Nabestaanden, en een' oprechten Vriend vereischt, wanneer hy het van zyn pligt oordeelt, zynen Vriend over deszelfs gedrag te onderhouden, dan kan men ligtelyk be-

grypen, hoe onbeschaamd het zy, dat Vreemden, en Lieden, die ons naauwlyks kennen, zich dikwyls het recht aanmaatigen om ons de waarheid te zeggen; ja, hoe weinig het zelfs te verdraagen zy in de zulken, aan welken wy, uit deeze of geene oorzaaken, eenige verpligting hebben. Kortom, gelyk eene ernstige Waarschuwing, ons van een' genegenen Vader, een' waarden Bloedverwant, een' welmeenenden Vriend, op eene liefderyke wyze, ten onzen beste, gedaan, geacht moet worden voor een duidlyk blyk van hunne genegenheid en liefde jegens ons, en, by gevolge, als zodanig by ons in liefde moet opgevat en aangenomen worden; zo is eene gewoonte om elk over den hekel te haalen, elk de waarheid te zeggen, 't zy men de persoonen kenne of niet, 't zy ze aan ons eenige verpligtingen hebben of niet, het zekerste teken van eene onbetaamlyke Eigenliefde, Trotschheid, Heerschzucht en Onverstand.

R.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 249.
Den 5 October 1767.

[Dat wy, wakker zynde, echter meestal droomen, wordt, in navolging van sommige Filosoofen, door Voorbeelden bevestigd.]

O vita fallax! abditos sensus geris,
Animisque pulchram turpibus faciem induis.

SENECA *in Hyppol.*

Myn Heer!

HEt is bekend, hoe sommige Filozoofen het bestaan der Lighaamen tegengesprooken, en beweerd hebben, dat wy altyd droomen. Naar hun gevoelen gebeurt 'er derhalve niets wezenlyker, als wy agter een goed stuk vleesch zitten, een glas wyn drinken, wandelen, ryden,

of dergelyke vermaakelyke aandoeningen genieten, dan wanneer wy, te bed gaande, kort daar na meenen in Oostindien te wezen, veel gelds te vinden, in Paleizen, Tempels, of dergelyke fraaiheden overgevoerd te zyn. Dit gaat zekerlyk te ver, en ik kan zulks ook niet toestemmen; evenwel schynt het my toe, dat deeze Menschen het niet geheel mis gehad hebben. Zy hebben hun gevoelen maar te ver getrokken; en daar zy met reden begreepen, dat men veel meer droomt dan men in het algemeen gelooft, hebben zy ongelukkig, misschien te veel met deeze nieuwe ontdekking ingenomen, beweerd dat wy altyd droomen. Ik waag het thans hun gevoelen te zuiveren, en zend u hier nevens eenige Aanmerkingen, die misschien sommigen van uwe Leezers overtuigen zullen, dat wy ons ten aanzien van verscheiden dingen geweldig bedriegen, dewyl wy, in veele gevallen en omstandigheden, eeniglyk droomen, als wy meenen dat de zaaken met 'er daad gebeuren. Waar aan weeten wy dat wy gedroomd hebben? En waar door is een droom van eene waare gebeurtenis te onderscheiden? Niet immers door het geen gebeurt als wy droomen, dewyl onzen Geest even sterke Gewaarwordingen schynt te ontvangen van een' droom, of verbeeldinge, als van eene wezenlyke Gebeurtenis. Wy meenen droomende zo zeker te zien, te hooren, en andere zintuiglyke aandoeningen te ontvangen, als wanneer wy waaken. Wy spreeken tot anderen, anderen tot ons; wy gevoelen alle aandoeningen, waar voor onze Geest vatbaar is; Liefde, Haat, Toorn, Vrees, Blydschap, Droefheid, of Schaamte, folteren of vermaaken ons zo zeer, en sommige Menschen misschien sterker wanneer zy droomen, dan wanneer zy wakker zyn, en wezenlyke Gebeurtenissen of voorwerpen deeze driften gaande maaken. De Aandoeningen, die wy droomende ontvangen, zyn dus uit haaren eigen aart, niet als zodanig te onderkennen, zo lang men droomt. Hierom moet het gezogt worden, in het geen wy naderhand gewaar worden. Aandoeningen, door wezenlyke gebeurtenissen verwekt, worden langzaamer, en niet zo eensklaps, door gantsch tegenstrydige opgevolgd; daar is een natuurlyke overgang van de eene tot de anderen; Gewaarwordingen in

den droom ontdekken zich door eene onmiddelyke en onnatuurlyke tegenstrydigheid, zo dat de eerste aandoening, die wy verkrygen, als wy ontwaaken, regelregt de laatst voorgegaane in den droom tegenspreekt. Als ik my aan een goed stuk vleesch vergast, ontvang ik, op de aandoeningen van het zien, die van het te smaaken, en deeze worden wederom gevolgd van het geen men gewaar wordt als men verzadigd is. Deeze aandoeningen spreeken elkander niet tegen; maar de volgende bevestigt my, dat het voorige wezenlyk gebeurd is. Droom ik in tegendeel; meen ik in Oostindien, of elders, overgevoerd te wezen, hoe klaar ik de woedende Golven, bulderende Winden, en alle Fraaiheden van dat gewest denk te zien en te hooren; die ééne aandoening, dat ik ontwaakende my in myn Ledikant en Nagtgewaad bevind, overtuigt my ten allerklaarsten dat ik gedroomd heb, en bedroogen ben. Dit zal elk gereedelyk toestemmen. Doch moeten wy niet het zelfde besluit maaken, en alle zodanige Gewaarwordingen, schoon men die in het algemeen voor waare gebeurtenissen houdt, ook als droomen aanmerken, van welken wy weinig tyds naderhand geheel het tegendeel weder zien en ondervinden. Immers houden wy ons honderdmaalen op de allerkragtigste wyze verzekerd, dat wy zelven of anderen zeer verstandig, liefhebbend, edelmoedig, godvrugtig, of in eenig ander opzicht deugdzaam zyn; terwyl wy weinig oogenblikken daarna, nog veel kragtiger overtuigd worden, dat die hoedanigheden geheel niet, of merkelyk minder in die zelfde persoonen plaats hebben. Ik neig vry wat tot dit gevoelen. Verscheidene ontmoetingen, van welken ik u wel eenigen wil mededeelen, hebben my hier in gesterkt. Onder myne goede bekenden, behoort zekere Juffer D. Deeze pleeg ik meenigmaalen te bezoeken, en, zo ik niet beter heb geweeten, spraken wy doorgaans over verscheiden' nuttige onderwerpen, byzonder wendde het myne Vriendin, zo ik meende, meest daar heen om van Liefde, Inschikkelykheid, Bermhartigheid en dergelyke deugden uitvoerig en verheven te spreeken. Ik weet nog verscheiden' reizen zeer aangedaan geweest te zyn, over het geen zy van de schoonheid, en noodzaakelykheid der oefening van deeze pligten, zo my dagt, zeide. Nimmer onder-

tusschen scheen zy my ernstiger, dan als zy van de nietigheid der rykdommen, en dergelyke aardschen drek sprak; en schoon zy, gelyk ik zeker weet, een aanzienlyken schat bezit, kwam 'er niets gereeder, en meer uit haaren mond, dan redenen, welken kleinagting, en de grootste onverschilligheid te kennen gaven. Ik meende zeer zeker haar verscheiden' maalen te hebben hooren zeggen, dat zy veel gelukkiger was geweest in geringer omstandigheden; en dat, zo men haar aanbood haare bezittingen te verdubbelen, zy zulks van de hand zoude wyzen. Nimmer zoude ik ook aan de wezenlykheid dier gesprekken getwyffeld hebben, zo niet het volgende geval my hier toe aanleiding gegeven, en 't my vry waarschynelyk gemaakt hadt, dat al het voorige gedroomd is. Op zekeren namiddag weder een bezoek by myne Vriendin gaande afleggen, in gezelschap van myn' Neef, een Jongman die, behalven een Paar goede ooren, ook verstands genoeg heeft, om over dit onderwerp te oordeelen, bemerkte ik zeer spoedig dat Juffer D zeer verslagen en ontsteld was. Zy scheen my eerst dit te willen ontveinzen, en volgens gewoonte een gesprek, als vooren gemeld, aanvangende, gaf ik haar, kort na dat zy op een ernstigen toon begonnen was, te kennen dat zy my vry onrustig van Geest voorkwam. ‘Dit is ook zo’ zeide myne Vriendin, ‘en niet buiten reden; 'k laat u oordeelen over het geen my wedervaaren is’. Hier op verhaalde zy een geval, 't welk hier op uit kwam. De Knegt van haar' Broeder, een gering Man, die voor vier of vyf Guldens in de week dien Heer en zyne Zuster, zo als ik nu vernam, ten dienste staat, hadt dien morgen, onder drie honderd Guldens Intrest gelden, die hy voor rekening van myne Vriendin ontvangen hadt, zich één valsche Gulden, en twee Schellingen zonder stempel in de hand laaten stoppen. Mejuffer D, die zonder verzuim haar geld hadt naar gezien, ontdekte zulks, en zondt terstond haar Meid naar 't Comptoir, aan 't welk het geld ontvangen was; hier weigerde men dit te veranderen. Daar op was de arme hals voor Mejuffrouw ontbooden, doch hadt, door verschooning te verzoeken, haar niet konnen ter nederzetten; en zy bleef geresolveerd om den naastkomenden

Saturdag haare schade te herstellen, door een en twintig stuivers van zyn weekgeld te laaten afkorten. Terwyl, zy naar haar zeggen, haar' Broeder aanzetten zoude, om den Plompert uit zynen dienst te stooten, dewyl zy vreesde zich anderszins voor dergelyke schade bloot gestelt te zien. Ik was op dit verhaal zeer verwonderd, en verkreeg op het oogenblik regt tegenstrydige aandoeningen ten aanzien van myne Vriendin. Agting en eerbied voor de deugd, die zy, zo ik meende, bezat, maakte oogenbliklyk plaats voor afkeer, veragting en laage gevoelens; *Pieter*, myn Neef, verzekerde my ook, dat hy de Juffer het van woord tot woord hadt hooren verhaalen; het welke te saam genomen my heeft doen besluiten, dat ik zekerlyk moet gedroomd hebben, zo meenigmaal ik gedagt heb, myne Vriendin op eene stigtelyke wyze te hooren spreeken.

Niet minder ben ik in myn gevoelen gesterkt door eene andere gebeurtenis. Onlangs in Holland zynde en in de Roef, met de Schuit van Leiden naar Haarlem vaarende, meende ik zeer zeker de Heer W., een aanzienlyk Koopman, te hebben hooren disputeeren over de Edelmoedigheid. Een ander Heer, dien ik niet kende, las toevallig een werkje over deeze deugd. De Heer W. (ik zoude al wat ik in de waereld heb voor de waarheid der gebeurtenis hebben durven verpanden, zo ik niet allerklaarst van de onmoogelykheid was overtuigd geworden,) de Heer W., zo ik meende, beweerde, dat men in veel meer gevallen behoort Edelmoedig te zyn, dan de Schryver van het Boekje opgaf. *Immers*, (deeze woorden dagt ik dat hy luid, en met zeer veel ernst uitsprak,) *immers moet men nog Edelmoedigheid betoonen in die en die gevallen; immers is het laag, en een teken van eene onedele ziel, van behoeftige menschen strengelyk alles te vorderen wat zy ons schuldig zyn*. Nog eene byzonderheid moet ik niet vergeeten. Daar was, zo ik meende, of misschien was dit wezenlyk, eene Dame mede in de Schuit, die eene Zuster is van den Heere W. Deeze sprak haar Broeder tegen, en wilde in verscheiden' gevallen, die hy opgaf, geene verpligting tot Edelmoedigheid erkennen; 't geen my eenigermaate laag van deeze Juffrouw, en zo veel te hooger en verhevener van den

Heere W. deedt denken. Ik geloof in mynen Droom wezenlyk traanen gestort te hebben; zo zeer was ik aangedaan van het geen de Heer W. ten opzichte deezer deugd zeide. Ondertusschen, hoe levendig alles toeging; hoe zeer ik meende alles uit 's Mans mond gehoord te hebben; 't is louter verbeelding; ik heb het gedroomd. Oordeel zelf, Myn Heer! of het anders mooglyk is, uit de volgende gebeurtenis. Daags na dat het voorige, zo ik meende, gebeurd was, 's morgens toen ik my gereed maakte om uit te gaan, kwam myns Ooms Meid zeggen, *Grietje* is aan de deur, en verzoekt u te spreeken. Laat haar by my komen, zeide ik. Deeze Vrouw, die weleer by my heeft gewoond, en eene behoeftige Weduw is, met zeven kinderen, en my meermaalen nu en dan eenigen raad verzoekt, stortede eene bittere klagte voor my uit. De Huisheer, aan wien zy zestien guldens schuldig was, hadt haar op het allerstrengst gedreigd, ingevalle zy binnen agt dagen niet betaalde, uit haar wooningtje te stooten, en zo veel van het geringe Huisraad te doen verkoopen, als vereischt zoude worden om de schuld te betaalen. Beloften noch traanen hadden konnen helpen; en zy, buiten staat om te betaalen en, het nu reeds de vyfde dag zynde, was geheel radeloos, overmits haar beide oudste Kinders, van wier werkloon zy gehoopt hadt eenig geld op rekening te geeven, reeds drie of vier dagen waren ziek geweest. Zy verhaalde my dit, met nog veele byzonderheden, zonder den naam te noemen van haaren strengen schuld-eisscher. Ik had haar reeds een en andermaal gevraagd wie hy was; maar eene ongeveinsde begeerte om dit liever te verzwygen scheen haar te wederhouden; en zy zoude deezen onbarmhartigen Mensche het eenigste blyk van liefde, welke zy hem bewyzen konde, getoond hebben, zo myn nader dringen haar niet geperst hadt te zeggen, dat het de Heer W. was, die haar zo streng behandelde. De Heer W., zeide ik met een groote vebaasdheid: die *Grietje* zekerlyk niet aan myn' Droom toeschreef: de Heer W.! Ja; en zyne Zuster, zeide zy, heeft reeds herhaalde reizen in myn byzyn nog in myn voordeel gesproken; maar hy laat zich door haar ook niet beweegen. De goede Vrouw vertrok, na dat ik haar kortelyk myne gedagten over haar

geval had medegedeeld; en ik, schoon anderszins vry aangedaan over haaren ongelukkigen toestand, konde my naauwlyks weêrhouden van overluid te lagchen over de buitenspoorigheid myner bedwelmde verbeeldinge, die my den onbarmhartigsten Gierigaard als een allersterkst Voorstander der Edelmoedigheid vertoond hadt.

Dergelyke ontmoetingen, Heer DENKER! hebben my tot die gedagten gebragt, dat wy veel meer droomen, dan men in het algemeen gelooft; en ik heb beslooten om altoos in de volgende gevallen, welken ik voorheen ook voor wezenlyke gebeurtenissen gehouden heb, zonder nader onderzoek, maar te besluiten dat men droomt. Ik verlies hier niets by, zo ik my al bedrieg, en het geen droomeryen wezen mogten; in het wezen der zaake komt het toch op 't zelfde uit; men is niet minder bedroogen als of men gedroomd hadt. Zie hier een Lystje van die gevallen. Minnaars, die meenen dat de schoonheden, op welken zy verliefd zyn, vooral zo die minder dan vyf entwintig jaaren oud zyn, hun verzekeren van liever ongehuwd en in vryheid te leeven, droomen zeer zeker; hier voor durf ik instaan. Als het schynt dat jonge Weduwen schreijen, wier Egtgenooten reeds veertien dagen zyn dood geweest, bedriegt men zich; men droomt. Erfgenaamen van ryke Grootvaders, Grootmoeders, Oomen en Tantes droomen buiten tegenspraak, als zy meenen dat men hun Complimenten van Condoleantie maakt; terwyl het ten opzichte van hun, die meenen deezen liefdenpligt te verrigten, meest al ook droomery is. Even onbeschroomd denk ik dit, als ik in Schuiten, Wagens, of publieke plaatzen Fynen van beide Sexen van bevindingen meen te hooren spreeken; Predikanten vooral, zo zy ryke Vrouwen hebben, tegen de Weelde, Pragt, of dergelyke ondeugden, op den Predikstoel meen te hooren uitvaaren; Ryke Renteniers in hunne armstoelen denk te hooren zugten over de onvolmaaktheden dezer waereld, en het geen hier te lyden en te verzaaken valt; of vermoogende luiden van alle Classen breed meen te hooren opgeeven van Edelmoedigheid, en Geringen van Nederigheid en Bermhartigheid. Terwyl ik

ook wel wil bekennen meestal omtrent my zelven bedroogen te zyn, als ik meende door een goede predikaatsie, nuttig boek, of leerzaam gezelschap, in eene godsdienstige of ernstige gemoedsgesteldheid gebragt te zyn geweest.
Ik ben

Myn Heer!

Uw Leezer,

R.

MIDDELBURG,
September, 1767.

Den Brief van den Heer' N.N. over de groote Geleerdheid, die 'er by Geleerden en Leeken, in ons Land, plaats heest, beweezen uit de Natuur der zaake, denk ik, heden over agt dagen, uittegeeven.

DE DENKER.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 250.
Den 12 October 1767.

[Tweede Brief uit Utrecht, waar in de groote en verbaazende Geleerdheid, in ons Land, Wiskunstig betoogd wordt; of vervolg op No. 246.]

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat - - - - - -

HORATIUS.

Myn Heer!

HEt spoedig gemeen maaken myns Briefs van den 7 September, [No. 246.] waarin ik de verbaazende Geleerdheid, die 'er in ons Land, onder Geleerden en Leeken beide, plaats heeft, door *Voorbeelden*, beweezen heb, verpligt my zulks, tot eer van onze Natie, volgens myne belofte, uit de *Natuur der zaake*, door eenige bewyzen, nader te staaven, optehelderen en tegen de knibbelaaryen van eenige weinige Blokkers, als of zy de Geleerdheid alleen in pagt hebben, daar het toch maar regte Domooren en bastknabbelaars zyn, te verdedigen; om hen eens voor al den mond te snoeren, en dat smaalen en schimpen op de Kunde van zulke doorgeleerde Mannen en Vrouwen van allerleien rang, als 'er onder ons, in eene ongelooflyke menigte, gevonden worden, en by welken zy op geen' éénen dag te noemen zyn, in ééns af te leeren.

Om het stuk uit den grond optehaalen, en die groote lomperts, indien zy voor overtuiging en verbetering vat-

baar zyn, en in staat om een Mathematisch betoog te begrypen, van de waarheid myner Stelling te overtuigen, en van hunne verwaandheid te geneezen, zal ik op de wyze der Wiskonstenaaren te werk gaan, door *vooraf* eenige AXIOMATA, *algemeene aangenoomene waarheden*, die geen mensch van gezonde harssenen ooit eenigzins in twyfel zal trekken, ter neder te stellen; en *daar uit*, by wettigen gevolge, de zaak, die ik onderneem te bewyzen, op te maaken, en tegen alle tegenbedenkingen wiskonstig te betoogen.

Axiomata.

1.

De duitsche Schoolmeesters, tot de geringste Schoolmaitressen toe, van de vyftig geen één uitgezonderd, kunnen prompt Spellen en Leezen.

2.

De Fransche Messieurs en Mademoiselles leggen zich genoegzaam eenpaariglyk toe, om geene Complimenten en vreemde Modes, maar Zaaken te leeren.

3.

De Onderwyzers in de geleerde taalen zyn meestal Luiden, die de taalen, in welker kunde zy Lessen geeven, niet alleen grondig verstaan, maar ook eene onbegrypelyke moeite en vlyt aanwenden, om dezelven op eene beknopte wyze, in een ongelooflyk kort bestek des tyds, volmaakt te leeren.

4.

Alle Katechizeermeesters, zonder onderscheid, zyn niet alleen het Systema van hunne Kerk volkoomen magtig; maar ook volmaakt in staat, om hunne Leer tegen alle zwaarigheden, op eene redelyke en overtuigende wyze, te verdedigen.

5.

De Predikanten, eenige weinige botterikken uitgezonderd, leggen zich inzonderheid toe, om zelfs van de lompste Boeren, door hen t'elkens over het Grieksch en Hebreeuwsch, over eenige duistere Texten, daar niemand tot nog toe raad mede wist, of over Verborgenheden, die de Godheid voor zich gehouden heeft, te onderhouden, Professors te maaken. Of zoo Taal- en Oudheidkunde niet in den smaak der Leeraaren vallen, bevlytigen zy zich om van eenvoudige Burgerluidjes, door de afgetrokkenste bovennatuurkundige onderwerpen te verhandelen, en de eeste waarheden en pligten van 't Kristendom *methodo scientifica* te betoogen, Filosoofen te maaken.

6.

De meeste Professoren zyn 't stuk, daar zy voor te scheep koomen, door en door magtig, drukken zich in hun onderwys, zelfs over de alleringewikkeldste zaaken, altoos ongemeen klaar uit, en houden zich nimmer met dingen op, die niets om 't lyf hebben, maar altoos met het pit en de kerne der zaaken.

Uit dit alles volgt wiskonstig,

1.

Dat het onder de tien naauwlyks één, 't zy jong of oud, arm of ryk, vrouw of man, edelman of boer, koopman of winkelier, kruier of ambagtsman, ooit in ons land aan gelegenheid ontbreekt, om in de gronden der geleerdheid wel onderweezen te worden, en gewenschte vorderingen in dezelve te maaken.

2.

Dat de Kinders, door het verstandig en geleerd onderwys, ('t welk ook door het onwraakbaar getuigenis van Mama en Papa wordt verzekerd), wierden zy tot de Studiën geschikt, wiskonstig in staat zouden zyn om Professors, eerste Staatsministers, of Amsterdamsche Predikanten te worden.

3.

Dat de jonge Luiden met de veertien jaaren, zonder behulp van *Pitiscus*, de Lessen der Professoren kunnen verstaan, en het Grieksch, eenige lange en moeijelyke woorden uitgezonderd, prompt analyseeren.

4.

Dat de Heeren Studenten, die met zulke hulpmiddelen ter geleerdheid voorzien zynde, zorg draagen, om ten minsten, vast om den anderen avond tot de klok twaalf uuren, somtyds een nagtje door, als zy wat sterk geblokt en eenige dagen op den stok gezeten hebben, zich te diverteeren, en vooral geduurende alle de Vacantien, ter bewaaring van hunne gezondheid, en ontspanning van den Geest, te paard te ryden, te jaagen, te visschen, op de billard te speelen, te kolven, te schermen, concerten by te woonen, of zich met de kaart te vermaaken, naar dat tyd en gelegenheid medebrengen, wiskonstig in twee jaaren allerbekwaamste Advokaaten; en zy zelfs die, in plaats van op hunne Kollegien te blokken, by slegt weder en 's Zondags, den tyd besteeden in het leezen van Fransche Romans, Comedien en dergelyke Werken van smaak en geleerdheid, in drie of vier jaaren doorgeleerde Predikanten, en allerkundigste Doctoren, noodzaakelyk moeten worden.

5.

Dat het niet anders kan zyn, of 'er moeten van zulke Advokaaten, als zy door het leezen der Couranten, Postryders, en eenige Periodique Schriften in 't Fransch, aan de Koffytafel of in het Koffyhuis, hunne studiën voortzetten, altoos bondige Advysen voortgebragt worden, overeenkomstig met de belangen en Privilegien van den Staat, en ter handhaving van regt en billykheid onder de goede Gemeente.

6.

Vervolgens, dat 'er van zulke Predikanten, die op gemelde wyze hunne studien op de Akademie loffelyk vol-

bragt hebben, geene oppervlakkige en laffe discoursen kunnen, maar noodzaakelyk doorwrogte predikatiën moeten voor den dag koomen; als zy namelyk de Boekzaal alle maanden wel bestudeeren, 's Vrydags eenige Commentatores, met *Pitiscus, Schrevelius* en *Buxtorf* op de tafel, raadpleegen, en 's Saturdags hunne predikatiën bemediteeren, en, om de morgen met de middag-preek niet te verwarren, van dezelven een kort Ontwerp voor zich op den Predikstoel leggen.

7.

Niet minder is het zeker, dat geen één Dokter, die op straksgemelde wyze gestudeerd heeft, in staat is, om een verkeerd Recept voorteschryven, veel minder om iemand uit onkunde iets te permitteeren, dat voor hem doodlyk zou zyn. Neen! de Lyders zyn waarlyk gelukkig, dat 'er zulke bekwaame Geneesheeren overal gevonden worden, en inzonderheid is hun geluk in de groote Steden niet uittespreeken, om dat dezelven, in eene Koets met een paar schoone paarden, straat in straat uit, den ganschen morgen door de Stad ryden, om aanstonds, als zy geroepen worden, by de hand te zyn.

8.

Uit de ter nedergestelde aangenoomene waarheden vloeit vervolgens ook onmiddelyk voort, dat het Gemeen, door een half jaar ouderwys van een' Katechizeermeester, of een vierendeel jaars van een' Predikant, volkoomen in staat is, als zy het onderhouden, door somtyds eens te Kerk te gaan, en altemet een Kapittel, en tegen Hoogtyden eenige hoofdstukken uit den Bybel, of eenige Zondagen uit den Katechismus en een Avondmaalsboekje te leezen, om hun geloof te verdedigen en over eene predikatie bondig te oordeelen.

9.

Dat Kooplieden en Winkeliers, als zy zich eerst ter ontspanninge van den geest met een' kolfslag, of aan de speeltafel, of met de muzyk, in den namiddag of vooravond, hebben bezig gehouden, onder een pypje en glaasje wyn in den laaten avond, op hunne Kollegien, of by hun-

ne goede vrienden, al zien zy nooit of zelden een boek in, alleen door den geleerden omgang met eenige Heeren Studenten, gepromoveerde Advokaaten en Dokters, op publieke plaatzen, niet anders dan een verstandig gesprek kunnen houden over zaaken van studie en geleerdheid, en vooral over Godgeleerde geschillen een juist oordeel vellen.

10.

Dat die zelfde Heeren, als zy in de winter-avonden, wanneer het geen familiedag is, en zy nergens weeten te gaan, zich diverteeren met eenige Vertoogen uit den Engelschen of Hollandschen Spectator, met de Vaderlandsche Historie, de Beschryving van Amsterdam, of eenig ander Werk, of als zy 's Zondags uit de Kerk koomen, den Text en somtyds het Textkapittel, te leezen; dat zy, door die oefening, gevoegd by de gronden, die zy in hunne jeugd gelegd hebben, volkoomen in staat zyn een *Judicium criticum* over 't geen zy leezen en hooren te vellen, en niet alleen aantetoonen, wat 'er aan des Schryvers of Spreekers Opstel of Verhandeling ontbreekt, maar ook te zeggen, op hoedanig eene wyze dat stuk, om aan keurige liefhebbers en luiden van studie te behaagen, hadt behooren behandeld te worden.

11.

Uit die zelfde onbetwistbaare beginselen vloeit ook onmiddelyk voort, dat aan de Dames, indien zy maar om de drie of vier weeken, als zy niet op haar Buiten zyn, of een plaisierpartytje 's Zondags bywoonen, by die Heeren Predikanten, die alles *methodo scientifica* betoogen, te Kerk gaan, en 's morgens onder de Koffy, en in tusschentyden, als 'er geen salet is, of als zy een uurtje naar 't gezelschap moeten wagten, de geestige Hekelschriften van RABENER, de Vriend der jonge Juffrouwen van FORDYCE, de geleerde Verhandelingen van den Eerwaardigen HULSHOFF, en andere Werken van smaak en geleerdheid inzien en doorbladeren; dat aan de schoone Sexe, zeg ik, de bekwaamheid niet kan betwist worden, om de afgetrokkenste redeneeringen volmaakt te kunnen nagaan, een bondig en juist oordeel over de ingewikkeldste punten der Bovennatuurkun-

de, en de verborgenheden van den Godsdienst, vellen, en over alle onderwerpen van geleerdheid, zoo wel als de kundigste Filosoof en diepdenkendste Godgeleerde, in alle gezelschappen, tot verwondering van iedereen, en tot beschaaming van de grootste Blokkers, met oordeel spreeken.

Dit zyn de gevolgen, Heer DENKER! die uit de ter neder gestelde algemeene aangenoomene Waarheden onmiddelyk voortvloeien, en even min als dezelven van eenig mensch, die zyn verstand heeft, kunnen betwist worden; en bygevolg kan niemand van gezonde harssenen ontkennen, dat het zoo wel uit de *Natuur der zaake*, als uit de *Ondervinding,* onbetwistbaar zeker is, dat 'er een verbaazende schat van geleerdheid, in alle beschaafde weetenschappen, by Geleerden en Leeken van allerleien rang, onder beide Sexen, in ons land huisvest. Q.E.D.

Indien gy deezen Brief, gelyk myn' voorigen, tot eer van onze Natie, eene plaats in uw Werk gelieft te geeven, het zal my zeer aangenaam zyn, om dat ik my vast verzekerd houd, dat die weinige Blokkers, of Bastknabbelaars, die altoos leggen te smaalen en te schimpen over de groote onweetendheid die 'er onder ons heerscht, niet ligt, als zy dit Vertoog leezen, zullen onderneemen onze Natie zoo onregtvaardig, in 't vervolg, te behandelen.

Ik ben,
Myn Heer!

U Ed. Dw. Vriend,

N.N.
UTRECHT *den* 21 *September* 1767.

***

De Heer N.N. heeft, myns oordeels, het stuk, dat hy ondernoomen heeft te bewyzen, vry wel uitgevoerd. Hy drukt zich mogelyk in sommige gevallen een weinig al te sterk uit; misschien om dat de goede Man eene al te groote verbeelding by zich zelven van zyne bekwaamheden voedt. Trouwens,

wie is niet met zich zelven ingenoomen! Men wil (zonder dit op mynen Korrespondent in 't byzonder toetepassen) voor een mensch van verstand, oordeel en kennis doorgaan. Men oordeelt over zaaken, die men niet verstaat. Men veragt anderen. Men is verstandig in zyne eigene oogen. Men is ondertusschen een Lompert en regte Botterik. Niemand denkt dit van zich zelven. Men wil 't niet weeten. De mensch is een verwaand schepsel!

D.F.

P.S. De Heer DROLLIG gelieve het my niet kwaalyk te neemen, dat ik zyn' *Karakter-Katechismus* niet gemeen maak, om dat ik een vyand ben van byzondere Persoonen te streepen en openlyk ten toon te stellen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout,* 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg,* Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot,* Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 251.
Den 19 October 1767.

[Aanmerkingen over de Plegtigheid des Doops by de Doopsgezinden; oneerbiedige houding van sommigen by die H. Verrigting, enz.]

Bewaart uwen voet, als gy in 't huis Gods ingaat.
SALOMO.

Myn Heer!

VOor eenige dagen woonde ik de Bediening der Plegtigheid van den Heiligen Waterdoop, zoo als dezelve by de Doopsgezinden in deeze Landen geoefend wordt, by. Geduurende de Predikatie en de Aanspraaken voor en tot de Doopelingen zoo wel, als onder de Bediening der Plegtigheid zelve, was het grootste gedeelte der t'zaamengevloeide menigte zeer aandagtig, en, voor zo veel men uit derzelver deftige en zedige houding kon opmaaken, met eerbied voor God, en deeze heilige verrigting aangedaan. Doch sommigen van beide Sexen, waar onder zelfs eenigen waren, naar het uiterlyk aanzien, van Geboorte, zo als ik naderhand in 't zekere onderregt ben, betoonden geenen den allerminsten eerbied voor God en zynen Dienst, gedurende deeze plegtige Godsdienstige byéénkomst. Onder anderen zaten 'er eenige jonge Heeren en Dames, allen op 't fraaiste uitgedost, voor my. De eersten bragten den geheelen tyd door, nu eens met geeuwen en gaapen en met heen en weder te schikken, dan weder met elkanderen iets in 't oor te luisteren, als hunne fraaie Tabatieres en kostbaare Horologien, eenige oogenblikken, in rust waren, of hun gezigt en aandagt niet ten eenemaal op de schoone Sexe was gevestigd. De laatsten waren als om stryd bezig,

door haare gedurige Manoeuvres met de Waaijers, gemompel jegens elkander, en grimlagchen, om den aandagt der alleraandagtigsten te stooren.

Verscheidene gedagten reezen in my op, na dat ik, t'huis gekomen zynde, my 't een en 't ander van 't geen ik deezen dag gezien en gehoord had, erinnerde, van welken ik eenigen op 't Papier bragt en u heden toezend, met verlof om 'er zulk een gebruik van te maaken, als u goed dunkt.

Lieve God! De oneerbiedige en ergerlyke houding van sommigen, die ik in de Vergadering gezien had, my vertegenwoordigende, lieve God! dagte ik, welke denkbeelden moeten deeze Menschen toch van den openbaaren Godsdienst hebben, zo zy ooit daar op hunnen aandagt vestigden! Komt men niet byéén, om zyn' eerbied, ontzag, liefde en hoogagting voor 't grootste en beste Wezen in 't gantsch Geheelal te betoonen, en die hulde, dat ontzag, en die dankbaare erkentenis aan de Godheid te bewyzen, die wy als afhangelyke en beweldaadigde Schepselen aan haar verschuldigd zyn? Dit lydt geen tegenspraak. Maakt het eenig onderscheid, ten deezen aanzien, by welk Genootschap van Kristenen men den openbaaren Godsdienst bywoont? Dit kan niet zyn. De Godheid is overal; altoos zyn wy in haare ontzagchelyke nabyheid; op ieder oogenblik onzes levens behoort een geheiligde eerbied, het allerdiepst ontzag, en de hartgrondigste liefde voor onzen Almagtigen Schepper, wyzen Bestuurder en goedgunstigen Onderhouder, ons te bezielen, by wien en waar wy zyn; en inzonderheid op eene voorbeeldlyke wyze, als wy op zekere tyden ons op zulke plaatsen bevinden, die afgezonderd en geschikt zyn om den Naam des Heeren te verheerlyken en groot te maaken, door onze vereenigde Lofzangen, Gebeden en Dankzeggingen, en ons

met zulke overdenkingen bezig te houden, waar by wy, als Menschen en als Kristenen, allen te gelyk, het hoogste belang hebben.

Alle onoplettendheid, geen behoorlyke aandagt te vestigen op 't geen 'er, geduurende onze plegtige verschyning voor 't aangezigte des Heeren, verrigt wordt, dagte ik vervolgens, is een duidelyk blyk van een onbedagt gemoed; en alle oneerbiedige houding, geduurende die Heilige verrigting, is een spreekend bewys van een gemoed, in 't welk geen waare eerbied, ontzag en hoogagting altoos voor 't ontzagchelyk en aller eere waardig Opperwezen huisvest; een gemoed, 't welk zelfs, als 't ware, het zelve openlyk braveert en in 't aangezigte hoont, door zich niet te verwaardigen om zelfs zo veel te doen, dat anderen niet verhinderd worden, om hunne aandagt op derzelver waare belangen behoorlyk te vestigen, en de gewenschte nuttigheden uit hunne openbare eerbewyzingen te trekken; een gemoed gevolglyk, 't welk de hoogste verontwaardiging, en de uiterste veragting, noodzaakelyk verdient.

Hoe ergerlyk en aanstootelyk, dagte ik verder, moet deze groote en doemwaardige oneerbiedigheid, voor God en zynen dienst, voor die Godvrugtige gemoederen wel zyn geweest, die, op dat zelfde oogenblik, met den ingespannensten aandagt en allerdiepsten eerbied voor het aanbiddelyk Opperwezen, deszelfs oneindige grootheid, onbeschryflyke heerlykheid, alles overtreffende Majesteit, verbaazende almagt, ontzagchelyke tegenwoordigheid, volstrekte alweetendheid, ondoorgrondelyke wysheid, onbevlekte heiligheid, eindelooze goedheid, en onbegrypelyke Menschenliefde, in de kragtigste bewoordingen hoorden voorstellen, ter opwekkinge hunner eerbiedigste gevoelens en aandoeningen van

ontzag en hoogagting voor den grooten en beminnelyken God, en om de indruksels van hunne eigene geringheid, nietigheid en volstrekte afhangelykheid, en menigvuldige zwakheden en gebreken, in hunne gemoederen te verlevendigen! Althans ik voelde dat de hartstogt van verontwaardiging in my gaande wierd, zoo dikwyls myne aandagt door hen werd gestoord, en zelfs voelde ik die allerverschrikkelykste gedagte in my opryzen, of mogelyk dit soort van schepselen zich niet wel verbeeldt, dat de gantsche Godsdienst eene uitvinding van Priesteren en Staatsdienaaren is, uitgedagt om 't dom en woest gemeen in toom te houden, en dat het te laag, te gering en te beuzelagtig is, voor Luiden van aanzien rang en geboorte, om zich met den Godsdienst te bemoeijen, en eenige blyken te toonen dat zy van een hooger Wezen afhangen.

Ondertusschen had ik het genoegen van te denken, dat veelen, nevens my, zoo als uit de houding en gemoeds-aandoeningen der meesten zigtbaar was te leezen, niet zonder groote nuttigheid, deeze Godsdienstige byeenkomst hebben bygewoond. Dezelve was waarlyk geschikt, om eerbied, ontzag en hoogagting voor God te verwekken, en de menschen ter waare levensverbetering aantespooren. De overdenking van Gods oneindige grootheid, en volstrekte alomtegenwoordigheid, waar door Hy op ieder oogenblik, zelfs in de verborgenste plaatsen, onmiddelyk by ons is, verbaasde de gedagten; de overweeging zyner alweetendheid, waar door Hem alles, zelfs onze geheimste boezembedenkingen, volmaakt bekend zyn, voerde den geest in eene heilige verwondering weg; de beschouwing zyner onweerstaanbaare almagt, waar door alle schepselen, van den laagsten tot den hoogsten rang toe, van Hem in alle opzigten volstrekt afhangen, verwekte schrik en schroom

in de gemoederen; de erinnering van de zuiverheid en vlekkelooze heiligheid zyner volmaakte Natuure, waar door Hy alle zonden en onreinheden in den hoogsten graad verfoeit, deed den allerreinsten zelf sidderen en beeven van wegens hunne onreinheden; de overweeging van zyne onkreukbaare regtvaardigheid schetste op het levendigste 's menschen strafschuldigheid, van wegens hunne schending en menigvuldige overtredingen van zyne allerheiligste wetten en geboden; en de beschouwing zyner eindelooze goedheid, waar door Hy alle zyne schepselen op ieder oogenblik wel wil en wel doet, en zyne verbaazende almagt en ondoorgrondelyke wysheid altoos oefent, om hun waaragtig heil te bevorderen, vertoonde het ontzagchelyk Opperwezen, als een voorwerp, zo wel van onze hartgrondigste liefde en innerlykste hoogagting, als van de grootste verwondering en nederigste aanbidding. En de diepste vernedering en ootmoedigste smeekingen waren geschikt om den onbedagtsten sterveling in den allerdiepsten ootmoed voor den hoogen God te doen wegzinken, en met een verbryzeld hart zich aan Hem en zynen dienst van ganscher harten overgeeven.

Hoe wenschelyk, opwekkelyk, en bevorderlyk tot waare Godzaligheid, dagte ik, zou het zyn, dat den Aankoomelingen onder ons, op eene dergelyke wyze, by het doen hunner belydenis, Gods grootheid en hunne eigene nietigheid, en 't groot gewigt van den Godsdienst, plegtig en op het indrukbaarste, vertoond en voorgehouden wierdt! Niets immers is dienstiger en heilzaamer voor ons menschen, om regt Godsdienstig te leeven, dan eerbiedige, hooge en verhevene gedagten van God, en juiste en evenredige bevattingen van onze eigene geringheid, nietigheid en afhangelykheid te voelen; en nimmer zyn wy in 't algemeen geschikter om daar van de indruk-

sels gereedlyk te ontvangen en lang in onze gemoederen te bewaaren, dan op zulke tyden en by zulke gelegenheden, wanneer wy ons verpligt rekenen om den waaren Godsdienst als waaragtig te belyden, en ons daar door tot deszelfs beleving te verbinden. Waarom van deeze byzondere gunstige en allergeschiktste gelegenheid geen gebruik gemaakt, om den eerbied en liefde voor God, en de waare boetvaardigheid, in de gemoederen der Aankoomelingen door gepaste overdenkingen optewekken, en daar door, en tevens door hunne plegtige vernedering en boetvaardige belydenis, in de Gemeente dezelfde goede gesteldheden aantekweeken; naar het voorbeeld van deeze onze Medeprotestanten, of van sommigen onzer Geloofsgenooten, in Zwitzerland; by welken, zoo als men my berigt, eene soortgelyke plegtigheid by 't aanneemen tot Leden der Kerke, als by de Doopsgezinden, plaats heeft?

De deftigheid, waar mede de plegtigheid verrigt werd, de zigtbaare ernst en Godsvrugt van den Leeraar, geduurende deeze heilige verrigting, en de ernstigste vermaaning tot de vergadering, om met eerbied deeze Godsdienstige plegtigheid te aanschouwen, bragten my te binnen het groot onderscheid, dat 'er by deeze Broederschap en in onze Kerken plaats heeft, by de bediening van dezelfde plegtigheid. Hoe weinige tekenen van eerbied en Godsvrugt bespeurt men, in 't algemeen, by de bediening van het H. Doopsel onder ons! Het Formulier wordt half geleezen, en niet zelden van sommige Predikanten, gelyk de Jongens hunne lessen opzeggen, zonder aandagt. De Gemeente verwaardigt zich niet om 'er naar te hooren. De Leeraars laaten alles zynen gang gaan, zonder tegens deeze oneerbiedigheid, door ernstige en vriendelyke vermaaningen, zich te verzetten, om te schielyker hun werk af

te doen. Eene der gewigtigste Plegtigheden, het schepsel zynen Schepper toeteheiligen, is verrigt in weinige oogenblikken, in welken, onder de honderd aanschouweren, naauwlyks tien met hunne gedagten zich verwaardigden tot God opteklimmen, veel minder, gelyk betaamde en den pligt van alle redelyke Kristenen is, het teder Wigt met heilige harten en vuurige verzugtingen Gode optedraagen. Schrikkelyke onbedagtzaamheid! onverantwoordelyke sleurigheid! schande voor den Godsdienst! voedsel voor 't Ongeloof! volstrekte onbestaanbaarheid met dien eerbied, dien wy Gode en deezer heilige Instellinge verschuldigd zyn!

Welk eene gewigtige zaak, dagte ik vervolgens, my de plegtige verbindtenis van de Aankomelingen, aan God en zynen dienst, vertegenwoordigende, onderneemen broze en ligtverleid wordende Schepselen! Welk eene oplettendheid en waakzaamheid is 'er noodig om zulk eene belofte getrouwlyk te volbrengen! en hoe noodig is het dan voor hen om alle gelegenheden vlytig waar te neemen, om die indruksels van God en hunne waare belangen, die zy betuigden te hebben, in hunne gemoederen te bewaaren en steeds levendig te houden! Trouwens ik begreep, dat wy allen, als Menschen en als Kristenen, onder die zelfde verpligtingen staan, zullen wy aan de goedertierene oogmerken van onzen wyzen Maaker beantwoorden, en gelukkig voor ons zelven en nuttig voor anderen, in die byzondere posten waar in wy gesteld zyn, leeven; en uit dien hoofde kon ik by mogelykheid niet begrypen, hoe eenigen van de genen, die deeze plegtige verrigting, met my, hadden bygewoond, tot die gedagte konden komen, dat men te veel van brooze schepselen vorderde; daar men niets meer van hun eischte, dan dat zy den Godsdienst, dien zy beleeden te gelooven, ge-

trouwlyk moesten zoeken te beleeven. Misselyke gedagten, voorwaar! hebben sommige menschen toch van hunnen pligt! Geeven zy door zulken taal geene redenen van vermoeden, dat zy weinig van den Godsdienst gelooven? Mogelyk is hunne omhelzing van denzelven enkele staatkunde, eene bloote schikking naar de gewoonte des lands, om hunne tydelyke belangen te beter te bevorderen, en van de bygeloovigheid hunner vrienden, zoo als men misschien hunne Godsdienstigheid beschouwt, hun voordeel te trekken, en dezelven opteligten door hunne vertooningen van Godsdienstigheid, dewyl geen redelyk mensch, die den Kristelyken Godsdienst gelooft, kan twysselen aan onze verpligting, om denzelven te beleeven. Schrikkelyke onheiligen! verfoeielyke schepselen! die zig gedraagen als of zy God zo wel als hunnen evenmensch konden bedriegen, onder eene vertooning, en tevens vervloeking in hun binnenste, van 't geen alleen heilig en eerwaardig is.

Ik ben enz.

Den 1 *October* 1767.

***

Deeze Brief zal, denk ik, van sommigen myner Leezeren met nuttigheid doorbladerd worden, en hun aanleiding kunnen geeven, om op verscheidene gewigtige onderwerpen met vrugt te denken, waarom ik hun denzelven niet heb willen onthouden.

D.F.

De Denker.
N°. 252.
Den 26 October 1767.

[Over de Nydigheid en derzelver Gevolgen.]

> *Non ego, ut multi, invideo aliis bonum; sed contra sensum quemdam voluptatemque percipio, si ea, quae mihi denegantur, amicis video superesse*.
> PLINIUS.

IK heb een' Vriend, een' mensch van een alleruitmuntendst karakter, by wien ik dikwyls, altoos met het uiterste vermaak, en doorgaans niet zonder iets van hem te leeren, eenige uuren doorbreng. Het is een persoon van geboorte; hy heeft een talryk gezin, en, naar zynen rang, een sober bestaan. Alle zyne vrienden zyn ryke lieden, en daar door, gelyk het gemeenlyks gaat, grootelyks geagt en in aanzienlyke posten gesteld; schoon de meesten regte Botterikken zyn, en menschen, op wier gedrag vry wat te zeggen valt. Den braaven Man loopt alles tegen en wordt van zyne ryke en aanzienlyke vrienden met den nek aangezien. Myn Vriend is ondertusschen wel te vreede. ‘Onvergenoegd te zyn’, is zyn spreekwoord, ‘is volstrekte Dolheid; men wint 'er niets door; in tegendeel vergroot men zyn ongeluk door de verdrietige aandoeningen, die door de onvergenoegdheid in ons verwekt worden’. Nooit is hy vroolyker en beter in den schik, dan

wanneer hy verneemt, dat het anderen welgaat, en inzonderheid, als hy gelegenheid heeft zynen naasten, zelfs denzulken, die hem meer dan eens den voet hebben dwars gezet, weezenlyke diensten te doen.

Voor weinige dagen, weder een bezoek by hem afleggende, vraagde ik hem; of de blinkende omstandigheden van zyne vermogende, en boven hem zoo zeer verhevene vrienden, hem niet geweldig aandeeden. ‘In geen ander opzigt’, was zyn edelmoedig en menschlievend antwoord, ‘dan dat het my waarlyk leed is, dat sommige voordeelen, die zy boven my genieten, niet aan anderen, die dezelven beter verdienen, te beurt vallen. Ik ben niet onverschillig, in wier handen groote rykdommen zyn, noch aan hoedanige menschen het bewind van zaaken wordt toevertrouwd. De goederen des geluks te zien in handen van gierige Vrekken, van wellustige, brooddronkene, trotsche, verwaande en ondankbaare Schepselen, doet my altoos aan. Als ik aanzienlyke ampten door zodanige menschen zie bekleeden, die wegens een buitenspoorig gedrag, groote onbekwaamheid, of doemwaardige luiheid, uit hunne bedieningen behoorden geschopt te worden, bedroef ik my. En nimmer zou ik, als een *vrygebooren Nederlander*, met goede oogen kunnen aanzien, indien 'er zulken aan 't Roer van Staat ooit verheven mogten worden, die een onwettig gezag over hunne medemenschen oefenden, hen knevelden, onderdrukten, of zelfs in 't allerminste hen in die Vryheden en Voorregten zogten te benadeelen, die ons als Menschen en als Kristenen alleen dierbaar zyn, en waar op wy, als een vrygevogten Volk, een onbetwistbaar regt hebben. Voor het overige doet het my in 't allerminste niet aan, aan wien de

goederen deezes levens, eer en aanzien te beurt vallen; ik ben wel te vreede, dat ik, door 's Hemels gunst en myne eerlyke poogingen, tot nog toe, voor my en de mynen, het nodige moge hebben'. 'Er byvoegende, dat die menschen het grootste medelyden en de uiterste verontwaardiging verdienen, die, op het gezigt van eens anders geluk, eenige lastige en gemelyke aandoeningen des gemoeds in zich voelen opryzen, of hen hun geluk benyden. Hier over liet hy zich in 't breede uit; en beweerde, dat een *Nydig* mensch een *Allerongelukkigst* mensch is voor zich zelven, en een der grootste *Pesten* voor het menschelyk geslagt. Zyne bewyzen voldeeden my. Laaten myne Leezers zelven oordeelen, of ze voldoende en beslissende zyn. Zy bestonden hier in.

Dewyl ongenoegen en spyt, over het geluk van anderen, de Natuur der Nydigheid is, zoo volgt onmiddelyk, dat verdriet en hartseer het onvermydelyk lot van allen zyn moet, die den Nyd in hunnen boezem koesteren, naardien spyt en ongenoegen verdrietige en hartknellende aandoeningen zyn. Onmogelyk nu kan 'er naarder en verdrietiger toestand worden uitgedagt, dan een gestadig ongenoegen en hartknellend hartseer in zyn binnenste te gevoelen, naardien het zelve den anderzins gelukkigsten mensch van alle vermaaken en zoetigheden deezes levens noodzaakelyk, zoo niet geheel, ten minsten voor een groot gedeelte, moet berooven. De Nydigheid derhalve maakt de geenen, wier gemoed zy bezielt, noodzaakelyk ongelukkig. - Behalven deeze lastige en verdrietige aandoeningen veroorzaakt zy, dat de menschen, hunnen aandagt alleen gevestigd houdende op de gelukkige omstandigheden van anderen, hun eigen geluk over 't hoofd zien, en hunne onheilen steeds vergrooten, door zich

dezelven gestadig te erinneren, en hunnen toestand met dien van gelukkiger persoonen geduurig te vergelyken; waar door zy zich van dat geluk, 't welk zy nog bezitten, grootelyks berooven, en hunne verdrietige omstandigheden nog duizendmaal verdrietiger en byna ondraagelyk maaken. - En vermits het den Nydigaarts eigen is om zich niet alleen over het geluk van anderen te bedroeven, maar 'er ook op uit te doen zyn, om hen daar in, op alle mogelyke wyze, te dwarsboomen, zoo moeten zy, ter verzwaaring van hun ongeluk, geduurig hun brein met lastige overdenkingen en wreede zorgen pynigen, hoe zy best en veiligst, om hunne heillooze oogmerken te bereiken, jegens hunne medemenschen zullen woeden; en, 't welk dikwyls het gevolg van hunne woede is, wanneer zy hunne oogmerken zien mislukken, een allergevoeligst en onlydelyk verdriet gevoelen; 't geen, gevoegd by hun gestadig ongenoegen en de naarste overdenkingen, juist in staat is, om hen van de nodige uitspanningen en rust, nodig ter bewaaringe der gezondheid, te berooven, en daar door de gezondste gestellen, in een kwynend en zukkelend lighaamsgestel te herscheppen, en, als stoffe door de Zon, te doen verteeren. Duizend voorbeelden zyn hier van te noemen. *Henriette*, (een bekend voorbeeld in onzen tyd,) *Henriette*, eene vrolyke, poesele en allergezondste jonge Juffer, zag 'er in weinige maanden als een geraamte uit, en geleek, door haare ingevallene kaaken, naare trekken en diep in 't hoofd gezonkene oogen, natuurelyk den dood, enkel en alleen om dat haare Nigt *Letje* gevryd wierdt van een' jongen Heer, dien zy zelve hadt afgeslaagen. De Wel-edele Gestrenge Heer G., een zeer vermogend mensch, zal niet lang meer leeven, nu de Heer V., een man van geene middelen, in een' aan-

zienlyken post gesteld is, schoon op verre na zoo voordeelig niet, dan het ampt, dat door den Heere C. reeds verscheidene jaaren is bekleed. En de Heer W. solliciteert Emeritus te worden, uit aanmerking van zyne steeds toeneemende zwakheid, veroorzaakt om dat zyne nieuwe Amptgenoot meer menschen onder zyn gehoor heeft, dan hy; schoon de aanzienlykste van de Gemeente hem nimmer voorby gaan. De Nyd, zegt daarom te regt de wyze Vorst, die groote Kenner der menschelyke natuur, en van den invloed onzer daaden op onze gestellen, *de Nyd is eene verrotting der beenderen*. - Ook veroorzaakt zy, dat haare ongelukkige aanhangers, door eens anders welvaaren te verydelen, hunne eigene zaaken veelal verwaarloozen, in de war brengen, hunne middelen door kostbaare pleitgedingen, als anderszins, verspillen, en zich eindelyk en ten laatsten geheellyk in den grond booren. - Zelfs vervoert zy somtyds den onbedagten sterveling tot zulke grove mishandelingen, die voor den waereldlyken regtbank strafbaar zyn; waar door hy dan of eene schandelyke straffe moet ondergaan, of vriend en Vaderland voor altoos verlaaten en als balling zwerven, of gestadig door angst en vrees, het mogte eens ontdekt worden, zich zelven droevig ontrusten, of wegens zyne begaane misdaad zich zelven de bitterste verwytingen doen, naar 't schrikkelyk voorbeeld van den oudsten des eersten broederspaars, in 's waerelds vroegen morgenstond. - Een nydig mensch vervolgens maakt zich zelven veragt, gehaat en gevloekt by alle braaven; en berooft zich daar door altoos van all' dat aangenaame en verrukkelyke, 't welk wy, als gezellige schepselen, uit den gullen ommegang met anderen gaarn hebben, en uit denzelven kunnen trekken, en meest

al van die hulp en daadvaardige liefde, die wy somtyds, om gelukkig te zyn, volstrekt behoeven, naardien niemand met een' Nydigaart zal willen gemeenzaam zyn, en weinigen niet dan in den hoogsten nood besluiten zullen hem in kommer en zwaarigheden volvaardig by te springen. - Waar by nog komt, dat het een eigenschap der meeste menschen is, hoe traag zy anderszins in 't algemeen ook zyn, hunne schulden ten eersten prompt aftedoen, dat zy in dit opzigt zeer zelden elkander iets schuldig blyven, maar zich ter betaaling spoeden; waar door de Nydigaarts dan ook doorgaans eene ryke vergoeding voor hunne moeite ontvangen. - Doch zoo het al eens gebeurt, dat de geene, die zy benyden en beledigen, zich aan hunne beledigingen en mishandelingen in 't allerminste niet stooren, zy zullen zelfs daar door, door de overweeging dat deezen den nyd ontwassen zyn, en zy niet in staat om hen met hunne vergiftige pylen eenigzins te kwetsen, zy zullen daar door, op nieuw, byna van spyt bersten, een allerhartknellendst hartseer gevoelen, en averegts, schier raazend en dul worden. Een *Nydig* mensch derhalve is een *Ongelukkig* mensch voor Zichzelven.

Ook is hy een der grootste *Pesten* voor het Menschelyk geslagt. Behalven dat de Nydigaarts door hun bleek, schraal en akelyk weezen eene naare vertooning maaken, en door hun gestadig geknys, lastige gesprekken en kwaadaardige vertellingen verveelende en regte ballasten voor anderen zyn, zyn zy de voornaamste oorzaak van die menigvuldige onrusten, twisten, krakeelen en vyandelykheden, die de saamenleving op het allerdeerlykste beroeren, gestadig ontrusten, en de grootste rampen en allerverschrikkelykste elenden veroorzaaken. - Om

nu niet te zeggen, dat de meeste Oorlogen, waar uit de alleryzelykste rampen en onheilen, voor 't menschdom, gebooren worden, voortspruiten uit Nydigheid der Vorsten, die de grootheid en luister hunner Nabuuren zoo sterk in de oogen flikkert, dat zy hun geluk met geene goede oogen kunnen aanzien. Maar, om alleen onzen aandagt op de natuur der Nydigheid te vestigen, en daar uit afteleiden, dat een Nydig mensch de Maatschappy beroert en geweldig ontrust. - Overweeg ten dien einde, dat het den Nydigaarts onder anderen voornaamelyk eigen is om de geenen, die zy benyden, zwart te maaken, en allerleie nadeelige gerugten ten hunnen nadeele te verspreiden; 't Welk weinige menschen kunnen veelen, zonder zich, daar door geraakt, op deeze hunne beledigers te wreeken, en op eene gevoelige wyze hunne wraake te doen gevoelen. - Gebeurt dit, zoo als doorgaans geschied, dan is 't onmogelyk, dat een Nydig mensch, die bekwaam is zonder reden zynen naasten, enkel om dat deeze gelukkig is, te beledigen, stil kan zitten. Hy zal tot nog grooter mishandelingen overgaan; en op het yzelykste woeden. Die dan ook op zyn beurt van den anderen kant, te zyner tyd, betaald gezet zullen worden, en zoo vervolgens. Waar uit dan eindelyk eene doodelyke haat en vyandschap tusschen wederzydsche partyen stand zal grypen, die in de zaamenleving de grootste verwarringen, de yzelykste gevolgen, zelfs vegteryen, moord en doodslag, kan te wege brengen, en ook natuurlyker wyze moet veroorzaaken. - De meeste twisten, oneenigheden en mishandelingen derhalve, die de Maatschappy zoo geweldig beroeren, zyn de uitwerksels der Nydigheid, of van eene verkeerde Eigenliefde, Hoogmoed en Gierig-

heid; dewyl de Nyd eene echte dogter is van eene kwalyk bestuurde Eigenliefde, en wel byzonderlyk van de Hoogmoed en een onmaatige agting voor de tydelyke goederen en bezittingen. - Een Nydig mensch gevolglyk, was zyn besluit, is niet alleen ongelukkig voor zich zelven; maar ook een der grootste *Pesten* voor het menschelyk geslagt.

Ik beaamde het zelve. En myne Leezers, vertrouw ik, zullen 'er met my hun zegel aan hangen, en mynen vriend in hun binnenste hoogagten; in de hartelykste wensch, dat elk zyn uitmuntend en voortreffelyk voorbeeld moge volgen.

D.F.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 253.
Den 2 November 1767.

[Waarin de waare Glorie, Lof, Roem en Agting, moet gezogt, en waar door dezelve alleen kan verkreegen worden.]

> Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quae te
> Ter pure lecto poterunt recreare libello.
>
> HORATIUS.

ONder veele andere voorbeelden, in welken eene verkeerde verbeelding heerschappy voert over de Reden, mag men met recht rekenen de onrechtmatige en eigenzinnige uitdeeling van Lof, Roem en Achting; aan de onbillykheid van deze handelwyze mag men toeschryven, dat aan zommigen de eerwaardige naam van Helden gegeeven wordt, die eer als Vyanden en Moordenaars van het menschelyk geslacht mogen aangemerkt worden. Men zou waarlyk zeggen, dat de mensch geschapen was, om zich by de neus te laaten leiden, en wys maaken al wat men in 't hoofd krygt; anders, zeker, moest de grootste booswigt ook het haatelykste en verfoeilykste voorwerp in ieders oogen zyn, en, volgens elks oordeel, strafwaardig, maar de oprechtste, de goeddaadigste, de deugdzaamste Man met achting en eerbied geliefkoosd worden; doch het tegendeel is dikwyls maar al te waar. Was het mogelyk eene algemeene en onveranderlyke vaststelling te verkrygen, waarby het denkbeeld van Roem bepaald, en dezelve alleen als

eene belooning der Deugd geschonken wierdt, de Waereld zou gelukkiger weezen. Was Deugd de eenige oorzaak, om welke den Menschen Eer en Achting beweezen werdt, zy, aan wien de Geschiedenissen den bynaam van *Groot* gegeeven hebben, zouden eerlang tot een klein getal gebragt zyn; en veele naamen, die nu met onverschilligheid gemeld worden, of in vergetelheid begraven liggen, zouden in de harten hunner Tydgenooten en Nakomelingen bewaard blyven, met al den luister van waare glorie en onsterflyke Heldendeugd. De moeite, welke zommige Schryvers genomen hebben, om in hunne Medemenschen een zucht tot Roem op te wekken, zou oneindig beter besteed zyn geweest in hun liefde voor de Deugd inteprenten; want, schoon de Roem gemeenlyk gehouden wordt voor de beste en sterkste aanspooring tot Deugd; de ondervinding echter en menigvuldige voorbeelden leeren ons maar al te duidelyk, dat de Menschen, ten zy zy de Deugd om haarent wille beminnen, in 't algemeen de schaduw voor het weezen verkiezen, en, door een valsche flikkering verblind, de loftuitingen van een wuft en los gemeen stellen boven de stilzwygende goedkeuring van hun eigen Reden en Geweten. Dus omhelsde ALEXANDER, door het leezen van Achilles daaden by Homerus, in oorlogsdrift ontstooken, eene onbetoombaare Staatszucht, in plaatse van waare Eere; een' valschen Roem, in plaatse van Deugd. Hy vervulde het Oosten met moord en verwoestinge; en echter heeft men hem aan de Nakomelingschap voorgesteld als een voorbeeld ter naarvolginge voor toekoomende Helden, of liever voor toekoomende Dollemans, die begeerte mogten hebben, om in zyne voetstappen te treeden. CAESAR weende, toen hy de verrichtingen van ALEXANDER las, om dat hy nog niets gedaan hadt,

in die jaaren, in welken de ander de Waereld reeds overwonnen hadt. Zyn groot gemoed, schoon versierd met edele deugden, maar daarenboven ook bedorven door een onverzaadlyke drift naar Roem, zette hem aan, om zyn Vaderland te onder te brengen, zynen Landgenooten het slaafsche juk om den hals te werpen, en dat Gemeenebest te vernietigen, waarvan hy, uit hoofde van zyne voortreffelyke hoedanigheden, zo in Vrede, als in Oorlog, de Vader en Schutsheer zou hebben kunnen zyn. Hadden ALEXANDER en CAESAR geluk in Deugd gesteld, en niet in Roem, wat heil en zegeningen zouden ze niet in staat geweest zyn hunnen Onderdaanen of Tydgenooten aantebrengen; wat voortreflyk voorbeeld zouden ze niet gegeeven hebben, om door Vorsten en Prinsen in vervolg van tyd naargevolgd te worden! Men kan echter hunne afwyking van 't pad der Reden en Deugd eenigzins verschoonen; om dat de denkbeelden der Heidenen, met betrekkinge tot een' toekoomenden staat, tot een leven na dit leven, zo duister en onvolkomen waren, dat de verkryging van Roem en een' grooten naam aangemerkt wierdt als het zekerste middel, om, in de Eliseesche velden, onder het onsterflyk Heldendom geplaatst te worden. Maar wy; wy, die onder het klaare en hemelsche licht van eene Godlyke Openbaaring leeven; wy, die zo duidelyk onzen pligt weeten; die geene onkunde kunnen voorwenden wegens het groot belang van alle Deugd en voortreflykheid, van al wat schoon, lieflyk, welluidend en waarlyk roemwaardig is, zullen wy in die ongerymde en doodlyke dwaaling volharden? Zullen wy die naamen langer verheffen, eerbiedigen en aanbidden, welken wy met eerloosheid en verachting behoorden te brandmerken? Neen, neen! liever het schadelyk vooroordeel aan

een zyde gesteld; het juk der gewoonte afgeschud; Reden en Billykheid plaats gegeeven. Indien wy een goed gebruik van ons gezond verstand maaken, zyn wy genoegzaam in staat om een rechtmaatig vonnis over de levenswyze en 't karakter van anderen te vellen, door de nimmer misleidende proef der waarheid. Dan kunnen wy niet nalaaten den wyzen en billyken Wetgeever boven den wilden en oorlogszuchtigen Dwingeland, den zedigen en verstandigen Wysgeer boven den gelukkigen Veldheer, of listigen Staatsdienaar, en hen, die het menschelyk geslacht door hunne onwaardeerbaare schriften dienst gedaan hebben, te stellen boven de zulken, die onze denkbeelden, wegens de Deugd en waare Glorie, door hunne voorbeelden, bedorven hebben. Mag men hier niet met den Koninklyken Dichter *de Sans Souci* uitroepen:

Ah! si jamais les Grands n'avaient fait que des vers,
Qu'ils auraient épargné de maux à l'Univers!
César, moins enyvré du pouvoir despotique,
Aurait par de beaux vers charmé sa Republique,
On n'aurait point connu ces deux triumvirats,
Sanguinaires liens d'illustres scélérats,
Qui sur les Grands de Rome exerçaient leur vengeance.
Si le Héros du Nord si fier en sa vaillance,
Moins Roi, moins Souverain que Chevalier errant,
Au lieux d'être amoureux d'Alexandre le Grand,
Eût choisi pour modêle Horace, ou bien Pindare,
Il n'eût point imploré le Turc & le Tartare.
Les muses de tout tems ont adouci les moeurs.
Leurs exploits sont des jeux, leurs armes sont des fleurs.

Het is eene fraaïe aanmerking, welke wy by zommigen van de eerste Meesteren in de oude wysheid

vinden, dat de Deugd meer tot onze waarachtige en wezenlyke eere strekt, dan Roem; om dat wy ze aan ons zelven verschuldigd zyn; daar de Bejagers van Roem, de groote Veroveraars, de Hoofden van Legers, geholpen en ondersteunt worden door anderen, die billyk een deel in de behaalde toejuichingen toekomt. Doch, behalven dit, het is oneindig bezwaarlyker ons zelven te overwinnen, door onze driften te onder te brengen, dan het is anderen, met magt van krygsvolk, en door de begunstiging van 't geluk, te overmeesteren. Is nu de Deugd bezwaarlyker te verkrygen dan Roem, zo is het bygevolge ook veel roemwaardiger ten dien einde alle onze poogingen aantewenden. Niets kan ons dezelve beneemen, daar het dikwyls gebeurt, dat Roem, zo schielyk verlooren, als verkreegen wordt. Dus verloor KAREL van Zweden al zyne glorie by Pultowa, schoon geen nederlaag Czaar PETER DEN GROOTEN van zynen luister kon berooven, om dat dezelve niet gegrond was op zyne krygsverrichtingen, maar op zynen yver en onvermoeiden arbeid om zyn Volk gelukkig te maaken. Maar, wat meer is, hy die Roem verkrygt, ten koste van de Deugd, moet zekerlyk het genot daarvan gemengd vinden met bittere wroegingen, wanneer hy herdenkt, dat hy de oorzaak is van duizend moorden, en jammeren, waarom de droeve Wees en Weduwe zuchten; dat hy door beeken bloeds gewaad heeft, eer hy het toppunt zyner staatszucht bereiken konde, en dat 'er verscheiden Volken uitgeplonderd en ten ondergang gebragt zyn om hem by de Nakomelingen te doen leeven. Hadt het valsch denkbeeld van Eere op Deugd en Wetten nooit de overhand gehad; hadt men nimmer een eerwaardigen naam gegeeven aan zaaken, die, in haaren aart beschouwd zynde, het meeste

kwaad en nadeel in de waereld veroorzaaken; hadt men Bedrog en misleiding dikwyls geen Godsdienst, rooven en onderdrukken, Regeeren genoemd, of om alles in een te besluiten, hadt men Deugd geen Ondeugd en Ondeugd Deugd geheeten, men zou de Bejagers van Roem, ten koste van hun Vaderland, en zelfs van 't menschelyk geslacht, gehouden hebben voor 't geene zy waarlyk zyn, dat is, voor Roovers, en Onderdrukkers, voor Pesten van de Maatschappye.

Zy, die den staat in oorlogstyden dienen, zullen misschien denken, dat deze aanmerkingen over het bejagen van Roem te gestreng zyn, en uit dien hoofde ons beschuldigen, als of wy den moed en yver, om boven anderen in den kryg uit te munten, zochten uit te dooven; doch dezulken bedenken slechts, dat Moed, Dapperheid en Zucht naar Roem, in 't verdedigen van eene rechtvaardige en billyke zaake, Deugden zyn, en wel zulke Deugden, die ons den naam van waare Patriotten waardig maaken. Hy, die, ter verdedinge van Vryheid in den Godsdienst en Burgerstaat, ter bescherminge van zyn Vaderland en wettige Overheden, of mannelyk durft spreeken, of dapperlyk stryden, wanneer die kostelyke panden aangetast worden, is oneindig lofwaardiger, dan hy, die in eene kwaade zaak een halve Waereld verovert. Indien waarheid en Reeden het geschil beslissen, zal Brutus altoos boven Caesar gewaardeerd worden; Willem de I. boven Philips van Spanje; en Federik de Wetgeever, de Philosooph en Dichter, boven Frederik den Overwinnaar.

De zucht tot Roem en een grooten naam, die menschen, van geene of geringe bekwaamheden dikwyls uit hunne schuilhoeken jaagt om iets ter voldoeninge van die drift te onderneemen, heeft mee-

nigmaalen de deerlykste gevolgen gehad, zo voor den Bejager zelven als voor anderen, die ongelukkig in deszelfs belangen ingewikkeld werden; doch de Liefde tot Deugd kan nimmer iemand schadelyk zyn. Maar indien wy toestaan, dat Roem, onafhangelyk van Deugd, een voorwerp is van onze wenschen en poogingen, wat ongerymde en nadeelige misslagen zyn wy dan niet in staat te bedryven? want wat soort van Roem is het? geen ander, dan eene begeerte om over de tongen der menigte te rollen; om van ieder een genoemd te worden, even als Herostratus, die den Tempel van Diana te Efeze in brand stak, enkel om een' naam te maaken.

Men behoeft het geene wy ten opzichte van de voortreflykheid der Deugd boven den Roem gezegd hebben niet alleen t'huis te brengen op Veroveraars, en de zulken, die, om by den Nakoomeling te leeven, hun werk gemaakt hebben om anderen te overheerschen; de toepassing van 't gezegde kan algemeen genoeg gemaakt worden. De groote pligt; welken men daar uit afleiden kan, is deze, dat niemand dat geene tot een voorwerp zyner zorgen en poogingen maake, 't welk niet op de Reden, maar op ingebeelde denkbeelden gegrond is Niemand, by voorbeeld waane, dat het hem ter eere verstrekken zal, zynen naam aan de gevel van een huis in een opschrift te doen pronken, zo lang hy de minste daad niet gedaan heeft, die hem de achting zyner Medeburgeren kan waardig maaken. Niemand verbeeldde zich, dat hy, door het maaken zyner Goederen aan de armen, of aan Godvruchtige Gestigten, lof verkrygen zal, indien hy, geduurende zyn gansche leeven, de Elendigen heeft laaten zuchten, zyne schreijende Bloedverwante niet gered heeft, en zo veel heils aan allen toegebragt, als in zyn vermoogen was. Niemand, om nog

maar een geval by te brengen, brenge zich ooit in de harssenen, dat redelyke Menschen hem pryzen zullen, indien hy, als een Man van eere, gelyk men het noemt, zyne speelschulden stipt en naauwkeurig betaalt, schoon hy zich by eerlyke Kooplieden en Winkeliers in schulden gestooken heeft, zonder voorneemen om hun ooit te betaalen; ja, dat verder gaat, en evenwel niet zelden gebeurt, schoon hy die ongelukkigen, door zyne Wanbetaaling, over hoop ziet geworpen, en tot den bedelzak gebragt.

De waare en onvervalschte glorie kunnen wy alleen verkrygen, door eene standvastige waarneeming van onze pligten; en, zo wy ons daaromtrent al in onze verwagting misleid mogen vinden, dit is zeker, dat wy 'er van tyd tot tyd, deugdzaamer door zullen worden; en de Deugd zal, daar de Roem slegts rook en wind is, ons eeuwig byblyven en gelukkig maaken.

R.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 254.
Den 9 November 1767.

[De Fynen verdedigd.]

Culpare in quoquam, quae non sunt nota, malignum est.
PROSPER in Libro Epigramm.

IK kan het Vloeken en Schelden op de FYNEN niet langer verdraagen, zonder my daar tegen te verzetten. Luiden, die niet van hunne party zyn, roepen als om stryd: ‘Wagt u voor de Fyntjes; 't is een slegt volk; een hoop schynheilige guiten en eerlooze bedriegers; 't is regte Canaille’. Dit heb ik misschien duizendmaalen, niet slegts van Losbollen en vroolyke Baazen, op publieke plaatsen, en als zy eens rykelyk een glaasje gestort hadden, maar zelfs van anderzins geene ongodsdienstige menschen dikwyls, gehoord. Dit gaat, myns oordeels, te verre. Men kan niet ontkennen, of 'er worden onder dit soort van menschen, inderdaad, zulken gevonden, die, onder den dekman-

tel van Godsdienstigheid, eene allerverfoeielykste rolle speelen. Trouwens zodanigen vindt men ook onder derzelver heftigste Bestryders, die op het allerverschrikkelykste jegens hen uitvaaren. De eersten misbruiken, 't is waar, den Godsdienst, en onder deszelfs dekmantel bedriegen zy hunnen Evenmensch deerlyk. Doch de anderen doen het zelfde, op eene wyze, die in snoodheid van de eersten niets verschelt. Gelyk het vertoonen van eene tedere Godsvrugt en ongemeene zedigheid, deftigheid en vroomheid in zyne houding, gesprekken en daaden, wonderbaar geschikt is, om de agting en het vertrouwen der menschen te winnen, zoo is 't niet te verwonderen dat eerlooze Bedriegers die gedaante aanneemen, om hunne goddelooze oogmerken te bevorderen, dewyl men weinig hoop heeft anderen opteligten, ten zy men vooraf derzelver genegenheid en vertrouwen gewonnen heeft. Gelyk dit een allerbekwaamst middel is, om zyne naasten te bedriegen en daarom van eerlooze menschen veelal beproefd wordt, zoo is het geduurig schelden op de Fynen, hen voor een' hoop eerlooze Guiten en schynheilige Bedriegers uittekryten en te betuigen dat men een Vyand is van Schynheiligheid en Dweepery, wonderbar geschikt, om veelen te doen gelooven, dat men waarlyk een Man van geweeten, van eerlykheid en deugd is: waarom sommigen zich van dit middel bedienen, als volstrekt noodzaakelyk, om in hunne snoode oogmerken, naar wensch te slaagen. Zyn deeze laatsten beter, dan de eersten? Waar is hier in 't weezen der zaake eenig onderscheid? Beiden zoeken zy andere inteboezemen, dat zy braave, eerlyke en godsdienstige menschen zyn, terwyl'er ondertusschen in hun hart geene waare vroomheid, noch eenige beginzelen van Godsvrugt, huisvesten. Beiden zyn ze in dat opzigt volstrekt den anderen gelyk, dat zy den Godsdienst tot een mantel gebruiken, om hunne waare gedaante te verbergen, en met deeze valsche vertooning hun voordeel te doen. Beiden gevolgelyk zyn het, zoo wel schynheilige Guiten, als eerlooze Bedriegers. Om dat 'er derhalve onder de Fynen zulken zyn, is 't geen regtmatig besluit, hen in 't algemeen daar voor te houden, en als zodanigen, alleen om deeze reden, by de waereld, te brandmerken. Gaat dit door, dan zou men 't zelfde moeten besluiten, ten opzichte van derzelver Vyan-

den, dewyl 'er onder hen ook zodanigen gevonden worden. Elk ziet de ongegrondheid van dergelyke redekaveling. Om derhalve de Fynen te verdenken, als of zy bestaan uit een' hoop van eerlooze menschen en schynheilige guiten, moet men andere bewyzen hebben, of het is een goddelooze lak, den men deeze menschen aanwryft. Deezen moet men zoeken in de hoedanigheden, die de Fynen, waarom men hun dien naam geeft, met elkander gemeen hebben, of ophouden met hen zoo goddeloos langer te beschuldigen, en ze allen over eenen kam te scheeren. Laaten wy eens beproeven, of 'er grond tot deeze verregaande verdenking, in 't karakter der FYNEN, is te vinden.

FYNEN zyn zeer gezet op het waarneemen van den uitwendigen Godsdienst; zy gaan meest al 's Zondags twee- of driemaal, en dikwyls in de week, als 'er gelegenheid toe is, te Kerk; zy verzuimen buiten noodzakelykheid geene godsdienstige oefeningen en betoonen altoos grooten eerbied voor alle uitwendige godsdienstige verrigtingen. Niemand zal dit op zich zelve afkeuren. 't Is zelfs loffelyk en pryswaardig, indien 't met een godsdienstig oogmerk geschiedt. En niemand kan gelooven, dat het niet met dat inzigt zou kunnen geschieden. Op zyn hoogst zou men hen van Overgodsdienstigheid moeten beschuldigen, en dat zy daar door somtyds verzuimen hunne tydelyke zaaken, naar behooren, te behartigen. Doch Overgodsdienstigheid, en op zyne zaaken met altoos, zoo als vereischt wordt, te letten, is geen bewys dat men een Schurk, of eerloos Bedrieger is.

FYNEN zyn doorgaans zeer yverig in 't voorstaan van eenige Gezindheid, en in het verdedigen van gevoelens, die by dezelve gehandhaafd en voorgestaan worden. Doch het strydt niet met Reden en Godsdienst, dat men sommige begrippen, die betwist worden, voorstaat, anderen afkeurt, en zynen Evenmensch in die gevoelens zoekt te versterken, of over te haalen, die men oordeelt de besten te zyn. Onverschilligheid in deezen zou veel eer te berispen weezen. In dit opzigt derhalve is 'er niets in 't gedrag der Fynen, of het kan in den allereerlyksten mensch plaats hebben, die niets anders dan de voortplanting van waarheid en deugd alleen op het oog heeft. De yver kan wel te verre gaan, en de menschen tot ongeoorloofde din-

gen vervoeren. Doch die vervoering zyner drift, (behalven dat men alle Fynen, zonder onderscheid, daar van met geene genoegzaame zekerheid kan beschuldigen,) is geen bewys, schoon dezelve te berispen en aftekeuren is, dat iemand, die zich door dezelve laat vervoeren tot ongeoorloofde verrigtingen, daarom een eerloos mensch en een schynheilige Bedrieger zou zyn.

FYNEN neemen gemeenlyks eene uiterlyke zedigheid in hun kapsel en kleding aan. Maar is iemand noodzaakelyk een guit, om dat hy eenen ronden hoed en een kastanje bruine paruik op zyn hoofd heeft, of om dat hy zyn lang zwart sluik hair zonder poeder verkiest te draagen, en in zyne kleeding eene mode, die over vyftig jaaren in den smaak was, te volgen? Dit is volstrekt in de Natuur der zaake onverschillig. Zyn alle die Matroonen en jonge Juffers schynheiligen, die niet a la mode gekapt en gekleed gaan, maar eenige modes agter aankoomen? Wie kan zoo misselyk besluiten! Ik wil thans niet over de opschikking der Dames zintwisten. 't Zou te bezien staan, wie zich bespottelykst aanstellen, die *en Cacatou*, met eene *Aigrettea la turque*, en *en panier ouvert*, of naar de eerste mode gekapt en gekleed gaan, of gelyk onze fyne Zusjes, met een plat mutsje en een bruin en stemmig kleed. Zeker is 't, dat een belagchelyk optooisel met schynheilige bedriegery geene noodzaakelyke gemeenschap heeft.

FYNEN onderscheiden zich niet alleen van anderen door eene uiterlyke zedigheid in klederen, maar ook neemen zy dikwyls eene stemmigheid in hun weezen aan, en willen door allerhande misselyke houdingen, door benaauwde zugten, door het hoofd te krommen als een bies, en door vervaarlyke trekken van hun weezen, anderen van hunne nederige Godsvrugt, en verbrooken hart, zoo 't schynt, overtuigen. Dit is eene verregaande gemaaktheid. Zy verdient met regt de verguizing en bespotting van alle redelyke en verstandige weezens, en geeft daarenboven aanleiding om hunne Godsvrugt eenigermate te verdenken, of althans te vermoeden dat zy gansch niet vry te spreeken zyn van Geestelyken hoogmoed en eene doemwaardige gemaakte vertooning van Godsvrugt. Doch ook niet meer kan men 'er ten nadeele van deeze Luitjes by mogelykheid, met grond, uit besluiten. Men kan wel hoogmoedig en ver-

waand zyn op zyne Godsdienstigheid, en veele uitwendige vertooningen van godsvrugt maaken, zonder dat men daar door voorheeft anderen een averegts denkbeeld en een verkeerd gevoelen, van zyne zedelyke hoedanigheden, inteboezemen. Een bespottelyk mensch, een verwaand schepzel kan men zyn, zonder een Guit te weezen.

FYNEN vervolgens maaken ook veelal veel gerugts en gepraats van den Godsdienst, en spreeken niet alleen by alle geschikte, maar ook dikwyls by ontydige en ongepaste gelegenheden, van godsdienstige zaaken. Doch over God, en zyne verpligtingen, te spreeken, zal geen verstandig mensch immer afkeuren, maar zelfs loffelyk en pryswaardig agten. Zulks by alle gelegenheden, in schuiten en op wagens, by allerlei soort van menschen, tydig en ontydig, te doen, is niet verstandig, en zal van een' voorzigtig Kristen vermyd worden. Doch zy, die in eenige gevallen, niet voorzigtig en verstandig handelen, of zelfs zich aan eenige onvoorzigtige en dwaaze daaden schuldig maaken, verdienen uit dien hoofde berispt te worden, doch kunnen daarom, met geen regt, onder het getal der schynheilige Bedriegeren worden gerekend. Men kan zich aan eene onvoorzigtige daad schuldig maaken, behoudens het karakter van een eerlyk en opregt mensch.

FYNEN zyn ook doorgaans zeer bedilziek, zelfs over beuzelingen en onverschillige zaaken; zy berispen anderen over deeze of geene onverschillige houding en kleding; over deeze of geene onverschillige woorden; byeenkomsten; saamenspraaken; en onzondige tydverdryven of uitspanningen, die zy doorgaans voor ydelheden, en werken van den Satan, uitkryten. Willende door deeze hunne afkeerigheid van dergelyke geringe of onverschillige, bedryven anderen overtuigen, dat zy onbekwaam zyn, om eenige grove zonden en misdaaden te pleegen. Doch onverschillige daaden kunnen vroome menschen, van laage gedagten, door vooroordeelen verblind, dikwyls voor grove gebreken aanzien. Gebreken te berispen en doortestryken kan somtyds van groote nuttigheid zyn, wanneer het met verstand, en by bekwaame gelegenheden, wordt gedaan, en verdient, wel verre van berispt, integendeel waarlyk gepreezen te worden. Onverschillige dingen te

bedillen, op kleinigheden te vitten, is lastig en verveelend; doch kan echter zeer wel vallen in menschen, die geen oogmerk hebben, om daar door voor vroomer en heiliger by de Waereld aangezien te worden, dan zy waarlyk zyn. Men kan een vitter zyn op kleinigheden; men kan onverschillige bedryven voor weezenlyke misdaaden, en geringe gebreken voor grove zonden, aanzien, zonder het geringste doelwit, om door eene valsche vertooning van Godsdienstigheid zyne naasten te misleiden, te bedriegen en opteligten; men kan een mensch zyn met verscheidene zwakheden en gebreken, zonder een Huichelaar te weezen. Het Karakter van eenen Schynheiligen is de Waereld, door eene valsche vertooning van Vroomheid en Godsvrugt, te bedotten.

De FYNEN verdienen derhalve, enkel om dat zy Fyn zyn, den naam niet van schynheilige Guiten, om dat zulks, by mogelykheid, uit de hoedanigheden der Fynen, waarom men hun die naam geeft, niet kan opgemaakt worden. 't Is gevolgelyk eene betigting, daar geenen genoegzaamen grond toe is; eene goddelooze beschuldiging, die men nimmer kan bewyzen; eene vergaande liefdeloosheid, die snood en ten uitersten boosaartig is; eene ligtvaerdige veroordeeling van menschen, die in veele opzigten oneindig beter zyn, en veel meer lof en agting waardig, dan veelen der geenen die hen voor Huichelaars en Geveinsden aanzien, als zodanigen uitkryten, en overal gehaat en gevloekt zoeken te maaken.

Die den Godsdienst gebruikt tot een dekmantel om zyne Goddelooze en ondeugende oogmerken voort te zetten, verdient alleen dien naam. - Is hy onder de Fynen hy is veragtelyk, haatelyken doem waardig, niet om dat hy onder hen is, maar om zyne snoode en godvergetene huichelary. - Gelooft hy niet in den Kristelyken Godsdienst, en vervoegt hy zich by deszelfs belyders, al is 't niet by de Fynen, hy bedriegt de Waereld, en vervloekt het geen heilig is in zyn binnenste, zoo dikwyls hy door het gebruiken des H. Avondmaals zyn geloof in den geskruisten Jezus belydt. - Vervoegt hy zich by eene Gezindte van Kristenen, wier byzondere begrippen hy niet gelooft, hy is een Huichelaar, die den Godsdienst oneer aandoet en de Godheid hoont, door voor haare zaak niet

openlyk uit te koomen, al maakt hy geene groote vertooning van zyne byzondere Godsdienstigheid. - Gedraagt hy zich voor eenigen tyd eerlyk in den Koophandel, om anderen in 't vervolg te beter opteligten, hy is, schoon hy niet onder de Fynen behoort, een eerloos Bedrieger. - Praat hy veel van vergeeven en van de snoodheid en lelykheid der Wraake, om de Waereld diets te maaken, dat 'er geen wrok en partyschap jegens zyne naasten in zynen boezem huisvest, hy toont, indien hy niet van harten vergeeft degeenen, die hem beledigd hebben, dat zyn voorgeeven loutere geveinsdheid is, al is hy in andere opzigten Grof. - Wendt hy voor dat hy vreemd is van Gierigheid, en geeft hy niet meer van zynen overvloed, dan om niet voor een' Gierigen vrek, by anderen, te boek te staan, hy is een Huichelaar, al schelt hy dagelyks de Fynen uit voor een' hoop Schynheiligen. - Maakt hy, om alles in één woord te vervatten, eenige uitwendige vertooning van Godsdienstigheid, om de Waereld te bedotten, hy is een schynheilige Bedrieger, onder welke Gezindte hy ook moge behooren, waar voor hy ook moge worden aangezien en van welken rang, sexe en ouderdom, hy ook zyn moge.

Fyn of Grof, die anders voorgeeft, dan hy is, om anderen te bedriegen, is een Veinzer, en die den Godsdienst tot een dekmantel gebruikt, om zynen naasten opteligten, is een schynheilige Guit. Op deezen hebbe men het gemunt; deezen betoone men zyne regtmatige veragting en verontwaardiging; voor deezen, als men ze ontdekt, waarschuwe men zynen evenmensch; en draage ondertusschen zorg; niet alleen, niemand ligtvaerdig te verdenken van eene misdaad, die onmogelyk eenige verschooning by God en menschen zal ontmoeten; maar, voor alle dingen, zich te wagten voor deeze verregaande en alles overtreffende verkeerdheid: waar mede eene geheele sekte van Kristenen, uit hoofde van sommige verrigtingen, die met eerlykheid en opregtheid zeer wel bestaan kunnen, zoo onregtvaerdig, als boosaardig, dikwyls wordt betigtigd, en dat zelfs somtyds van zulken, schrikkelyke onheiligen! die aan dezelfde euveldaad, waarom zy tegen deezen zoo yzelyk uitvaaren, zich schuldig maaken.

Deezen vervloeken niet alleen, 't geen heilig is, in hun

binnenste, door den Godsdienst te gebruiken, om hunnen Evenmensch, op eene goddelooze wyze, te bedriegen, maar maaken zich nog daarenboven, door hun schelden en vloeken op alle Fynen zonder onderscheid, aan de grootste onregtvaerdigheid en liefdeloosheid schuldig, waar door zy zich nog haatelyker en doemwaardiger maaken, indien een Huichelaar op zichzelven niet het allerverfoeielykst Schepzel is, 't welk ooit op den Aardbodem werdt gevonden.

D.F.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 255.
Den 16 November 1767.

[Aan wien Ryken, die geene kinderen hebben, hunne goederen beboooren te maaken.]

Benefacta male locata, malefacta arbitror.

ENNIUS.

Heer Denker!

HAd ik uw' raad niet noodig, ik zou niet aan u schryven; ik ben een Weduwenaar, al zedert lange jaaren. Het is my in myn huwelyk gegaan, als dien jongen Minnaar, die het Pourtrait van Hymen schilderen liet. De Historie, denk ik, is u niet onbekend; anders zal ik ze u wel eens vertellen, of liever aan uwe Leezeren; want, ik twyfel niet, of gy zult myn' Brief in een uwer Vertoogen, met een kort en zaaklyk antwoord op denzelven, laaten drukken. Een zeker Verliefde gaf eenen Schilder last, om het Pourtrait van Hymen, den Huwelyks-God, voor hem te schilderen; ik wil, zei hy, dat het te voorschyn koome met alle mogelyke schoonheid en bevalligheid; hond, inzonderheid,

in gedachten, dat *Hymen* oneindig fraaier moet zyn dan *Adonis*; gy moet hem een fakkel in de hand geeven, welke luisterryker schittert dan die der Liefde; doe uw uiterste best; stel al uwe verbeelding in 't werk; de belooning zal evenredig zyn aan de bevalligheden, welken gy het Beeld zult bygezet hebben. De Schilder, die de mildheid van den smoorlyk verliefden Jongeling kende, bleef niet in gebreke om denzelven volkomen genoegen te geeven; hy bragt hem het Pourtrait, twee dagen voor het voltrekken van den echt. De jonge Minnaar was in geenen deele over het zelve voldaan; daar ontbreeken aan 't figuur, zei hy, zekere bevalligheden, zekere bekoorlykheden; het charmeert niet veel; om kort te gaan, 't is niet overeenkomstig met het denkbeeld, dat ik van den Huwelyks-God hebbe; gy hebt 'er maar eene middelmaatige fraaiheid aan gegeeven, en daarom zal ik u ook maar middelmaatig betaalen. Gy hebt gelyk, hernam de Schilder, die even vlug van geest, als ervaaren in zyne kunst was, dat gy niet voldaan zyt over het Pourtrait; het is nog niet droog; en, om u de waarheid te zeggen, ik gebruik myne kleuren altoos op zulk eene wyze, dat myne Schilderyen in de eerste dagen gansch niet fraai of welgelykend schynen; ik zal het u na eenige maanden te rug brengen, en, alsdan, ben ik verzekerd, dat gy het, naar de schoonheid van hetzelve klaar gezien te hebben, rykelyk betaalen zult. De verliefde Held trouwde ondertusschen, en daar verliepen eenige maanden, eer de Schilder zich weder vertoonde. Eindelyk bragt hy het Pourtrait te rug; de jonggetrouwde Man was verwonderd, toen hy het beschouwde; gy houdt uwe belofte, zeide hy; de tyd heeft uw Schildery onbedenkelyk verfraaid; welk een verschil! ik kenne hetzelve naauwlyks meer; en staa verbaasd over de verandering der kleuren, alleen door 't verloop van eenige maanden te wege gebragt; maar neem my echter niet kwalyk, dat ik u zegge, dat dat aangezicht wat te vrolyk is; die oogen zyn wat

te leevendig; die toorts flikkert te sterk, en sterker zelfs dan die der Liefde; de houding van het Beeld is ook wat al te gracieus, wat al te los en te onbedwongen; gy hebt hetzelve een zeker *air de badinage* gegeeven, het geene Hymen gansch en al niet caracteriseert. Neen, dat is ook de rechte afbeelding van Hymen niet. Zeer wel, Mynheer, zei de Schilder, het geene ik voorzien heb is gebeurd; de Huwelyks-God is tegenwoordig zo fraai niet in uwe verbeelding, als in myn Pourtrait; voor drie maanden was het gansch anders; myn Pourtrait is niet veranderd, maar gy hebt een ander denkbeeld gekreegen; toen waart gy een driftig Minnaar, nu zyt gy getrouwd. - Zo ging het my ook, Heer DENKER; ik verbeeldde my, dat 'er geen vermaak zo groot kon uitgedacht worden, of dat des Huwelyks overtrof hetzelve: hoe ben ik in myne meening bedroogen geweest! wy waren naauwlyks in 't tweede jaar van onze vereeniging getreeden, of wy hadden niets meer met elkanderen gemeen, dan den naam, een slegt humeur en eene steeds toeneemende afkeerigheid. De dood verlostte my kort daar na van myne Huisplaag, en nimmer heb ik andermaal zin in eene echtverbindtenisse kunnen krygen, schoon ik een ryk Man ben, en geene Vrienden noch Maagen hebbe, welken ik myn geld en goed kan nalaaten; doch hier over zal ik daadelyk met u raad pleegen.

De leevenswyze, welke ik, na het afsterven van myne Huisvrouw, verkoozen heb, is ten hoogsten overeenkomstig met myn wonderlyk en eigenzinnig humeur; een zwerm van Schuimloopers en Teljoorlikkers omringt my dagelyks; ik geef hun allen hoope op myne nalaatenschap, en elk hunner verbeeldt zich, na myn dood, de gelukkige erfgenaam van den schatryken A..... te zullen zyn; ondertusschen vleien en vermaaken my deze Pluimstrykers geen kleintje; ik ben een doodvyand van tegenspraak, en kan met een woord van waarheid zeggen, dat niemand myner kennissen my, in de laatste zeven jaaren, tegengesprooken heeft, of

in myne rede gevallen is. Daar is 'er geen een van hun allen, die niet gaarne zou zien, dat ik hem een knip voor de neus, of een souflet gaf, indien zy slegts dagten, dat ik 'er een teken van familiariteit mede bedoelde. Kyk ik ernstig, zy kyken als of ze het eerste paar achter een lyk uitmaaken; lach ik, dan grinniken zy als Aapen; vertel ik hun een onnoozele klucht, dan schateren ze al, eer ik eens aan 't belachgenswaardige koom; ja, dan laaten ze nimmer na de snedigheid van myn vernuft, en de aartigheid, waar mede ik myne vertelzels voordraage, hemelhoog te verheffen. Zomtyds houd ik my, als of ik byziende ben, en dan ziet niemand hunner verder dan hem de neus lang is. Doch, dit zyn slegts bagatelles, die weinig te beduiden hebben; ik heb nog een ander kunstje, daar ik dat volkje mooi mede fop; ik heb ze tot die slaaverny gebragt, dat ze my, onder het speelen, behendiglyk quansuis, de beste kaarten toedeelen, en my dikwyls vier of vyf *matadors* in de hand stoppen, enkel en alleen om te toonen, hoe bereidwillig zy zyn, om my, zelfs ten koste van hunne beurs, plaisier aan te doen. Het is den grootsten Monarch onmoogelyk, om onafhanglyker en met meer gezag te regeeren, dan ik doe over deze fliksloojende Zullen en Panlikkers. Maar, in weerwil van alle hunne poogingen, om my te behaagen, veracht ik hen in myn hart; geen hunner zal myn erfgenaam zyn; doch, om te toonen, dat ik hunne vleieryen niet onbeloond wil laaten, zal ik aan een' iegelyken van hen een honds halsband bespreeken.

Nu koome ik eindelyk tot de zaak; dewyl deze Legaaten niet veel zullen kosten, moet ik u zeggen, Heer DENKER! dat ik met het overige van myn geld vry wat verlegen ben; ik moet het maaken of aan Armehuizen, of aan Persoonen, die ik nooit gezien, en van welken ik nimmer gehoord hebbe; gaarne zou ik het eerste verkiezen, om de grootsheid, die my van natuure eigen is, te voldoen; doch dat zegt inderdaad niet veel, als men dood is; indien

ik aan deze zyde van het graf de loftuitingen hooren mogt, die het verbaasd gemeen aan myne milddaadigheid alsdan zo rykelyk toezwaaien zou, zou my zulks geen kleintje aanmoedigen, aan 't een of ander godvrugtig Gesticht myne goederen te maaken; doch dit is onmoogelyk; behalven, dat 'er reeds zo veele Hofjes en Gasthuizen zyn, dat myn naam naauwlyks genoemd zou worden onder die der meer bekende en aanzienlyke Stichteren van de oude Gebouwen. Begeer ik, in myn' uitersten wil, dat men eene Academie voor myn geld oprichten zal, zo zullen 'er zwaarigheden opkoomen, die myn Plan onuitvoerlyk maaken. Indien ik myn goed aan myn Meid en Huishoudster maak, gelyk veelen van myn soort gedaan hebben, wat zal 'er het gevolg van zyn? Binnen korten zal 'er een kaale Jakhals, misschien een myner Panlikkeren, koomen, die haar trouwt, en, zonder tydverzuim, met het myne mooi weêr gaat speelen, zonder my zo veel eere aan te doen, van een fraai Opschrift op myn grafzerk te laaten houwen. Hoor, Heer DENKER! myn geld bezorgt my in myn leeven de slaafachtigste gedienstigheden, de laagste onderdaanigheid van myne Vleiers; maar na myn overlyden zou ik 'er gaarne wat eere voor koopen. Onderricht my, bid ik u, hoe ik best in waaren van dat soort te recht raake, of vind een nieuwe practyk uit om myn naam by de Nakomelingschap te doen leeven; indien uw Plan, daar toe strekkende, my behaagt, heb ik beslooten om uwen raad te volgen.

Ik ben enz.

***

Door geene daaden en handelingen geeven de Menschen beter en duidelyker hunnen aart en gemoedsneigingen te kennen, dan door hunne uiterste willen; geene woorden, geene geschriften zyn zulk eene verklaaring hunner waare gevoelens en denkbeelden, als de beschikking hunner goederen is; in het maaken van Testamenten vertoonen de men-

schen ten klaarsten, of ze een wys en goed, dan of ze een dwaas en slegt karakter bezitten; en hierom is het, dat men in de beschikkinge over zyne nalaatenschap ten uitersten zorgvuldig behoort te zyn; 't is allezins redelyk en billyk, dat zy, die door de sterkste banden van bloedverwandschap aan ons verknocht zyn, onze goederen erven; dit lydt by weinige menschen tegenspraak; meest allen laaten ze hunne erfenissen aan hunne kinderen, over welken de Natuur hun de zorg hadt toebetrouwd. Doch, indien iemand geene kinderen heeft, dan koomen billyk de naaste Bloedverwanten in aanmerkinge; en, indien die 'er ook ontbreken, kan men zyne goederen aan zyne Vrienden bespreeken, of daar over op zulk eene wyze beschikken, dat dezelve de goedkeuring van alle redelyke en verstandige menschen wegdraage. Maar wat zal ik zeggen, van zodaanige Testamenten, waarby groote sommen gelds, ja geheele Nalaatenschappen tot godsdienstige gebruiken, aan de armen, of aan andere stichtingen gemaakt worden? Ik geloove, dat 'er goede Lieden geweest zyn, welken zulks uit een goed beginzel gedaan hebben; ja ik geloove, dat 'er veelen zodaanig geweest zyn; doch ik vreeze, dat 'er ook zyn, die daar toe aangezet waaren door eerzucht; door deze drift worden dikwyls onze daaden meer bestierd, dan door andere hartstogten; deze blyft ons by zo lang wy leeven, en aan deze, denk ik, heeft men toe te schryven, dat veele ryke Lieden op die manier over hun geld na hunnen dood beschikken, alleen om geeerd en gepreezen te worden by de Nakomelingen; het geene te meer plaats heeft, indienze in hun leeven geen of weinig goed daar mede gedaan hebben; doch dit is het geval van allen niet. De menschlievendheid van een' Testateur echter, schoon ze den armen in toekoomende tyden te staade koomt, is, in geenen deele, behaaglyk in myn oog, indien de voorwerpen van Liefde en Medelyden, welken men dagelyks onder de oogen heeft, verwaarloosd en voorby ge-

gaan worden. Veele ryke en aanzienlyke Lieden zyn zo gelukkig niet, dat ze onder hunne Nabestaanden geene behoeftigen hebben; meest alle Geslachten bestaan uit Ryken en Armen; De Ryken behouden veeläl de titel, de wapenen en 't aanzien van 't Geslacht; daar men veeltyds de Armen van het zelve wil doen doorgaan voor Lieden, die tot de familie niet behooren. Zou het nu niet oneindig menschlievender zyn, indien de eerstgemelden, geene Kinderen of nabestaande Bloedverwanten hebbende, hun uiterste best deeden, om na te spooren of 'er ook eenigen hunner verdere familie zich in geringe omstandigheden bevonden; misschien hier of daar op een Dorp, in een andere Stad, of in dezelfde plaatse in een achterbuurt; het zou niet onwaarschynlyk zyn, dat ze hier of daar waardige voorwerpen hunner gunste ontdekten, welken, van tyd tot tyd in mindere omstandigheden geraakt, tegens wil en dank, en niet zonder het grootste hartzeer, hebben moeten ondervinden, dat de Rechten van Bloedverwantschap en Nabestaanbaarheid niet altoos even heilig in acht gehouden worden. De zulken hebben zekerlyk een gegrond recht op onze Goederen, na onzen dood, indien wy van nabestaande Bloedverwanten verstooken zyn. De zulken in hunne verlegenheid en bekrompenen toestand te laaten, daar men zyn geld en goed aan Godsdienstige Gebouwen, of aan de Armen in 't algemeen maakt, is eene zaak, die ten uitersten ongeoorloofd, en onrechtvaardig, ja strydig tegens de belangen der Maatschappye is. Verbeeld u eens, hoe een Man, die met bitteren tegenspoed in de Waereld worstelt; die een talryk huisgezin heeft, waar voor hy niet in staat is de kost te winnen; die zyn uiterste best gaarne wil doen, om op eene eerlyke wyze door den tyd te geraaken, maar dien wederwaardigheden op wederwaardigheden drukken, hoe zulk een Man te moede moet zyn, wanneer hem ter ooren koomt, dat deeze of geene, aan welken hy vermaagtschapt was, en van welken hy hoopte

te erven, om dat dezelve geene nadere Vrienden of Bloedverwanten hadt, gestorven zynde, al zyn goed aan de Armen gemaakt, of hetzelve tot het bouwen van een Huis, of Hofje geschikt heeft; hoe het hem aan het harte moet gaan, in eene fraaie Inscriptie, door den besten Dichter van de stad gemaakt, te moeten leezen den lof, welken den mildaadigen stichter met volle handen toegezwaaid wordt, terwyl hy ondertusschen, die de eenigste was, welke recht op dat goed hadt, zucht en vreest, dat hy, met zyn waarde Echtgenoote, en ongelukkig Kroost, eindelyk eens aan de Armenkas vervallen zal, en uit de gemeene Liefdegaven onderhouden moeten worden. Doch, indien 'er niemand is, die eenig recht op onze Nalaatenschap kan voorwenden, dan hetzelve ten voordeele van 't Algemeen aan te leggen is loffelyk en pryzenswaardig. Misschien heeft myn Correspondent wel hier of daar een' Vriend, dien hy niet weet, dat tot zyne familie behoort; waarom ik hem raadde, eerst naauwkeurig te onderzoeken, of 'er de zulken zyn; zo ja, laat hy hun zyn goed maaken, zo niet, en heeft hy geen zin in het stichten van Godshuizen of Hofjes, zal ik het een byzonder teeken van gunst reekenen, indien hy my tot zynen Erfgenaam aanstelt, en, in dat geval, beloove ik hem, dat ik niets onbeproefd zal laaten om zynen naam in den Denker te vereeuwigen.

R.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 256.
Den 23 November 1767.

[Weinige menschen zyn, waarlyk, in alle opzigten, Menschlievend.]

Probo beneficium qui dat, ex parte accipit.
P. SYRUS.

SChoon 'er menschen zyn die niets voor een ander over hebben, en zig in 't minste niet bekommeren, met het gene hunne medemenschen wedervaart; ik denk evenwel dat de zulken geen groot getal uitmaaken. In veelen vindt men ten minsten eenige goedhertigheid, eenig medelyden, en eenige neiging om het heil van hunnen evenmensch te bevorderen. Sommigen toonen zulks door Aalmoesen te geeven; anderen door verlegen en te raaden, te regt te helpen, en eenige moeite te doen voor hun die bystand behoeven; anderen wederom door by vermogenden onderstand voor behoeftigen te verzoeken. 't Is zeer goed dat elk zig in deezen kwyte, naar zyne bekwaamheid en vermogen. Een ryke behoort overvloediglyk medetedeelen, iemant die tyd en bekwaamheid heeft om de belangen van Weduwen en Weezen te handhaaven, daar van zyn werk te maaken, in zo verre zig daar toe gelegenheid aanbiedt; en hy die 't een noch 't ander kan doen, maar invloed heeft op anderen die 't doen konnen, behoort dien invloed ten nutte van armen of verlegenen te gebruiken, Maar men doet kwalyk, en vertoont gebrek aan waare Liefde, wanneer men op verscheiden wyzen goed konnende doen, zig tot ééne manier bepaalt uit vasthoudendheid, of uit luiheid, of uit zekere grillige verkiezing. De Heer DEUN is een man die 'er zeer wel inzit, hoewel men 't hem niet aan zou zien, zo eenvoudig ziet hy 'er uit. Hy is geen Liefhebber van Figuur te maaken

in de Weereld. Dat komt wel; want figuur maaken kost geld, en hy is voor de zuinigheid. DEUN geeft Aalmoesen op zyne manier, dat is hy geeft sober. Maar hy heeft veele ryke bekenden, daar onder zeer milddaadige Luiden. By die Vrienden loopt by vry wat op. Geduurig heeft hy weêr nieuwe arme kalanten aan de hand: want men weet dat by hem een goed Comptoir is. Hy weet den nood der behoeftigen treffend voor te stellen. Zelfs zal hy 'er ook wat aan doen, zegt hy, maar alleen is 't hem te zwaar. Dus verzamelt hy goede sommetjes, die hy getrouwlyk uitdeelt; maar 't gene hy 'er by ligt is weinig of niets. Ondertusschen is hy de milddaadige man. De armen zegenen hem. Zulk helpen van behoeftigen prys ik in Monsr. *Vrymoed*, die niets te geeven heeft, en zelfs maar even aan de kost kan komen: maar ik misprys het in den Heer DEUN, die zig vry wat laat voorstaan op zyn goeddoen, doch ondertusschen zyn geld in zyn zak houdt.

De Heer HULP is van een anderen smaak. Die Heer heeft geen zin in bédelen. Hy wil niet gaan vraagen voor een ander, zo min als voor zig zelven; want hy zou niet gaarne *resus* lyden. Wat dan? Wil hy dan zelf liever braaf in de beurs tasten? Gantsch niet? Hy is noch voor geeven noch voor ontvangen. Wil hy zynen evenmensch dan niet helpen? O ja! met hert en ziel. Niemant die hem kent kan daar aan twyfelen. Hy is al driemaal Diaken geweest, heeft tegenwoordig nog twee Voogdyen, en 'er meer gehad, zonder ooit een duit voor zyne moeite te rekenen. Hy bestiert de zaaken van de Weduwe..... zet geld uit voor deezen en genen. Geeft goeden raad aan verscheiden menschen die zig niet weeten te redden, en zal niet ligt iemant afslaan die hem om hulp in 't één of ander geval verzoekt. Hy is waarlyk bereidvaardig om elk dienst te doen, en 'er ook bekwaam toe; zynde ervaaren in burgerlyke zaaken en een halve Advokaat. Maar men moet hem niet om geld aanspreeken. Geeven is zyn zaak niet. 't Is waar hy heeft overvloed, en noch Vrouw noch Kinderen. Hy verklaart ook voorneemens te zyn nooit te trouwen: doch dat doet 'er niet toe; hy kan van zyn geld niet scheiden. De Heer HULP is van veel nut in de Weereld: maar hoe veel meer nut zou hy nog doen, hoe veel braaver mensch zou hy zyn, en hoe veel aangenaamer in de oogen van het Opperwezen, indien hy by zyne behulp-

zaamheid ruime mededeelzaamheid voegde! Zyne Vast. houdend heid is een lelyke vlek in zyn Charakter.

Daar zyn menschen die tot het tegenovergestelde uiterste vervallen. Zulk een is Myn Heer DE MILDE. Die Heer is zeer goed geefs. Geld, Kleederen, Eetwaaren worden 'er tot zynent in menigte uitgedeeld. Daar hy 't wel besteed denkt te zyn, geeft hy niet zelden eene goede som tevens. Maar alle Liefdewerken schynen by hem in 't Aalmoesen geeven begreepen te wezen. Van eenigen tyd en moeite te besteeden om iemant te helpen, die geen geld maar goeden raad of anderen bystand behoeft, heeft hy een afkeer. Immers hy gelieft dit nooit te doen, en laat zyne naaste Bloedverwanten liever door Vreemden helpen, dan dat hy 'er een voet om verzetten zou. Verzoekt men hem iets ten nutte van een ander op zig te neemen; ‘hy verzoekt verschoond te zyn; hy heeft geen tyd; 't is zyn zaak niet zig met zulke dingen te bemoeijen; is het mensche behoeftig daar men hem van spreekt, hy wil gaarne wat geeven: maar zig te steeken in de dingen van anderen is hy nooit voor geweest, men behaalt 'er dikwils meer stank dan dank door, enz.’ Dit is zyne beleefde manier van weigeren. Treft men hem in een kwaad humeur, of heeft hy niet veel agting voor den Verzoeker, dan moet men verwagten zig te hooren toeduuwen, ‘Meen je dat ik niets te doen heb in de Weereld dan een ander zyn nesten te redden? Ik heb werk genoeg met myn eigen zaaken in order te houden’. Een zonderling Charakter, mag men denken. Zo milddaadig, en tevens zo ongenegen om zynen evenmensch eenigen dienst te bewyzen, buiten zyne schade. 't Luidt vreemd. Die den Heer DE MILDE kent bevroedt 'er, ondertusschen, ligtlyk de reden van. De man is niet vasthoudend, maar hy is vadsig en lui.

Zulk eene Liefde des naasten, als in de gemelde persoonen gevonden wordt, is zeer onvolkomen; ja men mag billyk twyfelen of 'er wel waare Liefde in hun huisvest. Veelligt spruit hun goed doen uit andere beginselen, by den éénen uit een' woelagtigen en bemoeizieken aart, by den anderen uit Roemzugt, uit begeerte om een goeden naam te hebben, of te praalen met zyne milde giften. En misschien is ook een voornaam roersel dat men zyne Conscientie, door op de eene of andere manier eenig goed

te doen, te vrede wil stellen, en onzen lieven Heer, ware het mogelyk, dus paaijen, die men weet dat zonder werken der Liefde niet behaagd kan worden. Hy die zynen naasten waarlyk lief heeft gedraagt zig anders. Hy doet met vermaak wel op allerhande wyzen. Geld, tyd, moeite, alles heeft hy over voor zynen evenmensch; en 't is alleen by mangel van vermogen, niet van goeden wil, dat hy zig niet op alle soorten van Liefdewerken even zeer toelegt.

Ik agt het niet ondienstig hier van eene byzondere manier van goed doen te gewaagen, waar van in 't algemeen weinig werks gemaakt wordt, te weeten van anderen de middelen te verschaffen om voor zig zelven de kost te winnen, of hun daar in behulpzaam te wezen. Dit kan geschieden door voorspraak, of *Recommandatie;* maar ook, waar op ik eigenlyk zie, door ten hunnen behoeve eenig geld uit te schieten. Zelden is 't noodig, in die gevallen, iets te *geeven:* doorgaans voldoet men zo wel of beter met *leenen*, mids men 'er niet te zeer op gesteld zy om *iets weder te hoopen*.

Zo kan men, met vrugt, eenen arbeider of uitventer van geringe waaren, eenig gereedschap, eenig werktuig, eenigen voorraad van goederen om te koop te veilen, bezorgen, op voorwaarde dat hy 'er ons de waarde by gelegenheid van voldoe, zo hy kan, of ook zonder deeze voorwaarde, naar dat men 't geraaden vindt. Den ontvanger onder de verpligting te leggen van ons naderhand te voldoen, kan zyne nuttigheid hebben, om hem te vlytiger te maaken: ook treft men somtyds menschen aan, die op geene andere voorwaarden iets willen aanneemen. Doch men behoort, in zulk een geval, 't geleende nooit te rug te eischen, ten zy de leener, in beter omstandigheden gekomen zynde, 't zeer gemaklyk betaalen kan. Tot deezen Tak der goeddaadigheid behoort ook iemant geld op Intrest te geeven, op dat hy daar mede zynen handel voortzette. Ik wil hier niet aanpryzen dat men zyn geld op renten geeve aan zeer welgestelde Luiden, die wegens hunne uitgebreide Negotie, of om dat ze hunne *Effecten* niet verkoopen willen, eenige penningen van anderen verkiezen te gebruiken. Dat is geene Weldaadigheid. Dien 't geld schiet wordt daar mede, somtyds,

ruim zo veel dienst gedaan, als hem die 't ontvangt. Ook is myne meening niet aanteraaden dat men zeer gereed zy om byna ieder een, die 'er om vraagt, geld op te schieten. Dan zou men zig zelf en de zynen dikwils benaadeelen, zonder anderen wezenlyk en op den duur te helpen. Men zou zyn geld dan niet zelden leenen aan menschen die 't roekeloos waagen of dertel verkwisten, die reeds aan den grond zitten, en door onzen onderstand slegts in staat gesteld worden om 't wat langer te rekken, en naderhand des te grooter gat te maaken. Maar ik bedoel menschen van vermoogen voor den geest te brengen, dat zy verpligt zyn min vermogenden, eerst beginnende jonge luiden, of anderen, die met hun eigen geld niet Negotieeren konnen, uit hunne Kas te ondersteunen; mids ze geene reden hebben om derzelver eerlykheid, of vlyt, of bekwaamheid in hun beroep, te verdenken. Door dit middel kan men veel nut, doen, nyverheid aankweeken, en zig 't vermaak bezorgen van zynen medemensch, door zyn toedoen, uit eenen bekrompenen tot eenen welgestelden staat verheven te zien; en dat buiten zyne schade. 't Is waar, 't kan anders uitvallen; en men kan ook bedrogen worden. En om deeze reden wil de Heer DE MILDE, die zo veel aan de armen geeft, nooit iets *a deposito* geeven om iemant voort te helpen. Hy is te bang voor schade om dat te waagen, en heeft zig daarom tot een regel gesteld zulke verzoeken altoos asteslaan. Ondertusschen zou hy, somtyds, meer wezenlyk goed doen met een eerlyk en naarstig Jongman een sommetje gelds te betrouwen, dan met Aalmoesen te geeven aan luiden daar veel slegt volk onder loopt; en 't zou te gelyk veelligt voordeeliger wezen voor zyn beurs. Doch al ware dit zo niet; ik kan 't in den Heer DE MILDE, en zyns gelyken, geenszins goedkeuren dat zy ten nutte hunner Medeburgeren niet eenige risico gelieven te loopen, daar zy dikwils, ten voordeele van zig zelven, in hunne Negotie veel meer waagen. In zulke Heeren, die kisten vol geld hebben staan, en egter weigeren een nyver, bekwaam en braaf mensch, die geld noodig heeft, daar mede by te staan, kan ik niet gelooven dat waa-

re Goedhertigheid, zuivere Liefde tot den Naasten, gevonden wordt.

Tot deeze laatste bedenkingen, heeft my de volgende Brief gelegenheid gegeven.

Heer Denker!

IK ben een Boekverkooper, en al myn leeven een Wurm geweest in de weereld. Ik doe myn best om voort te komen, en voor my en myn Huisgezin ordentlyk de kost te winnen: maar ik heb het waarlyk niet breed. Myn zaaken staan wel niet kwaad, God lof! Ik ben tot nog toe in staat om elk het zyne te geeven, tot een duit toe; doch ik zou 't gaarne wat ruimer hebben, want ik moet my met myn Vrouw en Kinderen sober behelpen. 't Ontbreekt my niet aan vigilantie, en, mag ik het zeggen, ook niet aan bekwaamheid, maar eigenlyk aan Geld. Geld is de ziel van de Negotie, by ons Boekverkoopers, zo wel als by Kooplieden, Myn Heer; en dat heb ik niet. Myn kleine sluivertje dat ik bezit, kan niet toereiken om iets van belang te onderneemen. Gy weet wel, Myn Heer, dat Papier en Inkt, Pennen, Ouwels en Lak, te verkoopen, en voor eenige weinige Comptoiren de Schryfboeken te bezorgen, niet veel maaken kan om een Huishouden te maintineeren. Ondertusschen is dat een voornaam deel van myne kostwinning. Ik debiteer ook wel Boeken van andere Boekverkoopers, zo veel ik kan: maar in die Koopmanschap is 't verval deerlyk, nadien tegenwoordig de huizen van alle fatsoenlyke Lieden afgeloopen worden, door de Boekverkoopers Jongens, zo dra 'er een nieuw Werkje uitkomt: zo dat één Heer somtyds een dozyn Exemplaaren van 't zelfde Werk krygt. Ik kom dan dikwils te laat, hoe zeer ik myn best doe om van de eersten te wezen; te meer om dat myne inhaalige Confraters, als zy een pakje voor my ingeslooten hebben, eerst hunne Exemplaaren overal rond zenden, ook wel by myn klanten, eer zy my myn pakje beschikken. En 't schynt, ik ben niet genoeg in den naam om de Pakken direct aan my geädresseerd te krygen, schoon ik 't al dikwils aan de Buiten-boekverkoopers verzogt heb. Ik heb nu en dan zelf iets gedrukt. Maar ik moet het al meest voor misdruk verkoopen, of laaten het leggen, en ben 'er schier altyd ongelukkig in geweest. Hier van kan ik de reden wel nagaan. Om laffe, zotte, en vuile dingen uittegeeven, ben ik te eerlyk en te deugdzaam, of zo gy dat liever gelooven wilt

(want ik weet Boekverkoopers hebben een kwaaden naam) te groots. Ik kan van my zelven niet verkrygen, iets te drukken dan 't gene deftig en leezenswaardig is. Ondertusschen, kleine Stukjes van dien aart, hoedanig ik wel eenigen heb uitgegeven, hebben weinig aftrek. Ze zyn zeer zelden intressant genoeg om 'er een Boekverkooper zyne Rekening by te doen vinden. En om een Boek van eene tamelyke dikte te drukken, mankeert het my aan geld. Op een ongebonden Verkooping, gelyk wy dat noemen, onder de Boekverkoopers, kan iemant die geld heeft, ook nog wel eens goed voordeel doen. Wy hebben in 't kort verscheiden Verkoopingen gehad; daar was wel wat op dat my leek, maar aan de penningen ontbrak het my. Had ik maar een agtste part of tiende part van 't gene een voornaam Werk op een Verkooping gaat, ik was klaar, en zou dan met zo veel van myn Confraters aanspannen om 't samen te koopen. Dat doen nu onze voornaamste lui wel, daar ik niet by te pas kom. Doch, helaas! ik kan geen één duizend Guldens besteeden, of ik zou my zelven vast werken. Wat raad, Myn Heer? Kont gy my niet aan wat geld helpen? Ik wil 'er een ordentlyke Intrest van betaalen. Trouwens gy hebt het zelf misschien niet breed, gelyk de meeste Auteurs. Liever wil ik u verzoeken menschen van vermogen eens te beduiden, in één uwer weeklyksche Geschriften, dat ze my en myns gelyken wat geld op Intrest moeten geeven, dat ze hier door niet of zeer weinig zouden waagen, en 'er hunne Medeburgers een wezenlyken dienst door doen. My dunkt, het is onverantwoordelyk dat de meeste ryke Lieden zo vreeslyk bekommerd zyn voor hun geld, dat ze een eerlyk nyver Man, die geen Capitaal heeft, byna niets betrouwen. Indien ik vyf of zes duizend Guldens kon krygen, ik houd my verzekerd ik was binnen 10 jaar een Man in staat. Doch ik heb al meer dan eens myn hoofd gestooten, en durf het niet wêer vraagen, ten zy gy hier eens over schryft, en ik merk dat zulks invloed heeft op myne bekenden van vermogen. Ik ben,

MYN HEER!

Uw Ootm. Dienaar

LIBELLIO.

***

Of ik het breed heb of niet, is niet noodig te melden. Schoon ik geld te missen had, hoe kreeg het de man, zonder dat ik my aan hem ontdekte? 't gene ik niet geraaden vind. De Heer *Libellio* begrypt het wel, van my liever te verzoeken over dit onderwerp eens te schryven. Dit heb ik nu gedaan; en indien hy inderdaad zulk een Man is als hy voorgeeft, durf ik zyne goede bekenden van vermogen wel raaden hem geld te schieten. Zyne manier van Schryven doet my gunstige gedagten zo wel van zyne bekwaamheid, als van zyne degelykheid opvatten.

C.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 257.
Den 30 November 1767.

[Brief van Batavia over de geringe verandering, die 'er by de Oostindievaarders, ten goede, bespeurd wordt.]

Coelum, non animum mutant qui trans mare currunt.
HORATIUS.

Myn Heer!

IN de verwagting dat UE nog niet opgehouden heeft met Denken en den vrugt daar van uwe Landsgenooten medetedeelen, laat ik U E deezen toekomen, hoopende dat deeze niet min plaats moge vinden dan andere Brieven van myne hand, vry lang geleeden en onder eenen anderen Hemel geschreeven. Uwe Correspondentie strekt zich dus uit tot *Neêrlands* hoofdstad in de *Indiën*, waar ik my tegenwoordig bevind. Welk een Staats- en plaats-verwisseling, myn Heer! Ruim twee jaaren geleden telde ik my zelven, en werd van anderen gerekend, onder den bloem der *Nederlandsche* jeugd, op een onzer Hoogeschoolen, en ik durf zeggen den korten tyd van twee jaaren, daar besteed, in eenige voorberei-

dende studiën (want het stondt nog niet vast waar toe ik my begeeven zou) niet geheel vrugtloos doorgebragt te hebben. - Dan de ongelukkige vroegtydige dood myns Vaders, wiens boedel geheel niet aan de verwagting beantwoordde, en het daar uit voortspruitende onvermogen myner Moeder om my voort te laaten studeeren, zyn de oorzaaken van de verandering myner omstandigheden. Ik zou met een weinig gunstbedelens wel aan de Studie hebben kunnen blyven; ja 't werdt my genoegzaam als aangebooden door Vrienden myns overledenen Vaders, die myne Moeder met raad en daad bystonden in haare droeve en bezwaarde omstandigheden: maar een laag afhanglyk schepzel te weezen, dat anderen na de oogen moest zien, kon myn eerzugtig hart niet dulden. Of ik, in het afslaan of niet in opmerking neemen hunner aanbiedingen, gelyk gehad heb dan niet, zal mogelyk verschillend beoordeeld worden; doch ik handelde ten dien tyde, naar myn beste inzien en heb deswegen nog geen berouw. - Ik verkreeg, naar wensch, een goed baantje, gelyk men het noemt, en ben gelukkig in de *Indiën* gekomen, waar ik my, boven myne verwagting, begunstigd vind, en heuchlyke voor-uitzigten heb, indien de Hemel myn leeven spaart en my gezondheid verleent. Ik hoop myne waarde Moeder nog eens uit haaren druk op te beuren, en het leedweezen, 't geen ze over myn weg gaan hadt, door eene blyde en gezegende t'huis komst te vergoeden.

Gy zegt mogelyk by u zelven, Heer DENKER! wat heb ik te doen met dit berigt van een verloopen *Student*, van een *Oost Indieschvaarder?* Doch neem dit kort verhaal myner omstandigheden niet kwaalyk; alle menschen spreeken gereed van zich zelven, en dit heeft byzonder plaats, wanneer hun iets aanmerkelyks is overgekomen, of wanneer hun staat eene groote verandering ondergaan heeft. Daarenboven vertelt een *Oost-Indieschvaarder*, wilt gy my in dat licht beschouwen, gaarne: ik wilde my, dus ver van u afgescheiden, eenigermaate doen herkennen: en ik vertrouw gy zult de volgende aanmerkingen, eene plaats waardig keuren in uwe weeklyksche Vertoogen, indien gy nog aanhoudt met dezelve uit te geeven, waar aan ik weinig twyfel. Zy betreffen een

onderwerp, 't geen ik van naby waargenomen en beschouwd heb, een gemeen onderwerp, wel is waar, doch niet te min, eenige oogenblikken de aandagt myner Vaderlanderen waardig.

Menigmaal heb ik gelegenheid gehad om, op de reis, my de volgende regels van Vader VONDEL, in *zynen lof der Zeevaart*, te herinneren

> ‘Vermids ter wereld ook bestaan moet alle ding,
> By wetten, by gezag, by tugt en ordening,
> Zo neemt men 't oog hier op; men eert 'er goede zeden;
> Men predikt 'er het woord; men oefent 'er gebeden:
> Men spant 'er heilgen raad; het vierschaar eischt zyn recht;
> Men straft 'er divery, twist, vloeken en gevegt,
> Met dagh, gevangenis, kielhaalen, boejen, slagen,
> *En temt ze die op 't land geen weelde konnen draagen*’.

't Lust my, in eenigen persoonen, die myne Reisgenooten waren, deezen laatsten regel te toetsen. Ik wil niet spreeken van ruigt en schuim van volk, dat de zuurste en hardste zeearbeid uitstaat, om 't met groote moeite en in hachlyke gevaaren verdiende geld, verkwistend, doortebrengen, die dus in eenen eigenlyken zin *om hunne weelde getemd worden*. Ik zal slegts, uit veele voorbeelden, 'er drie ophaalen, die ik best kende in hunne afkomst en geaartheid, en op welke gevolglyk myn oog ook 't meeste viel. Zy kunnen eenigzins tot proeven dienen van den invloed die het *Zee*- en wel inzonderheid het *Oost-Indieschvaaren* heeft op de hervorming of beterschap van zeden.

De eerste was een jong Heer van myne jaaren, myn geweezene tyd-genoot op de Academie, opgeleid tot Predikant; doch zyn slordig gedrag noodzaakte zyne eerlyke Ouders hem van de Hooge School af te neemen. Zy werden te raade hem naar *Oost-Indien* te zenden, op 't Schip hadt hy de bediening van Botteliers-maat. GODFRIED *****, (om alleen zyn voornaam te melden,) was trosch van aart, niet misdeeld van natuurlyke lichaams en ziels vermogens; zyne Ouders en Vrienden, met hem ingenomen, hadden hem als dronken gemaakt van laat-

dunkendheid; hy droomde in zyn' Studente jaaren reeds van eene aanzienelyke standplaats te bekomen, een ryk Huwelyk te doen en dus in de Kerk en in de Wereld eene rol overeenkomstig met zynen inborst te speelen. Maar in 't laatste jaar zyner Studie keek de Aap zo zeer door den mouw, dat het niet langer te bedekken was, gelyk men reeds eenige maalen gedaan hadt. - Gansch tegen zyn zin moest hy de Hooge School, en met dezelve zyne hoogvliegende vooruitzigten, vaarwel zeggen. Aan scheepsboord komende en my daar vindende, was het hem eenigzins troostlyk, niet alleen eene oude kennis, maar eene geweeze Medestudent aan te treffen. En schoon wy in vroegeren tyde weinig ommegang met elkander gehad hadden, zogt hy nu myne gemeenzaame verkeering. Hoe zeer was hy veranderd van dien hy voorheen was! In stede van lustig en vrolyk, volgens zyne natuurlyke inborst, was hy gemelyk, knorrig, altoos onvergenoegd; hy kon, (niet in aanmerking neemende, dat ik met myne eigene verkiezing den tocht ondernam, dien hy als gedwongen deedt,) in geenen deele begrypen, hoe ik in alles my wist te schikken, naar myne verwisselde omstandigheden en daar in zelve vermaak te vinden: want ik volbragt, om dit, in 't voorby gaan, te zeggen, de reis met het hoogste genoegen. Hem een en andermaal aanspoorende tot een even gelyk moedig gedrag: daar het nu toch niet anders kon weezen, vervloekte hy, met de schriklykste vloeken zyne voorgaande Dwaasheid, die alle zyne gemaakte ontwerpen eensklaps in duigen gegooid hadt. - Deeze zyne gemelykheid duurde tot dat wy aan de *Kaap de Goede Hoop* kwamen. Hier ons eenigen tyd ophoudendende kreeg hy de landlugt in de neus en met dezelve een nieuw leven. Aan de andere zyde van de *Kaap* voerde hy over 't algemeen eene geheel andere taal, en los genoeg van tong om alles wat hem op 't hart lag te zeggen, deedt hy, onder meer andere voorstellen van gelyken aart, dit volgende. ‘Ik heb daar aan land zynde genoeg gezien om myn ouden moed te hervatten; de Meisjes te ***** hebben my te dikwils gezegd dat ik een lieve Jongen was en 'er wel uitzag, dan dat ik aan de waarheid daar van eenigzins zou twyfelen; dit voor-

deel, mag ik het in de *Indiën* overbrengen, waar toe ik nu wel hoop heb, gepaard met eene welbespraakte tong, niet onervaaren in de taal der Jufferen, en eene bekwaame hand om op 't eene of 't andere comptoir eene plaats te krygen, zal my weldraa de gunst doen verwerven van eene half blanke Juffer; want wat bruit my de kleur als 'er maar geld is, geld is de ziel van de zaak, de ziel van het Huwelyk, en dan zal ik zeker veel beter, veel grooter figuur slaan, dan ik oit zou hebben kunnen doen, een zwart rok geworden zynde. Myn hart brandt om in het *Oosten* myn geluk, op die wyze, te beproeven'. - Hy bevestigde dit zyn ondeugend voorneemen met een half honderd van de nieuwste vloeken, op 't Schip geleerd. - Ik ergerde my over zyn oogmerk en onbeschaafde taal, ronduit verklaarende geene gemeenschap meer met hem te willen hebben, indien hy dien voet hieldt en met zulke laage inzigten bezield was. Hy bedankte my, van zynen kant, met een schamperen glimplach, zeggende, 'een goed woord voor my te zullen doen om voor Domine of Zieken-trooster naar huis te kunnen vaaren: dewyl zulke naauwgezette zielen, als ik, toch in de *Indiën* niet zouden te regt raaken'.

Sints leefden wy als Vreemdelingen, alleen hield ik het oog op zyn gedrag. Hy vervoegde zich by soortgelyke ruimer Zielen, en nam van dag tot dag in ruwheid toe; de geringe overblyfzels eener taamelyk goede opvoeding gingen geheel verlooren. Gy zult ligt denken, Myn Heer, dat GODFRIED *****, in zyn *Oost Indiesch* Ontwerp zo min slaagde, als in zyne uitzigten op de Academie, en gy denkt overeenkomstig met de waarheid. Wy hadden 't oogmerk onzer reize naauwlyks bereikt en den voet te *Batavia* aan land gezet, of hy sloeg met zyne kameraats aan 't ligtmissen; hy vondt zich eerlang, om een sober bestaan te hebben, genoodzaakt dieper landwaards in te trekken. Wat hier van worden zal weet ik niet, maar wel hoogwaarschynlyk, dat hy zyne buitenspoorig groote eer en geldzugtige oogmerken langs deezen weg nimmer zal bereiken. - Zouden, dagt ik by my zelven, de Ouders van deezen Jongeling niet veel beter, veel voorzigtiger gedaan hebben met hem onder hun oog en opzigt te houden, en 't een of 't ander te hebben laaten leeren? Zon-

den zy hem, naar *Oost Indiën* zendende, niet naar 't land zyns verderfs? Zy onthieven zich, wel is waar, dit doende, van veel moeite en zorge, die zy anderzins zouden hebben moeten neemen; de ongeregeldheden, welke hy in een zo ver afgelegen gewest bedryft; loopen hun niet in 't oog: maar zyn en blyven het egter geene ongeregeldheden, ongeregeldheden van hun Zoon! die mogelyk 't ontzag van 't Vaderlyk bestuur geheel ontweeken, tot veel spooreloozer uiterstens overslaat, dan hy anders zou gedaan hebben.

Deeze en soortgelyke gedagten schooten my dikwerf te binnen, wanneer ik, geduurende de reis, het oog sloeg op JAN GOEDBLOED, een Zoon uit een talryk burger huisgezin, min schrander dan zyne Broeders, en, uit die oorzaake, de verstooteling zyner Ouderen. Hy was door dit verstooten en kleinagten mismoedig geworden, en hadt in die mismoedigheid zich aan eenige ongeregeldheden overgegeeven. Uit deezen namen zyne Ouders, (hoe verkeerd, hoe vooringenoomen moet hun hart geweest hebben!) gelegenheid, als nu genoegzaame reden hebbende, om hem op de vaart te zenden, en dien ballast het zee gat uit te stuuren, en *Oost-Indiën* werdt als de langste reis boven andere verkooren. De partydigheid, of moet ik het boosaartigheid noemen? hadt na geene goede gelegenheid voor den Jongen willen omzien, hy voer voor slegt Matroos. Eenige kennis aan my hebbende, van onze kindsche schooltyd af, klaagde hy in 't eerst dikwyls over zyn lot. Ik had deernis met den ongelukkigen Knaap, en deedt wat ik kon om hem op te beuren. Maar met den tyd, aan 't scheepsleven gewoon geworden, werdt hy geheel onverschillig omtrent zich zelven. - De weinige eerzugt, welke in zyne Ziel gehuisvest hadt, en, in den beginne, nog by wylen boven kwam, geraakte te eenemaal weg: hy zag niet langer na my om, en verzonk in de laagheden van de gemeenste knaapen, die aan boord waren. Wat hebben zodanige Ouders niet te verantwoordden! Dat kind, 't welk, door de mindere maate van natuurlyke bekwaamheden, eene grootere maate van hun toevoorzigt verdiende, wordt daar van geheel beroofd en aan zich zelven overgelaaten! Zedert myne aankomst heb ik niets van hem vernomen.

GERRIT HANDEL is de derde, van wien ik UE. iets

dagt te melden. Van zynen Vader tot den Koophandel opgebragt, en wel onderleid met de kundigheden daar toe noodig, ja zelf afgerigt op de kromme streeken in den koers des handels, ging hy na het Oosten, om zyn Fortuin te maaken: dewyl hy wat te ligt voor 't geld gerekend werdt, gelyk men spreekt, om hier aan land te blyven. In dezelfde buurt met hem groot gemaakt zynde, hielden wy veel verkeering op ons klein Gemeenebest. Hy vormde allerleie plans en ontwerpen, hoe hy het best zou aanleggen om spoedig ryk en groot te worden, hadt altoos het hoofd en den mond vol van ryk t'huiskomende *Oost Indievaarders*, en hoopte eens dat getal te vermeerderen, en, naa eenigen tyd in het spoedig ryk maakend *Oosten* doorgebragt te hebben, met luister in zyn Vaderland te verschynen. Ik hield hem voor oogen de spreuk van een Grieksch Dichter, wie wil my niet te binnen schieten,

Geen Man wordt eerlyk Ryk, die 't Schielyk worden kan.

Doch hy hieldt zich aan eene andere Spreuk, ruim zo bekend, en meer in deeze gewesten opgevolgd, dan die ik bybragt, *Hebben is hebben krygen is de Kunst*. Ik wenschte hem eene genoegzaame maate van Voorzigtigheid toe in het volgen van dien grondles der vuile Eigenbaat. Hoe ver hy zich daar aan houdt weet ik niet; doch hy zal, indien het geluk voortaan hem zo wel wil dienen, als het hem in den beginne minnelyk toelacht, wel slaagen. Hy heeft zich reeds in de gunst van een aanzienlyk Heer ingedrongen en het oog op een ryk Nigtje van zyn Patroon laaten vallen: 't meeste waar voor ik, zynenthalve, zorg is dat hy de weelde niet zal kunnen draagen.

Veel van de voorgemelde verschillende was PIETER K***. dien ik egter hier ter aanmoediging zal plaatsen. Deeze de Zoon van eene geweezene Meid myner Ouderen, hadt braaf leeren leezen, schryven, en rekenen, en was, volkomen uit eigen verkiezing op de vaart gegaan, en voor het onderneemen deezer groote reize, aan het Scheepsleven gewoon, door een reisje of twee naa de *Middelandsche Zee* gedaan te hebben. Hy verkreeg, binnen kort, door zyne dienstvaardigheid en bekwaamheden, en trouwe, de gunst des Schippers; die zyne verdiensten weetende en er-

kennende, niet naliet om terstond, als wy te *Batavia* gekomen waren zorg voor hem te draagen: en hy staat door zyne bekwaamheden kans om langs eenen vry wissen weg zyn Fortuin te maaken. Hy behoeft zich zyner laage afkomste niet te schaamen; hy bezit een eerlyk hart; en is dit in 't algemeen overal de beste en zekerste waarborg van geluk, 't is zulks byzonder in deeze Gewesten.

De bygebragte voorbeelden toonen genoegzaam, hoe, over 't algemeen, het *Temmen der Zeevaart van hun, die op 't land geen weelde kunnen draagen*, weinig te beduiden hebbe. In 't eerst zyn die weelderige knaapen wat ontzet, door de groote verandering van levenswyze, en zy vinden zich voor eenigen tyd versteeken van voorwerpen en gelegenheden om bot te vieren aan hunne eertyds opgevolgde lusten; - doch zy gewennen aan het eerste, en den voet aan land zettende komen zy in de oude, zo niet in een veel erger wereld. 't Getal der geenen die 'er door verslimmerd zyn, zal dat der gebeterden ver overtreffen. En zo zeer als ik braave Jongelingen, die in 't Vaderland niet naar wensch kunnen voortkomen, durf uitnoodigen om my te volgen, zo zeer raad ik allen, die slegte zeden of verkeerde inzigten hebben, af van immers de reis naa 't *Oosten* te onderneemen. Ik blyf, naa dienst aanbiedenis en groete,

MYN HEER!

Uw ed. Dw. DIENAAR
*****.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 258.
Den 7 December 1767.

[Over de Knorrigheid, 't Pruttelen, &c.]

- - - Re ipsa repperi
Facilitate nihil esse homini melius. -

TERENTIUS.

DAar is een kwaad onder de Zon, dat men *Knorrigheid* noemt. Ik weet niet wie 'er erger aan is, een knorrig mensch, of zy die met een zodanigen moeten omgaan: wel dat beiden te beklaagen zyn. Dit zal my elk gereedlyk toestaan, die ooit zelf een knorrige bui had, en immer iets had te maaken met een Knorrepot; en ik denk niet dat dit blad in handen vallen zal van iemant, die van 't een of 't ander geene ondervinding heeft. Gelukkig zou de menschelyke samenleeving wezen, indien 'er niet geknord wierd. Ik zal hierom heden myn best doen om het pruttelen en grommen uit ons Vaderland te verdryven, zo veel ik kan. Luiden die al knorrende grys geworden zyn, onderneem ik niet te geneezen: maar ik zou gaarne iets toebrengen om hen, in welken de kwaal niet zo verouderd is, te helpen. De meeste menschen hebben 'er wat

van; en 't betert 'er niet op met de jaaren, als men 'er niet tegen op zyn hoede is.

Om my wel te verstaan, gelieve men op te merken dat ik niet spreek van *Kyven* maar van *Knorren*. Eens helder uit de borst te Kyven wil ik niet afkeuren, als men 'er goede reden toe heeft, en zig wagt voor onbetaamelyke uitdrukkingen, en te heftigen toorn, waar door de Drift meester wordt over 't Verstand. Het is gezonder, en dikwils van beter gevolg, iemant die ons beledigd heeft, hartig te zeggen daar 't op staat, en eens wakker doorteneemen, dan het ongenoegen optekroppen. *Knorren* is een ander ding, een sleepende Kwaal, minder hevig maar veel langduuriger. 't Vertoont zig by aanhouding, of komt, na eenige tusschenpoozing, telkens op nieuw te voorschyn.

De Knorrigheid is een gevolg van eene verdrietige gesteltenis van Geest. Het is zeer bezwaarlyk, indien niet onmogelyk, verdrietig te wezen, en niet min of meer te knorren. De beste raad, dierhalve, tegen de Knorrigheid is, zo veel men kan, zorg te draagen dat men niet verdrietig wordt, maar zynen geest in een vergenoegden en vrolyken luim houdt. Ik weet wel dat dit gemaklyker gezeid dan gedaan is, en wil ook gaarne erkennen dat het Temperament van den eenen mensch 'er veel geschikter toe is dan dat van den anderen. Nogthans geloof ik dat wy in 't algemeen meer doen konnen om ons voor verdriet te beveiligen dan men zig dikwils verbeeldt.

OTIOSUS is deerlyk pruttelig. De Verveelendheid straalt hem de oogen uit, en hy zegt zelf dat hy een verdrietig leeven leidt. 't Is niet moeilyk te raamen, waar 't hem hapert. De man heeft zyne affaires gequiteerd, en leeft stil. Toen hy nog in zyn' zaaken was, zag ik hem nooit onvergenoegd. Hy gaf toen elk goed en vriendlyk bescheid. Nu is 't al zeer gelukkig, indien iemant die hem aanspreekt geen graauw krygt. De Tyd is hem een last; hy is zig zelf in de weg, leeft verdrietig, en is hierom knorrig. OTIOSUS moest in zyn Winkel gebleeven zyn: doch dat ligt 'er toe. Hy behoorde nu zig zelven op de eene of andere manier bezigheid te verschaffen. Hy kan nog al wat knutfelen; hy kan Netten breijen; hy plagt nog al eens te visschen, ook wel eens te kolven, en hy was een Liefhebber van Histories te leezen, toen hy nog in zy-

ne affaires was. Dat was in dien tyd altemaal plaizierig, toen 't hem niet veel gebeuren mogt: maar nu hy overvloed van tyd heeft, schynt hy 'er geen vermaak meer in te hebben. Hy zit nu uuren agtereen met de handen over elkander: want Tabak rooken kan hy niet. De man geeft zig over aan 't verdriet, en wordt een Knorrepot, dat hy veel voorkomen zou konnen door zig de noodzaaklykheid opteleggen van altyd iets te doen, al was 't van nog zo weinig belang, en door zig meer te diverteeren.

Daar is een andere Oorzaak van Verdriet, namelyk dat men wat te veel op zyne verkiezing gesteld is. Hoe wel wy 't hier ook hebben mogen, altyd ontbreekt 'er wat aan. Geen mensch heeft het, in alle opzigten, naar zynen zin. Van luiden die, zig door eene onverzaadelyke Geldzugt of verregaande Staatzugt beheerschen laatende, zig zelven onophoudelyk kwellen om dat ze niet nog ryker zyn of nog hooger verheven worden, wil ik niet eens spreeken. Maar schoon onze begeerten zo buitenspoorig en onbepaald niet zyn; wy hebben 'er toch altoos die wy niet voldoen konnen. Maatiglyk te wenschen dat wy bevryd mogen raaken van 't gene ons onaangenaam is, of bekomen 't gene ons genoegen vermeerderen zou, staat zekerlyk vry, en kan geene kwaade gevolgen hebben. Doch indien wy daar te sterk op gesteld zyn, maakt ons het haaken naar 't gene wy niet verkrygen konnen verdrietig en gemelyk. Juffrouw KOREPHILE wordt elendig verveelend, volgens 't eenpaarig berigt van alle haare goede bekenden; en niemant twyfelt 'er aan of het is alleen om dat zy niet één Meisje krygt en reeds vier Jongens heeft, daar altoos haar hertlyke wensch is geweest om een Dogtertje. De Heer PHILAUTUS begint ook een regte Knorrepot te worden, dat regt jammer is; hy plagt altoos één van de aangenaamste menschen te wezen in gezelschap. Ik heb 't al eenigen tyd bespeurd; doch kon 'er de reden niet van bevroeden, tot dat ik die nu onlangs ontdekt heb. De jonge Heer PHILAUTUS heeft geen zin in Vaders Fabriek, waar in de oude man beslooten had hem optebrengen; en daar kwelt Papa zig zo zeer over, dat 'er al de fleur uitgaat. Met Broeder V. kan geen mensch meer omgaan, naar ik verneem, sedert dat het hem voor de

derde reize mislukt is zyn Zwager Ds..... te doen beroepen. Hy knort en pruttelt den geheelen dag, zelfs tegen zyne kalanten: zo dat de goede man (zeker hy plagt de kwaadste niet te wezen) zyne neering 'er nog by zal kwyt raaken. Ik heb medelyden met Broeder V., maar hy is evenwel ruim zo veel te beschuldigen als te beklaagen; gelyk zy allen zyn, die in 't midden van verscheiden wenschlyke omstandigheden zig in een verdrietig en gemelyk humeur toegeeven, om dat zy niet alles naar hunnen zin konnen krygen.

Een mensch, wiens neigingen men in zyne jeugd wat veel heeft opgevolgd, en die, vervolgens zyn eigen meester geworden zynde, naar zyne eigen verkiezing geleefd heeft, kan 't minst verdraagen dat hy te loor gesteld wordt. Hierom zyn aanzienlyke en ryke luiden niet zelden onhandelbaar en schrikkelyk knorrig, als zy eenigen tegenstand ontmoeten, vooral van zulken, die zy verre beneden zig schatten: want ze zyn gewoon ontzien te worden. En 't is meermaalen aangemerkt, dat oude Vryers en oude Vrysters lastige schepsels zyn, om dat ze sedert langen tyd alleen hun eigen zin hebben opgevolgd en alles gedaan wat zy wilden, zonder zig naar een ander te schikken. Hy is zekerlyk niet van de ongelukkigsten, die vroeg leert zyn' zin over te geeven, en zig te voegen naar de verkiezingen van anderen.

Ik moet niet nalaaten van eene oorzaak van ongenoegen en verdriet te gewaagen, die men meest vindt by luiden van smaak, en by liefhebbers van orde en naauwkeurigheid. ATTENTUS is 'er zeer op gesteld, dat zyn Tuin in de volmaaktste orde onderhouden wordt. Hy is regt een liefhebber, en heeft kennis van tuinieren; en gelyk hy in alles een net man is, mag 'er ook niets oneffen zyn in den Hof. Vindt hy dan eenig gebrek, gelyk hy dikwils vindt, (want het gene niemant anders ziet loopt hem in 't oog) dan maakt de man zig moeilyk, en wordt gemelyk; zo dat zyn arme jongetje dikwils een klap om de ooren gekreegen heeft, om dat de Tuinman een bloem op een verkeerde plaats gezet, of van een ander bed aardbeijen geplukt had, dan hem belast was. ARISTARCHUS was onlangs wel drie dagen van zyn streek, en schier niet te genaaken, om

dat zyn Boekhouder, in het Grootboek een streep gehaald hebbende, daar die niet wezen moest, met het uitschrappen een klein gaatje in 't papier gemaakt had. Ik ken een vernuftig en schrander mensch, die, gelyk meer luiden van verstand, kwalyk geslaagd zynde in de Negotie, Auteur geworden is. Hy schryft om geld, om dat hy zonder dat niet leeven kan, maar ook uit liefhebbery, en is inderdaad een man van smaak. Deeze man is in een geduurigen stryd met de drukfouten, die hy geheel tragt uitterooijen, maar te vergeefs. Als 'er dan in een afgedrukt blad nog een drukfeil gebleeven is, vervult de gevoeligste spyt den boezem van mynen Vriend, en hy heeft my zelf verteld, dat hy eens meer dan een halve nagt niet heeft konnen slaapen, om dat 'er een *komma* stond, daar een *punct* moest staan. Misstellingen van erger natuur beneemen hem den eetlust, en zulke wederwaardigheden, voor welken hy dagelyks bloot staat, maaken hem niet zelden zo knorrig, dat zyn Vrouw hem naauwlyks durft aanspreeken. Juffrouw NITIDA ligt geduurig over hoop met haare Naaisters, Mutsenmaaksters enz., om dat de Japon niet net genoeg aan 't lyf zit, of 'er zekere kleine gebreken zyn aan de *Negligé*. Die Dame kleedt zig zeer proper. Zy is niet voor de zwier, maar sterk gesteld op de netheid. Zy heeft in dit stuk een goeden smaak, en weet haare natuurlyke bevalligheden, door haar gewaad, in 't aangenaamste licht te vertoonen. Jammer is het maar, dat ze, als 'er één plooi te veel in de muts is, 'er zes in haar voorhoofd vertoont, die ongelyk veel meer misstaan, en door te veel gesteld te zyn op het uiterlyk sieraad, zig, in plaats van eenen zagtmoedigen en stillen geest, eenen gemelyken en knorrigen eigen maakt.

Het is zeker, dat iemant, die liefhebbery en smaak heeft, veele misstallen ontdekt, die anderen over 't hoofd zien, dat hy dienvolgens niet zo ligt te voldoen is als anderen, en geen genoegen kan vinden in dingen, die 't gros der menschen wonderlyk behaagen. Een keurig liefhebber van Poëzy treft maar zeer zelden een Dichtstuk aan, dat hem bevalt, terwyl luiden, die weinig of niets van de Dichtkonst verstaan, en geen smaak hebben van natuurlyke en onopgesmukte schoonheid in een Vers, al

zeer wel te vreden zyn met een stuk, dat zwierig en hoogdraavend is en tamelyk wel vloeit, zo dat zy 't met een zwetsenden toon konnen opdreunen dat het klinkt. 't Gehoor van een Kenner zyner Moedertaale wordt gekwetst door geringe Taalfeilen in eene Redenvoering, die een ander niet merkt, en hy verliest fomtyds het fraaije of nuttige van een gantschen volzin, om dat hy *de* hoort zeggen daar het *den* moest wezen. De zelfde onaangenaame aandoeningen ontvangt hy, by 't leezen in een boek, in geene zuivere taale geschreeven. Eene naauwkeurige kennis en eene fyne smaak berooven ons, dierhalve, niet zelden van genoegen, dat wy anders genieten zouden, terwyl ze daarentegen, wanneer wy 'er belang in stellen dat eene zaak net en in orde behandeld worde, 't gene dikwils niet geschiedt, ons ongenoegen veroorzaaken.

Ik bedoel, ondertusschen, geenszins Weetlust, Naauwkeurigheid, en een zuiveren Smaak haatlyk te maaken. Zelf ben ik 'er te groot een Liefhebber van, dan dat ik zulks zou konnen beöogen. Daar is, aan den anderen kant, zeer veel aangenaams te genieten voor een Man van smaak en liefhebbery, dat andere menschen ontbeeren. Bespeurt hy feilen die een ander over 't hoofd ziet, hy bespeurt ook schoonheden die een ander niet merkt. Een regt Kenner van Schilderyen staat verrukt over de menigvuldige fraaiheden van een Meesterstuk, die hy één voor één nagaat, daar een onkundige op staat te gaapen, zonder aandoening en met weinig vermaak. Een Liefhebber van Taal- en Dichtkunde, ontdekt bekoorlykheden in eenen uitmuntenden Schryver of Dichter, die anderen niet gewaar worden, en heeft dus in 't leezen van zulke Werken zeer veel meer wezenlyk genoegen. Kennis, Netheid en een goede Smaak verschaffen, inderdaad, geneugten, die aan 't gros der menschen onbekend zyn, die in eenzaamheid zo wel als in gezelschap, in slegt zo wel als in mooi weder konnen genooten worden, die geene wroeging agter laaten, den geest niet verwilderen, en zelfs veel toebrengen om ons voor verdriet te bewaaren. Doch men moet zorg draagen dat men door een al te groote Kieschheid geen ongeneugte raape uit het gene geschikt is om ons genoegen te be-

zorgen, en geen stof tot verdriet en kwelling op doe, uit een bron van Vermaak. Ten dien einde moet men alles op zyn regte prys waardeeren, en niet zo veel belang stellen in eene juiste Orde en stipte Naauwkeurigheid, als of het de gewigtigste zaak van de weereld ware. Een geringe ongeregeldheid in een Tuin, een Vlak of een Gaatje in een Comptoirboek, een verkeerd scheidteken in een Werk, een letter te veel of te weinig geschreeven of uitgesproken, enz. zyn rampen die over te komen zyn. Een wys Man mag ze opmerken; hy mag ze voorkomen zo 't mogelyk is, of verhelpen: maar 't voegt hem niet 'er zynen geest om te kwellen, en vooral niet daar door knorrig en verveelend te worden. Wy hangen te veel af van onze Medemenschen, en daar zyn 'er te weinig onder, die beide vermogens en lust hebben om alles in de netste orde te behandelen, dan dat wy allen zelfs de geringste ongeregeldheden zouden konnen weeren.

Daar zyn, wyders, veelerlei andere kleine onaangenaamheden, die ons verdriet baaren, en daar door ligt verveelend maaken. 't Is niet noodig hier van voorbeelden op te geeven; ieder kent ze by ondervinding; ieder weet dat 'er, dagelyks, in den Koophandel, in de Huishouding, in den omgang met menschen, kleinigheden gebeuren, die min of meer onaangenaam zyn. Zig zulks aantetrekken, daar over te peinzen, al dat kromme regt te willen maaken, is zig zelf vergeefs pynigen. Best is het zig te verharden tegen die kleine stootjes, en 'er zo weinig acht op te geeven, als mogelyk is.

Men drukke zig dan wel in den geest dat in deeze weereld niets volmaakts gevonden wordt, dat het hier altoos ergens hapert, dat het niet mogelyk is alle zyne verkiezingen voldaan te krygen, zonder in 't een of ander opzigt gedwarsboomd en te loor gesteld te worden. Wanneer men hier by in aanmerking neemt dat onze goede Schepper ons veele Genoegens in dit leeven vergunt, kan men niet nalaaten de dwaasheid en onbetaamelykheid te zien van door allerlei geringe beuzelingen de rust zyner ziele te laaten stooren, zyne vermaak-

lyke aandoeningen te laaten afbreeken, en anderen zo wel als zig zelf door Knorrigheid te verveelen.

Gaarne wil ik, ondertusschen, erkennen dat ons rampen konnen overkomen, welken zo zwaar of zo langduurig zyn, dat we naauwlyks onze kalmte van geest en een goed humeur behouden konnen. Hier over zal ik veelligt, by eene andere gelegenheid myne Leezers onderhouden.

B.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 259.
Den 14 December 1767.

[Droom, over 't Land des Vermaaks en den Tempel der Deugd.]

Ipsa quidem VIRTUS *pretium sibi, solaque late*
Fortunae secura nitet, nec fastibus ullis
Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi:
Nil opis externae cupiens, nil indiga laudis,
Divitiis animosa suis, immotaque cunctis
Casibus, ex alta *mortalia de spicit* arce.

CLAUDIANUS.

DE volgende Droom, behelzende eene beschryving van 't *Land des Vermaaks*, en van den *Tempel der Deugd;* door den Eerwaardigen Heer *James Fordyce*, voor eenigen tyd, in de Engelsche taale, in 't licht gegeeven, is voornamelyk geschikt ter onderwyzinge en verbeteringe van de Jeugd, welke, door ernstige vermaaningen en afgetrokkene bespiegelingen, zich zo ligt niet laat leiden. My dagt, zegt de geestige Schryver, wiens verhaal wy hoofdzaakelyk volgen, dat ik schielyk overgevoerd wierd naar het Paleis des VERMAAKS, alwaar ik, in weerwil van de pragt en luister, waarmede de Zaalen pronkten, en niet tegenstaande de betoverende aanloklykheden der Godinne, na

eene angstvallige opmerkzaamheid, zulk eene gemaaktheid en verleiding in beiden ontdekte, en tevens zulk eene verlegenheid en bekommering in 't vrolyk schynende aangezigte haarer Aanbidderen, dat ik my, vol van verontwaardiging en schrik, zo dra ik konde, van daar begaf. Ik was niet lang op weg geweest, of een goed oud Man ontmoette my, die alle Reizigers, welken zyne onderrichtingen begeeren, te recht helpt. Zyn naam was GENIUS. Ziende, dat ik diep in gedachten was, vraagde hy my naar de oorzaak myner overpeinsingen. Ik verhaalde hem, waar ik geweest was, en wat ik opgemerkt had, 'er by voegende, dat ik, een jong Reiziger zynde naar het Land der GELUKZALIGHEID, onkundig was, aangaande den weg, die derwaarts leidt. Hy beschouwde my met een edelmoedig medelyden, verzoekende, dat ik hem volgen zou. Hy geleidde my, langs een eenzaam pad, naar eenen Heuvel; op welks top wy eene opene tent vonden, welke ons het gezicht over het gansche Gewest in 't rond verschafte. Als wy naderden, zagen wy een oud Man, zittende, in eene peinsende gedaante, op eenen zetel van gepolyst metaal, welke een ongemeenen luister rondom zich verspreidde; hy hadt een' Verrekyker in zyne hand; en myn Leidsman onderrichte my, dat deze eerwaardige Grysaard BESCHOUWING genoemd werdt; dat hy een der oudste Zoonen van WYSHEID was, en dat DEUGD hem op dien Heuvel geplaatst hadt, om hun, welken naar haaren Tempel reisden, den weg te wyzen.

Toen wy de tent intraden, stondt hy op, en kwam naar ons toe, om ons te begroeten. Ik zweeg in 't eerst, uit eerbiedigheid, welke zyn gelaat en houding in my verwekten; maar, den moed eindelyk hervattende, zeide ik hem de reden myner komste. Indien gy U aan my wilt toevertrouwen, hernam BESCHOUWING, dan zal ik U geleiden. Ik nam zyne gulhartige aanbieding met blydschap aan; waarna hy my naar den top van den Heuvel bragt, daar wy het onder ons liggende Gewest geheelenal konden overzien, en duizenden van Reisigers, het zelve, langs verschillende wegen, doortrekkende, duidelyk onderscheiden. ‘Dat uitgestrekt Gebied, zeide hy, welk gy ziet aan de linkerhand, zo geschakeerd met heuvelen, valleien, stroomen en bosschen, zo vol van inwooners en reizigers, behoort aan eene magtige Toveresse, die zich VERMAAK

laat noemen; maar welker eigenlyke naam ONDEUGD is; zie daar haar Paleis; en, om U in uwe gedachten aangaande haar character te bevestigen, zo neem deezen Verrekyker, en beschouw, hoe zommigen haarer Slaven en Aanbidderen verdwaald zyn in de Doolhoven van een naby gelegen Bosch; hoe anderen heen en weder wandelen van 't eene Prieël naar het andere; zie, in welk eene verlegenheid en bekommering zy zich bevinden; terwyl sommigen van hen weggevoerd worden naar eene duistere Spelonk, welke verborgen is voor die haar Paleis intreeden, en de *Spelonk der Armoede* genoemd wordt. Niet ver van daar zult Gy eene akelige Gevangenisse ontdekken, de *Kerker der Tuchtiginge* geheeten: Twee vervaarlyke Gedrochten, STRAF namelyk en SCHRIK, oefenen hier haaren rechtsdwang, kastydende de Rampzaligen, die in haare handen overgeleverd zyn, met arbeid, pyn en ketenen. Maar, sla uw oog nog eens over het geheele Gewest. Het is verdeeld in verscheiden Oorden, liggende in een kring, rondom het Paleis van de Godinne. In het middelpunt van elken Oord zyn de zetels van haare voornaamste Dienaars en Dienaaressen. Zie daar het verblyf der OVERDAAD, verzierd met al wat immer door konst uitgedacht kan worden; maar merk inzonderheid dien uitgang op, en hoe dezelve rechtstreeks naar het *Hol der Armoede* leidt'.

Vervolgens zynen Verrekyker naar de andere zyde keerende. 'Gints, zeide hy, hebt gy de wooning der ONMAATIGHEID. Zy gelykt naar eene groote Herberg, waarin duizend van Reizigers een verblyf zoeken. Doch, naauwlyks koomt een hunner uit dezelve, zonder eene aanmerkelyke verandering in zyn gelaat en gestalte ondergaan te hebben; de een heeft de gedaante van dit, de ander van dat beest aangenomen. Een kleinen afstand van daar is een groot Hospitaal, waar in die Elendigen van tyd tot tyd geworpen, en tot krankheden, pynen en verrottinge veroordeeld worden.

Zie daar, vervolgde hy, de toren der EER en STAATSZUCHT, gebouwd op den top van een grooten berg. Zie, welke eene menigte van menschen, van

verschillende kanten, haar uiterste best doet, om de hoogte op te klimmen, met oogenschynlyk gevaar worstelende, om de voorste te zyn, en die boven hen zyn met verontwaardiging naar beneden werpende. Aan de eene zyde is eene slibberige steilte, waar van de meesten, na dezelve met oneindig gevaar en onuitspreeklyke moeite bereikt te hebben, hals over kop in eene afschuuwlyke diepte storten, en aldaar blyven liggen, zonder dat men ooit iets van dezelven hoort. Aan den anderen kant is een bedekte weg, die allengskens breeder wordt; aan deszelfs ingang staat de BEDORVENHEID; de Weg loopt rondom den Berg, daalende allenskens, en, zo dat men het naauwlyks kan merken, naar de *Kerker der Eerloosheid*.

In de Valleie, beneden den Berg, heerscht TROTSCHHEID; haar Gebied is beter bevolkt, dan de andere Oorden; Zy lokt de meeste Reizigers, door de belofte, van hen, door den Tempel der FAAM, naar het Paleis van haare Meesteresse te geleiden; doch, die door haar zich laaten bedriegen, worden gemeenlyk overgeleverd aan de verwytingen van B E S C H I M P I N G , die hunne dwaasheid bespot en hen in de *Kelder der Verachting* opsluit.

Daarna toonde BESCHOUWING my een Kasteel, in een afgelegen hoek van 't Land, welk van de overige Oorden gescheiden scheen te weezen. ‘In deze plaats, zeide hy, woont een oud woekeraar, G I E R I G H E I D genoemd, die, schoon hy een der voornaamste begunstigers van ONDEUGD is, echter weigert, haar onder den naam van VERMAAK te erkennen. Een yzeren poort is de eenigste ingang van dit Kasteel; het is van binnen verzekerd door een onnoemelyk getal van zwaare grendelen, en van buiten wordt het bewaard door *Honger* en *Benaauwdheid*, die niemand binnen laaten, dan die een genoegzaamen tyd gewerkt hebbe in een' Hof, buiten het Kasteel, alwaar sommigen zich onophoudelyk bezig houden met delven en spitten, anderen met steenen te houwen, of een zwaaren last te draagen. Het is opmerklyk, voegde hy 'er by, dat van de laagste kelder van dit Huis eene onderaardsche weg loopt naar het *Hol der Armoede*’.

Vervolgens deedt hy my het oog slaan naar de rechter zyde van den Heuvel, en toonde my een fraai en wyd uitgestrekt Landschap, maar heuvelachtig en met moeite toegankelyk. Ik zag 'er zo veele Reizigers niet dan in het andere, welk ik zo even beschouwd had: doch, daar waren echter meer, dan 't my in den beginne toescheen. Aan het verste einde van hetzelve ontdekte ik een prachtigen Tempel; ‘In dit Gewest, zei myn Gids, heeft de DEUGD haaren zetel gevestigd; wel is waar, dat deszelfs Inwooners tot den arbeid gehard worden; doch zy plukken de vruchten hunner onvermoeide poogingen in gezondheid des lighaams en gerustheid des gemoeds. De ongemakken en steilten, die gy ziet, zyn inzonderheid by den ingang; als men den weg vervordert, wordt hy steeds effener en vermaaklyker. De Tempel, voor uw gezichte, is die der Godinne, daar zy haare standvastige Aankleevers ontvangt en beloont, die, boven de magt van tyd en zorgen, aldaar die *Gelukzaligheid* genieten, welke gy zoekt.’ O! driemaal gezegende Dienaars en Dienaaressen! riep ik uit; ô luisterryk Heiligdom! Laat ons geen oogenblik verzuimen om derwaarts te gaan, want ik verlang naar de gelukkige plaatse. Myn Leidsman prees mynen yver; doch, om vermetelheid voor te koomen, zeide hy my, dat ik op den weg geen geringe zwaarigheden ontmoeten zou, waarna hy my den Heuvel afleidde.

Wy waren naauwlyks aan deszelfs voet gedaald, of ik vond zyne voorzegging bewaarheid; want, na dat wy met moeite onzen weg door Kreupelbosschen voortgezet hadden, kwamen wy op een pad, welk geheelenal over heuvelen en steilten liep, en my ten uitersten ruuw, t'elkens afgebrooken en oneffen toescheen. Deze ongemakken benamen my een weinig den moed, niettegenstaande myn Leidsman my deswege gewaarschouwd hadt; ik werd ongeduldig, en, om het pad ten schielyksten ten einde te geraaken, liep ik hem in drift voorby. Maar hoe ik my meer haastte, hoe meer ik verwarde; het pad was inderdaad zo naauw, dat ik ligtelyk op bywegen geraakte; waar toe ik te meer genegen was, door de aannadering van sommige persoonen, die 'er zeer deftig uitzagen, en my zei-

den, dat zy den zelfden weg gingen, en Dienaars van die Godinne waren, naar welker Heiligdom ik my voortspoedde.

De eerste, die my ontmoette, was gekleed in een eenvoudig gewaad; hy was plomp en stemmig van weezen, keek eenigzins korzel, voer hevig uit tegens de zeden en manieren van 't Gewest, waar uit ik kwam, sprak van de dwaasheid en ondeugendheid van 't menschdom met groote vinnigheid, en zeide, dat 'er veelen waren, die zich voor getrouwe Aankleevers van DEUGD uitgaven, daar 'er echter weinigen of geenen gevonden werden, die de Godin voor haare echte en standvastige Vrienden houden kon. Hy noemde zich EERLYKHEID, en verzocht, dat ik hem volgen zou, aanbiedende, my langs den kortsten weg naar den Tempel te geleiden. Ik nam de aanbieding met vreugde aan; doch het berouwde my zeer schielyk; want hy bragt my door veel dikker kreupelbosschen, dan die ik reeds doorgedrongen was, en naauwlyks kon ik my door al de doornen en struiken redden, zonder my leelyk te beschadigen. Dit deedt my besluiten om hem te laaten loopen, en naderhand hoorde ik, dat zyn rechte naam STUURSHEID was.

Na dat ik hem verlaaten had, zag ik een ander weezen, welk 'er vry wat slegter uitzag, naderen. Hy was bleek en ingevallen van trony, met een baard, die hem tot op den middel hing; hy hadt een pyen kleed aan, met een touw of koord op de zyde, en liep blootvoets. Naar zyn voorgeeven werdt hy MATIGHEID genoemd; doch, ik vernam naderhand, dat hy *bygeloovige* STRENGHEID heette. Hoewel nu zyn voorkomen en houding in veele opzichten niet bevallig waren, wist hy my echter, dewyl hy de eenvoudigheid zelve scheen, en gansch niet ontbloot van in 't oog doorstraalende heiligheid, en vermits hy stout verzekerde, dat 'er geene andere weg naar den Tempel was, dan door zyn cel, te bewegen om hem te volgen. Doch het pad, waar door hy my leidde, was zo ruuw en steenig, zyne redenen waren zo gebiedende, en zyn gedrag zo verwaand, dat ik niet lang by hem bleef.

De volgende, die my ontmoette, was een statelyk personaadje, met een bevallig voorkomen, en eene edele hou-

ding, waar in echter wel iets te onderscheiden was, dat naar gemaaktheid of hoogmoed zweemde. Hy gaf my te kennen, dat hy een Philosoof was; hy sprak lang over zynen belangeloozen yver, zyne onbepaalde menschlievendheid, zyne onbuigbaare vroomheid, zyn volkomen gebied over alle zyne driften, zyne vrywillige verachting, beide van *Pyn* en *Vermaak*; ja, hy verzekerde, zonder de minste schroom, dat niemand buiten hem den weg wist naar den Tempel der DEUGD. Zyn naam was, zeide hy, STOICISMUS, schoon zyne vyanden hem uit spyt zomtyds VERWAANDHEID noemden. Door een zo beroemden naam en zulke hoogdraavende voorgeevens misleid, nam ik zyne aanbieding geredelyk aan. Maar hy voerde my dan eens door moerassen, dan weder over hoogten en steilten, en echter kon ik niet bemerken, dat wy eenigen grond wonnen; zo dat ik, t'eenemaal mismoedig over alle myne mislukte poogingen en teleurstellingen, eindelyk besloot, by mynen ouden Leidsman te blyven, die my nimmer uit het gezicht verlooren hadt. My ziende, kwam hy naar my toe, en, na dat ik hem myne dwaaling beleeden hadt, vergaf hy my dezelve.

Wy waren niet ver gevorderd, of sommige persoonen schooten my op zyde; zy waren niet ontbloot van aanlokkelykheden, en allen droegen ze het livery der DEUGD. Zy gaven voor, dat zy allen tot de huishouding van de Godinne behoorden; doch myn Gids verzekerde my, dat ze een' valschen rol speelden. *Doortraptheid* wilde, in weerwil van haare kortzichtigheid en scheele oogen, voor *Voorzichtigheid*; *Strafheid* voor *Rechtvaardigheid*; *Zwakheid* voor *natuurlyke Goedheid* en *Verkwisting* voor *Milddaadigheid* gehouden worden. Myn Leidsman geleidde my langs een pad, dat hem alleen bekend was, naar een groen afgezonderd Priëel, aan welks deur eene oude eerwaardige Vrouw zat, met een blymoedig en bedaard weegen. Zy kende myn' Gids, en, op het zien van hem grimlagchende, opende zy de deur, zonder een woord te spreeken. Hy zeide my, dat zy zyne Minne geweest, en dat haar naam EENZAAMHEID was. Wy waren zo ras niet binnen getreeden, of wy zagen eene Vrouw van eene onverge-

lyklyke schoonheid; zy vertoonde ons een openhartig gelaat, heldere en doordringende oogen, en haar gansche gestalte scheen met een helder licht omscheenen. BESCHOUWING, haar gezegd hebbende wie ik was, en van waar ik kwam, beval my voorts aan haare zorge, en zeide, dat ik veiliglyk mogt voortreizen onder de bestiering van haar, die zyn geliefde Dochter was, en WAARHEID heette; waarna hy ons verliet, en wy onzen weg vervolgden.

Het vervolg hier na.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 260.
Den 21 December 1767.

[Ernstige Beschouwing van Gods Alomtegenwoordigheid.]

Quocumque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi.
Nihil ab illo vacat. Opus suum implet.

SENECA.

Myn Heer!

LAatst bevond ik my, by zekere byzondere gelegenheid, in een klein doch waardig Gezelschap van geleerde en braave Mannen, zoo *Filozoofen* als *Theologanten*. Hier bleek het dat 'er geen Kaarten noodig zyn, als de menschen maar kennis, verstand en deugd genoeg bezitten, om een uur van uitspanning, zonder van anderen te praaten, met het grootste vermaak voor redelyke wezens, doortebrengen. Na verscheiden nuttige Discoursen viel het gesprek eindelyk op Gods Overaltegenwoordigheid. De Heer C. merkte aan, dat deeze Eigenschap, deeze Oneindigheid Gods, van ons, eindi-

ge schepsels, onmogelyk kon begreepen worden; en dat eene onderneeming om juist te bepaalen waar in deeze Hoedanigheid van God bestond, even ydel en vermetel zoude zyn, als alle de wateren der Zeën in zynen vuist te willen opsluiten. De Heer E. stondt zulks toe: maar voegde 'er by, dat men echter wel zoo veel van deeze Eigenschap Gods begrypen kon, als, met betrekking tot den Godsdienst, noodzaaklyk was. 'HOE God Overaltegenwoordig is', zeide hy, 'mag voor ons engbepaald verstand onbegrypelyk zyn, maar DAT hy overal is, leert ons Reden en Openbaaring: en daar van overtuigd te zyn is genoeg, om ons met ontzag en eerbied voor hem te vervullen, en ons tot eenen deugdzaamen wandel te noopen.' Hier op bragt de Heer S. zyne gedachten over deeze Eigenschap van God in het midden. 't Scheen hem, onder verbetering, toe, dat de hoegrootheid van God volstrekt onbepaald en oneindig uitgestrekt was, zoo dat het Godlyk Wezen zelf op alle plaatsen tegenwoordig was, en het gantsch Heel-al vervulde; en dit meende hy gaf de Godspraak te kennen, *Vervul ik niet Hemel en Aarde?* Na over deeze *Definitie* breedvoeriger gesproken te hebben, bragt de Heer F. eenige *Argumenten* by, om Gods Overaltegenwoordigheid te bewyzen: als, dat daar alle afhangelyke wezens bepaald waren in hunne hoegrootheid, gelyk in alle hunne andere eigenschappen en hoedanigheden, het onafhanglyk Opperwezen, in alle zyne Eigenschappen, en dus ook in zyne hoegrootheid, onbepaald en oneindig uitgestrekt zyn moest; dat de Schepper en Onderhouder aller dingen by alle zyne werken moest tegenwoordig zyn, dewyl geen wezen werken kan daar 't niet is, enz. Waar by hy de woorden van SENECA voegde: *Dat de Godheid zelve alle zyne werken vervult,*

en by de geheele Schepping tegenwoordig is. En eindelyk haalde de Heer L. eenige *applicabele* plaatsen, als bewyzen uit de Schriftuur, aan: over welken hy en de andere Heeren verscheiden oordeelkundige en teffens zeer stichtelyke aanmerkingen maakten.

Dit Gezelschap was my niet alleen aangenaam, dewyl ik my thans in een ernstigen luim bevond, maar het laatste Discours hadt zoo veel aandoening op myn gemoed, dat het my vervolgens veele Godvruchtige bedenkingen deedt te binnen komen, en ter verbeteringe myner zeden opwekte: welke bedenkingen ik UE. hier mededeele, om dezelven, zoo UE. zulks kan goedvinden, ten algemeenen nutte te gebruiken.

‘Groote God!’ dacht ik, ‘wat hebben wy nietige stervelingen oneindig minder ontzag voor u, dan voor onze medemenschen! Wat zyt gy echter verre, oneindig verre, boven den uitmuntendsten, boven den magtigsten onder de menschen, verheven! Gy zyt de Allerhoogste. Tot u hebben wy de nauuwste betrekking. Aan u zyn wy het meest verplicht. Van uwe almagtige hand hebben wy het grootste geluk, of de zwaarste elende te wagten. Wat is dan de reden van den geringen eerbied, dien wy voor u hebben? Helaas! 't Geloof aan, en 't leevendig besef van uwe Overaltegenwoordigheid, woont in 't geheel niet, of heerscht niet genoeg in onze zielen’.

't Leevendig besef, dat ik thans van Gods Overaltegenwoordigheid had, gepaard met eene aaandachtige beschouwing myner voorige bedryven, deedt my de gemelde aanmerking maaken. Ik herinnerde my, hoe ik in myne jeugd, buiten de tegenwoordigheid en het oog van mynen braaven Vader, veilig meende te zyn, en vryheid waande te hebben, om my aan allerleie ongebondenheid en

brooddronkenheid over te geeven; hoe ik, in ryper jaaren, my op zekeren tyd aan een onkuische daad, die van zeer schandelyke en nadeelige gevolgen zou geweest zyn, schuldig gemaakt zou hebben, hadt de tegenwoordigheid van een Kind van vier jaaren, dat ik met fatsoen niet uit het vertrek kon krygen, zulks niet verhinderd; hoe de tegenwoordigheid van een deftig Heer my ordentelyk kon doen spreeken, daar 't anders myne gewoonte was myne gesprekken met de yslyke stopwoorden van donder en blixem, als wat fraais, te doorweeven, en zelfs den Heiligen Naam van God geduuriglyk te misbruiken; hoe ik, een enkelde reize in de Kerk zynde, een houding van bidden kon aanneemen, om dat ik my in de tegenwoordigheid van menschen bevond, daar ik anders zelden aan God dacht, en my nooit verleedigde om hem met behoorlyken eerbied myne gebeden op te draagen.

'Hoe dwaas, hoe zinneloos', dacht ik vervolgens, 'heb ik te werk gegaan! God, die God, *met wien ik te doen heb*, aan wien ik eens rekenschap zal moeten geeven, is Overaltegenwoordig! Hy is oneindig uitgestrekt. De Hemel is een onmerkbaar vak, de Aarde een stip, de groote Zee een druppel, ja, wat zeg ik? de geheele Weereld is een ondeel, by den grooten, by den onafmeetbaaren Schepper. Hy vervult het oneindig ydel, waar in zich mogelyk duizenden van Weerelden bevinden. *Waar zou men dan beenen gaan voor zynen geest, waar vlieden voor zyn aangezicht*? Te vergeefs poogde ik my weg te maaken. Te vergeefs zogt ik naar verborgen plaatsen. Te vergeefs ontvlood ik de tegenwoordigheid van zulke getuigen, voor welken eenige vrees of ontzag in my plaats hadt: daar ik altoos en overal in de tegenwoordigheid van God was,

en alle myne bedryven door den Koning der Koningen, door mynen *Souverein*, Wetgeever en Rechter, opgemerkt werden'.

Terwyl ik dus bedacht dat men den grooten God nergens kan ontvlieden, dat men zich altyd en overal in zyne ontzachlyke Tegenwoordigheid bevindt, voelde ik my van schaamte bloozen. Ik was nu overtuigd dat alle myne snoode bedryven, schoon ik die voor sommige menschen had weeten te bedekken en te verbergen, allen gepleegd waren in de Tegenwoordigheid van hem, die 't allermeest te duchten is.

'Eerlooze!' dus sprak ik my zelven aan, 'gy hebt de verfoeilyke onbeschaamdheid gehad, van in de Tegenwoordigheid des Heiligen Gods uwe ongebondenheden en godloosheden te pleegen. Dus hebt gy de hoogste, de opperste Majesteit met de grootste kleinachting behandeld. Rampzalige! waar ontduikt gy nu de rechtvaardige straffe van uwe vermetelheid? Waar bergt gy u voor de snerpende slagen van die Almagtige hand, welke gy nergens kont ontvlieden? Hoe verschriklyk zyn de verheven uitdrukkingen van ELIHU voor u, en hoe zeer passen zyne woorden op uwen toestand? *Zyne oogen zyn op ieders wegen*: *en hy ziet alle zyne treden. Daar is geen duisternis, en daar is geen schaduwe des doods, dat aldaar de werkers der ongerechtigheid zich verbergen mogten*'.

Dus denkende, werdt myn ziel van droefheid overstelpt. Ik verfoeide myn wangedrag, had berouw over alle myne dwaasheden, en nam oprechtelyk voor, om in 't vervolg omzigtig, en als in de Tegenwoordigheid van den Heiligen God te leeven: en ten dien einde besloot ik, geduuriglyk, en inzonderheid by alle verzoekingen ten kwaade,

aan deeze geduchte Eigenschap van God, zyne Overaltegenwoordigheid naamlyk, met ernst te gedenken.

In die geschiktheid van geest zynde, ontbrak het my niet lang aan bemoediging en vertroosting. Die zelfde Eigenschap, die my eerst met schaamte, angst en wroeging vervulde, strekte my nu tot verkwikking, en beurde myne verslaagene ziele weder op. ‘Was de Heilige God’, schoot my te binnen, ‘by myne wanbedryven Tegenwoordig, hy is immers nu ook Tegenwoordig? Hy is getuigen van myn leetweezen. Hy is getuigen van myne goede voorneemens. En daar by hem vergeeving is op dat hy gevreest word, mag ik hem, met een vast vertrouwen op zyne vaderlyke ontferminge in Christus, om genade smeeken. Wat zou my aan de verhooring myner bede doen twyfelen, daar hy, die de Liefde zelve is, by my is, daar ik in de Tegenwoordigheid van den Vader der barmhartigheid bidde’?

Dus bemoedigd, begaf ik my in den gebede tot den Allerhoogsten, in wiens byzyn ik my alleen bevond, my oprechtelyk verbindende om hem voortaan met myn gantsche harte te dienen.

Maar welk eene vrymoedigheid, welk een troost welk een vertrouwen, boezemde my nu de overdenking van Gods Overaltegenwoordigheid vervolgens in!

‘Hoe goed is het my’, dacht ik, ‘in de Tegenwoordigheid van God te weezen! Dus kan ik overal, waar ik ben, myne verzuchtingen en gebeden aan hem opofferen. *Hy is niet verre van een iegelyk van ons*. In welke benaauwdheden, in welke elenden ik ook mag komen, God is by my. In welke moeilykheden ik mag ingewikkeld, of hoe zeer ik van

elk verlaaten mag worden, God is by my. Ben ik raadloos, de oneindige Wysheid die niet doolen kan, is by my. Ontbreekt het my aan vermogen, de Almagtige is aan myne rechte hand om my te ondersteunen. Ben ik in eenigerleie opzichten behoeftig, de eenige en milde Oorsprong alles goeds, die by my is, zal niet gedoogen, dat ik, in zyne tegenwoordigheid, gebrek zou lyden aan het nodige. Schoon 'er duizenden van zulke Weerelden zyn, als waar op ik my bevinde, schoon 't getal der schepselen, die evenzeer afhangelyk en behoeftig zyn als ik ben, ontelbaar is, God kan echter niet nalaaten, my, schoon een enkel niet, in opmerking te neemen, want hy is Overaltegenwoordig. Hy is by elk mensch in 't byzonder, zoo wel als by alle menschen in 't algemeen, daar hy Overaltegenwoordig is. Myn getrouwste boezemvriend hier op aarde, is niet nader aan mynen mond, wanneer ik hem een geheim inluister, dan de Overaltegenwoordige God. Hy dringt door tot in het binnenste myner ziele. Elke verzuchting, derhalven, elke gedagte wordt van hem opgemerkt, en niets kan voor hem verborgen zyn. Laat nu de tyd naderen dat ik het dal der schaduwe des doods door moet gaan, ik zal niet vreezen, want God is by my. ô Ontzachlyke, maar ook ô Troostryke Eigenschap! Wyze *Seneca*, gy raadde uwen Vriend *Lucilius!* Stedehouder van Sicilië, als een wyze, toen gy wilde, dat hy altoos eenen *Socrates, Aristides, Cato*, of eenig ander uitmuntend man, aan zynen geest zou vertegenwoordigen, als een geduurige beschouwer en onderzoeker zyner verrichtingen. Maar ik zal dagelyks aan Gods Overaltegenwoordigheid gedenken, en dan zal ik zoo veel sterker breidel tegen

de zonde, en zoo veel scherper spoor ter deugd hebben, als de wezenlyke Tegenwoordigheid des grooten Gods, oneindig meerder is te eerbieden, dan de ingebeelde tegenwoordigheid van den wysten en magtigsten onder de Menschen. Dagelyks zal ik aan Gods Overaltegenwoordigheid gedenken, en dan zal ik minder vrees voor eenig onheil, en veel meer vertrouwen hebben, dan dat de grootste Monarch der Weereld my in zyne hoede nam, en tot een deelgenoot van zyn Ryk en Rykdommen maakte'.

Ik blyve

MYN HEER!

Uw Ed. Dw. DIENAAR

J.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen; en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 261.
Den 28 December 1767.

[Vervolg en slot des Drooms, van No. 259, met eenige bygevoegde aanmerkinge.]

Intaminatis fulget honoribus.

HORATIUS.

Vervolg van No. 259.

TErwyl ik de reis naar den Tempel der DEUGD, onder het geleide van *Waarheid*, voortzettede, ontmoetten ons nu en dan eenige Verschynzels van eene mislyke gedaante, en wonder vreemd van kleedinge, die my, door allerleie listen en konstenaryen, van myne nieuwe Leidsvrouwe zochten af te trekken. Deezen behoorden tot het Hofgezin van VERMAAK, en waren, door die Toveresse, afgezonden naar de grenzen der DEUGD, om de jonge Reizigers in verlegenheid te brengen, en, was het mogelyk, te verleiden. Het een werdt *Ydele Glory*, de anderen *Toejuiching, valsche Schaamte, Beschimping, Nieuwigheid* en *Mode* genoemd. Ik gevoelde eenige nieuwsgierigheid, om met dezelven in gesprek te treeden. Maar myne Leidsvrouw haalde een' Spiegel, waarin alle dingen zich vertoonen, zo als zy wezenlyk zyn, voor den dag, en hieldt denzelven den Spooken voor oogen; waarop sommigen van hun terstond verdweenen, terwyl de overigen in de laagste en verachtelykste gedaante, welke men zich immer verbeelden kan, nederzonken.

Al voortwandelende, zalfde myne Leidsvrouw myne oogen met een klaar en lieflyk vogt, beslooten in eene vlessche van helder kristal, die zy in haare hand droeg, en dra zag ik de voorwerpen op een' grooteren afstand, en onderscheidenlyker voor my. Sla uw

gezicht nu eens, zeide zy, naar het Paleis van VERMAAK; ik gehoorzaamde; maar, hoe werd ik door verbaasdheid getroffen, toen ik al deszelfs luister en heerlykheid verdweenen zag; het gebouw scheen my toe, met eene bevende beweeginge, in de lucht te hangen, en de omliggende velden, welken my zo schoon, zo vruchtbaar en welbewaterd voorgekomen waren, in eene naare en eenzaame woestenye veranderd te zyn. De Godin zelve hadt de gedaante van eene oude, gerimpelde Toverheks; zittende in een' donkeren hoek, bleek en bevende, en alleenlyk verzeld van eenige rampzalige Dienaars en Dienaaressen, welken wel naar de helsche Razernyen geleeken, haar en zich zelve telkens, in woede en wanhoop, de bitterste verwytingen doende. Ik wendde myn gezicht van dit akelig schouwspel, betreurende het lot der onzaligen, die zich, door de schoonschynende aanlokzelen van VERMAAK, in 't net laaten sleepen; Elendigen in deze, Elendigen in de toekoomende Waereld.

Onzen weg vervolgende, schoot ons een Jongeling op zyde, die by uitneemendheid sterk en dapper scheen. Zyn gestel was van dat soort, welk door een' gestadigen arbeid verkreegen wordt. In zyn gelaat hadt hy vaste trekken, niet zonder een mengzel van barsheid. Zyne hand was gewapend met eene knodse; zyne treeden gepast en fier. ‘Deze Jongeling, zeide myne Leidsvrouw, is een myner Naast-bestaanden, gesprooten uit *Beschouwinge* en *Vryheid*. Zyn naam is MOED; zyn character is zamengesteld uit 's Moeders vuur en 's Vaders koelheid.’ Zyne tegenwoordigheid zette my nieuwe krachten by, en ik vervolgde den weg met verschen yver.

Ik bevond ook schielyk, dat ik hem ten hoogsten noodig zoude hebben, want, op eenigen afstand, ontdekte ik eene overgroote en afschuuwlyke klip,

die ik noodwendiglyk, gelyk men my te kennen gaf, overklimmen moest. Deze klip was zo steil en slibberig, dat ik even ras naar beneden viel, als ik poogde op te klimmen. Ook huisvestte, in een haarer holen, gelyk myne Leidsvrouw my berichtte, een Monster, welk wy moesten te onder brengen, voor dat wy den top bereiken konden; en naauwlyks hadt zy haare reden geëindigd, of een schepzel van eene afschuuwlyke gedaante vloog op ons aan. Het hadt inderdaad het weezen van een mensch; maar zyne trekken waren norscher en verschriklyker dan die van een Leeuw. Uit zyne oogen sprongen vlammen vuurs. Zyne neusgaten ademden een stinkenden damp uit, die de lucht besmette; en zyn gebrul was gelyk aan 't geraas van eene onstuimige zee; zyn harnas van schubben was t'eenemaal ondoorgrondelyk; en, in plaatse van handen, hadt het klaauwen, waar mede het al wat hetzelve voorkwam wegrukte. Zyn naam was *Eigenzinnigheid*. Een schepzel met een bleek en zaluwachtig gelaat, en met diep in 't hoofd gezonken oogen, die ze, als een wild en woedend Vroumensch, onophoudelyk herwaarts en derwaarts draaide, was zyne Medegezellin en Oppaster; haare hairlokken hingen los langs haare schouders, en in haar gansche houding en gedaante hadt zy een zweemzel van krankzinnigheid. In de eene hand droeg zy een snoer van kraalen, welken zy scheen te tellen, en in de andere een bebloede geesselroede. Zy mompelde eene onverstaanbaare brabbeltaal tusschen haare tanden, en hadt aan haaren gordel een sleutel hangen, waar mede zy, zo als myne Leidsvrouw my naderhand zeide, voorwendde, den Tempel der, DEUGD te openen en te sluiten. Haar naam was *Bygeloovigheid*. Op 't gezicht van dit afschuuwlyk paar werd ik met vreeze en schrik bevangen. Maar MOED viel terstond met zyne knodse op het

Monster aan, en deelde zyne slagen met groot geweld uit, my midlerwyl toeroepende, niet bang te zyn. Ik kon echter niet nalaaten voor de uitkomst te beeven. Het Monster drong zo hevig op mynen beschermer aan, dat hy binnen korten een prooi voor deszelfs razernye zou geworden zyn, hadt de voorzienigheid myner Leidsvrouwe niet een' gepasten bystand aangebragt.

In de gedaante van het Vermogen, welk zich tusschen beiden stelde, was iets majestueuser, iets meer godlyk, dan in all' 't geene ik tot nog toe gezien had. Uit haare oogen straalde eene onuitspreeklyke zagtheid, gemengd met eene zedige vrymoedigheid. Zy waren den meesten tyd naar den Hemel geslagen, met zulk eene ongemaakte en echter verhevene eerbiedigheid, die den aanschouwer byna derwaarts optrok. Haar gewaad, welk van haare schouders tot op haare voeten los hing, was wit als sneeuw, en alle haare bewegingen waren te gelyk edel en ontzaglyk. De naam van dit luisterryke Vermogen was GODSDIENST, en *Bygeloovigheid* verdween op haare aannadering. In haare hand droeg zy een doos met wierook, en een weinig daarvan op een klein altaar, welk benevens haar stondt, gelegd hebbende, ging 'er een rook van op, welke het Monster zo verschrikte, dat het al bulkende wegliep. Na de rook volgde 'er een hemelsche geur, die den besmettelyken damp van deszelfs neusgaten verstrooide.

De verbaasdheid, waarin ik was, gevoegd by den luister, welken GODSDIENST van zich verspreidde, hadt my tot nog toe verhinderd van drie overschoone Jonkvrouwen, welken haar verzelden, *Geloof* namelyk, *Nederigheid* en *Hoop*, haare geliefde Dochters gade te slaan. De eerste hadt haar hoofd bekranst met een cirkel van straalen, die om al wat haar omringde een schoonen glans verspreidde. Haare oogen waren

meestal geslagen op haare beminlyke Moeder, die haar met eene gelyke liefde en tederhartigheid beschouwde. Zy droeg een schild van een godlyk maakzel voor zich, en ging altoos vooruit. De *Nederigheid*, gekleed in een donker gekleurd gewaad, dat langs den grond sleepte, wandelde langzaamlyk, met nedergeslagen oogen. *Hoop* hadt in haare hand eene geopende jonge spruit, zo frisch en welriekende als een morgenroos. Zy lette zorgvuldig op de beweegingen van haare oudste Zuster, en in haar gelaat blonk eene blymoedige gerustheid uit, welke een mengzel van ernstigheid en vriendelykheid scheen, en ook wel een weinig naar opgetoogenheid te zweemen.

Als wy ons voortspoedden, voegde zich een bejaard personaadje nevens ons, welke echter gezond en krachtig 'er uitzag. Hy was gekleed in een eenvoudigen bruinen mantel; hadt een zagtzinnig en vergenoegd weezen, en droeg in zyne hand een stok, waarop hy somtyds steunde. Hy was voorzien van een doos, gevuld met kostelyke zalve, waarmede hy de voeten der Reizigers, die zich door de ruuwheid van den weg, bezeerd hadden, verbondt en heelde. Zyn naam was GEDULD. Deez' beminnelyke Grysaard ging voor uit, en boodt my de hand; en door deszelfs bystand bereikte ik den top der rotze met gemak. Ik bemerkte ook, dat, zo dra hy by ons gekoomen was, de weg zagter, effener en in alle opzichten vermaaklyker wierdt. Wy klommen nog naar boven; maar het klimmen verminderde allengskens. De Zon, pas gereezen, verlichtte nu den Horizon, en overscheen het schoonste Gewest, dat ik immer zag. Verruklyke Gezichten deeden zich op aan alle kanten. In plaatse van de barre woestenyën en yslyke steilten, ontdekte ik groene beemden, bloemryke pleinen en doorzichtige stroomen van levendig water.

De Tempel, in wiens vol gezicht wy nu gekomen waren, stondt op den top van den Heuvel; dezelve was gebouwd van doorschynende steenen, die het licht van alle kanten inlieten; en hadt een vierhoekige gedaante, met een kostelyk topgewelf, Het portaal werdt ondersteund door eene dubbele rye van pylers, naar de Dorische bouworder. De ingang werdt bewaakt door twee schildwagten, welken iets zo ontzaglyks in hun aangezicht hadden, dat verscheiden reizigers uit vreeze voor hun te rug weeken. Zy werden genoemd *Matigheid* en *Dapperheid*. De eerste hieldt een' toom, de andere eene speer in handen. Hoewel nu derzelver eerste voorkomen nors en ontoeganklyk scheen, zo verzachtten zy echter hunne weezens-trekken, zo dra zy het gezelschap zagen, waarin wy ons bevonden. De poorten stonden wyd open; een gemaklyke trap leidde ons naar dezelven; en wy traden 'er binnen. De ruimte en schoonheid van de plaats verrukte my. De hoogte en omtrek van het gewelf vervulde en vermaakte de oogen. De wyze, waarop het Gebouw ingericht was, was eenvoudig, en verheven. Gelyk 'er geene uitwendige of bykoomende vercieringen noodig waren, zo zag men 'er ook geenen van dezelven.

Aan het bovenste einde van den Tempel, zat de Godin op eenen eerethroon. Haare Gedaante was schoon, frisch en heldhaftig; de trekken van haar gelaat waren regelmatig, en wel geschikt, doch hadden iets van het manlyke; zy hadt blaeuwe, en doordringende oogen, en in haare geheele houding straalde een mengzel door van majestueusheid en zedigheid. Haar hoofd was bekransd met lauwrieren. Haar gewaad bestondt in een' tabbaard van het zuiverste purper, welke met eenen gordel om haare lendenen vastgebonden was; in haare hand hieldt zy een vorstelyk zwaard, ten blyke dat haar vermogen

het geweld der Ondeugd overmag, en geen laf- noch laagheid dulden kan. Voor den throon, die van marmer was, zag men verscheiden tekenen van magt en heerschappye, als mede eenige Zinnebeelden van de beschaafde Konsten en Weetenschappen.

De tegenwoordigheid der Godinne verrukte, en vervulde my met de diepste eerbiedigheid; ik stond eenigen tyd als onbeweeglyk; doch een weinig van myne opgetogendheid hersteld zynde, zeide myne Leidsvrouw, naar de verhevene zitplaats wyzende, ‘Zie daar de Godheid van dit Gewest, de Dochter van WYSHEID en LIEFDE; zy kwam te gelyk met haare Zuster GELUKZALIGHEID ter waereld, en deze deelt geene gunsten uit, dan aan zulken, die DEUGD ton den uitersten snik huns levens gediend en geëerbiedigd hebben; zy is het, die, ten nutte van het Menschdom, als de zekerste bestierster des levens, van boven gezonden is; zy is de beschermster der jeugd, de glory der manlyke jaaren, en de troosteres des ouderdoms; door haare lessen en geboden wordt de zamenleving in stand gehouden; ja, de menschelyke natuur wordt, door met haar standvastiglyk te verkeeren, inderdaad godlyk’.

Zy, die genegen waren om door haaren Tempel naar 't verblyf der GELUKZALIGHEID te gaan, worden in haare tegenwoordigheid geleid door een jeugdige schoonheid, die haare bediening niet waarneemen kan zonder bloozen. Haare naam is *Zedigheid*. De Godin beval haaren Geheimschryver, welke beneden haar op eene bank zat, derzelver daaden en verrichtingen op te leezen; Hy werdt *Geweeten* genoemd; voor hem was een groot boek geopend, waarin alle de handelingen der menschen opgetekend staan, de bekende niet alleen, maar ook de geheimste en onbekende, en niemand was 'er, die het ge-

tuigenis van *Geweeten* tegen sprak, zonder by zich zelven veroordeeld te zyn. Die door *Geweeten* vrygesprooken werden, hadden recht, om naar 't verblyf van GELUKZALIGHEID te gaan; doch geene anderen werdt deeze gunst toegestaan; zy werden van daar gezonden naar eene plaatse, alwaar BEROUW haar zuiveren moet van die vlekken, welken hen mismaakten. Dus verre de Droom.

***

Gelukkig, driemaal gelukkig hy, die, door *Waarheid* geleid, kloekmoedig zyne driften overwint, en standvastig DEUGD in haaren Tempel eert; want, om geene andere redenen ten bewyze van deze stelling by te brengen, men kan niet anders, dan door den Tempel van DEUGD naar het verblyf van GELUKZALIGHEID reizen; naar die plaatse, van welke zulke heerlyke dingen gezegd worden, en naar welke wy allen ons verlangen uitstrekken; doch daar de deuren niet geopend zyn voor de zulken, die den God dezer eeuwe, hunne booze Driften en Hartstogten den ruimen teugel gevierd hebben; niet voor *Huichelaars*, die hunne ondeugende daaden met schyn van Godsdienst durven blanketten, en al wat hunne medemenschen doen naar de strengste wetten veroordeelen; niet voor *Vrekken*, die, in hunnen overvloed, armoedig leeven, en, om het goud, hun waar belang uit het oog verliezen; niet voor *Trotschen*, die zich verbeelden, dat alle schepzelen hun de diepste hulde moeten betoonen, schoon Hemel en Aarde van hun gruuwen; niet voor *Wellustigen*, welker overdaad het zuiver genot der gulden middelmaat veralsemt; niet voor *Wraakzuchtigen*, die oog om oog en tand om tand in hun wapen voeren; niet voor *Haaters* en *Twiststookers*, die van spyt barsten, wanneer zy hunne Naasten in welstand zien; voor geenen dezer ontaarte stervelingen zal het paleis der Gelukzaligheid open staan; maar voor zulken, die, niet te vrede met de schoonschynende vertooning van Godsdienstigheid, daarenboven hunne handen uitstrekken om de armen te zegenen; die het beminlyk Opperwezen met eerbied, vreugde, trouw en vlyt minnen, dienen en vreezen, hunne naasten als zich zelven liefhebben, en hun hart zuiver bewaaren in 't midden van eene verdorvene Waereld; kortom, voor de zulken, die DEUGD standvastiglyk, tot aan het einde van hun leven, gediend en aangekleefd hebben.